

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
ĢEOGRĀFIJAS UN ZEMES ZINĀTŅU FAKULTĀTE
ĢEOGRĀFIJAS NODAĻA

**LATVIJAS NACIONĀLĀS NOZĪMES AINAVU NOTEIKŠANA,
AIZSARDZĪBA, PLĀNOŠANA UN PĀRVALDĪBA**

MAGISTRA DARBS

Autors: Natalija Ņitavska
Stud.apl. nn19009
Darba vadītājs: Oļģerts Nikodemus,
Dr.ģeogr., profesors

RĪGA 2021

Anotācija

Maģistra darba tēma “Latvijas Nacionālās nozīmes ainavu noteikšana, aizsardzība, plānošana un pārvaldība” ir aktuāls jautājums Latvijā, jo nepieciešams ietvars to saglabāšanai, rīki plānošanai un pārvaldībai. Maģistra darba mērķis ir izstrādāt praksē un teorijā balstītu metodiku Latvijas nacionālās nozīmes ainavu novērtēšanai un vadlīnijas to ilgtspējīgai plānošanai un pārvaldībai. Darbā ir definēta Nacionālās nozīmes ainavas būtība, analizēti to veidojošie faktori, kā arī apskatīta ainavas vieta teritorijas plānošanas praksē Eiropā, pieredze ainavas saglabāšanā, plānošanā un pārvaldībā. Ir apkopota un analizēta Latvijas pieredze ainavu plānošanā un esošais normatīvais ietvars, veikta ekspertu aptauja. Rezultātā ir izstrādāta Nacionālās nozīmes ainavas noteikšanas metodika un sagatavoti ainavu plānošanas un pārvaldības vadlīnijas un ieteikumi, balstoties uz Eiropas pieredzi.

Maģistra darba sastāvs: ievads, sešas nodaļas, secinājumi, izmantotās literatūras saraksts – kopā 141 lapaspuses. Darbam pievienoti 5 pielikumi uz 17 lapaspusēm, no tiem kartogrāfiskie materiāli A3 formātā uz 3 lapām.

Atslēgas vārdi: Nacionālās nozīmes ainava, ainavas saglabāšana, ainavas noteikšanas metodika, ainavas plānošana un pārvaldība.

Annotation

The topic of the master's thesis "Identification, protection, planning and management of landscapes of National lanscapes in Latvia" is a topical issue in Latvia, as a framework for their preservation, tools for planning and management are needed. The aim of the master's thesis is to develop a methodology based on practice and theory for the assessment of landscapes of national significance in Latvia and guidelines for their sustainable planning and management. The essence of the landscape of national significance is defined in the work, the factors forming it are analyzed, as well as the place of the landscape in the spatial planning practice in Europe, experience in landscape conservation, planning and management is considered. Latvia's experience in landscape planning and the existing regulatory framework have been summarized and analyzed, and an expert survey has been conducted. As a result, a methodology for landscapes of national significance has been developed and guidelines and recommendations for landscape planning and management have been prepared based on European experience.

Composition of the master's thesis: introduction, six chapters, conclusions, list of used literature - total 141 pages. The work is accompanied by 5 appendices on 17pages, of which cartographic materials in A3 format on 3 pages.

Keywords: Landscape of national significance, landscape preservation, landscape determination methodology, landscape planning and management.

Satura rādītājs

Saīsinājumi.....	5
Jēdzienu skaidrojums	6
Ievads	8
1. Nacionālās nozīmes ainavas jēdziena izpratne.....	11
1.1. Ainavas holistiskā būtība.....	11
1.2. Ainavas simboliskā nozīme un kognitīvā dimensija	16
1.3. Nacionālās nozīmes ainavas jēdziena meklējumi.....	24
2. Ainavas nozīme teritorijas attīstības plānošanas un pārvaldības nozarē.....	28
2.1. Ainavas uztvere, mērogs, robežas un plānošanas līmeņi.....	28
2.2. Ainavas izpētes aspekti.....	34
2.3. Ainavas plānošanas, saglabāšanas un pārvaldības process un tā nozīme.....	37
3. Eiropas prakse Nacionālās nozīmes ainavu noteikšanā, aizsardzībā un pārvaldībā	48
3.1. Anglijas, Velsa, Ziemeļīrijas pieredze.....	48
3.2. Skotijas pieredze.....	55
3.3. Francijas pieredze	61
3.4. Somijas pieredze.....	65
4. Materiāli un metodes	71
5. Nacionālās nozīmes ainavas izpēte, plānošana un pārvaldība Latvijā	74
5.1. Nacionālās nozīmes ainavu statuss un to ietekme uz teritorijas attīstības plānošanu un pārvaldību Latvijā	74
5.2. Ainavas izpētes un plānošanas tendences Latvijā, to loma teritorijas attīstības plānošanā.....	78
5.3. Ainavas plānošanas, aizsardzības un pārvaldības jautājumu iekļaušana Latvijas normatīvajos, stratēģiskās plānošanas un politikas dokumentos	91
5.4. Latvijas sabiedrībai nozīmīgo ainavu noteikšanas un popularizēšanas iniciatīvas un aktivitātes	103
6. Priekšlikumi Nacionālās nozīmes ainavu noteikšanas metodikai, saglabāšanai un pārvaldībai.....	106
6.1. Latvijas reģionu tradicionālās kultūrainavas, ainavas simboli	106
6.2. Nacionālas nozīmes ainavas noteikšanas metodika.....	116
6.3. Nacionālas nozīmes ainavas plānošanā un pārvaldība, iesaistītas puses.....	125
Secinājumi.....	129
Izmantotie informācijas avoti.....	132
Pielikumi	142

SAĪSINĀJUMI

- AAA – Aizsargājamo ainavu apvidi
- ANO - Apvienoto Nāciju Organizācija
- AP – Attīstības programma
- DAP – Dabas aizsardzības pārvalde
- EAK – Eiropas ainavu konvencija
- ES – Eiropas Savienība
- GIS – Ģeogrāfiskās informācijas sistēmas
- HES – Hidroelektrostacija
- ĪADT – Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas
- KM – Kultūras ministrija
- KPR – Kurzemes plānošanas reģions
- LIAS – Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija
- LVVA – Latvijas Valsts vēstures arhīvs
- LPR – Latgales plānošanas reģions
- MK – Ministru Kabinets
- NAP – Nacionālais attīstības plāns
- NVO – Nevalstiskas organizācijas
- RNP – Rāznas Nacionālais parks
- RPR – Rīgas plānošanas reģions
- TAPIST – Teritorijas attīstības plānošanas informācijas sistēma
- TIAN – Teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi
- TP – Teritorijas plānojums
- UNESKO - Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija
(*angļu: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*)
- VARAM - Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
- VPR – Vidzemes plānošanas reģions
- VZD – Valsts zemes dienests
- ZI – Zaļā infrastruktūra
- ZM – Zemkopības ministrija
- ZPR – Zemgales plānošanas reģions

JĒDZIENU SKAIDROJUMS

Ainava - teritorija tādā nozīmē, kā to uztver cilvēki, un kas ir izveidojusies dabas un/vai cilvēku darbības un mijiedarbības rezultātā (EAK);

Ainavas kvalitāte – vērtības piešķiršana, kas ietver kvalitātes novērtējumu objektīvai ainavai individuālas vai sabiedriskas uztveres rezultātā dažādos ainavas tipos (Ainavas politikas pamatnostādnes 2013.-2019. gadam).

Ainavas kvalitātes mērķis - specifiskai ainavai nozīmē kompetentu publisko iestāžu formulētas sabiedrības vēlmes attiecībā uz viņu apkārtnes ainavas rakstur-iezīmēm (EAK);

Ainavas raksturs – atpazīstams un saskanīgs elementu kopums ainavā, kas nosaka tās atšķirību no citām ainavām, nešķirojot, labāka vai sliktāka ainava (Ainavas politikas pamatnostādnes 2013.-2019. gadam).

Ainaviski vērtīgas teritorijas – teritorijas attīstības plānošanas procesā noteiktas teritorijas, kurās saskaņā ar sabiedrības vērtējumu rodamas Latvijas, tās reģionu, novadu, cilvēku identitātei un vietu ilgtspējīgai attīstībai nozīmīgas ainavas (Ainavas politikas pamatnostādnes 2013.-2019. gadam).

Ainavu aizsardzība - darbības, lai saglabātu un uzturētu ainavas ievērojamās un raksturīgās īpašības, kuras ir pamatotas ar tās mantojuma vērtību, ko nosaka šīs ainavas dabiskais veidols un/vai cilvēku darbības (EAK);

Ainavu pārvaldība no ilgtspējīgas attīstības perspektīvas nozīmē darbības, lai nodrošinātu regulāru ainavas kopšanu ar mērķi virzīt un harmonizēt pārmaiņas, kuras rada sociālie, ekonomiskie un vides procesi (EAK);

Ainavu plānošana - konsekventi uz tālāku nākotni vērstas darbības, lai uzlabotu, saglabātu, atjaunotu vai radītu jaunas ainavas (EAK);

Ainavu politika - kompetentu publisko iestāžu izstrādāti principi, stratēģijas un pamatnostādnes, kas ļauj veikt specifiskus pasākumus, kuru mērķis ir nodrošināt ainavu aizsardzību, pārvaldību un plānošanu (EAK);

Attīstības plānošana - process, kas ietver pašreizējās situācijas apzināšanu, mērķtiecīgus pētījumus, prognozes, vērtēšanu, lēmumu pieņemšanu, iesaistot sabiedrību, valsts un pašvaldības institūcijas, un ir vērstas uz attīstības stratēģijas un teritorijas plānojuma izstrādāšanu, pieņemšanu vai pārskatīšanu;

Degradētas teritorijas - piesārņotās, potenciāli piesārņotās un/vai kādreiz saimnieciski izmantotas un apbūvētas teritorijas, kuras pašreiz ir pamestas vai nepilnvērtīgi izmantotas (Rīgas attīstības programma 2006.-2012. gadam).

Ilgtermiņa attīstības stratēģija – ilgtermiņa (ne mazāk kā 10 gadi) attīstības plānošanas dokuments, kas atbilst Attīstības plānošanas sistēmas likuma (APSL) 8.p. noteiktajām prasībām;

Integrēta pieeja – pieeja attīstības plānošanā, kas paredz koordinētu telpisko, tematisko un laika dimensiju, nodrošinot interešu saskaņotību starp visiem pārvaldes līmeņiem un ieinteresētajām pusēm;

Integrētais attīstības plāns – visu attīstības un teritorijas telpiskās plānošanas dokumentu kopējā pakete novada pārvaldības mērogā;

Nacionālo interešu telpas - teritorijas un areāli ar izcilu vērtību un nozīmi Latvijas ilgtspējīgai attīstībai, identitātes saglabāšanai, kas ietver valsts attīstībai nozīmīgus stratēģiskus resursus. Vienlaikus šajās teritorijās veidojas dažādu interešu konflikti un problēmas, kas pārsniedz atsevišķu pašvaldību un nozaru kompetenci, tādēļ ir nepieciešami kompleksi risinājumi un mērķtiecīga valsts politika (Ainavas politikas pamatnostādnes 2013.-2019. gadam).

Nacionalās nozīmes ainavas - nacionālā līmenī nozīmīgas ainavas vai areāli, kas iekļauj sevī gan dabas, gan kultūrvēsturiskās, gan sociālas vērtības un ir unikālas valsts līmenī (autora veidotā definīcija).

Telpiskā plānošana - nozīmīgs teritoriju pārvaldības līdzeklis, kas zemes izmantošanu konkrētā teritorijā sasaista ar šīs teritorijas attīstības prioritātēm, politiku un attīstības programmu nostādņēm. Telpiskā plānošana ietver metodes, ko izmanto sabiedriskais sektors, lai dažādos līmeņos ietekmētu cilvēku un to aktivitāšu izplatību telpā, kā arī dabas, rekreāciju teritoriju un dažāda veida infrastruktūras izvietojumu.

Teritorijas plānošana - ietver zemes izmantošanas plānošanu, pilsētplānošanu, transporta plānošanu, ainavu plānošanu, detālplānošanu, utml. Tā attiecas uz aktivitātēm, kas tieši ietekmē un izplāno apdzīvotu vietu un vietējo sabiedrību fizisko struktūru un vidi (*un tādejādi ir atšķirīga no ekonomiskām un sociālās plānošanas aktivitātēm*).

Tipiska ainava – ainava, kas raksturo noteiktus procesus, laikmetu vai arī konkrētu ainavu tipu (Ainavas politikas pamatnostādnes 2013.-2019. gadam).

Unikāla ainava – izcili vērtīga ainava, kura ir vienīgā vai viena no nedaudzajām ainavām valstī, reģionā vai citā teritoriālā vienībā (Ainavas politikas pamatnostādnes 2013.-2019. gadam).

IEVADS

“Reālā ainava ir ļoti sarežģīts veidojums. Tāpēc nereti ainavas objektīvu izzināšanu uzskata par neiespējamu un mēģinājums to darīt salīdzina ar zilā putna meklēšanu”

Aija Melluma (1992) citāts no grāmatas “Ainavas un cilvēks”

Telpiskas attīstības plānošanā ainava ir liels **potenciāls**, kas ar saviem fiziogēogrāfiskiem un kognitīviem resursiem nodrošina iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Šī resursa apzināšana, saglabāšana un ilgtspējīga apsaimniekošana ir aktuāls jautājums visā pasaulē, piesaistot pētnieku interesi un valsts politikas veidotājus, īstenotājus visos plānošanas līmeņos. Eiropas ainavu konvencijas (EAK) ratificēšana visā Eiropā un ārpus tās veicināja padziļināto interesi par ainavām tieši valsts līmenī, izprotot ainavu vērtību un meklējot metodes ainavas vērtēšanā, ka arī instrumentus ainavas aizsardzībā, plānošanā un pārvaldībā. Jāakcentē arī ainavas mainīgā būtība, kas mijas ar ainavas ilgstošo un sarežģīto veidošanas procesu, mijiedarbojoties cilvēkam un dabai, kas izvirza priekšplānā ainavas “jutīgumu” pret tiešām vai netiešām izmaiņām, ka arī apziņu, ka “kļūdas”, ko pielaižam, ainavu plānojot, var būt neatgriezeniskas. Lai gan arī Latvijā interese un pētījumi par ainavām bija vēl pirms šī notikuma, kopumā valstī ainavas statuss vēl nav nostiprinājies. Līdz ar to izvirzās vairāki aktuāli jautājumi un problemātika – vienotās metodikas vai metožu kopās izstrāde dažāda mēroga ainavu holistiskai novērtēšanai, ainavas loma telpiskas attīstības plānošanas un pārvaldības kontekstā un plānošanas instrumenti, kas ļauj iesaistīt vairākus speciālistus un sabiedrību. Ainavas aizsardzība, plānošana un pārvaldība ir atkarīgas no ainavas mēroga un ne vienmēr sakrīt ar plānošanas mērogiem, kas ir būtisks jautājums praktiskai plānošanai un atsevišķu rīcību ievēšanai.

Ainavas mainīgums antropogēnas slodzes ietekmē, rāda atsevišķo vērtīgo ainavu pastāvēšanas risku, kas savulaik kļuva par iemeslu aktualizēt ainavas aizsardzības jautājumus Eiropā, nosakot nacionālās nozīmes ainavas un piešķirot tam īpašu statusu. **Eiropas praksē** nacionālās nozīmes ainavas statusa piešķiršana atsevišķām teritorijām balstās uz ilgām tradīcijām, ko Anglijā un Skotijā vēl bija aizsāktas 1949. gadā, atdalot dabas aizsardzību un ainavas aizsardzību tieši normatīvos aktos, ka arī vēlāk, veicot savā valstī nozīmīgo ainavu apzināšanu, kartēšanu, izstrādājot ainavas aizsardzības, plānošanas un pārvaldības vadlīnijas, ka arī dibinot ainavas aizsardzības valsts institūcijas. Vēlāk, 1992. gadā arī Somija piešķīra īpašu statusu savā īpaši nozīmīgām ainavām, kopumā šī noteikšanas metode ir līdzīga Anglijas pieredzei. Savukārt, Francijas pieredze balstās uz ainavas potenciāla izmantošanu tūrisma vajadzībām, piešķirot īpašām ainavām zīmolu un iesaistot to vienotā tīklā. Kopumā šīs tradīcijas ir atšķirīgās, bet pamatā balstās uz valsts vēlmēm izcelt un saglabāt savas īpašas un nozīmīgas ainavas, gan ka reālās teritorijas, gan kā valsts identitātes simbolu.

Latvijā unikālas un tradicionālas ainavas kā valsts identitātes neatņemama sastāvdaļa ir iemūžinātas gleznās un citos mākslas darbos, foto albumos, žurnālos un ainavu aizsardzība aizsākusies ar Īpaši aizsargājamās dabas teritorijās (ĪADT) iekļautām ainavām un Aizsargājamo ainavu apvidu dibināšanu. Latvijā ainavas aizsardzību un vērtēšanu realizējam caur vairākiem līmeņiem – aizsargājot atsevišķus kultūras pieminekļus un teritorijas, aizsargājot dabas teritorijas, kur Nacionālo parku uzdevums ir arī raksturīgas un tradicionālas ainavas

aizsardzība, nosakot īpaši aizsargājamus ainavu apvidus, definējot Latvijas ainavu kanonu, realizējot tādas aktivitātes, ka “Ainavas balva” un “Ainavas dārgumi”, kur svarīga loma ir tieši sabiedrības viedoklim. Ainavas aizsardzība ir īpašs fenomens, kas no vienas puses – atbalstāms, jo valsts un iedzīvotāji vēlas saglabāt savas dabas un kultūrvēsturiskās vērtības, bet no otras puses jebkurā aizsardzība rāda virkni ierobežojumu, kas ir apgrūtinājums gan pašvaldībām, gan pašiem iedzīvotājiem. Īpaši jāatzīmē “privātīpašuma” statusa fenomens, kas bieži vien ir pretrunā ar kopīgo valsts un tā iedzīvotāju labumu, aizsargājot vienīgi personīgas intereses. Uz šī sliekšņa balansē nacionālās nozīmes ainavu statuss un tā veidošanās process Latvijas valstī. Jāatzīmē, ka **nacionālās nozīmes ainavu definīcija** ir arī viens no nākotnes izaicinājumiem un viens no šī pētījuma mērķiem, apzinoties nacionālās nozīmes ainavas raksturojošo lielumu kopumu un to ietekmējošus faktoros. Līdz ar tādu ainavu jēdziena izpratni, jādefinē arī to **noteikšanas vai vērtēšanas metodiku**, balstoties uz Eiropas pieredzi, bet skatoties tieši caur Latvijas tradīcijām, uztveres īpatnībām un vajadzībām. Ainavas noteikšana būtu tikai viens no pirmajiem etapiem pie nacionālās nozīmes ainavu jautājumu kopas, bet tālāk jāseko darbībām pie plānošanas tradīciju un paradumu maiņas, atbalsta mehānismiem un ainavas pārvaldīšanas instrumentiem, saskaņā ar to esošo ekoloģisko, ekonomisko un sociālo vērtību un nākotnes potenciālu. Maģistra darba ietvaros lielāka uzmanība ir veltīta ainaviskiem aspektiem un mazāk ainavu ekoloģijai un ainavas kultūrvēsturiskām vērtībām, tomēr vēlos apstiprināt savu pārliecību, ka arī šie aspekti ir vitāli svarīgi ainavas pastāvēšanai un ir iekļaujami turpmāko pētījumos.

Mērķis: izstrādāt praksē un teorijā balstītu **metodiku** Latvijas nacionālās nozīmes ainavu novērtēšanai un **vadlīnijas** to ilgtspējīgai plānošanai un pārvaldībai.

Uzdevumi:

1. Definēt nacionālās nozīmes ainavas **jēdzienu**, balstoties uz ainavas holistisko būtību, simboliskiem un kognitīviem aspektiem;
2. Izvērtēt nacionālās nozīmes **ainavas iekļaušanas iespējas teritorijas attīstības plānošanas**, aizsardzības un pārvaldības ietvarā, ņemot vērā ainavu daudzdimensionālo būtību;
3. Analizēt Nacionālās nozīmes ainavas noteikšanas, saglabāšanas, plānošanas un pārvaldības **pieredzi Eiropas valstīs**;
4. Izvērtēt nacionālās un reģionālās nozīmes ainavas izpēti, plānošanu un pārvaldības **līdzšinējo pieredzi Latvijā**;
5. **Izstrādāt metodiku** Latvijas nacionālās nozīmes ainavu noteikšanai, ka arī **vadlīnijas** to plānošanai un pārvaldībai.

Maģistra darbs sastāv no 141 lapās teksta, iekļaujot attēlus (*73 attēli*) un tabulas (*14 tabulas*), ka arī no 5 pielikumiem uz 17 lapām. Maģistra darbā ir veikts teorētisks pētījums, apkopotā un analizēta citu valsts pieredze nozīmīgo ainavu saglabāšana, plānošanā un pārvaldībā, veiktas intervijas, kā arī analizēts esošais normatīvo dokumentu ietvars, ka arī pēdējos gados veikti pētījumu un projekti, kas atspoguļo nacionālās nozīmes ainai nepieciešamas metode un rīkus. Apkopojot un analizējot situāciju autore ir izstrādājusi Nacionālās nozīmes ainavu novērtēšanas metodiku, ka arī sagatavojusi ieteikumu un vadlīnijas šo ainavu plānošanai un pārvaldībai.

Maģistra darba pielikumi ir pilotteritoriju lauka pētījumu rezultāti, kas palīdzēja izprast pašas metodikas praktiskā pētījuma daļas izmantošanu Latvijas apstākļos. Visas metodikas aprobācija nav iespējama maģistra darba ietvaros, jo iekļauj plašu interesentu loku un virkni politisko lēmumu, ka arī saistīto nozaru ekspertu pētījumus un viedokļus, ka arī plašas sabiedrības iesaisti. Maģistra darba teorētiskas iestrādes kalpos par pamatu turpmākām darbam pie Valsts Pētījuma programmas “Ilgspējīga teritorijas attīstība un racionāla zemes resursu izmantošana” pētnieciskā projekta (Nr. VPP-VARAM-ITAZRI-2020/1-0002) “Ilgspējīga zemes resursu un ainavu pārvaldība: izaicinājumu novērtējums, metodoloģiskie risinājumi un priekšlikumi” (LandLat4Pol).

1. NACIONĀLĀS NOZĪMES AINAVAS JĒDZIENA IZPRATNE

Nacionālās nozīmes ainavas būtība sevī ietver no vienas puses plašu un holistisku ainavas jēdziena ietvaru, bet no otras puses ļoti akcentētu, simbolisku un katrai tautai atšķirīgu, daudzslāņainu nacionālās apziņas, tradīciju un vērtību pamatni. Šajā pētījumā savijas gan ainavas fiziskās izpausmes – reljefs, veģetācija, atsevišķi ainavas elementi, gan cilvēka radītais mantojums, bet no otras puses ainavas ‘netveramās matērijas’ – gan nācijas, gan katra indivīda ainavas uztveres aspekti un tās simboliskā nozīme, atspoguļojoties vēstures notikumos, paražās un tradīcijās, valodā un ikdienas saimniekošanā.

1.1. Ainavas holistiskā būtība

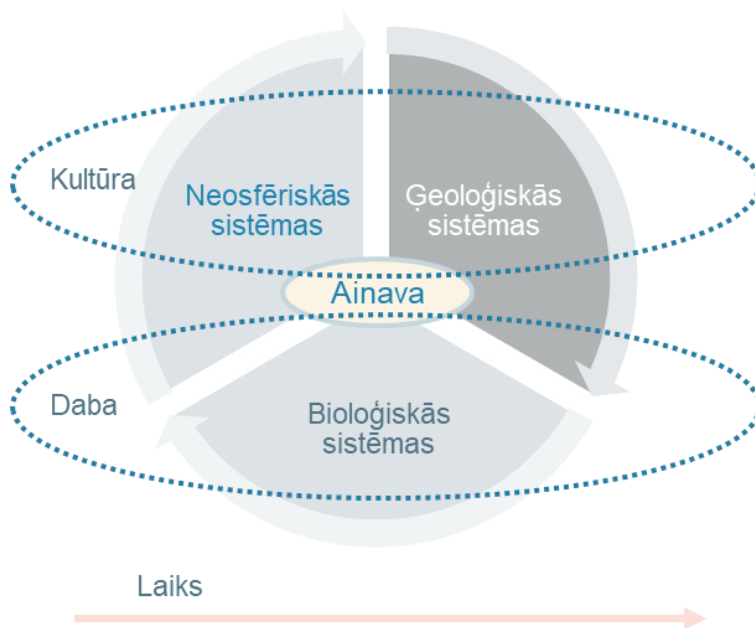
Ainavas izpēte ir cieši saistīta ar ainavas izpratni un uztveri kā tādu, jo ainavai piemīt holistiska būtība (*visaptveroša būtība*). Ainava ietver sevī gan dabas veidotus elementus, gan cilvēka veidotas struktūras, gan emocionāli – sociālo saikni. Līdz ar to aktuāls kļūst jautājums par ainavas kā visaptverošas parādības izpēti un novērtēšanu, ko zinātnieki aktīvi sāka izmantot savos darbos gadsimta sākumā, atzīstot, ka ainavas izpēte nav atsevišķu ainavas elementu vai parādību rezultātu summa, bet pastāv daudz sarežģītākas likumsakarības starp atsevišķu elementu vai rādītāju izmaiņām, kur ir nepieciešama tieši holistiska pieeja (Palang et al. 2000; Antrop, Eetvelde 2000; Naveh 2000; Naveh 2001). Kopumā holistiskās pieejas metode dzimusi jau 19. gadsimta sākumā, kad viens no ģeogrāfijas pamatlicējiem Aleksandrs fon Humbolts, apgalvoja, ka ainava ir kā visaptverošs reģiona/vietas raksturojums (*Landschaft ist das Totalcharacter einer Erdgegend*) (Antrop, Eetvelde 2000). Ainavas holistiskā izpratne ģeogrāfijas zinātnēs 19. gadsimta beigās aktīvi attīstījās paralēli holistisko aspektu izpratnei arī ainavu ekoloģijā, ainavas plānošanā un pārvaldībā, apvienojot zinātnieku viedokļus un veidojot jaunu virzienu zinātnē, kur ainava tiek pētīta nevis kā atsevišķas daļas, bet kā kopums jeb veselums, nomainot lineāro domāšanu ar sistēmas domāšanu. Savā grāmatā “Ainavu ekoloģija. Teorija un tas pielietojums” (“*Landscape Ecology. Theory and Application*”) Zevs Navehs un Artūrs Libermans sniedz skaidrojumu par ainavu ekoloģijas jauno sistemātisko pieeju un izpratni (Naveh, Lieberman 1994, citēts Naveh 2000). Attīstot holistiskas pieejas nepieciešamību rodas multidisciplināras pieejas nepieciešamība, kur ainava skatīta nevis vienas zinātnes griezumā, bet meklētas likumsakarības vairākām zinātnes nozarēm krustojoties vai saskaroties. Zinātnieki cenšas ainavas izpētē izmantot gan dabas zinātņu, gan sociālo, gan humanitāro un mākslas zinātņu metodes, radot jaunas metodikas ainavas pētījumiem, kur viens no uzdevumiem ir ne tikai kombinēt dažādas metodes, bet arī veidot dziļāku saikni ar sabiedrību kopumā, uztverot to kā neatņemamu daļu un izziņas procesu.

Ainavas pētījumos var izdalīt piecas dimensijas:

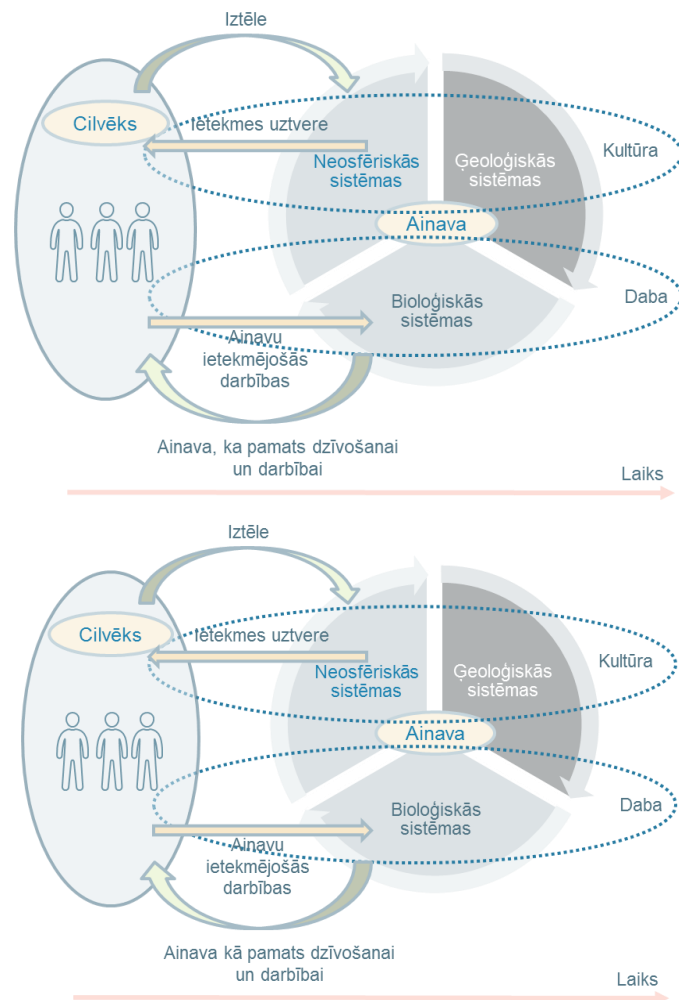
- **telpiskā struktūra** – atspoguļo fiziskās ainavas daļas realitāti, kas ilgstoši bija vienīgais ainavas aprakstīšanas un pētīšanas fokuss, jo tā precīzi definē abiotisko, biotisko un artefaktu materiālo sfēru, kas cieši saistītas savā starpā;
- **mentālā dimensija** – uz cilvēku orientēta/centrēta dimensija, kas balstās uz ainavas garīgo uztveri, kas atspoguļo indivīda gūtās emocijas un atmiņas, saskaroties ar fizisko

ainavas dimensiju. Šeit nav runa tikai par ainavas vizuālo uztveri, bet gan par ainavas holistisko uztveri, kas ir atšķirīga katram indivīdam;

- **laika dimensija** – šai dimensijai pakļaujas gan telpiskā, gan mentālā dimensija, izskaidrojot ainavas dinamisko būtību, jo ainava nekad nav statiska, mainās gan ainavas fiziski - telpiskā struktūra, mainās veģetācija un dzīvnieku pasaule, mainās hidroloģiskais režīms un viss ir ciešā saiknē. Jāpiebilst, ka arī ainavas mentālā dimensija ir dinamiska un nepārtraukti pakļauta dinamiskiem izmaiņas procesiem;
- **saikne starp dabu un kultūru** – šī dimensija savukārt ir kā atspoguļojums fiziskās, mentālās un laika dimensijas mijiedarbības procesam, kas fiziski nolasāms katrā etniski atšķirīgā reģionā, kā cilvēka un dabas mijiedarbība laika dimensijā – tātad fiziskas izmaiņas, kas atspoguļo kādas konkrētas kultūras īpatnības caur zemes izmantošanu, arhitektūru un citām fiziskām aktivitātēm. Bieži izmantojama paradigma ainavas pētījumos, ko sauc arī par “ainavas biogrāfiju”;
- **ainava kā kompleksa sistēma** – sistēmdomāšana ir svarīgs solis, kas noticis zinātnē, izprotot nelineāro un kompleksu lietu uzbūves principu. Ainava kā kompleksa sistēma iekļauj sevī – ģeoloģiskās, bioloģiskās un neosfēriskās apakšsistēmas un to attīstību laika dimensijā. Šī pieeja ļauj saskatīt un izprast ainavas elementu kompleksos mijiedarbības procesus, kā arī apzināties sekas, ka vienā ainavas elementā radītās izmaiņas var atstāt iespaidu uz citiem elementiem laika dimensijā – šī dimensija visprecīzāk definē holistiskās domāšanas būtību (Tress, Tress 2001) (1.1., 1.2. attēls).

1.1. attēls. Piecas ainavas dimensijas (Tress, Tress 2001).

1.2. attēls. Cilvēka un ainavas materiālas vides mijiedarbība/ Cilvēka un ainavas mijiedarbība (Tress, Tress 2001).

Ainavas jēdziena būtības attīstība vēl viduslaikos (*ainava kā glezna*) radīja duālu ainavas būtību, kas vēljoņam ir viens no lielāko debašu jautājumiem zinātnē – reālā un fiziskā pasaule pret mentālo uztveri. Paša ainavas termina parādīšanās zinātnē 17. gadsimta beigās/ 18. gadsimta sākumā saistās ar tādiem zinātniekiem kā Aleksandrs Humbolts, Johans Volfgangs Gēte, Karls Ritters, Henrihs Stefens. Šajā laika posmā ainava definēta kā fiziskā realitāte, kā raksturlielumu apkopojums konkrētam reģionam. Jau vēlāk, notiekot zinātnes “revolūcijai”, pakāpeniski mainījās arī zinātnieku izmantotās pētījumu metodes un sākās jauna ainavas pētījumu ēra, kur ainava vairs nav tās atsevišķas daļas, bet viens veselums. Karls Trolls savos pētījumos skaidroja ainavu kā savstarpēji saistītu faktoru kompleksu procesu, kā arī pētījumos ainava skatīta kā dabas un cilvēka veidotu elementu kopa. Bet vēl līdz 20. gadsimta beigām ainavas pētījumos nepastāvēja mentālā dimensija un subjektīvie vērtēšanas kritēriji. Vēlāk pielietoti daudzdisciplīnu pētījumi ainavas izziņāšanai, savijoties vides zinātnēm, sociālajām un ekonomiskajām zinātnēm ar estētikas jautājumiem un kultūras pētījumiem (Tess, Tess 2001).

Atsevišķi var izcelt **duālo cilvēka un dabas mijiedarbības būtību jeb fenomenu** – no vienas puses cilvēks ir daļa no dabas fiziskās pasaules, tāda pati kā citi dzīvie organismi, kas pakļauti visām dabas ietekmēm – klimatiskajiem apstākļiem, tam piemīt fizioloģiskas vajadzības

(ēst, elpot), cilvēks ir fiziski ievainojams utt., bet no otras puses cilvēks kā domājošs un darbojošs indivīds, vai indivīdu kopa, pats veido ainavu sev apkārt, tiešā veidā ietekmējot fizisko vidi sev apkārt – būvējot ēkas, ceļus un citu infrastruktūru, nodarbojoties ar lauksaimniecību vai mežsaimniecību utt. (Tress, Tress 2001).

Lai skaidrāk definētu ainavas holistisma būtību, ir apkopoti priekšnoteikumi multifunkcionālās ainavas holistiskam konceptam:

- **ainavas uztveri kā dinamisku pašorganizēšos/pašattīstošos sistēmu/struktūru** – šis priekšnoteikums balstās uz zinātnes paradigmu maiņu. Pamatā ir skatījums no multidisciplināra skatupunkta, kā uz multifunkcionālu dabas un kultūras dimensiju. Šīs teorijas balstās uz enerģijas nezūdamības likumiem un enerģijas apmaiņu sistēmā, kā arī tādām teorijām kā “svārstību kārtība” un “haosa kārtība”. Pašattīstošas sistēmas teorija apraksta ne tikai ainavu kā sistēmu, bet arī sabiedrības/cilvēces attīstības modeli (Laszlo 1994);
- **ainavas izpratni kā kopumu, nevis atsevišķu daļu summu** – šis priekšnoteikums balstās uz Geštalta teoriju par ainavas uztveri kā telpisku modeli/matricu, kā dzīves telpu dzīviem organismiem, ieskaitot cilvēku un ekosistēmas, kā arī likts akcents uz to, ka ainava nav to sastāvdaļu matemātiska summa, bet kas vairāk parādās ne tikai kvantitatīvos, bet arī kvalitatīvos mērījumos;
- **hierarhisko pieeju, kas saistīta ar globālās ekoloģijas izpratni** – attīstot Geštalta teoriju, kas radās hierarhiskas ainavas struktūras pieejā, ainava ir daudzlīmeņu atvērta dabas sistēma, kur zemākos līmeņus aizpilda fiziskie elementi, bet augšējos līmeņos parādās mentālie elementi, kas veidojas kā klasteru sistēmas, zemslodes un kosmosa izpratnē (Laszlo 1972);
- izpratni, ka **ainava ir kompleksa un savstarpēji saistīta cilvēka un dabas sistēma** – raksturojas kā daudzveidīgu biotisko un abiotisko, kā arī kulturālo komponentu nepārtraukta strukturālā un funkcionālā mijiedarbība ar daudziem mainīgiem lielumiem, vairākās dimensijās (Weinberg 1975);
- **ainavai piemīt multidimensionāla būtība**, kas atspoguļojas ne tikai caur fiziskiem, bet arī laika un kognitīviem faktoriem – būtiska ir visu šo dimensiju savstarpēja mijiedarbība;
- iespēja mērīt gan ekoloģisko, gan kultūras daudzveidību, gan ekonomiskos faktorus, kas rada **ainavas daudzveidības kopsummu** nevis tās tiek vērtētas atsevišķi - mērījumus iespējams izmantot analizējot ainavas ekoloģisko un kultūras faktoru ietekmi uz ainavas funkcionalitāti;
- ainavā **likumsakarības** ne vienmēr ir tiešas, bieži tās **ir slēptas un daudzslāņainas** – dēļ ainavas daudzdimensionālās un daudzlīmeņu būtības ne visas saiknes ir tiešas, bet daudzas darbojas tikai laika dimensijā un redzamas pēc kāda perioda, citas likumsakarības uzslāņojas un pakāpeniski izmaina ainavas struktūru vai ainavas uztveri, kas turpmāk atkal var būt par iemeslu struktūras maiņai, veidojot it kā ciklisku likumsakarību (Naveh 2001).

Izskaidrojot ainavas holistikās būtības fenomenu ainavas pētījumos, jāmin vairāki pētījumi, kur, veicot suburbāno ainavas analīzi un izmantojot savos pētījumos aerofotogrāfisko materiālu, zinātnieki apzinās, ka viņu rezultāti ne tikai atspoguļo ainavas fizioloģiskos rādītājus, bet ir arī svarīga šo materiālu interpretācija, ko izskaidro Geštalta teorija (1.3.attēls) par cilvēka uztveres aspektiem, kas rada vizuālās interpretācijas ietekmi uz metriskiem rādītājiem. Cilvēka uztvere, kas darbojas holistiski, dod kompleksas uztveres un skaidrojuma priekšrocības, ko nespēj dot datu metriskā apstrāde un summa. Šādu metožu kopums bija izmantots Beļģijā, pētot suburbānas ainavas blakus Gentei (Ghent). Viens no pētījuma mērķiem bija klasificēt piepilsētas ainavas, kur zinātnieki balstīja savu pētījumu uz sekojošiem soļiem – vizuāli analizējot kartogrāfiskos materiālus M 1:10000, salīdzinot ar dažādām tematiskajām kartēm; izmantojot rastru karti, bija iegūti daži metriskie ainavas rādītāji; metrisko rezultātu interpretācija, izmantojot vizuālo analīzi; iegūtie dati ir apstrādāti, un jaunā klasifikācija uzlikta uz kartogrāfiskiem materiāliem un atkal vizuāli analizēta un koriģēta no pētnieku puses. Tāda secīga datu apstrāde un vizuālā analīze ļauj iegūt pēc iespējas precīzākus rezultātus, ko nav iespējams iegūt tikai no automātiskas kartogrāfisko datu apstrādes pēc metriskiem parametriem (Antrop, Eetvelde 2000).

1.3. attēls. Geštalta teorijas pamatprincipi (Gestalt Theory.. S.a.)

Kopumā Geštalta teorija ir orientēta uz cilvēka uztveri caur formu, kur katrs indivīds, balstoties uz savu pieredzi, zināšanām un mentālām īpatnībām veido asociatīvas bildes vai tēlus, ko tālāk izmanto savam spriedumam vai lēmuma pieņemšanai. Uz ainavas izpēti šos likumus var pārnest netiešā veidā, runājot par rezultātu interpretāciju, vai grafisko datu uztveri, klasificēšanu vai šķirošanu. Tieši šie likumi ļauj pētniekiem izvairīties no metrisku datu nesaistītiem secinājumiem, bet gan pievienot arī savu ekspertu viedokli. Kaut gan jāpiebilst, ka no otras puses, tas var radīt arī subjektīvas kļūdas un secinājumus.

Līdzīga pieeja izmantota arī ainavas raksturīgo īpašību izpētei dažādos mērogos, kombinējot pētījumā gan metriskās, gan holistiskās pētīšanas metodes. Piemēram, tāds pētījums veikts Ķīnā, kas bija vērsts uz iespēju klasificēt nacionālo parku atšķirīgos ainavu veidus/tipus,

lai izprastu ainavas struktūru dažādos mērogos – plašā, vidējā un detalizētā mērogā, balstot pētījumus uz metriskiem parametriem, iegūtiem no GIS kartogrāfiskajiem materiāliem, bet galā manuāli definējot ainavas tipu pēc iegūtiem metriskajiem rezultātiem. Ne vienmēr iegūto datu kvalitāte ir pietiekoša, lai spriestu par maza/tuva mēroga ainavas tipu, tāpēc šajā gadījumā ir izmantotas arī ekspertu zināšanas un datu interpretācija, kas tieši saistīta ar Geštalta teorijas atzinumiem (Yang et al. 2020).

Virzoties uz Nacionālās nozīmes ainavas jēdziena izpratni, ir jārespektē, ka ainavas holistiskā būtība ietver vairākas ainavas dimensijas un ir uztverama, kā vienota telpiskā struktūra ar savu komplekso sistēmu, kur ainavas elementi atrodas nepārtrauktā mijiedarbībā, ieskaitot cilvēka radītās vērtības un radot ciešas saiknes starp dabas procesiem, elementiem, kultūru un mentālo uztveri, visiem slāņiem savijoties kopā laika dimensijā.

1.2. Ainavas simboliskā nozīme un kognitīvā dimensija

Ainava ir ne tikai fizisko elementu kopa, bet arī emocionālā, simboliskā un ideoloģiskā dimensija, kā arī saikne starp visām pusēm, kas atspoguļojas kultūrainavas veidošanās procesā, kas saskan ar Eiropas Konvencijā nostiprināto ainavas jēdzienu. Emocionālas, simboliskas un ideoloģiskas dimensijas kopu ikdienā saucam par “**dzimteni**”, kas precīzi atspoguļo cilvēka un ainavas attiecību formu. “Dzimtenes” koncepts ietver cilvēka un dabas attiecību izpausmes caur simboliem, attieksmi, kas veidojas, kā pagātne, tagadne un pat nākotnē svarīgo notikumu un simbolu glabāšana un izkopšana caur ainavas fizisko un mentālo dimensiju. Caur “dzimtenes” jēdzienu visspēcīgāk atspoguļojas kolektīvās atmiņas vai apziņas fenomēns, kā fiksētā un vizualizētā simbolu kopa (Nogue, Vicente 2004). Šādā griezumā ainava ir kā krātuve, kas glabā nācijai svarīgus notikumus no vienas puses, un iedvesmo vai dod saņemumu, saikni ar pagātņi no otras puses.

Nacionālās identitātes veidošanas procesi ir cieši saistīti ar valsts politiskajiem notikumiem, teritorijas kultūrvēsturisko attīstību un ainavas transformācijas procesiem, kā arī vietas ģeogrāfisko novietojumu. Šo aspektu izpēte ir viens no nacionālās identitātes izziņas etapiem, izprotot tieši kādas nācijas vai etniskās grupas kolektīvo identitāti. Kolektīvās atmiņas fenomēns aktīvi ietekmē nacionālās identitātes izpausmes un mainību laika gaitā (Gittus 2002, Bell 2003). Saplūstot kolektīvajai atmiņai un mitoloģijai, veidojas cieša saikne ar nacionālo identitāti, kas izpaužas gan kognitīvos, gan fiziskos simbolos arī ainavā. Nacionālās identitātes izziņas procesā svarīgas arī teritorijas atšķirīgo sociālo un etnisko grupu savstarpējās attiecības un saiknes, ko bieži pēta arī ainavas pētnieki, lai izziņātu konkrētās teritorijas apdzīvojuma struktūru un telpiskās struktūras attīstības tendences, izdalot atsevišķas ainavu attīstības posmus, kurus iezīmē arī politiskie un sociālie procesi, kā arī ekonomiskā attīstība. Ar šādiem procesiem izskaidrojami arī jauni nacionālās identitātes simboli, kas bieži izpaužas arī ainavā (Murzyn-Kupisz, Gwosdz 2011).

Antropoloģe Vieda Skultans 1992., 1993., un 1999. gadā veica apjomīgu pētījumu, aptaujājot lielu skaitu Latvijas iedzīvotāju, lai “lasītu **ainavu stāstus**” cilvēku **atmiņās** un vēsturiskos notikumos periodam ap 1920.–1930. gadu. Izpētot vēsturiskos notikumus, autors iezīmē ciešu saikni ar lauku ainavas izmaiņām un transformāciju kolektīvizācijas laikā, kas spēcīgi ietekmēja arī cilvēku atmiņas, jo bērnības atmiņas lielākajai daļai respondentu saistījās

ar idilliskajām lauku ainavām un lauku darbiem, iezīmējot Latvijas ainavu, kā izteiktu lauksaimniecības valsti. Arī mākslā atspoguļotas lauku ainavas caur ainavu gleznotāja Vilhelma Purvīša darbiem – kā bērņības atmiņas – tādas “mīkstas, dūmakainas un nedaudz sapņainas”. Jāņa Siliņa vārdiem šis periods raksturojams, kā “guļošais klusums sociālajā dzīvē, literatūrā un citās mākslās” (Skultans 1997). V.Purvīša (1.4., 1.5., 1.6. attēls) un Ģ.Eliasa gleznas (1.7.attēls) iekļautas Latvijas kultūras kanonā un spilgti iezīmē pagājušā gadsimta sākuma ainavu.

1.4.attēls. Vilhelma Purvīša glezna „Ziema”, ap 1910. Audekls, eļļa. 69 x 99,5 cm. Latvijas Nacionālā mākslas muzeja krājums (Kultūras kanons.. S.a.)

1.5.attēls. Vilhelma Purvīša glezna „Pavasara ūdeņi (Maestoso)”, ap 1910. Audekls, eļļa. Latvijas Nacionālā mākslas muzeja krājums (Kultūras kanons.. S.a.)

1.6.attēls. Vilhelma Purvīša glezna „Pavasārī (Ziedonis)”, 1933–1934. Kartons, eļļa. 73 x 104 cm. Latvijas Nacionālā mākslas muzeja krājums (Kultūras kanons.. S.a.)

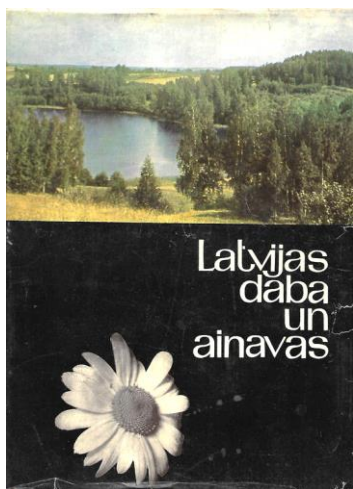

1.7.attēls. Ģederta Eliasa glezna „Pie akas”, ap 1935. gadu. Latvijas Nacionālā mākslas muzeja krājums (Kultūras kanons.. S.a.)

Cilvēku atmiņās ainavas atspoguļojas caur atsevišķiem elementiem – pļavas, koki, alejas, meži, dārzi – tie ir ļoti mazi ainavas elementi un ļoti personīgas atmiņas, kas savijas ne tikai ar ainavas vizuālo tēlu, bet arī caur garšām un smaržām (govs piens, maize, meža ogas, zāle, siens utt.). Ainavas atmiņas saistās arī ar notikumiem gan pārceļšanos, gan trimdas gaitām, gan svētkiem utt. Veidojas ainavas izteikti dualā daba – fiziskā un simboliskā, kas ir no vienas puses visas valsts kopīgā vēsture, bet no otras puses katra indivīda personīgā biogrāfija – viss kopā atspoguļojas ainavā, un ainava atsauļojas cilvēkos, viņu atmiņās. V.Skultane ainavas sauc

par “pieredzes noliktavām, ar būtisku pagātnes un nākotnes valsts un katra indivīda “bagāžu””. Šeit rodas smalka robeža, kad mēs uztveram ainavu kā objektīvu realitāti, un kad kāda konkrēta ainava vai ainavas tips iegūst personīgu atmiņu vai notikumu nokrāsu (Skultans 1997).

Latvijas ainavas kā skaistuma simbols, līdz ar drukāto literatūru un žurnāliem, jau 1960. gados ienāca kā populārs fotogrāmatu veids. Piemēram, 1937. gadā izdotā grāmata “Dzintarzeme Dzimtene” (1.10.attēls) (*Latvijas dabas un kultūras vērojumi*), kas izdota arī vēlākos periodos, iekļāva arī ainavas skatus. Vēlāk izdotas arī kartes ar ainaviskām vietām (1.2.9.attēls) un kultūrvēsturiskiem objektiem. Arī Kamila Ramana 1971. gadā izdotā grāmata “Latvijas daba un ainavas” (1.8.attēls) ir bagātīga ar izcilu ainavu ilustrācijām. Šādi izdevumi no vienas puses popularizēja Latvijas ainavu un no otras puses veidoja cilvēkos simbolisku ainavas tēlu (1.9., 1.11., 1.12. attēls).

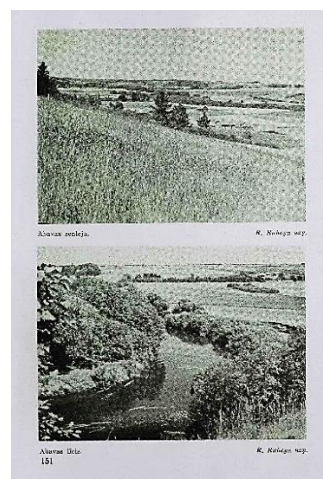
1.8.attēls. Latvijas daba un ainavas: [fotoalbums] (Ramans 1969)

1.9.attēls. Grāmatas “Latvijas daba un ainavas” (Ramans 1969)

1.10.attēls. Dzintarzeme - dzimtene: Latvijas dabas un kultūras vērojumi / Indriķis un Marija Sleīņi. (Latvijas Nacionālā digitālā bibliotēka (b))

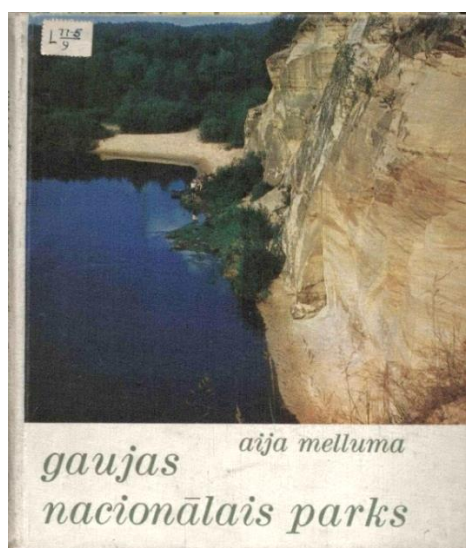

1.11.attēls Grāmatas “Dzintarzeme – dzimtene” fragments ar ainavas attēliem (Latvijas Nacionālā digitālā bibliotēka (b))

1.12.attēls. Informatīva karte “Apceļo savu dzimto zemi” (1938. gads) (Latvijas Nacionālā digitālā bibliotēka (c))

Arī vēlāk iznākuši vairāki izdevumi jau par atsevišķām vietām, nacionālajiem parkiem un piekrasti, kas bija bagātīgi ar ilustrācijām un papildināti jau ar detalākiem aprakstiem par ainavas uzbūvi, veģetāciju, kultūrvēsturiskām un estētiskām vērtībām, piemēram, Aijas Mellumas 1977. gada grāmata “Gaujas Nacionālais parks” (1.13.attēls) ar Aivara Āķa fotoattēliem, aprakstot nacionālā parka vēsturi, raksturojumu, zonējumu utt. Arī 1979. gadā izdotā grāmata “Gaujas senleja” (*autori Āboltiņš O., Eņiņš G.*) sniedz plašu raksturojumu par Gaujas senlejas ainavu, to uzbūvi un ir bagāta ar krāsainām fotogrāfijām no gleznainām Gaujas ainavām. Šādi izdevumi bija vairāki, vēlāk pat veselas sērijas par dabas vērtībām kuros ainava bija kā neatņemama sastāvdaļa.

1.13.attēls. Grāmata “Gaujas Nacionālais parks” (1977. gads) (Latvijas Nacionālā digitālā bibliotēka (a))

Latvijas ainavas popularizēšana caur kartēm, bilžu grāmatām un pētījumiem ir ietekmējusi cilvēku ainavas vizuālo uztveri un ‘pievilcīgas ainavas’ simbolisko tēlu

nostiprinājusi zemapziņā, veidojot kolektīvo atmiņu un izpratni par ainavas vērtībām. Šādi attēli un drukātie materiāli palīdzēja nostiprināt arī ainavas identitātes pamatni, jo gandrīz katrā mājā bija šādas grāmatas vai kartes.

Edmunds Bunkše savos pētījumos atzīmē lauku ainavas simbolus kā spēcīgu identitātes pamatu, kas palīdzēja saglabāt Latvijas identitāti arī Padomju varas gados. Kā lauku ainavas simboliskos elementus vai ainavtelpas viņš nosauc:

- **lauku sēta** ar tai piederošām saimniecības ēkām, dārzu un lauksaimniecības zemēm, ganībām, atmatām, ieskaitu meža ielokā vai novietotu jūras krastā;
- **plavas** pilnas ar ziediem, kur zum bites;
- **koki** vai koku puduri – ozoli vai bērzu birztaļas;
- **meži** – augu daudzveidība un putnu, dzīvnieku mājvieta;
- **pilskalni** ar senu vēsturi;
- **jūras krasts** – gan stāvkrasti, gan kāpas, gan akmeņainie jūras krasti;
- **upju ielejas** – lielāko Latvijas upju ielejas – Daugava, Gauja, Lielupe, Venta (Bunkše 1999).

Visas šīs ainavas E. Bunkše sauc par **ikonām**, kurām piemīt tieši asociatīvais spēks un simboliskā nozīme, kas bija īpaši svarīgas atmodas un kara laikā. Mainoties laikmeta aktualitātēm, mainās arī lauku ainavas simboliskās nozīmes izpratne, pieprasījums un vieta katra indivīda identitātes veidolā un arī valsts identitātes veidolā (Bunkše 1999). Ainavas skaistumu un cildenumu E. Bunkše analizē caur vairāku paradigmu prizmu, kad gan ikdienas uztvere, gan pasaules spiediens spēj mazināt lauku ainavas estētisko vērtību. Analizējot Latvijas dainu tekstus, gan pasaules, gan Latvijas notikumus un apziņas transformāciju, autors “ainavu skaistumu” parāda, ka dinamisku un mainīgu lielumu – caur mākslas prizmu, caur ētikas paradigmām, caur tradīcijām un arī caur personīgo pieredzi (Bunkše 2001). Šāds pētījuma modelis samērā precīzi parāda ainavas uztveres mainīgo būtību, kas grūti ieliekama rāmjos vai nofiksējama pilnā apmērā.

Ainava var būt arī atspoguļojums **reģionālā kontekstā**, visbiežāk caur arhitektūru, kultūru, dabas telpisko struktūru vai atsevišķiem ainavas elementiem. Šo saikni var definēt kā divus atšķirīgus virzienus – viens ar ļoti skaidru un izteiktu cilvēka vai dabas veidotu elementu dominanti – pils, muižas vai citas būves, pat tehniska rakstura vai inženiertīklu būves (*ceļi, tilti, dzelzceļi, HES utt.*), kā arī ļoti izteiksmīgi dabas elementi un elementu kopas – stāvkrasti, alas, upes ielejas, citas izteiktas reljefa formas, iežu atsegumi, izteiksmīga veģētācija, ūdenstilpes vai ūdens teces utt. Otrs virziens ir netverama ainavas kopējā struktūra, kas sastāv no daudzām niansēm, slāņiem, gan redzamām, gan emocionālām saiknēm un slāņiem, ko bieži dēvē par vietas auru, piederību (*Sence of Place/ Genius Loci*), to arī var saukt par vietas/ainavas identitāti. Šīs sajūtas cieši saistās ar indivīda subjektīvo uztveri, piederību kādai valstij, tautai, kultūrai un tradīcijām, pat emocionālajam stāvoklim, gadalaikam un laika apstākļiem – veidojot sava veida mozaikveida emociju un fizisko ‘matēriju musturu’, caur ko cilvēks uztver ainavu, atceras to un tālāk veido jau savas, ļoti intīmas asociācijas un simbolus kopš bērnības. Dažādu faktoru un aspektu kopums pierāda, ka ainavas emocionāli – simbolisko atspoguļojumu nav iespējams fiksēt ļoti statiski – tas drīzāk ir mainīgs un dinamisks faktoru kopums (Hough 1990; Sörlin 1999; Carter et al. 2007; Stephens 2002).

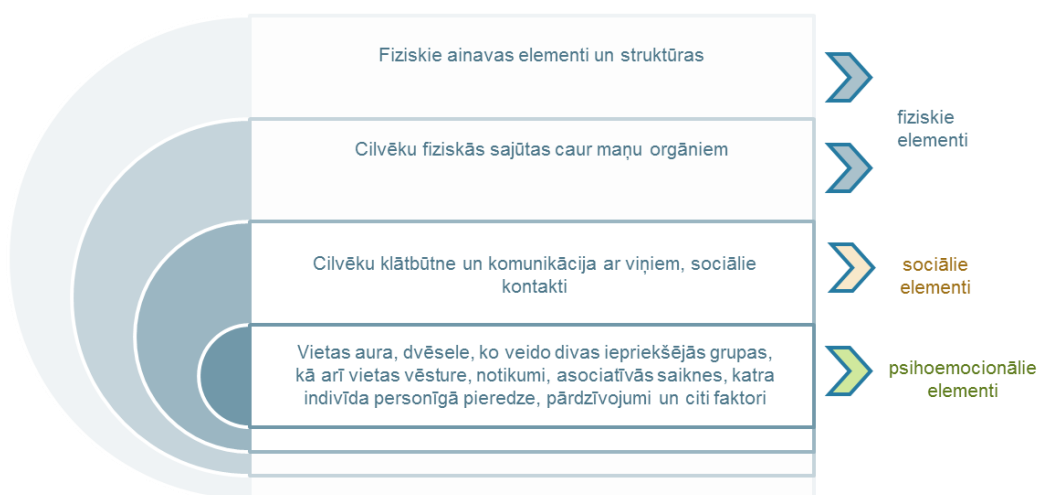
Latvijā tradicionāli izveidojušās **reģionālās ainavu telpas**, kas ir saistītas ar Latvijas kultūrvēsturiskajiem novadiem – Zemgale, Kurzeme, Vidzeme un Latgale, kurām iezīmējas ļoti simbolisks vizuāls tēls, kas ir saprotams un atpazīstams visiem Latvijas iedzīvotājiem un saistās ar katra reģiona identitāti. Papildus var izdalīt arī “funkcionālus” reģionus – piekraste, upju ielejas, ezeru ainavas, lauksaimniecības ainavas, Pierīga utt. (Ainavas politikas.. S.a.). Gan vēsturiskie reģioni, gan arī funkcionālās ainavas kopā veido mentālo ainavas simbolu kopu, ko varam saukt par ikoniskām ainavām, vai simboliskām ainavām. Šobrīd ir sagatavots likumprojekts un vēsturisko novadu karte (1.14.attēls) “Latviešu vēsturisko zemju likums”, ko atbalsta arī valsts prezidents Egils Levits, paaūžot pārliecību, ka šis dokuments palīdzēs stiprināt iedzīvotāju kopīgo identitāti un pievērst uzmanību kultūrvēsturiskās vides saglabāšanai ar katram reģionam raksturīgām un daudzveidīgām iezīmēm, kas izpaužas tieši caur mazām kultūrtelpām un vietējām kopienām (Prezidenta pavadvēstule...2020, Likumprojekts “Latviešu...S.a.). Pats likumprojekts top kā daļa no Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likuma, kur lielākā uzmanība vērsta uz ekonomisko un sociālo teritoriju pastāvēšanu, pārvaldību un mazāk uz vietējo kopienu identitāti un kultūrvēsturisko piederību. Saeima norāda uz nepieciešamību atsevišķas valsts politikas izstrādei, kas būtu pamats kultūrvēsturiskai vides saglabāšanai un ilgtspējīgas teritorijas attīstības nodrošināšanai ar atbalsta nodrošināšanu vietējām kopienām, kas ir kultūrtelpas saglabāšanas atslēga. Šī iniciatīva sekmē gan UNESCO konvencijas “Par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību”, “Par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu”, “Par kultūras izpausmju daudzveidības aizsardzību un veicināšanu” realizēšanu un ieviešanu. Realizējot šo likumprojektu, atbalstīta arī ANO deklarācija par pirmiedzīvotāju tiesībām un aizsargājamām vērtībām.

1.14.attēls. Latvijas Kultūrvēsturiskais iedalījums (Jāņa sētas karte 2020)

Vietas uztvere/sajūta (*Sence of Place*) kā koncepts parādījās jau pagājušā gadsimta septiņdesmito gadu beigās un vairāki zinātnieki caur šo definējumu pētīja vietas piederību,

ainavas lietošanu, identitāti un citus fiziski netveramus un ar ainavu un vietu saistītus aspektus, izskaidrojot indivīda un ainavas saikni. Vēlāk šis koncepts pārauga uz **vietas dvēseles/auras** konceptu (*Genius Locci*) (1.15.attēls), akcentējot, ka vieta nav tikai fiziskā izpausme, bet tai ir emocionālā puse, kas veido kognitīvo saikni ar cilvēku. Abi šie koncepti ir cieši saistīti ar ainavas kognitīvo uztveri, kas atspoguļojas ainavas kopējās uztveres īpatnībās un kopā ar fiziskiem faktoriem veido ainavas koptēlu. Tieši fizisko un emocionālo faktoru sinerģija veido vietas auru. Šī koncepta parādīšanās pētniecībā izraisīja sava veida ‘revolūciju’ kvantitatīvos pētījumos, atklājot ainavas fiziski “neredzamo” daļu (Christou et al. 2019, Barnes 2004, Petzet 2008).

1.15.attēls. Vietas auras izpratnes shēma (*Genius Locci*) (shēma veidota pēc Christou et al. 2019)

Jāatzīmē, ka vietas auru veido vairākas elementu grupas:

- **fiziskie elementi** – ainavas elementi un struktūras (*būves, veģetācija, reljefs, ūdens objekti utt.*), cilvēku fiziskās sajūtas caur maņu orgāniem (*smarža un garša, temperatūra, apgaismojums utt.*);
- **sociālie elementi** – citu cilvēku klātbūtne un komunikācija ar viņiem, sociālie kontakti (*patika vai nepatika, cilvēku daudzums, burzma vai brīvība, vientulība*);
- **psihoemocionālie elementi** – vietas aura, dvēsele, ko veido divas iepriekšējās grupas, kā arī vietas vēsture, notikumi, asociatīvās saiknes, katra indivīda personīgā pieredze, pārdzīvojumi un citi faktori (Christou et al. 2019).

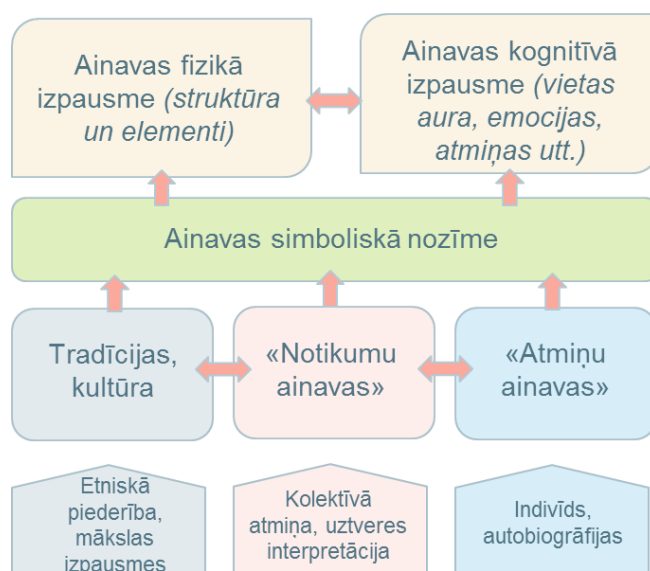
Turpinot “ainavas auras/dvēseles” tēmu, ir jānosauc “**notikumu ainavas**” un “**atmiņu ainavas**”, kas ir īpašs fenomens - daļa no ainavas simboliskās uztveres un balstās gan nācijās, gan katra indivīda personīgi vai senču piedzīvotā. Šie piedzīvojumi bieži ir saistīti ar konkrētām ainavām, bet dažreiz abstrakti simbolizējas tikai ainavas elementos. Šādu ainavas simbolu noteikšanai būtu nepieciešama plašu interviju, aptauju, seno aprakstu, monogrāfiju un kultūrvēsturisko notikumu izpēte un analīze, atklājot atsevišķu ainavu emocionālo saikni ar kādreizējiem notikumiem. Vairākos pētījumos atzīmēta ainavas atšķirīgā uztvere vietējiem iedzīvotājiem un ainavas apmeklētājiem, kam nav zināma vietas priekšvēsture (Bunkše 2001, Selman 2006).

Ainavas identitāte un teritorijas attīstība ir cieši saistītas savā starpā, par ko liecina tūrisma un vietas identitātes saikne. Teritorijas attīstības nolūkos, ainavas identitāte bieži kļūst par biznesa produktu tūrisma sfērā, no viena puses ļaujot teritorijai piesaistīt finansiālu atbalstu un rast jaunas darba vietas, bet no otras puses marketinga spiedienā gala ‘tūrisma produkts’ var būt interpretēts un pielāgots pārdošanai, veidojot maldīgi, vienkāršotu vai pārveidotu vietas identitāti. Šādā procesā un globalizācijas spiedienā, mentālie ainavas vai vietas simboli pārtop par precī, kas ir raksturīgi kapitālisma laikmetam (Kneafsey 1998; Sörlin 1999; Stephenson 2010).

Viens no simboliem ir arī **vietu nosaukumi**, kas iezīmē konkrētās ainavas mūsu atmiņās un asociācijās, veidojot ciešu saikni starp reālo ainavu un tās kognitīvo tēlu. Nosaukumos slēpjās vēsturiskie notikumi vai ainavai raksturīgās vai piešķirtās nozīmes. Interesanta ir saikne kā cilvēki, zinot vietas simbolisko nozīmi, pakļaujas dotajam raksturojumam un uzbūvē ainavas/ vietas tēlu pēc nosaukuma un vairs nespēj uztvert šo vietu brīvi. Pretēji, ja izlasām vietas nosaukumu svešvalodā un neizprotam to nozīmi, mums nav ekspektāciju par vietas simboliku, kas daļēji pazudina saikni ar vietas identitāti. Ainavas “īpašie”, jeb simboliskie nosaukumi ļoti spēcīgi ietekme mūsu uztveri un veido vietas identitātes kontekstu, emocionālo fonu un raksturu (Hough 1990). Vietas nosaukums var radīt saskanīgu un harmonisku saikni ar ainavas fizisko izpausmi, bet var arī rādīt disharmoniju un pat konfliktu, kas izskaidrojams ar teritorijas vēsturisko transformāciju un to ko kādreiz saucām par “*diž*”, “*liel*”, “*maz*”, “*jaun*” mūsdienās vairs neatbilst reālajai situācijai.

Latvijas iedzīvotāju **izpratne par “īpašām ainavām”** ir samērā konservatīva, jo pētījumos veiktajās aptaujās sabiedrība, kā vizuāli izteiksmīgākās un pievilcīgākās, izceļ lauku ainavas, pat bez apbūves un saimnieciska rakstura pazīmēm – tādās kā “neskartas lauku ainavas”. Kopumā šeit rodas paradokss un izzūd saikne starp dabu, tradīcijām un kultūru, kas izpaužas tieši tradicionālajā apbūvē un saimnieciskajā darbībā (Bell 2009; Bell et al. 2009; Kanaviņa 2012). Izzūdot kultūras saiknei un slānim, ir grūtāk nolasāma identitāte, kā arī saikne ar nāciju vai reģionu, jo līdzīgas dabas ainavas un skatus var atrast tuvākajās valstīs. Protams, apbūves raksturs un saimnieciskā darbība var būt pretrunīgas un ne vienmēr pieņemamas, kā arī ļoti šauri atšķirties tieši lokālā līmenī. No otras puses apbūves struktūra ir ļoti stipra kognitīva ainavas daļa, kas saista “skaistākās ainavas” ar bērnību, kad daudz laika pavadīts laukos, veidojot tādu kā savdabīgu “skaistas ainavas simbolu”, bet arī maldinošu emocionālu “atmiņu bildi”.

Apkopojot dažādas ainavas simboliskās nozīmes, var secināt, ka simboli ir saistīti ar vairākiem aspektiem – etniskā piederība, kādas cilvēku grupas vai visu valsts iedzīvotāju kolektīvā atmiņa, vēsturiskie notikumi un arī katra indivīda biogrāfija (1.16. attēls).

1.16.attēls. Ainavas simboliskā nozīme (autora veidota shēma)

1.3. Nacionālās nozīmes ainavas jēdziena meklējumi

Ainavu politikas pamatnostādņēs 2013.-2019. gadam ir sniegta definīcija **ainaviski vērtīgām teritorijām**, kas skaidrotas kā “...teritorijas attīstības plānošanas procesā noteiktas teritorijas, kurās saskaņā ar sabiedrības vērtējumu rodamas Latvijas, tās reģionu, novadu, cilvēku identitātei un vietu ilgtspējīgai attīstībai nozīmīgas ainavas”. Šī definīcija izceļ tieši sabiedrībai būtisko ainavas vērtību, kas atklājas caur vairākiem savstarpēji saistītiem līmeņiem – reģionālu un vietas identitāti, katra indivīda un sabiedrības subjektīvo ainavas vērtību uztveri. Papildus šīs vērtīgās ainavas skatāmas ilgtspējīgas attīstības kontekstā, tātad uzskatāmas kā attīstības potenciāls gan valsts, gan reģionu, gan atsevišķu pašvaldību līmenī.

Meklējot atbildes uz jautājumiem par nacionālās nozīmes ainavu definīciju, ir jāpieskaras **nacionālās identitātes** jautājumam, kas savukārt ir apskatīts arī normatīvajos dokumentos. Piemēram, Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā ir definēts viens no telpiskās attīstības perspektīvas mērķiem ir “Saglabāt Latvijas savdabību – daudzveidīgo dabas un kultūras mantojumu, tipiskās un unikālās ainavas” (Latvijas ilgtspējīgas.. S.a.). Ainavu politikas pamatnostādņēs 2013.–2019. gadam definētas un caur EAK atspoguļotās ainavas kvalitātes un daudzveidība var kalpot par pamatu konkrētas teritorijas identitātes stiprināšanai (Par ainavu.. 2013). MK rīkojums “Par Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas īstenošanas plānu 2019.-2020. gadam” tiek regulāri izdots un papildināts ar dažādiem plānošanas un realizēšanas posmiem, realizēšana un uzraudzība uzticēta Kultūras ministrijai (Par Nacionālās.. 2018). Jāatzīst, ka šajā dokumentā tiešā veidā netiek pieminēta ainava, bet gan kultūrtelpa, kur ainava ir neatņemama sastāvdaļa. Līdz šim Latvijā nacionālās nozīmes vērtību izvirzīšana un aizsardzība pastāvēja dabas teritorijām, dabas elementiem/objektiem, kas atrodas Dabas aizsardzības pārvaldes pārziņā un vēsturiski nozīmīgo kultūras pieminekļu aizsardzība, kas ir Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes atbildībā (Melluma 2009). Ainavu aizsardzība šeit izpaužas netiešā veidā, apzinoties katra elementa lomu ainavās kopsummā. 1972. gadā Parīzē pieņemtā “Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību” definē nepieciešamību aizsargāt kultūrvēsturiski

nozīmīgus un unikālus dabas objektus (Konvencija par... 1995), kā arī, definējot dabas un kultūrvēsturiskā mantojuma jēdzienus, uz kuriem balstās vairāki citi normatīvie akti.

Latvijā, Valsts pētījumu programmā „Nacionālā identitāte”, sadarbojoties Latvijas Universitātes Sociālo un politisko pētījumu institūtam, Latvijas Nacionālajai bibliotēkai, Latvijas Lauksaimniecības universitātei, Rīgas Tehniskajai universitātei un Vidzemes augstskolai veikt plašs pētījums. Pētnieki strādājuši pie daudzpusīgām tēmām, kas atklāj nacionālās identitātes vairākas puses, atzīstot, ka tās balstās uz katra indivīda piederības sajūtu vietai, videi un etniskajai grupai ar savu valodu, vēsturi, tradīcijām, paradumiem, kultūras izpausmēm un uztveri (Nacionālā identitāte..2011). Latvijā notika pētījums par nacionālo identitāti (Par valsts pētījumu.. 2010), ko realizē pētnieku grupa caur valodu, tradīcijām, folkloru, valstiskumu un piederību. Daļa no pētījuma “Nacionālā identitāte un vide” atklāj jēdziena daudzpusīgumu un sazarotību, aptverot virkni sociālo un filosofisko aspektu un pierādot identitātes jēdziena daudzlaņainību un tajā paša laika tai ir subjektīva dimensija, kas spoguļojas caur katra indivīda sevis identificēšanu caur vietu, piederību vietai (Zepa, Kļava red. 2011). Jāatzīmē, ka šajā pētījumā ainava, ka identitātes daļa netika apskatīta plaši, tikai daļēji caur arhitektūru, ka identitātes izpausmi.

Identitātes jēdziens Latvijā gan pētījumos, gan ikdienā, galvenokārt ir izmantots **nacionālās identitātes** griezumā, saistībā ar valodas un tautas identitāti un mazāk saistībā ar ainavu, vidi vai teritoriju. Savukārt vairāku zinātnieku darbos ir parādīta tieši ainavas identitātes loma nacionālās identitātes veidošanā, kur savijas ainavas raksturs ar valodu, ar kultūru, tradīcijām un paradumiem, kā arī ainavas raksturs diktē nodarbošanos un dzīves ritumu. Nācijai ir cieša saikne ar savu dzīves vietu - ainavu, kas ir abpusējs mijiedarbības process (Hooson 1994, Daniels 1993, Rourke 1999, Stewart et al. 2004, Laumane 2013). Identitātes un Nacionālās identitātes jēdziena būtība samērā daudz balstās un darbojas tieši zemapziņas līmenī, un mazāk izpaužama un saprotama caur maņu orgāniem, tomēr, definējot Nacionālas nozīmes ainavas, ir svarīgas konkrētas ainavas vērtības. Netverama daļa ir identitātes garīgā vērtība, ko Latvijā mēģinām izteikt caur Latvijas kultūras kanonu. Šeit būtu lietojamas atšķirīgas noteikšanas un lietošanas metodes. Šodien identitātes jēdziens lietojams daudz plašāk un daudzveidīgāk – caur indivīda identitāti, valodas, kultūras un atsevišķu etnisko grupu identitāti, un kā piederību konkrētai vietai vai reģionam, vai kādai ciltij vai ģimenei. Latvijā īpaši aktuāls identitātes jēdziens bija tieši pie valsts varas maiņām, un valsts piederībai, piemēram, Eiropas Savienībai, kas apdraudētu Latvijas identitāti globalizācijas spiedienā. Pēc Latvijas bijušās prezidentes Vairas Vīķes – Freibergas domām nacionālās identitātes saturu un centru, jeb kodolu veido tieši kultūra, jo tieši tiem, kas atrauti no savas valsts fiziski, tā palīdz saglabāt savu identitāti. Svarīgi atcerēties, ka, runājot par ainavas identitāti, ir būtiska tieši ainavas pamatne, kur atspoguļojas daļa no šīs kultūras un pati ainava spoguļojas kultūrā. Mūsdienās kultūrai ir plašāka nozīme, kas veido vairākus skatupunktus un viedokļus un neļauj koncentrēties tikai uz tradicionālām kultūras izpausmēm. Svarīgi arī apzināties kultūras attīstības vēsturi Latvijā, kas saistīta arī ar svešzemju kultūru ienākšanu, bet mūsdienās arī globalizācijas parādībām (Vīķe-Freiberga 2010; Laumane 2013).

Laila Kūle savā pētījumā „Vietas identitātes lauku pilsētu mijiedarbības konteksta Pierīgas lauku teritorijās” vērš uzmanību uz to, ka lielu loma Latvijas nacionālās identitātes

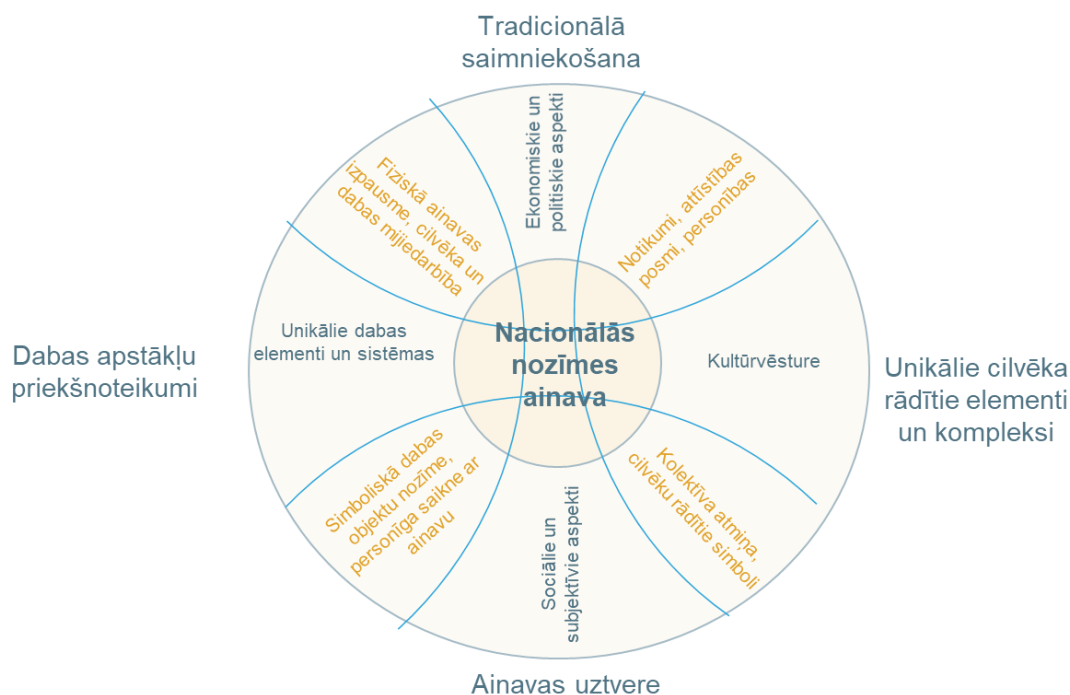
veidošanā ir tieši **lauku ainavai un dabiskajai videi**. Autore atzīmē, ka identitāti veido trīs daļas – novietojums, aktivitātes un vietas simboliskā nozīme. Visi trīs lielumi savijas ar sociāliem un kultūras aspektiem, sakņojoties pagātnes un tagadnes notikumos. Autore arī uzskata, ka pašvaldībām jāveido vietas identitātes stiprināšanas koncepti un jāaktualizē identitātes jautājums kopumā tieši liekot akcentu uz iedzīvotāju piederības sajūtas veidošanu (Kūle 2008).

Atsevišķi izšķir arī **etnisko identitāti** kā piederību konkrētai etniskai grupai un sevis identificēšanu, kas vairāk darbojas emocionāli – kognitīvā līmenī un sākas jau no bērnības. Etniskās identitātes apziņas veidošanās process ir cieši saistīts ar “kolektīvo apziņu/atmiņu”, ar reliģiozo piederību, piederību konkrētai vietai/ ainavai vai reģionam, veidojot saikni ar kultūru, konkrētu laikmetu un politiski - ekonomiskiem aspektiem. Jāpiemin, ka etniskās piederības un identitātes veidolā samērā liela loma ir indivīda uztverei un savas piederības interpretācijai. Bieži sastopami paradoksi un pretrunas, jo indivīda uztveri var ietekmēt virkne atšķirīgu faktoru un notikumu, kas nav tiešā veidā saistīti ar vietas vai etniskās grupas raksturojošiem lielumiem (Gearon 1997; Robertson et al 2003).

“**Kolektīvās atmiņas**” pētījumi aktualizējās tieši pirms simts gadiem, attīstoties socioloģijas zinātnei, kad 1920. gadā Maurīcijs Halbvahs konstatēja, ka atmiņa nav tikai indivīda kategorija, bet kā abstrakta un simboliska parādība tā piemīt kādai tautai vai indivīdu grupai. Šādos pētījumos svarīga loma ir arī ainavai, kur tā ir sociālo atmiņu viena no sastāvdaļām, reizēm pat “galvenās lomas spēlētāja” (Sörlin, 1999). Kolektīvā atmiņa, ko var arī nosaukt par atsevišķas valsts vai tautas “konceptuālo esamības veidolu”, kā fenomens ir daļa no identitātes, jo caur šo prizmu indivīds vērtē un uzver realitāti, pakļaujoties rases un/vai tautas kopīgajai atmiņai un sevis apziņai, izkoptām tradīcijām un kultūrai. (Sörlin, 1999; Ware 2004; Carter et al. 2007; Dillard 2008). “Kolektīvās atmiņas” jēdziena lietošana nacionālās identitātes kontekstā var būt saistīta arī ar mitoloģiju un atmiņu, kas var darboties gan kopīgi, gan būt pretrunā, tāpēc būtu lietojami atsevišķi un saistāmi tieši ar dažādu paradoksu izskaidrošanu, kā arī cieši saistīti ar kultūru un tradīcijām, to transformēšanās procesiem (Bell 2003).

Nacionālās un reģionālās ainavas izpratne vairāk pieder pie garīgām vērtībām, kas uztverama un izpaužas tieši simboliski, caur tēliem, izpratni un apziņu. Šādā griezumā jāatgādina, ka ainavas pašas par sevi bieži ir “pielūgšanas objekts”, tām piešķirtas mistiskas vai kultūrvēsturiskas vērtības, tās saistās ar seniem notikumiem, teikām vai stāstiem, caur ko nolasās veselas tautas kolektīvā atmiņa un apziņa (Sörlin 1999). Jāatzīst, ka bieži vien īpaši atzītas un novērtētas ainavas nemaz nav saistītas ar tautas tradīcijām, bet pat pretēji, radušās citu tautu ietekmē (*piemēram, vācu laikā būvētās muižas vai Krievijas impērijas laikā uzbūvētās pilis*).

Nacionālās nozīmes ainavas izpratnē cieši savijas kultūrvēsture (*notikumi, personības, laika posmi*), tradīcijas, kultūra, tradicionālā saimniecība, sociālie aspekti, simboliskā dabas elementu un cilvēka radīto objektu nozīme, kognitīvā ainavas apziņa, kolektīvā atmiņa un katra indivīda ciešā saikne ar savu dzīvesvietu vai senču dzīvesvietu un citi aspekti, kopumā radot valstij būtisku mantojumu, kas atspoguļojas ainavas daudzšķautņainā un holistiskā būtībā (1.17.attēls).

1.17.attēls. Nacionālās nozīmes izpratnes modelis (autora veidots)

Ainavas pamatā ir četru slāņu grupas, kas savijas savā starpā un nav atdalāmas kopējā nacionālās nozīmes ainavas izpratnes definēšanā:

- Dabas apstākļu priekšnoteikumi – dabas pamatne, kas jau no savas puses ir unikāla un var būt gan vesels dabas komplekss – plašs areāls, bet var būt arī unikāls dabas veidojums;
- Cilvēka radīto elementu kopa – kas ir saistīta ar kultūrvēsturisko ainavas attīstību, cilvēka saimniecisko darbību un var būt gan izcilas arhitektūras objektu komplekss, gan atsevišķas unikālas un izcilas būves kontekstā ar apkārtējo ainavu;
- Ainavas uztvere – kur uzslāņojas gan kolektīvā atmiņa, gan katra indivīda subjektīvā ainavas uztvere, ainavas simboliskā nozīme;
- Tradicionālā saimniekošana – ekonomiski – politisko aspektu ietekmē un dabas radīto apstākļu ietvarā katram reģionam, tradīcijām un kultūrai, kopienai un vietai sava raksturīgā tradicionālā saimniekošana, kuras rezultātā radītas unikālas ainavas.

Nacionālās nozīmes ainavas uztveres aspekti, jeb puses saistās savā starpā tīklveida saiknē un ietekmē viens otru, līdz ar to veidojot nevis lineāru vai secīgu, bet holistisko ainavas uztveri un definējumu.

2. AINAVAS NOZĪME TERITORIJAS ATTĪSTĪBAS PLĀNOŠANAS UN PĀRVALDĪBAS NOZARĒ

Teritorijas attīstības plānošanas un pārvaldības joma tiešā veidā ietekmē ainavas attīstību un pastāvēšanu, tāpēc būtiski izprast ainavas raksturojošos lielumus un vairākus aspektus, kas saistīti ar ainavas plānošanu un pārvaldību. Piemēram, ainavas uztveres aspekti reizēm ir samērā subjektīvi, kas apgrūtina plānošanai izvirzīto mērķu precīzu sasniegšanu, prasa sabiedrības iesaisti pēc iespējas daudzveidīgā veidā, lai ainavas uztvere tiek iekļauta plānošanās procesā. Ar uztveri ir saistīts arī ainavas mērogs, jo lielāks plānošanas mērogs, jo tālāk tas ir no indivīda uztveres un sniedzas ārpus lokālās domāšanas, kas savukārt ļauj saprast ainavas globālos procesus un ietekmes. Viens no sarežģītājiem jautājumiem ir ainavas robežas, kas var būt dinamiskas un mainīgas un kuras nesakrīt ar administratīvajām robežām, aicinot uz sadarbību vairākas pašvaldības un plānošanas reģionus un valstis. Arī ainavas pārvaldības process nav realizējams lokāli, bet sadarbības formātā, domājot par globāliem ainavas procesiem, bet strādājot pie lokālas identitātes un unikalitātes. No vienas puses, ainavai ir plašs un visaptverošs tvērums, bet no otras puses, ļoti intīms, juteklīks un subjektīvs raksturs.

2.1. Ainavas uztvere, mērogs, robežas un plānošanas līmeņi

Nav iespējams runāt par ainavas vērtēšanu, plānošanu un pārvaldību bez **ainavas uztveres** aspekta. Šo ainavas plānošanas aspektu atzīmē gandrīz katrs ainavas pētnieks un plānotājs. Ainavas jēdziens un būtība, kas šobrīd Latvijā iezīmējas ar Eiropas ainavu konvenciju (Eiropas ainavu...2000) un skaidri izgaismo ainavas sasaisti ar konkrētu teritoriju vai telpu, reģionu vai cilvēka uztveres komponentes dimensiju var izpausties ne tikai tagadnē, bet arī pagātnē, balstoties uz cilvēka un dabas mijiedarbību kā nepārtrauktu procesu. Cilvēka un ainavas mijiedarbība vistiešāk atspoguļo ainavas plānošanas procesa būtību, jo balstam savas atziņas uz to kā ainavas pastāvēšana savā esošajā veidolā ir iespējama ar konkrētām cilvēka aktivitātēm – teritorijas apbūve, apmežošana vai mežu izciršana, lauksaimniecības zemju apstrāde, atsevišķu teritoriju aizsardzība no aktīvas saimnieciskās darbības, pat īslaicīga izmantošana. Līdz ar to var apgalvot, ka **ainavas plānošana** ir konkrētu aktivitāšu vai darbību plānošana konkrētā ainavā atbilstoši tās mērogam un fizikāli ģeogrāfiskajām īpašībām, tradīcijām vai politiskajiem uzstādījumiem un ainavas kognitīvajai nozīmei vai simbolikai. Papildus ainavas plānošanas procesā iezīmējas laika dimensija, kas izskaidro ainavas dinamisko būtību un arī ir cieši saistīta ar cilvēka un dabas mijiedarbību – ainava mainās dažādu vēsturisko notikumu iespaidā, ekonomisko, politisko un sociālo aspektu ietekmē, veidojot nepārtrauktu nelineāru procesu ar vairākiem mainīgajiem lielumiem (Melluma 2011).

Ainavas jēdziens, kā ģeogrāfisks reģions, ienācis pētniecībā balstoties uz Vācijas tradīcijām, kas cieši saistīts ar paša jēdziena izpratni vācu valodā. Mūsdienās tieši ģeogrāfijas zinātne balstās uz ainavas kā konkrēta reģiona izpēti, izvirzot atsevišķus ainavas izpētes kritērijus – ūdens un reljefa formas un veidi, veģetācija, augsne, cilvēka veidoto elementu veidi. Un kultūrainavas fenomens zinātnieka acīs nevar būt objektīvs ainavas uztveres veids, jo tas tiešā veidā atkarīgs no indivīda uztveres, bet šis uztveres līmenis ir ne mazāk svarīgs par ainavas ģeogrāfisko uztveri. Kopumā Petri J. Raivo savā pētījumā atzīst, ka ainava ir valsts un nācijas

viens no identitātes veidoliem (Raivo 2002). Savukārt Petri J. Raivo, pētot Somijas ainavas, atzīst, ka ainava var būt skatāma trīs veidos – kā skats vai dzīva scēna, ģeogrāfisks reģions, instruments vides uztverei un izpētei. Pētnieks atzīst, ka ir tiesības pastāvēt visiem ainavas uztveres veidiem un katrs no tiem kalpo atšķirīgiem mērķiem. Jāatzīst, ka viena no ainavas raksturīgākajām iezīmēm ir tās vizuālā izpausme un tā sakņojas vēl renesanses laika tradīcijās, liekot uzsvaru uz ainavas trīsdimensionālo uzbūvi, kā arī papildus maņu orgānu līdzdalību ainavas uztverē. Ainavas **vizuālās kvalitātes vērtēšana** ir vistiešāk uztveramā ainavas daļa, tāpēc vairums cilvēku šo uztver kā vienu no ainavas kvalitātes vērtībām. Tieši tāpēc sabiedrības ainavas vērtējumu priekšplānā (*aptaujas, intervijas, sapulces, forumi*) izvirzās tieši vizuālā kvalitāte, kas balstās uz subjektīvo vērtējumu, nereti liekot bioloģiskās daudzveidības komponenti zem jautājuma dēļ “šķietamās” nepievilcības. Sabiedrības subjektīvo vērtējumu ietekmē dažādi aspekti – gan katra indivīda pieredze, izglītība, piederība kādai kopienai, reliģijai, nācijai, kā arī emocionālais fons, ģimenes tradīcijas un virkne citu subjektīvu faktoru. Jāuzsver, ka ainavu var uztvert “no iekšpuses”- iedzīvotāji un no “ārpuses”- visbiežāk tūristi. Neskatoties uz šo, ainavas uztveres komponente tieši no cilvēka skatupunkta – gan vizuāli, gan mentāli, gan fiziski ir un paliek ainavas sastāvdaļa. Šis jautājums parādās pētījumos Latvijā (Nikodemus, Rasa 2005, Penēze 2009, Zigmunde 2010, Lakovskis 2013) kā aktuāls kultūrainavas uztveres un secīgi arī ainavas plānošanu un pārvaldību ietekmējošs faktors. Ainavas vizuālā kvalitāte ir cieši saistīta ar **estētisko kvalitāti**, kas ir ciešā saiknē ar cilvēka uztveres īpatnībām - kā cilvēks izprot un interpretē ainavu, balstoties uz savu iepriekšējo pieredzi, zināšanām un fiziski - emocionālo stāvokli. Ainavas estētika ir plašāks jēdziens par ainavas vizuālo kvalitāti un iekļauj sevī ne tikai vizuālo ainavas uztveri, bet arī citas maņas – dzirde, oža, garša, un tauste, kas viss kopā rada asociatīvo ķēdi un atspoguļojas ainavas kopējā uztverē. Jāpiebilst, ka tomēr tieši vizuālā informācija veido lielāko daļu no ainavas uztveres – ap 80 % (Ziemeļniece 1998, Siliņš 1999, Ode 2003, Kundziņš 2004, Zigmunde 2007, 2010, Bell 2012). Līdz ar to būtu būtiski vērtēt ne tikai ainavas vizuālo struktūru, bet kopējo ainavas estētiku.

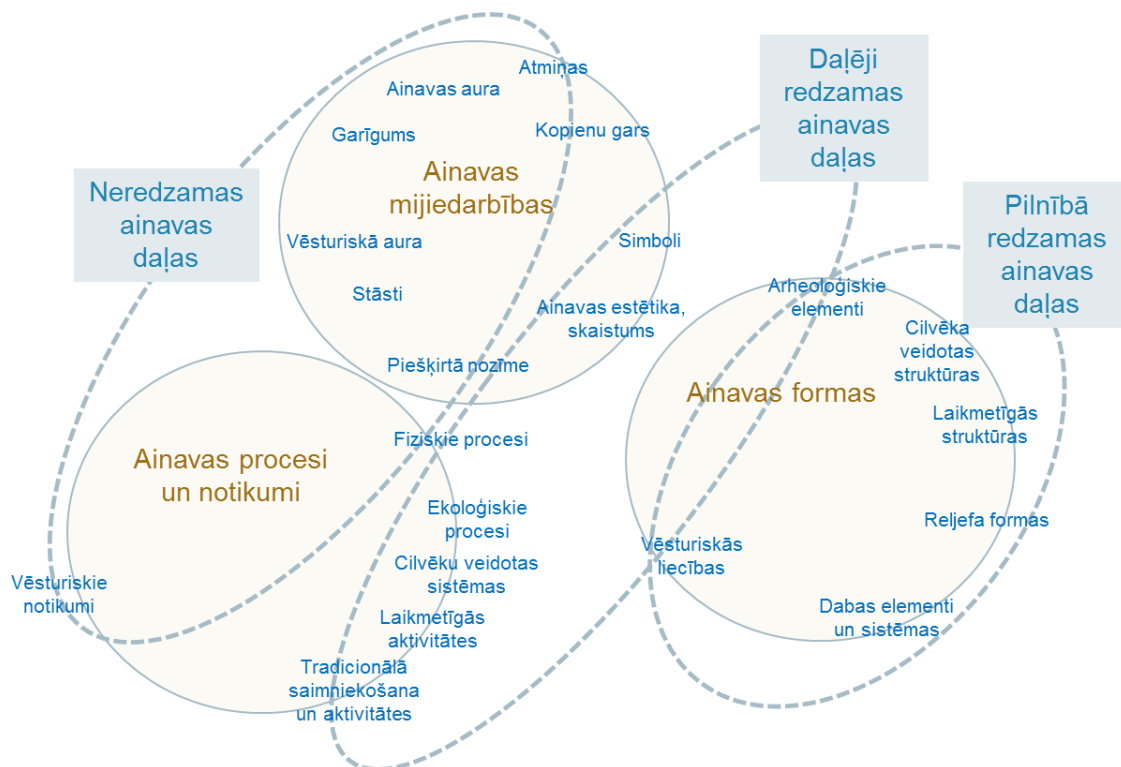
Nacionālās nozīmes ainavu kontekstā vizuālā ainavas vērtēšana ieņem būtisku lomu, tāpēc balstoties uz vairāku pētnieku pieredzi var izvirzīt šādus **ainavas estētiski - vizuālās vērtēšanas** aspektus:

- **Ainavas estētikas kopvērtējums**, iekļaujot visas maņas – redzi, dzirdi, ožu, tausti un pat garšu, apzinoties visu maņu savstarpējo saikni (Ziemeļniece 1998, Ode 2003, Zigmunde 2007, 2010, Bell 2012);
- **Vizuālas uztveres fizioloģiskie aspekti** – tie saistīti gan ar apgaismojumu, kas būtiski maina ainavas uztveri, gan cilvēka redzes īpatnībām – skatu leņķa platums, augstums, tālums, perifēriskās redzes īpatnības, kā arī ainavas uztvere pārvietojoties (Bell 2012);
- **Vizuālas uztveres psiholoģiskie aspekti** – objektu formu, krāsas un faktūras interpretācija pēc Geštalta teorijas; selektīvās redzes īpatnības, kas saistītas ar cilvēka interesēm, profesiju vai emocionālo stāvokli (*kas visvairāk nosaka vizuālo uztveres subjektivitāti*); ainavas tēlainā un simboliskā uztvere, kas balstās uz attēla apstrādes fizioloģiskām īpatnībām un veido abstraktu tēlu rindu (*forma-melnbalts attēls – krāsa – nozīme - simbols*) (Bell 2012);

- **Vizuālās uztveres emocionālie aspekti** – ainavas kopējā tēla emocionālos rakstus (*Sence of Place vai Genius Locci*) – sajūtas atrodoties ainavā – tās var būt saistītas ar fiziskām izjūtām, ko rada ainavas telpiskā struktūra un ainavas elementi, krāsa un apgaismojums – nedrošība, bailes, iedvesmojoša vai mierīga, harmoniska, kā arī tās var būt emocijas, kas saistās ar atmiņām, simboliem, notikumiem un citu ainavas informāciju (Ode 2003, Swandwik 2002, Zigmunde 2007, 2010, Bell 2012, Ņitavska 2014);
- **Ainavas vizuālā pieejamība** – saistīta ar ainavas vizuālo uztveri – vai ir atvērta skatiem, vai saskatāma no ceļiem vai galvenajiem skatupunktiem. Šim kritērijam bieži izmanto vērtēšanas skalu, izmērot cik daudz ainava ir redzama (Nikodemus, Rasa 1995)
- **Telpiskā kompozīcija** (*vairāk attiecināms uz urbānām ainavām*) – ritums, proporcija, simetrija, visu elementu harmonija vai kontrasts (*formu, krāsu un tekstūru griezumā*) (Ziemeļniece 1998, Paklone, Strautmanis 2009)
- **Telpiskā struktūra** – forma, tekstūra, krāsa, mērogs, ainavas elementu un kopskata statika un dinamika (Ziemeļniece 1998, Bell 2012, Ņitavska 2014);
- **Skatu analīze** – skata vieta (*atrašanās, augstums*), skata leņķis (*šaurš, plats*), skata dziļums/tālums, skata dinamika – statiska vai dinamiska ainavas uztvere, kā arī skata kompozīcija – priekšplāns, vidus plāns, fons;
- **Ainavas mērogs** – mainoties mērogam, mainās saskatāmo ainavas elementu grupas un to daudzums, spēja atšķirt faktūras, krāsas (Melluma, Leinerte 1992, USDA Forest Service...1989, Krause 2001)
- **Ainavas daudzveidība, retums un unikalitāte** – neskatoties uz ainavas ekoloģisko daudzveidību, kā arī kultūrvēsturisko unikalitāti, arī vizuālā daudzveidība, unikalitāte vai retums ir vērtējami kritēriji, kas ir būtiski vizuālā ainavas vērtēšanā un saistīti ar ainavas unikālo telpisko veidolu (Nikodemus, Rasa 2005, Ņitavska 2014);
- **Ainavas dabiskums un funkcionalitāte/ izmantošana** – vairāku pētnieku apgalvojumi saistās ar estētikas vērtību izcelsmi par pamatu ņemot neskarto dabas ainavu, ko mēs neapzināti mēģinām saskatīt katrā ainavā kā “skaistuma” pirmssākumu, tomēr arī cilvēka veidotas ainavas bieži atzīstam par pievilcīgām, ja dabiskums un izmantošana ir harmonijā (Cultural Sustainability...1997, Nikodemus, Rasa 2005, Bell 2012). Jāpiebilst, ka ainavas funkcionālā izmantošana pakļauta sava veida stereotipiem un simboliem – piemēram, rudzu lauks (kā pastorāla bildīte) vienmēr ir pievilcīgāks par kukurūzu lauku;
- **Ainavas vizuālā stabilitāte** – ainavā vienmēr pastāv stabilie fona faktori un dominējošie elementi – reljefs, ūdenstilpes un ūdens teces, lielākas būves, ceļi, meža masīvi, bet samērā lielu lomu spēlē arī īslaicīgie ainavas objekti – ziedošā pļava vai citi augi, ganāmpulks, mākoņu ainava, siena gubas un citi ainavas elementi, kas ir sezonāli vai mainīgi. Būtu jāvērtē cik liela loma ir tādiem mainīgiem, sekundāriem objektiem un vai ainava bez šiem elementiem ir vēl joprojām vizuāli pievilcīga (Ņitavska 2014).
Jāatzīmē, ka ainavas vizuālā vērtēšana nesaistās ar ainavu vizuālās vērtības ranžēšanu, izvirzot kādas ainavas priekšplānā, bet gan ar **ainavas rakstura noteikšanu**, izprotot ainavas

vērtīgos elementus un struktūras. Tāpēc vizuālā vērtējumā nav izmantojama skalu sistēma un salīdzināšana.

Viens no plašāk lietotajiem ainavas pastāvēšanas modeļiem (2.1.attēls) atklāj trīs līmeņus – ainavas telpiskā struktūra, ainavas mijiedarbība un procesi, kas ir savstarpēji saistīti un attīstās laikā dimensijā (Contryside Agency 2006, Stephenson 2008, Selman 2012).

2.1.attēls. Ainavas pastāvēšanas modelis (Contryside Agency 2006, Stephenson 2008, Selman 2012)

Ainava izpaužas vairākos veidos un vairāki no šiem procesiem un ainavas mijiedarbībām, kā arī daļa no ainavas sastāvdaļām, nav mums ikdienā fiziski redzami vai redzami tikai daļēji, līdz ar to autors izprotot ainavas fizisko elementu mijiedarbību, procesu dimensijas un savstarpējas saiknes akcentē tieši redzamās un neredzamas ainavas būtības daļas, liekot uzsvāru, ka tieši neredzamās un tikai daļēji redzamās ainavas daļas un procesi sastāda ainavas pastāvēšanas lielāko īpatsvaru:

- **Pilnībā redzamas ainavas daļas** iekļauj fiziskus ainavas elementus un struktūras – reljefs, veģetācija, ūdens un citi dabas elementi un struktūras, cilvēka veidotie elementi un kompleksi, laikmetīgus elementus un struktūras – apbūve, ceļi un citas inženierkomunikācijas;
- **Daļēji redzamas ainavas daļas** ir arheoloģiskie ainavas elementi un kompleksi, kā arī daļa no dabas procesiem – ekoloģiskie procesi, cilvēka veidotu sistēmu procesi, simboli, ainavas estētiskā kvalitāte;
- **Neredzamas ainavas daļas** – saistās ar ainavas mijiedarbības procesiem – ainavas aura/dvēsele, atmiņas, stāsti, uztvere un citas kognitīvās ainavas daļas (Selman 2012).

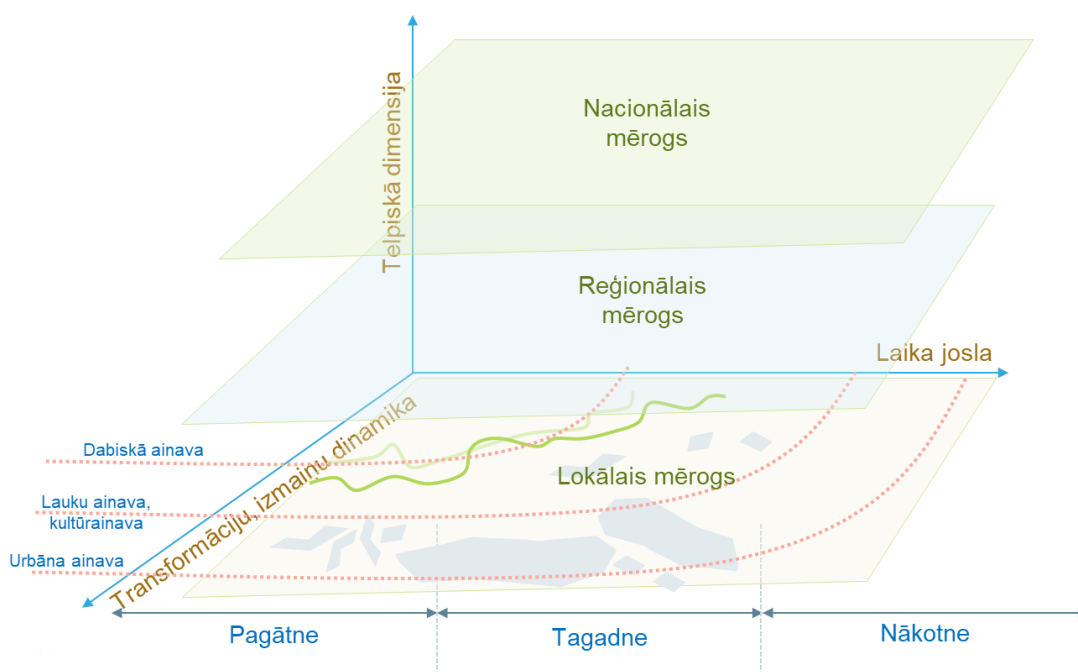
Ne mazāk svarīga Eiropas ainavu konvencijas atziņa ir par ainavas visaptverošo – holistisko būtību (vairāk apskatīts nodaļā 1.1.), paužot pārliecību, ka ainavas ir daudzveidīgas un ietver dažādas mūsu dzīves fiziskās un kognitīvās izpausmes – šeit plašāk runāts par ainavas mērogu – no visas valsts līdz atsevišķam ainavas elementam. Mūsdienās ainavas pētījumu daudzveidība tieši atspoguļo zinātnieku mērķi un uzdevumus, bet vēljoņām iekļauj holistiskās uztveres konceptu. Viens no svarīgākajiem jautājumiem – kā izmērīt ainavu – kas ir šīs mērvienības, kas raksturo ainavas īpatnības un ļauj precīzi definēt ainavas svarīgākos parametrus. Kopumā zinātniskajā literatūrā, ainavas pētījumos līdz 2000. gadam, ainavu “mērīšana” sastopama samērā reti, bet vēlāk ar tehnoloģiju attīstību un jaunāko izpētes metožu ienākšanu, strauji palielinājās pētījumu skaits, kas vērsts, tieši uz ainavu metrisko parametru noteikšanu (Uuemaa et al. 2009).

Ainava pati par sevi paliek savā “dzīvajā realitātē”, bet cilvēka uztverei un plānošanas un pārvaldības vajadzībām dalām to **līmeņos**, skatāmies uz to dažādos **mērogos**, gribam novilkt **robežas**. Svarīgi šajā dalījumā nepazaudēt ainavas holistikās būtības izpratni un saskatīt sasaistes starp ainavas elementiem un notiekošajiem procesiem kopumā. Ainavas jēdzienu cieši saista ar cilvēka uztveri, tāpēc būtiski apzināties, ka uztveres mērogs un ainavas mērogs ir atšķirīgas vienības. **Uztveres mērogi** ir definēti dažādos veidos – no mikrovīdes līdz globālajai videi, kur mikrovīde ir ļoti maza mēroga intīma telpa, bet globālā vide ir valsts vai par lielāka reģiona mērogs. Katram līmenim ainavā ir savas likumsakarības un tās nav iespējams pārnest uz citu līmeni. Ja plānošanas vajadzībām pieņem trīs līmeņus – nacionālais, reģionālais un lokālais, kas tomēr ir teorētiski mērogi un ne vienmēr sakrīt ar pastāvošo administratīvo sadalījumu (Melluma, Leinerte 1992; Melluma 2009), tad uztveres mērogus ietekmē kognitīvie aspekti, kas katram indivīdam ir subjektīvi – vieni spēj uztvert tikai savu apkārtni un atsevišķas ainavas detaļas, bet citi saprot un uztver ne tikai valsti kopumā, bet zemeslodi vai pat “kosmosa ainavu”. Atsevišķu mērogu uztvere var būt gan ļoti abstrakta, bet var būt kā daudzslāņaina un sarežģīta struktūra, kas uztverē veido savijumu no vairākiem ainavas elementiem, to sasaistēm un iegūst dinamiskumu caur laika, emociju un personīgo atmiņu dimensiju. Mainoties mērogam, mainās ainavas elementu un to raksturojamo īpašību daudzums, kas spēj katru no mērogiem identificēt un iezīmēt (USDA Forest service...1989; Krause 2001). Katra mēroga ainavu elementu grupa ne tikai raksturo konkrētu mērogu, bet arī ietekmē ainavas telpisko struktūru, tāpat arī ainavas robežas un ainavas gaitu jeb attīstību. Mērogs iezīmē un nosaka arī savas likumsakarības un to izpausmes veidus, kas tiešā veidā ietekmē gan ainavas izpētes metodes, gan teritorijas plānošanas un pārvaldības metodes un rīkus.

Ainavas mērogs ir komplekss fenomens, kas iekļauj sevī vairākas dimensijas. Pēc Paula Selmana (*Paul Selman*) viedokļa var izdalīt trīs ainavas mēroga dimensijas (2.2.attēls):

- **Telpiskā dimensija** – visbiežāk lietotā attiecība uz ainavas mērogu un iekļauj zināmus plānošanas mērogus – nacionālais, reģionālais un lokālais;
- **Laika dimensija** – laika dimensija nav dalāma no telpas, kas ietver pagātnes, tagadnes un nākotnes ainavas. Laika dimensija atspoguļojas cilvēka veidotos elementos un dabas procesos;
- **Transformācijas/izmaiņu dimensija** – ainava nav statiska, līdz ar to izmaiņas ainavā notiek nepārtraukti, sākot ar ikdienas gaismas, temperatūras un vēja izmaiņām un

beidzot ar klimata pārmaiņām – no lokāliem līdz globāliem transformācijas procesiem, kas notiek laika dimensijā un telpiski izmaina ainavas struktūru (Selman 2006).

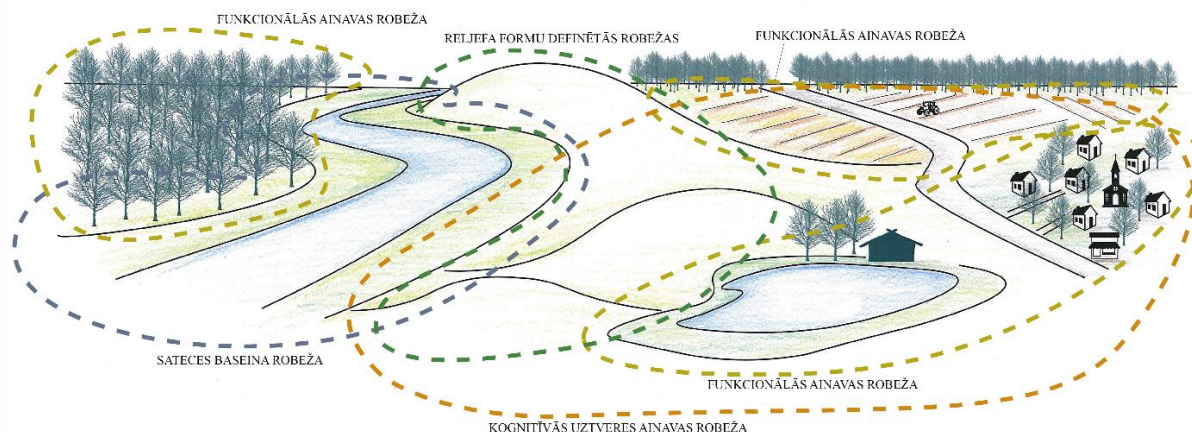
2.2.attēls. Ainavas mēroga dimensijas (autora veidots pēc Selman 2006)

Ainavas robežas ir neviennozīmīgs jautājums un atšķirīgi vērtēts, bet vēl joprojām atklāts un kompleksi definējams. Vispirms jāpiebilst, ka ainavas robežas ir katrā ainavas uztveres mērogā un mērogi ir atšķirīgi. Aija Melluma savos pētījumos atsaucas uz vācu pētnieka E. Nīmāna (Niemann 1986) ieteikto ainavu robežu noteikšanas metodi:

- balstoties uz **stabiliem ainavu veidojošiem faktoriem** – kopumā raksturojama kā ģeomorfoloģisko un hidroloģisko dabas apstākļu kopums - upju ielejas, jūras krasta līnija, pauguri, ieplakas utt.;
- meklējot raksturīgas vai specifiskas **ainavu elementu kopas** – balstās uz ainavas telpiski funkcionālo analīzi, nosakot funkcionāli atšķirīgas ainavas, kas arī telpiski veidojas atšķirīgi – šeit nolasāma arī cilvēka saimnieciskā darbība – lauksaimniecības teritorijas, meža teritorijas un urbānās teritorijas (*ne vienmēr tās ir apdzīvotas teritorijas – tās var būt arī ražotnes un tehniskā rakstura teritorijas, tām var būt atšķirīga urbānā slodze*). Arī 1972. gadā K. Ramana izbradātā ainavu rajonēšana baltās uz telpiski funkcionālu pieeju (Melluma, Leinerte 1992).

Ainavrajonešanā pirmo reizi Latvijā notika ainavu sadalīšana visā valstī, tātad ir meklētas robežas ainavzemēm un ainavapvidiem, liekot uzsvāru uz dabas apstākļu un cilvēka saimnieciskās darbības atšķirīgajām izpausmēm. Rezultātā veidojas telpiski un ekoloģiski atšķirīgas teritorijas, ko saucam par fiziogēogrāfisko rajonēšanu, kas ir tikai viena no ainavas daļām. Viens no noteicošajiem faktoriem, definējot ainavu robežas, bija zemes virsmu lielformas – augstienes un zemienes, pacēlumi un nolaidumi, kas ir saprotami un pamatojami telpiskās ainavas uzbūves dēļ. Par vēl vienu svarīgu robežu definēšanas aspektu bija izvēlētas ūdensbaseinu robežas, kas pamatojams ar ainavas ekoloģiskajām saiknēm, izprotot ainavas

pastāvēšanas pamatnosacījumus. Īpaša uzmanība ir pievērsta arī ainavas robežu estētikai, ekoloģijai un saimnieciskajai pievilcībai – kā telpisko formu, biotopu un darbības kontrastu un savienojuma vieta (Ramans 1994). Mūsdienās arvien vairāk piešķiram ainavai arī kognitīvo un kultūras nozīmi, kas izpaužas kā atsevišķu vietu tradīcijas, atšķirīgs saimniekošanas veids, vēsturiski notikumi – šī ir vairāk simboliskā ainavas nozīme (*vairāk par šo aprakstīts darba 1.2. un 6.1. nodaļā*). Līdz ar to **ainavas robežas** nosakāmas vairākās dimensijās – ģeomorfoloģiski, ekoloģiski, funkcionāli un kognitīvi – veidojoties ciešai mijiedarbībai starp visiem līmeņiem (2.3.attēls).

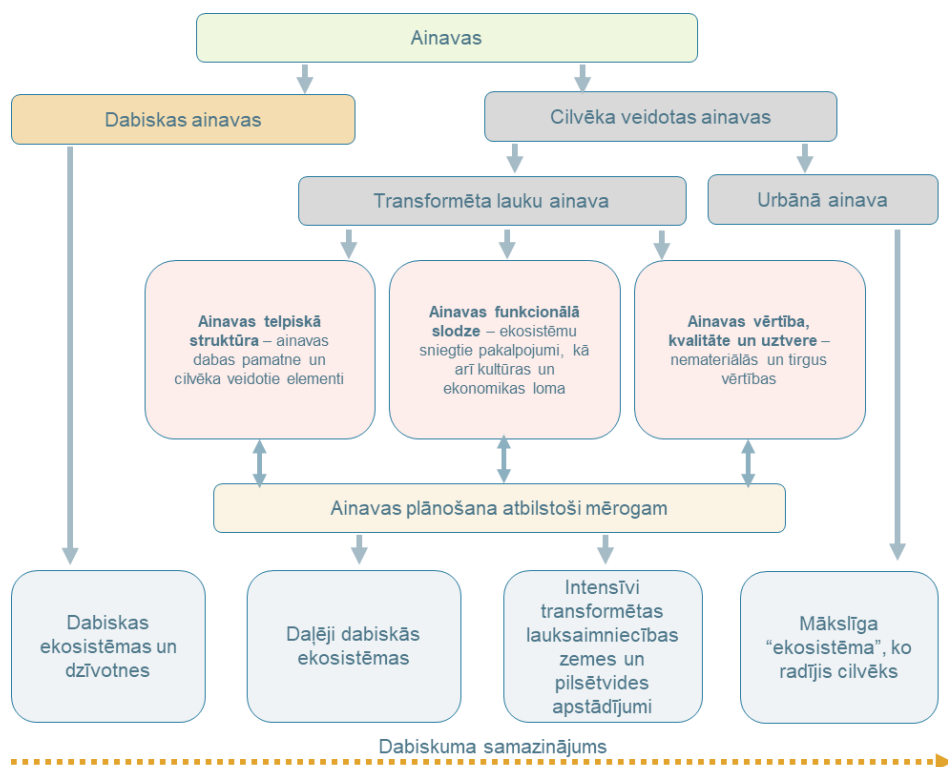
2.3.attēls. Ainavas robežu dimensijas/līmeņi (autora veidota shēma)

Faktiski dažāda mēroga un lieluma ainavu areāli ietver vairākas telpiskās, ekoloģiskās, funkcionālās un kultūrtelpas struktūras, kas savā starpā pārklājas, veidojot mozaikveida ainavas struktūru, kas savukārt ļauj izšķirt dažādas ainavas robežas, atkarībā no pētījuma mērķa. Pārklājoties šīm robežām, veidojas unikālas ainavas ar savu telpisko raksturu un tradicionāliem ainavu elementiem, kas iezīmē kultūras izpausmes, kā arī ar savām ekoloģiskajām saiknēm, kas izveidojušās dabas un cilvēka mijiedarbības procesā – šo holistisko uztveri ir būtiski pārnest arī uz nacionālo ainavu robežu definēšanu.

2.2. Ainavas izpētes aspekti

Ainavas izpēte gan Latvijā gan ārvalstīs notiek vairākos virzienos – ainavas ekoloģija, ainavas biogrāfija, ainavas ekonomiskie aspekti, ainava kā tūrisma infrastruktūra, kultūrvēsturiskās ainavas transformācija. Tomēr telpiskās plānošanas vajadzībām izvirzāmi savi ainavas izpētes mērķi, kas saistīti vairāk ar funkcionālām ainavām un to veidošanās aspektiem, pastāvošajām saiknēm, izprotot plānošanai nepieciešamo kvalitāšu pastāvēšanas nosacījumus un potenciālu attīstībai.

Vairāki pētnieki un praktiķi izšķir un sadala dažāda rakstura un funkcionālās ainavas – urbānas ainavas plānošana, dabas teritoriju plānošana un kultūrainavas (savienojas gan dabas, gan urbānie elementi) plānošana un izpēte. Pauls Silmans (*Paul Selman*) atzīmē tieši lauku kultūrainavas plānošanas aspektus, kur savijas kopā ainavas fiziskā forma un struktūra, ainavas funkcionālā slodze, kā arī ainavas nozīme un uztvere (2.3.attēls).

2.3.attēls. Kultūrainavu telpiskā struktūra, funkcionālā slodze, vērtības un kvalitātes uztveres aspekti (Selman 2006)

Ja ainavu teorētiski sadala divos tipos – dabas un cilvēka veidotā ainava, tad dabas ainavām pastāv vienkārša izpratne caur dabas ekosistēmu esamību. Līdzīgi arī ar urbānām ainavām, kur ir mākslīga “ekosistēma”, ko radījis cilvēks. Savukārt lauku kultūrainavām ir trīs ainavas plānošanas līmeņi:

- **Ainavas telpiskā struktūra** – ainavas dabas pamatne (*ekosistēmu mozaikveida struktūra*) un cilvēka veidotie elementi (*ceļi, apbūve un citi vides elementi*);
- **Ainavas funkcionālā slodze** – ekosistēmu sniegtie pakalpojumi, kā arī kultūras un ekonomikas loma, kas ietekmē dzīves vietu, darba apstākļus, kā arī tūrismu, lauksaimniecības un mežsaimniecības ražošanu, bioloģisko daudzveidību, ekosistēmu stabilitāti, ūdens un augsnes atjaunošanās spējas;
- **Ainavas vērtība, kvalitāte un uztvere** – nemateriālās un tirgus vērtības, kas izpaužas caur kultūrvēsturisko mantojumu, rekreācijas kvalitātēm, ainavas estētiskās un emocionālās vērtības, eksistenciālās vērtības, ekonomiskā pievilcība un gūtie ienākumi, ražošanas, saglabāšanas un patēriņa vērtības.

Ainavas plānošana atbilstoši mērogām - svarīgi izšķirt kultūrainavām arī pusdabiskās ekosistēmas un pārveidotas intensīvās lauksaimniecības ekosistēmas un urbāno zaļo infrastruktūru, kam ir atšķirīgi plānošanas un pārvaldības instrumenti. Plānojot šādas ainavas, tomēr jāizvirza priekšplānā arī “atmiņu un notikumu ainavas”, kas vairs nav redzamā realitāte, bet piešķir ainavai uztveres dziļumu un var būt svarīga vietējām kopienām (Selman 2006).

Ainavas izpēte iet roku rokā ar plānošanas procesu. Plānošanas mērķu uzstādīšanai un ainavas potenciāla noteikšanai ir nepieciešama ainavas detaļa izpēte, kas atklāj ainavas ‘īpašās

kvalitātes', kas var būt plānošanas pamatojums vai uz tā var balstīties plānošanas mērķi, sasniedzamie rezultāti. Pastāv vairāki pētījumu virzieni:

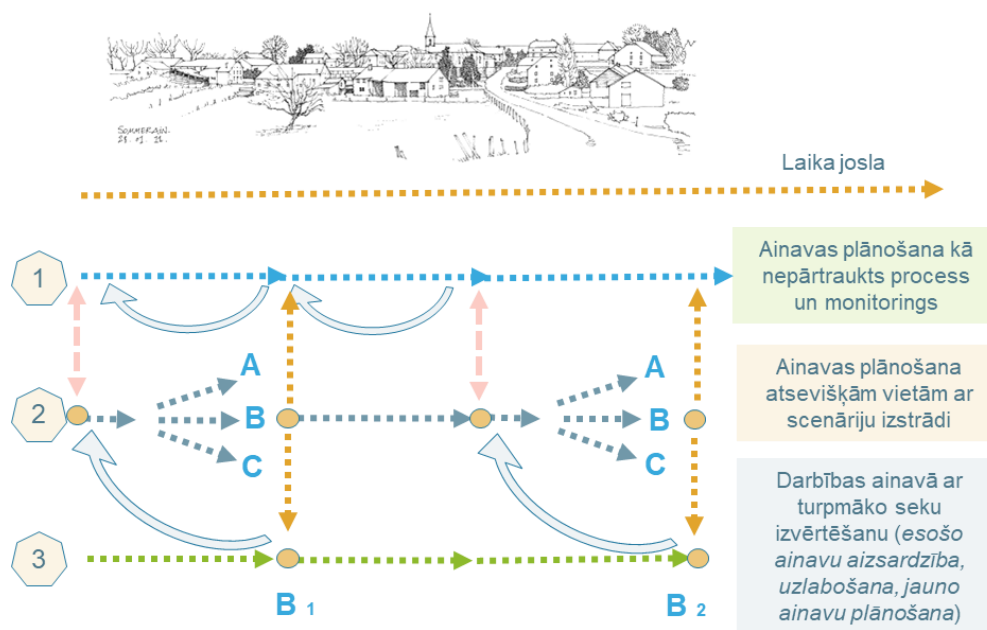
- **Ainavas ekoloģija, dabisku raksturojošo īpašību izpēte** – reljefs, klimats, hidroloģiskie apstākļi, veģetācija, fragmentācija utt. Šajā sadaļā atsevišķi izvirzāmi pētījumi par ainavas ekoloģijas jautājumiem. Izmantotās metodes saistītas ar kartogrāfiskā materiāla analīzi un metrisko datu iegūvi, kas raksturo ainavas ekoloģiskos vai telpiskos parametrus. Visbiežāk pētītās tēmas ir bioloģiskā daudzveidība un sugu izplatība, kā arī vides kvalitātes datu izpēte;
- **Ainavas antropogēno raksturojošo īpašību izpēte** – iedzīvotāju skaits un migrācija, apbūves blīvums, sasniedzamība, dzīves vides kvalitāte, ceļu tīkls utt. Šos pētījumus bieži izmanto ainavas ekonomisko un sociālo pētījumu vajadzībām, analizējot, piemēram, urbanizācijas pakāpi pilsētās, sasaistes un to attālumus;
- **Ainavas lielmēroga un vidēja mēroga izpēte**, izmantojot GIS kartogrāfiskos datus, analizējot tos un rezultātā klasificējot ainavu dažādos tipos. Šīs metodes bieži izmanto tieši teritorijas plānošanas vajadzībām, lai iegūtu metriskus datus situācijas analīzei un ainavas klasificēšanai. Papildus šīs metodes izmanto, lai analizētu ainavas izmaiņas, kas notikušas dabas, vai cilvēku ietekmē;
- **Ainavas kultūrvēsturiskā izpēte vai ainavas biogrāfija, kā arī ainavas monitorings**, kas balstās uz kartogrāfisko materiālu pārklājumu metodi, analizējot ainavas transformācijas procesus, kas notikuši gan dabas, gan antropogēno faktoru ietekmē laikā dimensijā. Šo pētījumu būtība ir sniegt informāciju par ainavas transformācijas procesiem un izvirzīt šo procesu ietekmējošos faktorus, nosakot ainavas attīstības tendences un galveno faktoru lomu ainavas attīstībā. Ainavas monitoringa pētījumi nepieciešami tieši teritorijas plānošanas un menedžmenta vajadzībām, lai sekotu ainavas izmaiņu procesiem, un pielāgoties plānošanas procesa jaunākām tendencēm;
- **Ainavas sociālo un kognitīvo faktoru izpētē** aktīvi iesaistot sabiedrību – šo pētījumu struktūra ietver daudzveidīgu sabiedrības līdzdalību. Pēdējos gados šo ainavas pētījumu metodes kļūst arvien aktuālākas, jo arī teritorijas plānošanas procesā cenšas piesaistīt iedzīvotājus, lai nodrošinātu līdzdalību un ieinteresētību ainavas plānošanas un apsaimniekošanas jautājumos;
- **Ainavas vizuāli-telpiskās struktūras izpēte**, kas balstās uz ainavas telpiskās kompozīcijas uzbūvi (*scenic quality*) – šos pētījumus izmanto ainavas estētisko parametru noteikšanai un analīzei, kā raksturlielumus izmantojot – ainavas mērogu, dažādu ainavas tipu maiņu, ainavas mozaikveida struktūru vai vienvēidīgu ainavu raksturu, urbanizācijas pakāpi, vizuālo piesārņojumu, dominantes utt.. Zinātnieki atzīst šo pētījumu sarežģīto būtību dēļ subjektīviem vērtēšanas kritērijiem un cieši saista ar cilvēku uztveres īpatnībām (Uuemaa et al. 2009).

Ainavas izpēte kopumā atkarīga no uzstādītajiem mērķiem, jo pati par sevi ainavas izpēte ir plašs jēdziens, kas var iekļaut daudzveidīgu ainavas elementu struktūru un aspektus, un ar to saistīto procesu izpēti. Līdz ar to **ainavas izpētes mērķi definējami kopā ar plānošanas un pārvaldības mērķiem**. Latvijas ainavas izpētes, plānošanas un pārvaldības

tendences apskatītas nodaļās 5.1, 5.2. ar mērķi izprast un analizēt jau paveikto un to ieguldījumu nacionālās nozīmes ainavu plānošanā un pārvaldībā kā labas prakses vai metodikas piemēri.

2.3. Ainavas plānošanas, saglabāšanas un pārvaldības process un tā nozīme

Pirms definēt plānošanas un pārvaldības aspektus jāatzīmē, ka abi šie procesi būtu jāskata kā cieši saistīti un vienam otru papildinoši, kas būtu arī ieviešams plānošanas praksē kā pamatjēdziens – bez pārvaldības nepastāv plānošana un otrādi, pārvaldība bez plānošanas ir bezmērķīga. Kopumā šie abi procesi veido nepārtrauktu apļveida procesu ar atgriezenisko saikni, lai izvērtētu plānoto un koriģētu pārvaldību un turpmāko plānošanu. Papildus ir arī laika dimensija, jo ainava nav statiska, bet dinamiska. Sekojot Eiropas ainavu konvencijai, jācītē **ainavas plānošanas jēdziena** skaidrojums – “*ainavu plānošana*” nozīmē konsekvēnti uz tālāku nākotni vērstas darbības, lai uzlabotu, atjaunotu vai radītu jaunas ainavas” (Eiropas ainavu...2000) – te var izdalīt vairākas daļas – pirmā daļa – regulāra darbība, kas nav punktveida vai atsevišķu projektu veidā, bet pastāvīgi; otrā daļa – darbības izvērtēšana nākotnes griezumā, tātad apzinoties sekas, kas var mainīt ainavu; trešā daļa – darbības, kas paredzētas plānojot ainavu – vērstas gan uz esošo ainavu uzlabošanu, esošo ainavu atjaunošanu, kā arī jaunu ainavu veidošanu. Viens no būtiskākajiem procesiem ir katra līmeņa monitorings un analīze, atgriezeniskā saikne, kas nepārtraukti ļauj koriģēt ainavu plānošanas procesu, pielāgojoties gan plānošanas tradīcijām, gan normatīvo dokumentu bāzes korekcijām un izmaiņām, gan klimata pārmaiņu ietekmei, gan sabiedrības viedokļa maiņai (2.4.attēls).

2.4.attēls. Ainavas plānošana kā process (autora veidotā shēma)

Eiropas ainavu konvencijā **ainavas pārvaldības jēdziens** skaidrots sekojoši – “*ainavu pārvaldība no ilgtspējīgas attīstības perspektīvas nozīmē darbības, lai nodrošinātu regulāru ainavas kopšanu ar mērķi virzīt un harmonizēt pārmaiņas, kuras rada sociālie, ekonomiskie un vides procesi*” (Eiropas ainavu...2000).

Balstoties uz citu ainavu pētnieku un plānotāju pieredzi, var izvirzīt vairākus aspektus ar ko **ainavas plānošana un pārvaldība atšķiras no administratīvās teritorijas plānošanas**, ko savukārt regulē valstī noteikti normatīvie akti. Šīs atšķirības ir saistītas ar ainavas izpratni dažādos plānošanas līmeņos un starp dažādiem plānošanas speciālistiem, arī lietotājiem un lēmumu pieņēmējiem, atšķirīgas vai specifiskas ainavu plānošanas tradīcijas un pieejas (*piemērām, īpaši aizsargājamo dabas teritoriju plānošana vai kultūras pieminekļu aizsardzības plānošana*), mežsaimniecības un lauksaimniecības nozaru pieņemtie lēmumi un politika, kas tiešā vai netiešā veidā arī iekļaujama kā viens no ainavas plānošanas procesiem. Papildus atšķirīgi ainavas plānošanas modeļi un metodes norisinās pilsētvidē. Šiem visiem atšķirīgajiem aspektiem pievienojas arī dažādi ainavas plānošanas mērogi un ir rūti saskatīt vertikālās sasaistes, kas veidotu vienu strukturētu kopu (Melluma 2011).

Eiropas ainavu plānošanas pieredze balstās uz dažādiem ainavas plānošanas rīkiem, izprotot katras valsts specifisko normatīvo regulējumu, kā arī plānošanas tradīcijas un pieredzi, valsts politiskos mērķus, kā arī dažādus finansiālā atbalsta modeļus ainavas plānošanai un pārvaldībai. Viens no ainavu plānošanas noteicošajiem spēkiem ir Ainavu politikas dokumenti, ko realizē katra valsts. **Ainavu politika** dažādās valstīs ir realizēta atšķirīgi. **Vācijā**, kas pieņēma EAK vēl 1976. gadā, ainavas plānošanas (*Landschaftplanung*) saturu iekļāva Dabas aizsardzības likumā (*Bundesnaturschutzgesetz, BnatSchG*), balstoties vairāk uz ainavas ekoloģisko vērtību saglabāšanu. Par šī likuma ieviešanu un dažādu pasākumu ieviešanu un monitoringu atbild Federālā Dabas aizsardzības pārvalde (*Bundesamt für Naturschutz*). Paša likuma mērķis ir saglabāt, atjaunot un attīstīt dabas un ainavas vērtības, īpaši akcentējot gan ekosistēmu saglabāšanu, gan ekonomiskās izaugsmes perspektīvu, gan kultūrvēsturiskā mantojuma nozīmi, ko apņemas sargāt katrs valsts iedzīvotājs. Realizējot hierarhisko plānošanas un pārvaldības sistēmu, ainavu plānošanas un aizsardzības realizācija nodota lokālām institūcijām. Galvenie ainavu plānošanas rīki ir – **Ainavas programmas** (*Landschaftsprogramm*) (*stratēģisks plānošanas rīks apgabalu (Lander) līmenī*), **Ainavas struktūrplāns** vai pamatplāns (*Landschaftsrahmenplan*) (*reģionālā līmeņa ainavas plānošanas instruments, kur ir būtiska sabiedrības iesaiste*) un **Ainavas plāns** (*Landschaftplan*), kas ir ainavas plānošanas rīks pašvaldību līmenī. Ainavu plānošanas dokumenti ir integrēti teritorijas plānošanas un urbānas plānošanas procesos, izmantojot primārās un sekundārās integrēšanas principus (Schroder 2010, Sala et al 2014).

Francijas pieredze balstās ilgstošās parku un dārzu veidošanas tradīcijās, un sākotnēji ainavas plānošanas jautājumi bija iekļauti Ainavas aizsardzības un valorizācijas (atsevišķu mērķu veicināšana un pastiprināta akcentēšana) likumā (*Loi paysage*), kurā mērķis ir veicināt ainavu plānošanas integrēšanu visos plānošanas līmeņos. Francijā liels akcents ir likts uz tūrisma attīstību un ainavas kvalitāšu saglabāšanu, balstoties uz kultūrvēsturisko mantojumu. Kā ainavas plānošanas instrumenti ir izmantoti – **konsultatīvās organizācijas**, kas palīdz ainavas jautājumu izglītošanā gan iedzīvotājus, gan ieinteresētās puses, **ainavas plāns un ainavas harta** (*plans de paysage and chartes paysageres*), kur izstrādāta virkne vadlīniju un plānošanas dokumentu tieši lokālā līmeņa ainavu plānošanai. Papildus Francijā darbojas Piekrastes aizsardzības pārvalde, kas atbild par ainavu aizsardzību, kā arī definē aizsardzības zonas nacionālajos parkos, kā arī ainavas un kultūrvēsturiskā mantojuma valorizācijas zonas. Kā

ainavas plānošanas instruments ir izmantojams arī ainavu atlants (*atlas des paysages*), kas sagatavots tieši reģionālā līmenī. Ainavas plānošanas integrēšana citās nozarēs Francijā realizēta caur plānošanas pamatprincipiem – ilgtspējība, decentralizācija, teritorijas ilgtspējīga un iekļaujoša plānošana, sabiedrības iesaiste. Ainavu plānošanas jautājumi ir iekļauti arī tādos normatīvajos dokumentos kā Pilsētplānošanas kodekss (*Code de l'urbanisme*), iekļaujot teritoriālās koherences jautājumus, kā arī pievēršot uzmanību lokālā līmeņa pilsētvides plānošanai (Sala at al 2014).

Nīderlandes pieredze vairāk balstās uz ainavu plānošanas jautājumu iekļaušanu visu līmeņu teritorijas attīstības stratēģiskajos dokumentos, liekot akcentu vairāk uz jaunu ainavu veidošanu un dizainu un mazāk uz ainavu aizsardzību. Neskatoties uz to, ainavu aizsardzība vienmēr bijusi prioritāte un jau kopš 1905. gada pastāv Dabas mantojuma aizsardzības sabiedrība (*Vereniging Natuurmonumenten*) un organizācija “*Landschapsbeheer Nederland*”, kas kopā rūpējas par vairāk nekā 100 tūkstošiem hektāru ainavu aizsardzību. Valsts izstrādāja ainavu plānošanas politikas dokumentu “Ainavu attīstības perspektīvas”, kas iekļāva nepieciešamību pēc ainavu plānu izstrādes visos plānošanas līmeņos, kā arī uz tā bāzes ir izstrādāts “**Ainavas politikas plāns**” (*Nota Landschap*), liekot uzsvaru uz ainavu aizsardzību, ainavas kvalitātes mērķiem, kā arī ainavas identitātes, estētikas un ilgtspējīgas attīstības jautājumiem. Vēlāk, vairāku ministriju iniciatīvas rezultātā, ir tapis **Belvederes memorands**, kura mērķis bija saglabāt autentisku kultūrvēsturisko mantojumu kā ainavas sastāvdaļu. Šis dokuments kalpoja par pamatu **Ainavu Programma** (*Agenda Landschap*) tapšanai, kas ir statenisks valsts politikas dokuments. Sabiedrības iesaistes principus nosaka **Ainavu Manifests** (*Landschap Manifest*), kas balstās uz sekojošiem pamatprincipiem – ainava pieder katram un sabiedrībai kopumā, ainavas pieejamībai jābūt vieglai un ainavas estētikas principiem jābūt ainavas aizsardzības, plānošanas un pārvaldības pamatā, ainavas plānošanā jābūt iekļautiem ekoloģiskiem, ekonomiskiem, sociāliem un kultūras aspektiem, ainava ir fenomens, kas pārsniedz pieņemtās robežas. Savukārt reģionu un pašvaldību pienākums ir plānot savas teritorijas saskaņā ar **Kvalitatīvas ainavas attīstības stratēģiju** (*Landschap Ontwikkelen met Kwaliteit*). Nīderlandes ainavu plānošana baltās uz **Ainavu attīstības politiku**, kas ir rīks reģioniem un pašvaldībām iestrādāt ainavas plānošanas jautājumus savos plānošanas dokumentos (Schroder 2010, Sala at al 2014).

Anglijas pieredze ir saistīta ar atsevišķu valsts organizāciju (*Natural England un English Heritage*) dibināšanu, kas pilnībā pārvalda ainavas un kultūras mantojuma aizsardzības, plānošanas un pārvaldības jautājumus. Līdzīgas organizācijas ir arī Skotijā (*Scottish Natural Heritage un Historic Scotland*). Anglijas ainavas izpētes un plānošanas tradīcijas (*Landscape Character Assessment*) ir samērā pazīstamas visā pasaulē un ir sava veida pamats citu valstu sistēmām. Par pašu sistēmu vairāk informācijas ir darba 3.1. nodaļā. Ainavu plānošanas jautājumi ir iekļauti arī normatīvajos dokumentos – **Teritorijas plānošanas likumā**, kur ir būtiski atzīmēta degradēto teritoriju samazināšanas vajadzības un ainavu estētisko vērtību saglabāšana, iekļaujot arī nacionālas nozīmes ainavas. Lokālā līmenī ainavu plānošanu regulē – **Stratēģijas plāns** (*Core Strategy*) un **Pašvaldības attīstības ietvara likums** (*Local Development Framework*) (Swanwick 2002, Schroder 2010, Sala at al 2014).

Šveices ainavu plānošana ir vēsturiski saistīta ar valsts identitātes saglabāšanu un popularizēšanu, līdz ar to ainavu aizsardzība šeit ir veidota kā sistēma jau kopš 1962. gada (*Loi federale sur la protection de la nature et du paysage*). Šveices ainavu plānošana ir vesela sistēma, kas apvieno gan aizsardzības, gan plānošanas, pārvaldības un sabiedrības iesaistes normatīvos aktus ar kopīgu mērķi – saglabāt ainavas identitāti. Plānošanu regulē **Telpiskās plānošanas likums** (*Loi federale sur l'aménagement territorial*), **Meža likums** un **Lauksaimniecības likums**, jo tieši mežsaimnieki un lauksaimnieki ir vieni no būtiskākajiem ainavas veidotājiem. Balstoties uz EAK ir izstrādāts arī **Šveices Ainavas Koncepts** (*Conception Paysage Suisse*), kas ir stratēģiskās plānošanas dokuments. Vides pārvalde (*Office federal de l'environnement*) ir sagatavojuši ainavu plānošanas un pārvaldības plānu **Paysage 2020**, kas definē bioloģiskās daudzveidības un ainavu saglabāšanas mērķus un uzdevumus. Vēlāk no šī dokumenta tapa divas valsts stratēģijas – **Bioloģiskās daudzveidības stratēģija** un **Ainavu stratēģija**. Savukārt, 2007. gadā ir izdalītas “nacionālās nozīmes parki”, ar mērķi atbalstīt reģionālo ainavu identitāti un teritorijas, kas izceļas ar augstu estētisko vērtību. Kopumā ainavu plānošanas stratēģija balstās uz sekojošiem principiem – ainavas attīstības vēsture/ evolūcija un vērā ņemama ainavas identitātes definēšana, kā arī labāka ainavā notiekošo procesu izpratne pati par sevi veicina ainavu aizsardzību. Ainavu stratēģijā iezīmētas rīcību jomas – realizēt ciešāk saskaņotu ainavu politiku, palielināt ainavas jautājumu iekļaušanu ministrijas darbības jomās, veicināt interesi par unikālām ainavām, konsolidēt un uzlabot ainavas pakalpojumus, formulēt ainavas kvalitātes mērķus, dalīties zināšanās par ainavām ar sabiedrību, paplašināt ainavas pētījumus un monitoringu. Jau 2010. gadā ir realizēta **Šveices ainavu novērošanas programma** ar mērķi visā valstī dokumentēt un kartēt ainavas un to izmaiņas. Katrā reģionā saskaņā ar iepriekšminētām stratēģijām ir izstrādāts **Ģenerālplāns** (*Masterplan*), kas ir saistošs visām pašvaldībām, saskaņots ar to attīstības programmām, kā arī atsevišķām pašvaldībām ir izstrādāti **Ainavu plāni**. Lai finansiāli atbalstītu ainavu programmu un projektu realizāciju Šveicē 1991. gadā ir dibināts **Šveices Ainavu fonds**, ko izmanto gan reģioni, gan pašvaldības (Sala at al 2014).

Savukārt **Beļģija** ir valsts ar lielu ainavu daudzveidību, kā arī laika gaitā izveidojās multikulturāla vide. Katrā reģionā ir definētas ainavas vienības, balstoties uz ģeomorfoloģisko teritorijas uzbūvi, papildus arī izstrādāti infrastruktūras, pilsētu un lauku teritoriju attīstības plāni, integrējot katra reģiona ainavu atšķirīgo aspektu iekļaušanu šajos dokumentos. Piemēram, Valonijas reģionā (*Wallon Region*) jau 1997. gadā ainava bija iekļauta Valonijas **Teritorijās attīstības, pilsētvides un kultūrvēsturiskā mantojuma plānošanas kodeksā** (*Code wallon de l'Aménagement du Territoire, de l'Urbanisme, du Patrimoine et de l'Energie*), kur ainava ir uzsvērtā kā valsts vērtība un valsts garantēja to saglabāšanu un pārvaldību, kopš šī laika ainava iekļauta visos plānošanas līmeņu un nozaru dokumentos kā attīstības perspektīva. Lai pilnvērtīgi realizētu ainavu jautājumu integrēšanu plānošanā Beļģijā darbojas virkne noteikumu un likumu – **Nozaru plāni** (*Plans de secteur*), **Vispārīgie noteikumi par apbūvi lauku teritorijās** (*Règlement Général sur les Bâtisses en Site Rural*), **Urbānās plānošanas regulas** (*Règlements Communaux d'Urbanisme*), **Ainavu programmas** (*Programme paysage*). Valsts līmenī ir definētas **Ainavu pamatnostādnes**, kas tālāk pielāgotas pašvaldības teritoriju plānošanai, izstrādājot ainavu pārvaldības rīkus, iesaistot iedzīvotājus un

NVO, kas zināmas kā **Ainavu partnerības organizācijas** (*Partenariats pour le paysage*). Šīs organizācijas palīdz īstenot dažādas aktivitātes, kas saistītas ar ainavu izglītības jomu, sabiedrības iesaisti, dažādu projektu realizēšanu, izstāžu un ainavas observatorijas izveidi, ainavas izpēti, ainavas atlanta izstrādi, ainavu konsultācijas centra izveidi u.c. (Sala at al 2014).

Kā **ainavu plānošanas un pārvaldības rīki** Eiropā ir izmantoti dažādi instrumenti, kas ir ar atšķirīgiem mērķiem, bet visi ir tieši ainavu plānošanas rīki. Zemāk ir analizēta Anglijas, Francijas, Vācijas, Šveices, Nīderlandes un Beļģijas pieredze, izvirzot vairākus vērtēšanas kritērijus – ieinteresēto pušu iesaiste, dokumenta izstrādes mērķis un rezultāti, kā arī dokumentā ietvertās daļas.

Vācijā ir izteikti hierarhiska dokumentu struktūra (2.1.tabula), kas ļauj ļoti secīgi saredzēt stratēģisko mērķu nonākšanu līdz rīcībām un finansējuma modelim, kas realizēts lokālā mērogā tieši caur Ainavu plānu kā dokumentu.

2.1.tabula.

Ainavu plānošanas un pārvaldības rīki Vācijā (Sala at al 2014)

Dokumenta nosaukums/ valsts/ iesaistītās puses	Dokumenta mērķis un rezultāts	Dokumenta daļas
Ainavu plāns (<i>Landschaftplan</i>)/ Vācija Piedalās pašvaldību pārstāvji, sabiedrība, zemju īpašnieki un apsaimniekotāji, NVO, citas ieinteresētās puses, rīkoti daudzveidīgi iesaistīšanas pasākumi	Ainavu plāni ir integrēti pilsētu un lauku teritoriju attīstības pamatplānos (<i>Bauleitpläne</i>), tā ir brīvprātīga pašvaldību iniciatīva un tie ir izstrādāti ar mērķi lokālā mērogā saglabāt, atjaunot vai plānot teritorijas attīstību. Plānos ir noteiktas ainavu robežas un definēti mērķi katrai ainavas vienībai	Dokuments izstrādāts saskaņā ar vadlīnijām un iekļauj – ainavas inventarizāciju – apraksti un kartogrāfiskie materiāli, aizsargājamo teritoriju apraksti; īpašie noteikumi, kas regulē zemes izmantošanu, zemes dziļu resursu ieguves kārtību un nosacījumus; mērķus un rīcību plānus, kas salāgoti ar teritorijas plānošanas rīcību plānu

Francijā ainavu plānošana risināta vairākos virzienos – veidotas ainavu un reģionālo dabas parku hartas, kas pamatā ir tieši iesaistīto pušu komunikācijas un vienošanās virsdokuments (2.2.tabula). Atsevišķi valsts, reģionu un pašvaldības līmeņos ir izstrādāts zili – zaļais tīkls, kā arī pašvaldību sadarbības rīks ainavu plānošanā. Īpaša uzmanība pievērsta piepilsētu lauksaimniecības zemēm, kurām būtiski saglabāt tradicionālo lauku ainavas struktūru un nepieļaut intesificēšanos un marganalizāciju, kā arī pilsētu izplešanos.

Ainavas plānošanas un pārvaldības rīki Francijā (Sala et al 2014)

Dokumenta nosaukums/ valsts/ iesaistītās puses	Dokumenta mērķis un rezultāts	Dokumenta daļas
Ainavu harta (<i>Charte Paysagère</i>)/ Francija Apvieno privātās un publiskās intereses	Starppašvaldību un sabiedrības brīvprātīgs plānošanas un apņemšanās instruments, kura mērķis ir definēt ainavas saglabāšanas un pārvaldības mērķus un rīcību plānu, piesaistot sabiedrības iesaisti, kas ir viens no galvenajiem hartas mērķiem.	Ir iekļautas četras galvenās stratēģijas – ainavas padziļināta izpratne un analīze – sadarbība ar ieinteresētajām pusēm; ainavas kvalitātes mērķu un darbību definēšana; stratēģijas un rīcību plāna izstrāde; revitalizācija un attīstība
Reģionālo dabas parku harta (<i>Charte du Parc Naturel Régional</i>)/ Francija	Starppašvaldību stratēģisks plānošanas dokuments, kas izstrādāts ar mērķi regulēt reģionālo parku pārvaldību uz 12 gadu periodu, izvirzot ainavu saglabāšanas un attīstības mērķus	Dokuments ietver – saglabāšanas un attīstības stratēģiju, kā arī noteikumus to pārvaldībai, kas vienādi visām iesaistītajām pusēm; finansējuma plānošanas mehānismi un finansējuma sadalījums; īpašas budžeta programmas un to atbalsts; pārvaldībā iesaistīto pušu saraksts un katra atbildība, iesaiste
Ainavu plāns (<i>Plan de Paysage</i>)/ Francija Sabiedrības iesaiste ir viens no atslēgas mērķiem un ietver atsevišķu ieinteresēto pušu iesaistes plānu	Ainavu plānu mērķis volarizēt ainavu jautājumus nozares politikas plānošanas dokumentos. Plāni darbojas kā vadlīnijas pašvaldībām ar akcentu uz ainavas kvalitātes mērķiem un to ieviešanu plānošanā. Plāni darbojas kā pašvaldību sadarbības plāni, lai saskaņotu pārvaldību pārrobežu ainavās un salāgotu iesaistīto pušu intereses.	Plāns ietver – ainavas transformācijas procesu analīzi, ainavas vērtību definēšanu; stratēģijas un nepieciešamo aktivitāšu plāna sastādīšanu; priekšlikumu un vadlīniju daļu, atkarībā no plānā uzstādītā mērķa
Piepilsētu lauksaimniecības teritoriju aizsardzības zonas un valorizācijas	Dokumenta mērķis ir regulēt piepilsētu lauksaimniecības teritoriju izmantošanas intensitāti un veidu, saglabājot	Dokumentā iekļauj – aizsardzības zonu kartējumu un aprakstu, katras teritorijas plānošanas instrumentus un

<p>plāni (<i>Périmètre de protection et de mise en valeur des espaces agricoles naturels et periurbains</i>)/ Francija</p> <p>Piedalās reģionālās plānošanas institūcijas, ministrijas un nozaru pārvaldes, pašvaldības un ieinteresētās puses</p>	<p>lauksaimniecības teritoriju raksturu kā tradicionālu ainavu pārvaldības tipu, neļaujot izplesties apbūvei. Plāni ir saskaņoti ar pilsētu teritorijas plānojumiem, kā arī nodrošina zaļās infrastruktūras pieejamību piepilsētās</p>	<p>lokālo pilsētas attīstības plānu, koherences jeb saskaņotības plānu starp administratīvi atšķirīgām teritorijām, iekļaujot arī privātās teritorijas; rīcības plānu – izvirzot stratēģiskus mērķus un uzdevumus, kā arī ieinteresēto pušu iniciatīvu iekļaušanas plānu</p>
<p>Zili-zaļā tīklojuma plānošana (<i>Trame Verte et Bleue</i>)/ Francija</p> <p>Sabiedrības līdzdalība – iesaistīti lauksaimnieki, mežsaimnieki, uzņēmēji un citi interesenti</p>	<p>Šo rīku izmanto ar mērķi gan valsts, gan reģionālā un secīgi arī lokālā mērogā plānot ainavas ekoloģisko struktūru, ko pamatā atspoguļo, ka zili – zaļo tīklu un integrē teritorijas plānošanas dokumentos, saistot pilsētas un lauku teritoriju kopējo telpisko plānošanu</p>	<p>Valsts līmenī – dotas vadlīnijas un ietvars, virsmērķi; reģionālā līmenī – definēti reģionālā konteksta ekoloģiskie un ekonomiskie mērķi, sagatavoti kartogrāfiskie materiāli; lokālā mērogā – stappašvaldību sadarbībā ir ņemtas vērā ekoloģiskās un zaļās infrastruktūras pieejamības mērķi, integrējot šo rīku, teritorijas plānos</p>

Nīderlandes pieredze balstīta uz reģionāla un lokāla plānošanas līmeņa ainavu attīstības plāniem, kas ir saistoši teritorijas plānu izstrādei pašvaldību līmenī (2.3.tabula). Atsevišķi ir publiskās iniciatīvas ainavu kvalitātes plāns, kas ir iniciēts jau no sabiedrības puses un ir saistošs pašvaldībai vai reģionam. Detāli izstrādātas rekomendācijas un konkrētie risinājumi ainavas un apbūves kvalitātes saglabāšanai jau strādājot pie atsevišķiem projektiem vietas līmenī.

2.3.tabula.

Ainavas plānošanas un pārvaldības rīki Nīderlandē (Sala et al 2014)

Dokumenta nosaukums/ valsts/ iesaistītās puses	Dokumenta mērķis un rezultāts	Dokumenta daļas
<p>Ainavu attīstības plāns (<i>Landschapontwikkelings plan</i>)/ Nīderlande</p> <p>Sabiedrības līdzdalība ir obligāta un ir viens no finansējuma saņemšanas nosacījumiem</p>	<p>Reģionālā, stappašvaldību un pašvaldību līmenī brīvprātīgi ainavu pārvaldības dokumenti, kas ir instrumenti reģionālo un lokālo ainavas daudzveidības saglabāšanas iniciatīvu atbalstam. Ainavu attīstības plāni saskatās ar</p>	<p>Saskaņā ar izstrādātajām Ainavu attīstības plāna vadlīnijām dokumentam jāietver – saistīto normatīvo aktu analīze; ainavu attīstības izpēte un analīze; kvalitātes mērķu definēšana; stratēģiskie mērķi un uzdevumi; ainavu plāns, kas</p>

	teritorijas plānošanu divos līmeņos - pirms izstrādāt teritorijas zonējumu, vai kļūt par daļu no izstrādātā teritorijas attīstības zonējuma	ietver teritorijas specifisko mērķu sasniegšanu; plāna novērtējums; rīki un mehānismi plāna ieviešanai, ieviešanas grafiks un ieinteresēto pušu iesaistes plāns
Ainavas kvalitātes plāns (<i>Beeldkwaliteitplan</i>)/ Nīderlande Plāns pats par sevi ir iniciēts no sabiedrības puses	Brīvprātīgas publiskās pārvaldības, ieinteresēto pušu un NVO iniciatīvas plāns ar mērķi izstrādāt vadlīnijas un rekomendācijas ainavas estētiskās kvalitātes saglabāšanai un uzlabošanai, vides savstarpējai saskaņotībai lauku ainavā	Iekļauj rekomendācijas, vadlīnijas un konkrētus risinājumus ainavas estētiskās kvalitātes saglabāšanai un uzlabošanai. Plāni ir integrēti teritorijas plānojumos vai ir kā papildinājums
Estētiskās kvalitātes ietvara un regulējuma plāns (<i>Welstandsbeleid en Welstandsnota</i>) Nīderlande	Normatīvais regulējums, kas nosaka ainavas un apbūves estētiskās kvalitātes kritērijus pašvaldību līmenī. Dokuments ir saistošs būvatļaujas saņemšanai, līdzvērtīgs Latvijā esošajam TIAN	Dokuments sastāv no – esošās normatīvas bāzes analīzes un atsaucēm, kā arī esošo estētisko vērtību izvērtējuma; stratēģiskās vīzijas, kas iekļauj konkrētas teritorijas estētiskās vērtības un specifiskus aspektus; skaidri definēti kvalitātes kritēriji. Dokuments iekļauj precīzus norādījumus (materiāli, krāsu toņi, faktūras u.c.) apbūves un ainavas plānošanai un ierīkošanai.

Šveices pieeja ainavu plānošanā ir balstīta uz līdzdalības principa, un Ainavu attīstības plāns apvieno gan pašvaldības, gan nozares profesionāļus, gan ieinteresētās puses, gan orgkomiteju, kas pārvalda visu procesu (2.4.tabula).

2.4.tabula.

Ainavas plānošanas un pārvaldības rīki Šveicē (Sala et al 2014)

Dokumenta nosaukums/ valsts/ iesaistītās puses	Dokumenta mērķis un rezultāts	Dokumenta daļas
Ainavu attīstības plāns (<i>Conception d'évolution du paysage</i>)/ Šveice Dokuments ir līdzdalības tipa plānošanas dokuments	Brīvprātīgs dokuments, kas iekļauj ainavas estētiskos un ekoloģiskos plānošanas aspektus un pēc būtības ir līdzdalības teritorijas	Pēc izstrādātajiem ieteikumiem dokumentam jāiekļauj – analītisko daļu – ainavas novērtējumu, izvirzot prioritāros jautājumus; attīstības vīziju un

	plānošanas rīks ar mērķi plānot, atbalstīt ainavu projektus un izcelt ainavu kvalitātes, kā arī pārvaldīt ainavu.	definētos kvalitātes mērķus, ko jāsasniedz nākotnē; prognozējamās ainavu izmaiņas, izmaiņu analīze; iesaistīto pušu koordinācijas un sadarbības plāns; monitoringa uzdevumi un nodrošinājums; finansējuma resursu analīze un plāns
--	---	--

Anglijā aktīvāk ir attīstīta ainavu novērtēšanas metodika (*Landscape Character Assessment – vairāk aprakstīta darba 3.1. sadaļā*), bet ainavu plānošana iekļauta Zaļās infrastruktūras plānā, kas ir visaptverošs rīks, gan iekļaujot konsultatīvo padomi, gan saistot ar zaļās infrastruktūras mērķiem visu līmeņu plānošanas dokumentus un iesaistot sabiedrību (2.5.tabula).

2.5.tabula.

Ainavas plānošanas un pārvaldības rīki Anglijā (Sala at al 2014)

Dokumenta nosaukums/ valsts/ iesaistītās puses	Dokumenta mērķis un rezultāts	Dokumenta daļas
Zaļās infrastruktūras plāns/ Anglija Sabiedrības interešu pārstāvniecība ir iekļauta kā viens no mērķiem	Multifunkcionāls ainavas stratēģiskās plānošanas rīks. Dokuments iekļauj zaļās infrastruktūras visaptverošos kritērijus ar mērķi uzlabot dzīves vides kvalitāti iedzīvotājiem, atbalstīt ilgtspējīgas kopienas. Tīkls plānots neatkarībā no valsts un privātā īpašuma un balstās pamatā uz ainavas ekoloģiskajiem aspektiem, kā arī pieejamības nodrošināšanas rīks, ainavas plānošanas rīks, kā arī monitoringa un pārvaldības rīks	Dokuments ietver – teritorijas analīzi saskaņā ar “ <i>Landscape Character Assessment</i> ” metodi; ainavas vēsturiskās attīstības izvērtējumu, dabas faktoru un antropogēnās ietekmes analītisko daļu; rīcību un prioritāšu plāni, kas iezīmē skaidri sasniedzamus mērķus katrā etapā, ko uzņemas pašvaldības, iestrādā tos savās programmās

Beļģijas Valonijas reģionā ir aktivizēta ainavu plānošana un pārvaldība caur partnerības brīvprātīgo Ainavu programmu (2.6.tabula). Ainavu programma ietver ieteikumus ainavas saglabāšanā un kvalitātes uzlabošanā, saskaņā ar reģiona ekonomiskajiem, ekoloģiskajiem un estētiskajiem aspektiem un īpatnībām.

Ainavas plānošanas un pārvaldības rīki Beļģijā (Sala et al 2014)

Dokumenta nosaukums/ valsts/ iesaistītās puses	Dokumenta mērķis un rezultāts	Dokumenta daļas
Ainavas programma (<i>Programme paysage</i>)/ Beļģija/ Aktīvi iesaistās vietējās kopienas (<i>groupe d'action locale, GAL</i>) un NVO	Brīvprātīgs plānošanas rīks ar mērķi stappašvaldību plānošanas līmenī noteikt ainavu vērtības un uz to balstīt attīstības potenciālu, kā arī noteikt īpašus ainavas pārvaldības pasākumus.	Dokuments iever analītisko daļu; stratēģiskos mērķus; vienošanās un sadarbības plānus ainavas pārvaldības realizēšanā; rīcību un pasākumu plānu, ņemot vērā iesaistīto pušu intereses. Ieteikumu daļa iekļauj detālus tehniskus risinājumus un kartogrāfisko materiālu

Kopumā katras valsts pieredze ir atšķirīga gan plānošanas līmeņu darbībā, gan dokumentu veidos un ar to saistīto rīcību un pasākumu ieviešanā. Vienotā ir sabiedrības iesaiste un izpratne par ainavas reģionālām atšķirībām, kas jāietver plānošanā un pārvaldībā, kā vienu no svarīgākajiem aspektiem. Aktuāla ir ainavu ekoloģiskās plānošanas pieeja un ainavu estētiskās vērtības. Neskatoties uz dokumentu daudzveidību un plašu aptveramo ainavu aspektu iekļaušanu tajos, tomēr rodas pēctecības ieviešanas jautājumi un atsevišķu dokumentu savstarpēja saskaņotības procesa norise, kas visskaidrāk atrunāta Vācijā, realizējot ainavas plānošanas hierarhisko struktūru, bet citās izpētītās valstīs nolasās neviennozīmīgi.

Ainavu saglabāšana un/vai aizsardzība var būt viens no plānošanas un pārvaldības mērķiem, līdz ar to tā iekļaujas abos šajos iepriekš aprakstītajos un analizētajos procesos kā neatņemama sastāvdaļa. Ainavu saglabāšana bieži iekļaujas dabas aizsardzības kontekstā un vairākās valstīs nav izdalīta atsevišķi. Starptautiskā **dabas un dabas resursu aizsardzības savienība** (*Union for Conservation of Nature*) kas, dibināta vēl 1948. gadā ar mērķi starptautiskā līmenī aizsargāt dabas resursus, apvieno valsts organizācijas un nevalstiskās organizācijas, kā arī vairākus tūkstošus zinātniekus. Organizācija ir izdalījusi atsevišķu **ainavu aizsardzības kategoriju** (*Category V: Protected Landscape/Seascape*) - aizsargājama teritorija, kur cilvēku un dabas mijiedarbības rezultātā ir radusies atšķirīga rakstura ainava ar nozīmīgu ekoloģisko, bioloģisko, kultūras vai ainavisko vērtību, akcentējot cilvēka un dabas mijiedarbības procesa būtisko lomu, it īpaši tradicionālo apsaimniekošanu. Kā papildus mērķus var izvirzīt sekojošos:

- dabas un kultūras mijiedarbības līdzsvara uzturēšanu;
- atbalstīt tradicionālās ainavas pārvaldības pieejas;
- saglabāt un uzturēt sabiedrības, kultūras un garīgās vērtības, kas tiešā veidā atspoguļojas caur ainavu vai ainavā;
- sekmēt plaša mēroga ainavu saglabāšanu, rūpējoties par tām, kas saistītas ar kultūrainavām;
- nodrošināt tūrisma un rekreācijas attīstību, kas cieši saistītas ar sociālekonomisko attīstību;

- nodrošināt kvalitatīvus dabiskās izcelsmes produktus un vides pakalpojumus, ko spēj sniegt ainavas;
- izveidot un uzturēt sistēmu, kas veicinātu cilvēku aktīvu iesaisti ainavu pārvaldībā;
- veicināt aerobioloģiskās un ūdens resursu daudzveidības saglabāšanu;
- radīt ilgtspējīgas pārvaldības modeļus, kas būtu labi piemēri citiem.

Ir definētas vairākās pazīmes, kas apzīmētu šīs kategorijas aizsargājamās ainavas – unikālas vai īpašas ainaviskās īpašības, kas saistītas ar ainavas bioloģisko daudzveidību un/vai kultūras pazīmēm; līdzsvarota cilvēka un dabas mijiedarbība, kas pārbaudīta laikā un vēl joprojām spēj pastāvēt bez lielas iejaukšanās; unikāli vai tradicionāli zemes izmantošanas paradumi/modeļi (*lauksaimniecība, mežsaimniecība vai apdzīvotas vietas*), kas atspoguļo ilgtspējības principus un ir attīstījušies līdzsvarā ar ainavu. Šādu ainavu loma var būt arī atšķirīga – ainavas var būt kā aizsardzības buferzona ap kādu liegumu vai īpaši stingru aizsardzības objektu (*līdzinās mūsu DAP definētai ĪADT "ainavas zonai"*), var būt kā sasaistes koridors starp biotopu teritorijām, kā atsevišķu sugu liela mēroga dzīvotnes (International Union... S.a.).

Vairāk par ainavas aizsardzības tradīcijām un esošajiem aizsardzības un saglabāšanas rīkiem un normatīvo regulējumu Latvijā ir analizēts darba 5.2. nodaļā.

3. EIROPAS PRAKSE NACIONĀLĀS NOZĪMES AINAVU NOTEIKŠANĀ, AIZSARDZĪBĀ UN PĀRVALDĪBĀ

Turpmāk Latvijā plānots izdalīt “Nacionālās nozīmes ainavas”, izveidojot noteikšanas metodiku, kā arī izvērtēt šīs ainavas, ar iespēju izstrādāt apsaimniekošanas un plānošanas vadlīnijas. Pasaulē ir dažāda pieredze, izvirzot ainavas vērtības – gan nosakot valsts simboliskās ainavas – kas ir kā tēli, bez konkrētām robežām, piemēram, mentālās vērtības, gan reģionālā vai lokālā līmeņa vērtīgās ainavas ar konkrētām robežām un apsaimniekošanas plāniem.

3.1. Anglijas, Velsa, Ziemeļīrijas pieredze

Anglijā, Velsā un Ziemeļīrijā ar valsts atbalstu ir izvirzītas izcili ainaviskas dabas teritorijas (*Areas of Outstanding Natural Beauty*). Šīs ainavas definētas, kā unikālas un atšķirīgas ainavas ar dabisko jeb ainavisko pievilcību, kas ir pietiekami vērtīgas valsts līmenī. Anglijā, Velsā un Ziemeļīrijā ir 46 tādas ainavas (piemērs - 3.1., 3.2.attēls), kuras aizņem 18% no visas valsts teritorijas un pārsvarā izvietojas piekrastē dienvidu un ziemeļu daļā, mazāk teritorijas vidusdaļā (*Areas of Outstanding... 2001*) (3.3.attēls). Jāatzīmē, ka paša jēdziena “*natural beauty*”, kas nav precīzi definēts dokumentos, pastāvēšana vienmēr bijusi strīdīgs jautājums, kas balstās uz vēl 18. gadsimtā valdošo uzskatu, ka daudzu cilvēka radītu objektu, ainavu un paša cilvēka ķermenis ir “dabisks skaistums”. Šāds jēdziens samērā pamatīgi atstāja iespaidu uz daudziem spriedumiem un definējumiem agrāko laiku likumdošanā, ka arī sabiedrības uzskatos, bet no otras puses mūsdienās šis jēdziens juridiski ir neaizsargāts un viegli apstrīdams.

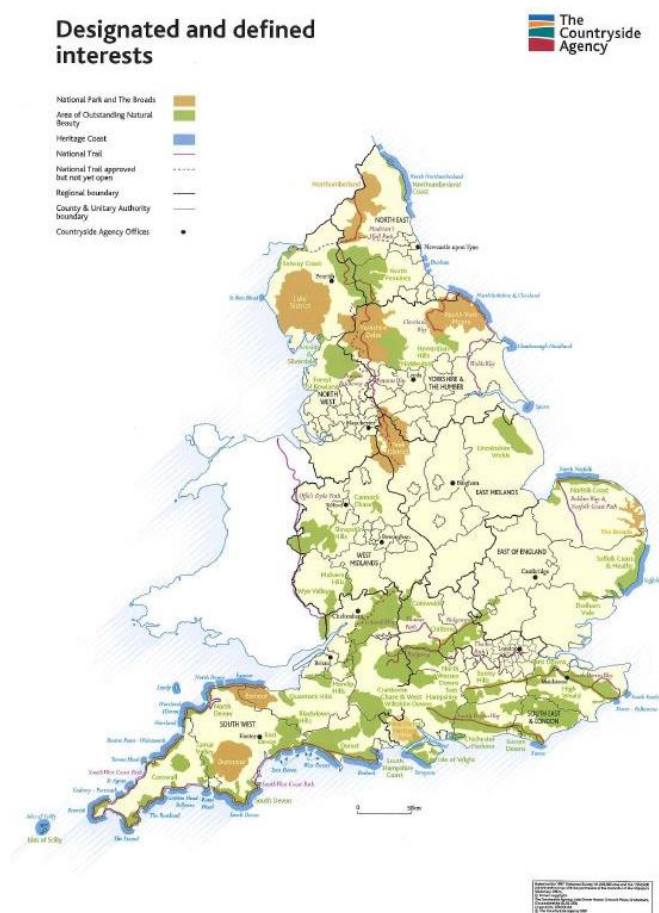

3.1., 3.2.attēls Anglijas ainaviski izcilas vietas (*Anglesey's scenic coastal / Lake Windermere*) (Pictures of...S.a.)

Savā pētījumā Pauls Selmans (*Paul Selman*) un Karijs Svanviks (*Carys Swanwick*) atzīst, ka “dabas skaistuma” jēdzienam ir vairākas nozīmes – no vienas puses tā ir neskarta dabas ainava, bet no otras puses ainava veidojas tieši cilvēka un dabas mijiedarbības procesā. Anglijas likumdošanā šim jēdzienam piešķirtā loma neapzīmē neskartas ainavas, bet tieši otrādi – ainavas, kas veidojušās, harmoniski līdzdarbojoties cilvēkam un dabai, un iekļauj gan cilvēka veidotus elementus un struktūras, gan dabas elementus. Šādās ainavās nevar novilkt robežu un pat industriālie objekti var kļūt par pievilcīgas ainavas neatņemamu sastāvdaļu. Autori atzīst, ka ainavas “dabisko skaistumu” iespējams atzīmēt kā ainavas, kuras relatīvi nav skārusi urbanizācija un industrializācija, bet tomēr tās ir ainavas ar lauksaimniecības zemēm, mazām

un vidējām apdzīvotajām vietām, mazpilsētām, kur var izteikti runāt par “ainavu”, kā kopējo raksturīgo pazīmi (Selman, Swanwick 2010).

Aizsargājamas Anglijas ainavas iekļauj dažāda rakstura dabas objektus, jo Anglijas teritorija ir daudzveidīga – kalni, upju ielejas, piekrastes, meži, pauguraiņu grēdas, bet ainavas nav tikai ainavas skats kā attēls, bet gan aptver reljefa formu daudzveidību, ģeoloģiskus objektus, veģētāciju un dzīvus organismus, kā arī cilvēka un dabas mijiedarbības vēsturi. Svarīga loma ainavas pastāvēšanā ir cilvēkam, un Anglijā lauksaimnieki ir tie, kas rūpējas par ainavas apsaimniekošanu. No viņiem, kā no zemju īpašniekiem, ir atkarīga ainavas autentiskuma saglabāšana, caur ainavas pievilcību atbalstot arī tūrisma jomas attīstību. (Areas of Outstanding... 2001)

3.3.Attēls. Dažāda tipa aizsargājamās teritorijas Anglijā (Areas of Outstanding... 2001)

Anglijā ir izstrādāta ainavu novērtēšanas un pārvaldības metodika. Šis ainavas likumiskais statuss ir pielīdzināts Nacionālo parku un aizsargājamo dabas teritoriju statusam, kur ainavas aizsardzības lēmumi ir prioritāri un saistoši pašvaldībām. Ainavas iekļaušanai šajā sarakstā, ir izvirzīti sekojoši kritēriji:

- ainavas kvalitatīvais rādītājs, kur dabas vai kultūrvēsturiskā ainava ir autentiskā kvalitātē;
- izteiksmīgas ainavas vizuālā kvalitāte, piemēram, izteiktas piekrastes reljefa formas;

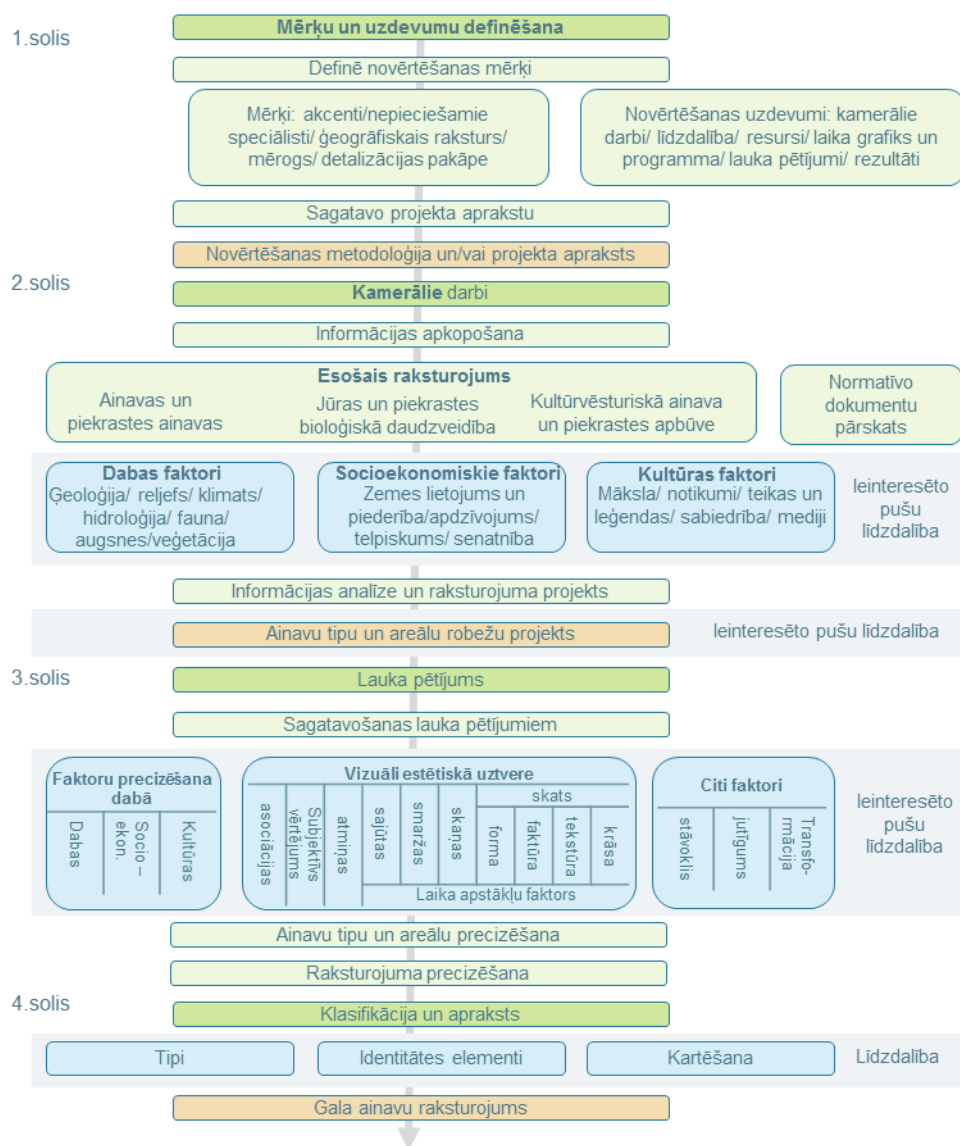
- relatīvs ‘autentiskums/dabiskums’, kur ir pēc iespējas mazāka iejaukšanās ar mūsdienu apbūvi un moderno infrastruktūru;
- relatīvs ‘miers/klusums’, kur dabiskas skaņas nav nospiestas ar industriālām;
- ‘dabas vērtību/mantojuma’ izteiktas iezīmes, piemēram, atšķirīga ģeoloģija, sugas vai biotopi;
- kultūras mantojums, kas iekļauj apbūvi vai to atliekas un ir unikāls cilvēka veidojums (Areas of Outstanding... 2001).

Aizsargājamo **ainavu noteikšanas ietvars/metodika** iekļauj arī nacionālo parku ainavas vērtību noteikšanas metodiku. Dokumentam pievienoti vairāki pielikumi, kas izskaidro gan vērtēšanas kritērijus, gan robežu noteikšanas metodiku. Pati metodika izskaidro ainavu aizsardzības politisko un likuma ietvaru, iekļaujot arī rekomendācijas normatīvo aktu papildinājumiem un normatīvo aktu rīkus ainavu saglabāšanai, plānošanai un pārvaldībai. Ir doti principi un pieejas, kā arī vērtēšanas kritēriji aizsargājamo ainavu noteikšanai atsevišķi, izšķirot tos divās grupās:

- **ainavas estētiskas kritēriji** – ainavas kvalitātes (*vizuālas, funkcionālas, ekoloģiskās*), ainaviskā kvalitāte (*Sence of Place*), relatīvs dabiskums, relatīvs miers un klusums, dabas mantojums vai unikalitāte, kultūrvēsturiskās vērtības;
- **ainavas rekreācijas potenciāla kritēriji** – pieejamība un piekļuve, dabas un kultūrvēsturiskās kvalitātes, pozitīvs tēls, infrastruktūras attīstības potenciāls (Guidance for assessing.. 2011).

Kopumā ainavas vērtēšanas metodika Anglijā aizsargājamām ainavām ir balstīta uz visā pasaulē plaši izmantoto “**Ainavas rakstura novērtējuma metodiku**” (*Landscape Character Assesment*), kura iekļauj vairākus etapus (3.4.attēls):

- **mērķa un pielietojuma definēšana** - no šī lēmuma būs atkarīgs mērogs, pētījuma uzsvāri un apjoms, detalizācijas pakāpe, iesaistīto speciālistu loks;
- **kamerālie darbi vai kabineta pētījums** (*desk study*) – pieejamās informācijas, iepriekšējo pētījumu izpēte un analīze, dabas un kultūrvēsturisko vērtību pētījumu informācijas analīze, normatīvo dokumentu izpēte un analīze, dabas, kultūras, sociālo un vēsturisko faktoru izpēte - šajā etapā iesaista ieinteresētās puses, visas iegūtas informācijas analīze un sistematizēšana, potenciālo raksturojošo lielumu apraksts, iesaistot ieinteresētās puses;
- **lauka pētījumi** (*Field study*) - ainavas apsekošana un novērtējums izmantojot sagatavotās matricas (*vizuāli estētiskā un uztveres analīze*), ainavas fotografētas, skicētas, ierakstītas ainavu skaņas. Papildus ir pārbaudīti iepriekš definētie raksturojumi, kā arī vērtēta citas ainavas kvalitātes atkarība no mērķa vai specifikas (*ainavas jūtīgums, stāvoklis, ainavas transformācija*). Pēc ainavas apsekošanas pārskatīta ainavas tipoloģija un/vai teritorijas, iesaistot ieinteresētās puses;
- **klasifikācija un aprakstīšana** – ainavas tipu/teritoriju raksturojošo vērtību apraksts, būtiskāko vērtību/ raksturojošo lielumu definēšana, ainavu kartēšana, šajā procesā iesaistot arī ieinteresētās puses (Swanwick 2002).

3.4.attēls. Ainavas rakstura novērtējuma metodika (Swanwick 2002)

Nacionālo parku un aizsargājamo ainavu politika, kas izstrādāta 2001. gadā, nosaka sekojošo:

- Anglijas izcilākās ainavas jāizceļ, kā īpašu tirgus produktu, tajā pašā laikā, rūpējoties par to aizsardzību;
- ainavu un nacionālo parku aizsardzības mērķi ir atšķirīgi un balstās uz katras teritorijas potenciālu rekreācijas jomā;
- katrai ainavai jānodrošina aizsardzības un apsaimniekošanas plāns, saskaņā ar to vērtībām un saskaņā ar pašvaldības interesēm, saglabājot nacionālo interešu prioritāti;
- ainavas nav uztveramas, aizsargājamas un apsaimniekojamas atrauti no pieguļošās ainavas konteksta un atrodas nepārtrauktā mijiedarbībā savā starpā;
- ainavu apsaimniekošana jārealizē pēc labākajiem prakses piemēriem, balstoties uz ilgtspējīgiem ainavu apsaimniekošanas principiem, atstājot iespējas arī inovatīvu ainavas apsaimniekošanas veidu ieviešanai (Areas of Outstanding... 2001);

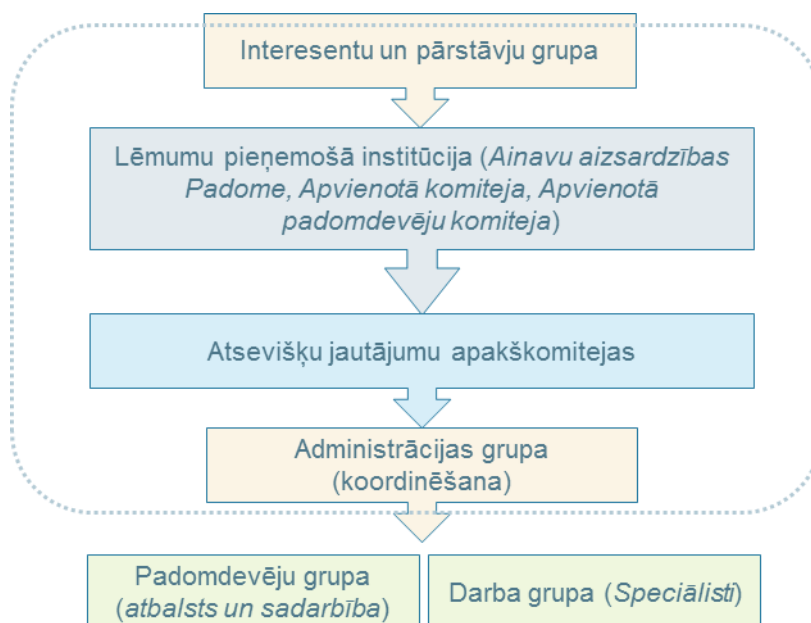
Zemes pārvaldības un tiesību likums (*Countryside and Rights of Way Act*) paredz atsevišķu sadaļu, kas nosaka izcili ainavisku dabas teritoriju noteikšanas kārtību, atsevišķu funkciju regulēšanu, valsts pienākumu un atbildību sadali, aizsardzības vadlīnijas un kārtību, vispārējus mērķus un pilnvaras, apsaimniekošanas plānu izstrādi un ar to saistītos noteikumus, dotācijas piešķiršanas noteikumus ainavas saglabāšanas mērķiem. Ainavu aizsardzības statusa piešķiršanu ierosina pārvaldības organizācijas (*atsevišķas struktūrvienības Anglijā, Velsā un Ziemeļīrijā*), saskaņojot šo lēmumu ar vietējām pašvaldībām. Līdzīgi kā Latvijā, publicējot informāciju oficiālajā vēstnesī un reaģējot uz saņemtajiem iesniegumiem, ierosinājumiem un iebildumiem, rezultātā saskaņojot šo lēmumu arī valsts līmenī. Ainavu apsaimniekošanas plāna izstrāde notiek sadarbībā ar pašvaldībām. Valsts ir tiesīga piešķirt papildus finansējumu ainavas aizsardzības mērķiem, nosakot precizētus uzdevumus un prioritātes (*Countryside and Rights.. 2000*). Dotāciju piešķiršanai vismaz 75% pienākas vietējām pašvaldībām, ko iespējams izmantot sekojošiem mērķiem – nodrošināt zemes lietojuma veida pārtraukšanu vai pārveidošanu; pamesto un ainavu degradējošo būvju nojaukšanu, iekļaujot kompensāciju izmaksas autentisko būvju atjaunošanai; koku stādīšanu un rekultivācijas darbus, kas saistīti ar degradēto teritoriju atjaunošanu; kompensāciju izmaksas, kas saistītas ar “Koku saglabāšanas likumu” (*Three Preservation Orders*); publiskas pieejamības nodrošināšanai, ar mērķi veidot servitūtus un atpirt publiskai lietošanai nepieciešamus īpašumus, kā arī šo procesu administrēšanai (Anderson 1990).

Īpašās teritorijās ainavu plānošanu nosaka plānošanas likums un plānošanas politikas vadlīnijas (*Planning Policy Guidance 7: Countryside*). Izcili ainavisku dabas teritoriju statuss pielīdzināms nacionālo parku statusam, bet atšķirība ir ainavas dabiskā skaistuma saglabāšana, kā galvenā vērtība. Pašvaldībām jāiekļauj šīs teritorijas savos attīstības plānos, saskaņā ar šo teritoriju vērtību, liekot uzsvāru uz to, ka rekreācijas attīstība šajās teritorijās nav pašmērķis, bet gan atbalstāma, lai uzturētu teritorijas ekonomisko līdzsvaru. Projektu attīstība šajās teritorijās jāsaņū ar sabiedrības interesēm, iekļaujot izvērtējumu par attīstības nepieciešamību, ņemot vērā valsts intereses - iespējas projektu realizēt ārpus šīm teritorijām un citiem alternatīviem veidiem; ietekmes uz ainavu un vidi novērtējums, attiecinot to uz monitoringa nepieciešamību. Īpaši stingra uzraudzība tiek vērsta uz dabas resursu ieguves plāniem un darbiem, izvērtējot nepieciešamību un rekultivācijas iespējas. Papildus tiek veikta uzraudzība jauno ceļu izbūvei, izvērtējot ietekmi uz ainavu, bet kopumā cenšoties izvairīties no jauno ceļu izbūves šajās teritorijās (*Planning Policy...1997*).

No valsts puses **pārvaldīšanas funkcija** tiek piešķirta sekojošām iestādēm: Natural England – Anglijā; Wales Natural Resources - Velsā; Northern Ireland Environment Agency – Ziemeļīrijā. Sadarbojoties ar vietējām pašvaldībām “Natural England” ir atbildīga par visiem likumdošanā paredzētajiem procesiem, skaņojumiem un robežu noteikšanu. Teritorijai izstrādā arī ainavas pārvaldības plānu, kuru pārstrādā reizi piecos gados. Ainavas pārvaldības plāns iekļauj ainavas raksturojumu, izdalot unikalitāti atbilstoši noteiktiem kritērijiem; sasaisti ar esošajiem plānošanas dokumentiem; zinātniski svarīgu vietu aprakstus un iespējamās aktivitātes; attīstības un rīcības plānus ar atbildīgajām pusēm un piešķirto finansējumu; monitoringa plānu un pārskatus (*Areas of outstanding.. S.a.*). Ainavu pārvaldības plānus publicē publiskās mājaslapās un katrai teritorijai ir sava mājaslapa, kur pieejama detalizēta

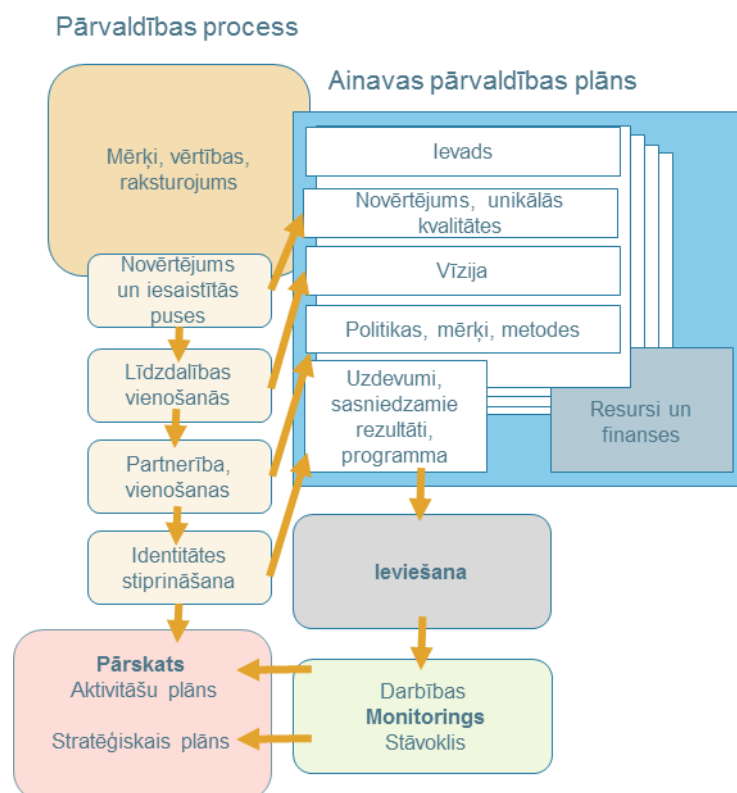
informācija par teritoriju, iespējamām aktivitātēm, pārvaldības plāns, citi saistošie dokumenti, kā arī informācija par piesaistītiem projektiem utt. (The National Association.. S.a.).

Ainavu apsaimniekošanas pamatstruktūra iekļauj vairākas pakāpes - forumu, kas ir plašākais pārstāvju un ieinteresēto pušu loks, lēmumu pieņemšanas institūcijas (*dažādas komisijas*), koordinējošas institūcijas, kas faktiski ir apsaimniekošanas organizācijas, padomnieku jeb konsultatīvā grupa, kā arī darba grupa, ko pārstāv dažādu jomu speciālisti (3.5.attēls).

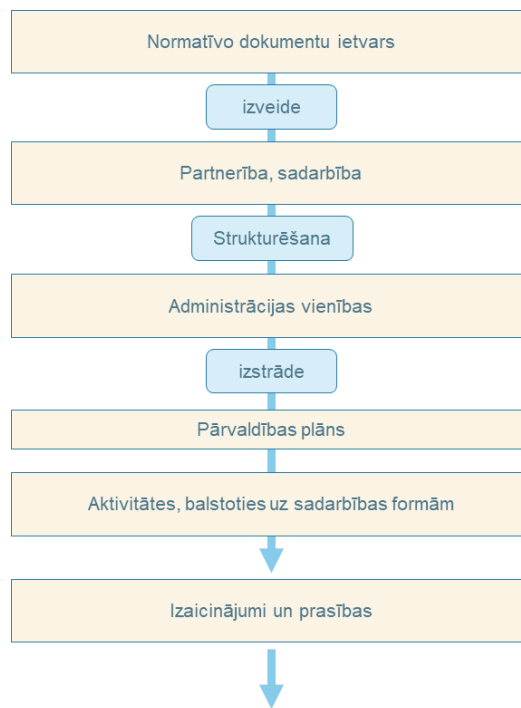
3.5.attēls. Ainavu apsaimniekošanas pamatstruktūra Anglijā (Areas of Outstanding... 2001)

Ainavu apsaimniekošanas plāni atspoguļo gan stratēģiskus mērķus un uzdevumus, gan rīcības plānu, un tiem jāiekļauj divas obligātas sadaļas. Stratēģiskā sadaļa, kas ietver attīstības vīziju, balstoties uz konkrētas ainavas vērtībām, izvirzot specifiskus mērķus un metodes. Otrā daļa ir saskaņā ar vīziju izstrādāts rīcības plāns, kas sagatavots prioritārā secībā un precīzi norāda atbildīgās puses. Anglijā normatīvie dokumenti nenosaka vai tas ir viens dokuments vai divi atsevišķi dokumenti, bet papildus tiek izstrādāti arī tehniska rakstura dokumenti – ainavas rakstura novērtējums, bioloģiskās daudzveidības plāns utt., kas kopā ar citiem valsts normatīvajiem dokumentiem veido ainavu apsaimniekošanas likumisko ietvaru un iezīmē apsaimniekošanas procesa gaitu (3.6.attēls). Lai veiksmīgāk izstrādātu un strādātu pie ainavu apsaimniekošanas plāna ir izstrādātas aizsargājamo ainavu apsaimniekošanas plāna izstrādes vadlīnijas, kas sniedz detālu informāciju gan par procesu, gan par saistītajiem normatīvajiem aktiem, gan par ieteicamo partnerības veidošanu, sadarbības metodēm, apsaimniekošanas plāna veidošanu un datu pieejamību, to formātiem un atbildīgajām institūcijām, ar detāliem piemēriem un veiksmes stāstiem (AONB Management Plans 2001).

3.6.attēls. Ainavu apsaimniekošanas process un likumdošanas ietvars Anglijā (AONB Management Plans 2001)

Dokumentos un vadlīnijās īpaši akcentēta partnerības nozīme, kas ļauj veiksmīgāk un optimālāk izstrādāt stratēģiskus dokumentus, aizstāvēt ainavu aizsardzības intereses, realizēt gan kopīgus projektus, gan ikdienas ainavas apsaimniekošanas darbus, daloties pieredzē savā starpā, kā arī nodrošināt dažādu teritoriju veiksmīgākas izglītības, reklāmas un finansējuma piesaistes aktivitātes. Papildus tiek nodrošināta komunikācija ar sabiedrību dažādos virzienos. Visveiksmīgāk šo apraksta ainavas apsaimniekošanas process, kas iekļauj vairākus posmus (3.7.attēls). Pamatojoties uz esošo likumdošanu, ir izveidotas partnerības, iekļaujot tajās vietējās pārvaldes pārstāvjus, Lauku atbalsta dienesta pārstāvjus, pašvaldības organizācijas, lauksaimniekus un zemju īpašniekus, mežsaimniekus, sabiedrības pārstāvjus, uzņēmējus, rekreācijas organizācijas un aizsardzības organizāciju pārstāvjus. Šīs partnerības dalībnieki uzstāda vairākus mērķus, ar kuriem saskaņā rīkojas pārvaldības organizācijas darbinieki – koordinēšana, prioritāro objektu un mērķu stiprināšana, ietekmes sadale, ieteikšanas un atbalsta principu ieviešana (*attiecībā uz vietējiem ražotājiem, amatniekiem, lauksaimniekiem utt.*) un monitorings (Areas of Outstanding... 2001).

3.7.attēls. Ainavu apsaimniekošanas process Anglijā (Areas of Outstanding... 2001)

Papildus Anglijā darbojas Nacionālā izcili ainavisku dabas teritoriju asociācija (*The National Association for AONBs*), kas pēc savas būtības ir labdarības organizācija. Tās mērķis ir veicināt ainavu, un ar to saistītu citu teritoriju, saglabāšanu un uzlabošanu, veicināt izglītošanu, kas vērsta uz lauku ainavu tradicionālo apsaimniekošanu, atbalstīt un popularizēt organizācijas un uzņēmumus, kas darbojas izcili ainavisku teritoriju saglabāšanā un uzturēšanā (*The National Association... S.a.*).

3.2. Skotijas pieredze

Skotijā Nacionālo ainavu apvidi (*National scenic area*) izdalīti, kā izcilas ainaviskas vērtības valsts kontekstā, ar nepieciešamību tās aizsargāt (piemērs 3.8.attēls). Kā mērķis šādam statusam ir izvirzīta to identificēšana/noteikšana un aizsardzības pasākumu kopa, kas kontrolē ainavu attīstību. 1978. gadā kopumā tika noteikti 40 aizsargājami ainavu apvidi, ko veica Skotijas lauku dienests/ komisija (*Countryside Commission for Scotland*), publicējot to vienotā dokumentā - 'Scotland's Scenic Heritage' (*Scotland's Scenic...1978*). Kopumā šīs ainavas aizņem aptuveni 1 miljonu hektāru (13% no Skotijas teritorijas.). Katram ainavu apvidum robežas iezīmētas kartē M1:50000, iekļaujot gan apdzīvotas vietas, gan dabas teritorijas, gan ūdens platības. Skotijā Nacionālā ainavu apvidus statuss ir līdzvērtīgs Nacionālo parku statusam. Šīs ainavas simboliski atspoguļo Skotijas tradicionālās ainavas, tieši caur asociatīvo uztveri, kā nacionālo ainavu kanons un kopš 1978. gada jaunas ainavas nav pievienotas šim sarakstam, nemainot savas robežas. Tikai 2010. gadā tika sagatavots jauns pārskats, kas balstījās uz 2007.-2009. gadā veikto izpēti, atkārtoti apsekojot visas teritorijas un nosakot to kvalitāti (*Scotland's nature agency S.a.*).

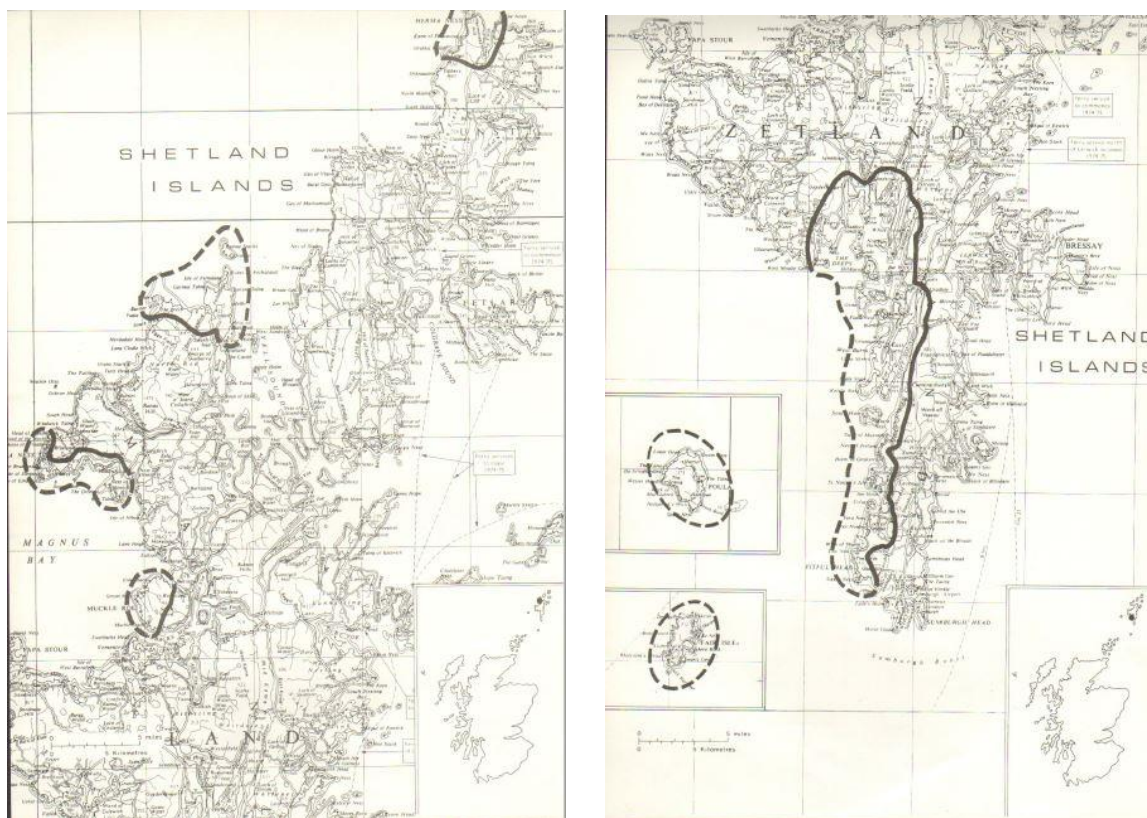
3.8.attēls. Skotijas izcilās ainavas (*Wester Ross*) (*Anglotopia ...S.a.*)

Izstrādājot nacionālo ainavu apvidu izpētes metodiku un veicot šo ainavu identificēšanu, 1978. gadā ainavas bija sadalītas divās kategorijās:

1. **nacionālā līmeņa** aizsardzības uzraudzība, kas noteikta 5 nacionālajiem parkiem, papildus plānošanas kontrolei no valsts puses. Šajās ainavās ir noteikti arī trīs rezervāti;
2. **speciālās aizsardzības uzraudzības** ainavu kategorija, ko pārvalda un aizsargā pašvaldības, bez valsts iejaukšanās.

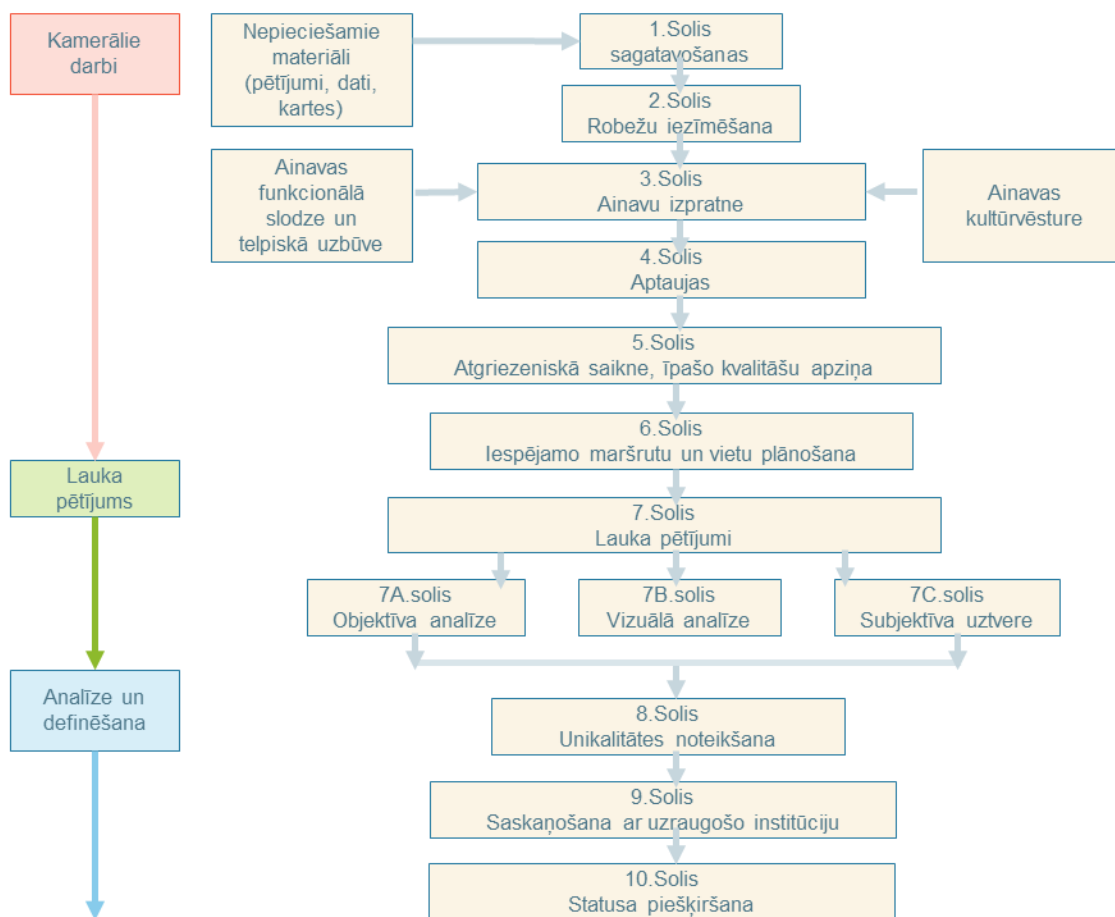
'Scotland's Scenic Heritage' dokumenta izstrādātāji izskatot vairākas ainavu vērtēšanas metodes un līdz šim paveikto, kā arī tieši ainavu novērtēšanai izstrādāto ekspertu metodi (*balstījās uz kartogrāfisko materiālu analīzi*) atzīst, ka neuzskata to par pilnībā noderīgu un ainavu vērtējums bieži ir subjektīvs vērtējums. Veicot ainavu izvērtējumu, izstrādātāji balstījās uz sava veida "skaistuma kanonu" ar ainavām raksturīgām pazīmēm – daudzveidīga ainavas struktūra, izteiksmīgas un iespaidīgas reljefa formas, piekraste, ezeri un upes, ka arī kultūrvēsturiski nozīmīgas ainavas. Šādus parametrus ļoti īsi var definēt kā 'ainavas varenība un izcilība' - izteiktas ģeoloģiskas formas, dabiskums un miers, kultūrvēsturiskā nozīme un cilvēka veidotie elementi. Jāatzīst, ka šīm ainavām var nebūt izteikta zemesdzes vai veģetācijas daudzveidība, bet izteiktas reljefa formas vai ūdens klātbūtne var to kompensēt. Visvairāk ainavu identificēja Skotijas ziemeļos (*Highland apgabals*). Izvērtējuma pamatā ir aptauja, kas balstījās uz dažādu avotu un informācijas analīzi par ainavām, kas vārētu pretendēt uz Nacionālas nozīmes ainavu apvidiem – aptaujājot vairākus profesionāļus, kas ikdienā atrodas ainavās vai veic to pārvaldību un plānošanu, iekļaujot gan valsts institūcijas, gan nevalstiskās organizācijas, gan mērniekus, kas, veicot uzmērījumus, apmeklēja dažādas ainavas. Neskatoties uz subjektīvā vērtējuma pārsvaru, analīzei tika izmantotas arī kartes M 1:1750, veicot rūpīgu kartogrāfisko materiālu izpēti. Katram ainavu apvidum sagatavota karte ar iezīmētām robežām, teritorijas platību, dots teritorijas apraksts, raksturīgās iezīmes, definētas nacionālās intereses (3.9., 3.10.attēls). Autori nav veikuši šo vietu padziļinātu fizioloģisko vai kultūrvēsturisko analīzi, uzverot, ka izprot to svarīgumu ainavas veidošanas procesā, bet ainavas pievilcības kvalitāte nav aprēķināma vai aprakstāma caur šiem kritērijiem. Tā ir holistiskā bilde, jeb smalka ainavas uztveres izpausme. Ar šādu pieeju ir liegta ekspertu profesionālā spiediena ietekme, kas varēja rasties ļoti šauru unikālu dabas parādību akcentēšanai vai kultūrvēsturiski nozīmīgo vietu izcelšanai, izvirzot atsevišķus vēsturiskus vai politiskus notikumus, svarīgākus par citiem (Scotland's Scenic...1978). Šāda pieeja izcili pierada

ainavas holistiskās būtības svarīgumu un pārākumu par atsevišķu ainavas elementu vai parādību (*analizēts darba pirmā nodaļā*).

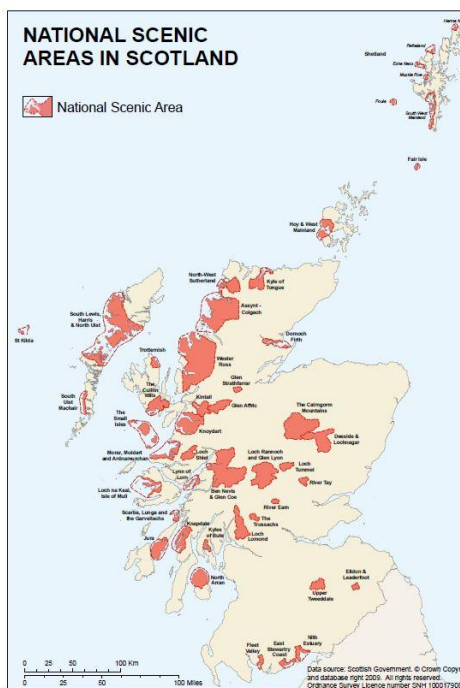
3.9., 3.10.attēls. 1978. gada veikta pētījuma kartogrāfiskais materiāls, ar Šetlendas salas ainavas apvidu (Scotland's Scenic...1978)

Pirms uzsākt atkārtotu aizsargājamo ainavu izpēti, ir izstrādātas vadlīnijas ainavu noteikšanai (2008. gads), kas ļoti praktiski izskaidro ainavas vērtēšanas etapus, kā arī iekļauj ainavas vērtēšanas matricas un skaidrojošus piemērus, lai viss vērtēšanas process notiek pēc vienotiem kritērijiem. Viss vērtēšanas process iekļauj 10 etapus un iekļauj gan sagatavošanās darbus, gan nepieciešamo datu ieguvu un analīzi, gan ieskatīto pušu komunikāciju, gan lauka pētījumus, apsekojot ainavas dabā pēc izstrādātām vērtēšanas matricām, gan noslēdzošo ainavas vērtību definēšanu (Guidance for identifying... 2008) (3.11.attēls).

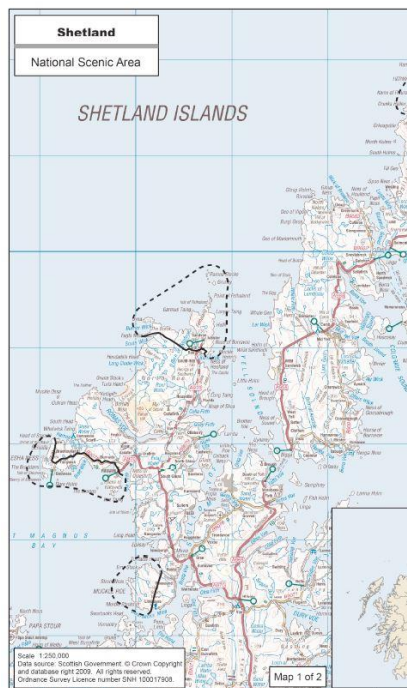

3.11. ttēls. Ainavas vērtību noteikšanas etapi Skotijā (Guidance for identifying... 2008)

2010. gadā veiktais Skotijas nacionālo ainavu apvidu izvērtējums iekļāva gan pirmā pētījuma precīzāko metodes aprakstu, gan turpmāk veikto darbu apkopojumu, gan “īpašās kvalitātes” definējumu un to noteikšanas metodiku, aktualizēts kartogrāfiskais materiāls (3.12., 3.13.attēls). Definējot ainavas “īpašās kvalitātes”, autori uzsver, ka akcents ir likts tieši uz ainavisko vērtību, kaut vairākām ainavām piemīt gan kultūrvēsturiskā, gan ģeoloģiskā, gan arheoloģiskā, vai dabas daudzveidības vērtība.

3.12.attēls. Skotijas nacionālās ainavas (Scottish Natural...2010)

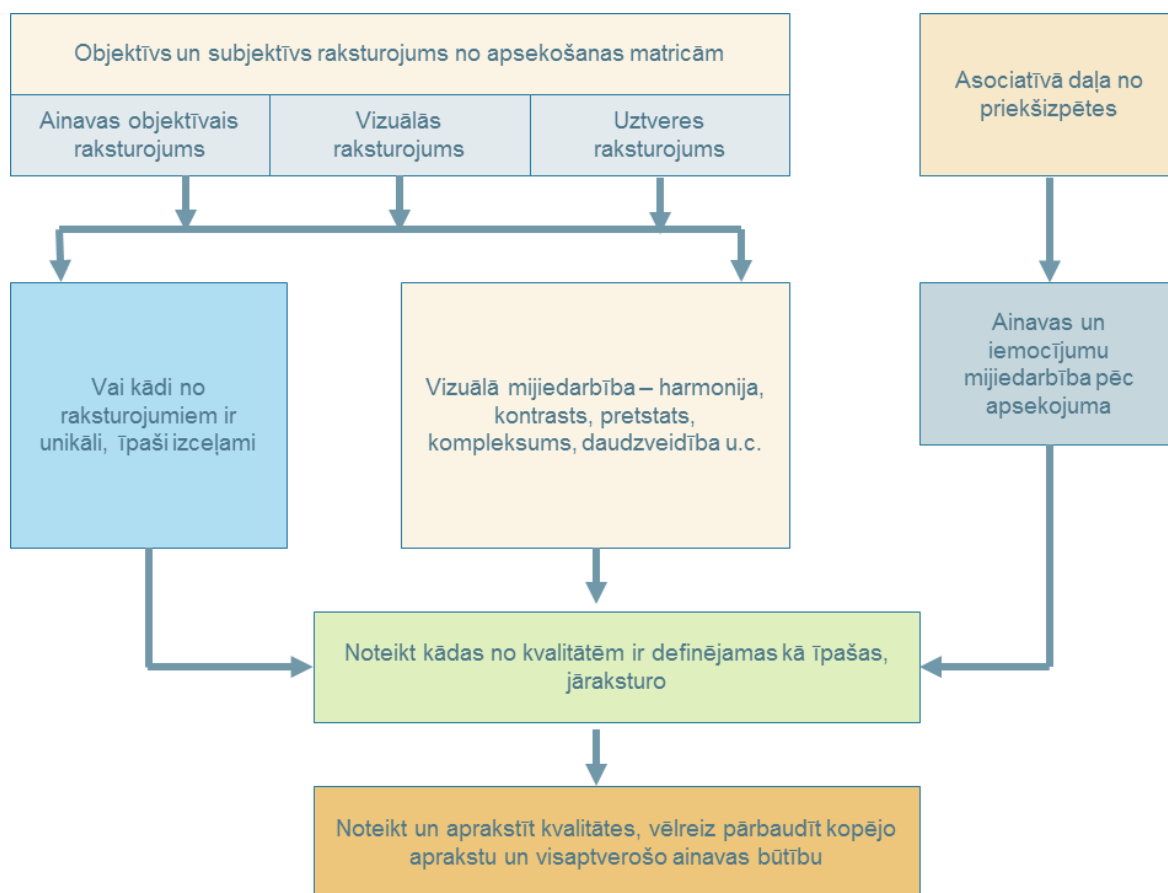
3.13.attēls. Šetlandas salas – ainavu apvidus (Scottish Natural...2010)

Ainavas rakstura apraksts balstās uz pēc iespējas precīzāku atsevišķu ainavas elementu savstarpēju mijiedarbību un cilvēka uztveri, kas izpaužas caur ainavas ietekmi kopumā, radot emocionālo tēlu. Autori atzīst, ka precīzs apraksts nav iespējams. Metode balstās uz Devida Tildesli izstrādātiem kritērijiem, kas raksturo novērtējuma veikšanu – praktiska un atkarojama, saprotama ikvienam, vērsta uz cilvēkiem un to pēc iespējas lielāku iesaisti, saskaņā ar valsts interesēm (Tyldesley 2006). Veicot ainavu novērtēšanas darbu, ir izmantotas sekojošas pieejas (3.14.attēls):

- respektēt jau esošās ainavu vērtības un robežas, kas noteiktas iepriekšējos pētījumos un vērtēšanā;
- neizmantojot ainavu salīdzināšanas metodi – katra ainava ir unikāla un nav pieļaujama to salīdzināšana savā starpā;
- ainavas netiek kārtotas pēc kādiem atsevišķiem kritērijiem;
- atsevišķas ainavu daļas vai to īpašības netiek kārtotas un salīdzinātas, bet katrai ainavai izvirzīti būtiskie ainavas elementi – dominantes vai unikālas īpašības.

Process iekļauj sekojošus posmus:

- iepazīšanās ar pieejamo dokumentāciju un iepriekš veikto novērtējumu;
- ainavas apsekošana dabā, atzīmējot skatupunktus un ainavas elementus, kvalitātes;
- katram skatupunktam ir atzīmēti sekojoši kritēriji – objektīvs ainavas apraksts, vizuālā analīze, subjektīvs vērtējums;
- informācija par skata vietu;
- kopvērtējums, kas apvieno gan iepriekšējo (1978. gada) vērtējumu, gan no jauna iegūto informāciju.

3.14.attēls. Specifisko ainavas vērtību definēšanas process (Guidance for identifying... 2008)

Ainavu aprakstiem izmantoti visbiežāk sastopamie ainavu elementi vai to grupas:

- reljefa formas – ieskaitot izpratni par ģeomorfoloģiskajiem procesiem, dabiskām sistēmām un ūdens objektiem;
- zemes izmantošana un zemes virsma, to saistīta ar reljefa formu;
- apdzīvotas vietas ar visiem tām piederošajiem elementiem – saimniecības ēkas, ceļi utt.;
- autentiskums – vietas unikalitāte, neskarta vēsturiskā vide ar minimālām iejaušanas pazīmēm;
- “laika dziļuma izjūta” – ainavas rakstura un to elementu spēja veidot asociācijas ar konkrētu vēsturisko laiku un saikni ar tradīcijām vai tā laika sasniegumiem, cilvēka veidotiem elementiem;
- vizuālās kompozīcijas izteiksmīgums – krāsu, formu un faktūru kontrasti, saskanīgums un harmonija, daudzveidība un telpiskās kompozīcijas uzbūve;
- emocionālais ainavas konteksts – spēja izraisīt dažādas emocijas – drosmi, bailes, mieru, sajūst dabas mežonīgumu utt.;
- dabas daudzveidība, kā nopietns ieguldījums ainavas kvalitātē;
- ainavas kultūrvēsturiskie aspekti – saikne ar konkrētiem cilvēkiem vai notikumiem.

Katras nacionālas nozīmes ainavas raksturojums sagatavots divos veidos. Pirmais veids - īsas piezīmes, kas dod priekšstatu par kopējo ainavas struktūru un ainavas vērtībām. Otrais veids - paplašināts apraksts, kas veidots katrai piezīmei, kā precīzs un skaidrs ainavas apraksts, iekļaujot visus iepriekšminētos aspektus, ko var izmantot ainavu aprakstiem. Autori liek

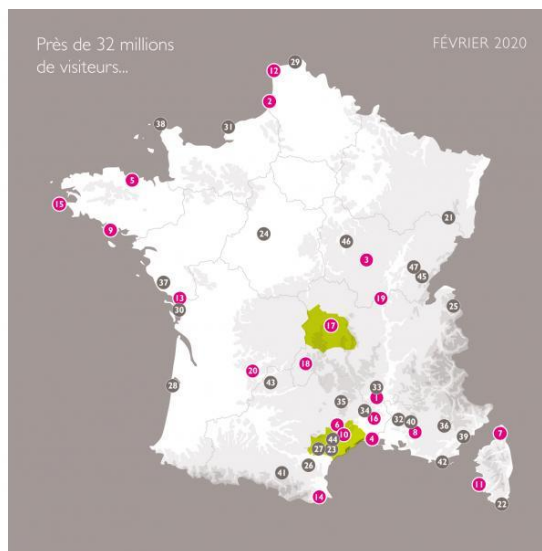
uzsvaru, ka veiktais vērtēšanas darbs nevar pasargāt ainavas, tas tikai dod informāciju par to, kas ir šīs ainavas vērtības, ko jāaizsargā katrā ainavā.

Pārvaldību realizē Skotijas dabas aģentūra/ pārvalde (NatureScot). Nacionāliem ainavu apvidiem ir noteikta papildus kontrole pār atsevišķām darbībām – saimniecības ēku būvniecību virs 12 m, kā arī jaunu ceļu un dzelzceļu būvniecību, ja tas nav saskaņots iepriekšējos plānos un pārsniedz konkrētu budžetu. Pašvaldības ir tiesīgas izstrādāt papildus ainavu aizsardzības, attīstības un pārvaldības stratēģijas, bet līdz 2018. gadam izstrādātas tikai trīs tādas stratēģijas. Ar likumu ir noteikta šo teritoriju publiska brīva lietošana neatkarīgi no piederības (izņemot dažas zonas), kas iekļauj plašu aktivitāšu klāstu, kas saistīts ar aktīvo tūrismu, bet ar iedzīvotāju atbildīgu attieksmi pret ainavas vērtībām, ko regulē jau citi normatīvie akti (Scottish Outdoor Access Code) (Scotland's nature agency S.a.).

3.3. Francijas pieredze

Savukārt Francijā 'ainavas kvalitātes zīmols' **'Grand Site de France'** ir piešķirtas vairākām teritorijām (*teritoriju skaits palielinās*), kur atbildīga ir organizācija – "Francijas izcilo ainavu tīklojums" (*Réseau des Grands Sites de France*) (3.15.attēls). Statusa piešķiršana nodrošina tūrisma plūsmu un atbalstu. Šis zīmols pieder Francijas valstij (*reģistrēts 2003. gadā*), kas piemēro ilgtspējīgas attīstības principus ainavu pārvaldībā. Zīmols "Grand Site de France" garantē, ka teritorija tiek saglabāta un apsaimniekota, ievērojot ilgtspējīgus attīstības principus, kas apvieno ainavas saglabāšanu, ainavas īpašo auru (*Sence of Place*), apmeklētāju pieredzes kvalitāti un atzinību. Tiek atbalstīti iedzīvotāji un uzņēmēji, kas darbojas zem šī zīmola vai saskaņā ar attīstības plānu, atbalstot teritorijas statusa saglabāšanu (The Grands Sites.. S.a.). Vides un ilgtspējīgas attīstības ministrija veic pārvaldes funkcijas, tās izveide bija nozīmīgs posms, parādot, ka valsts politika atzīst šo patiesi iedvesmojošo ainavu nozīmi un vietējo organizāciju, kā arī Francijas valsts apņemšanos darboties šādu teritoriju ilgtermiņa pārvaldībā (The Grands Sites.. S.a.).

GRAND SITE DE FRANCE		Réseau des Grands Sites de France	
●	20 Grands Sites de France	●	Grands Sites de France en projet
●	Aven d'Orgnac	●	Ballon d'Alsace
●	Baie de Somme	●	Bonifacio
●	Bibracte-Mont Beuvray	●	Canal du Midi - Béziers *
●	Camargue gardoise	●	Chambord ****
●	Cap d'Erquy - Cap Fréhel	●	Cirque de Sixt Fer à Cheval
●	Cirque de Navacelles ****	●	Cité de Carcassonne *
●	Côteat d'Orn, vignoble de Patrimoine	●	Cité de Minerve, gorges de la Cesse et du Brian ...
●	golfe de Saint-Florent	●	Dune du Pilat
●	Concours - Sainte-Victoire	●	Dunes de Flandre
●	Dunes Sauvages de Gâvres à Quiberon	●	Estuaire de la Charente, Arsenal de Rochefort
●	Gorges de l'Hérault **	●	Falaises d'Étretat, Côte d'Albâtre
●	Iles Sanguinaires - pointe de la Parata	●	Fontaine de Vaucluse
●	Les Deux-Caps Blanc-Nèze, Gris-Nèze	●	Gorges de l'Ardèche
●	Marais Poitevin	●	Gorges du Gardon
●	Massif du Cantigé	●	Gorges du Tarn, de la Jonte et causses ***
●	Pointe du Raz en Cap Sizun	●	Gorges du Verdon
●	Port du Gard *	●	Haute du Payré
●	Puy de Dôme *	●	La Hague
●	Puy Mary - Volcan du Cantal	●	Massif de l'Estérel
●	Solutré Fouilly Vergisson	●	Massif des Ocres
●	Vallée de la Vézère *	●	Montségur
		■	2 grandes collectivités
			Département de l'Hérault
			Département du Puy-de-Dôme

3.15.attēls. 'Grand Site de France' tīklojums (France This way..S.a.)

Ainavas, kam piešķirts šis zīmols (piemērs - 3.16., 3.17.attēls), raksturojamas kā autentiskas, ievērojamas, izcilas, ainaviski pievilcīgas un ikoniskas, kam piemīt unikāls un īpašs raksturs (*exceptional, unique, singular character*) un cieša saikne ar konkrētas vietas vēsturi un attīstību, saglabājot pagātnes pēdas, bet, veidojot dialogu arī ar nākotni, kas ir ainavas attīstības atslēga. Īpaši atzīmē divu terminu savienojumu, apzīmējot šīs vērtīgās ainavas – “**ainava**” un “**mantojums**”, izprotot dabas vērtību, bet neakcentējot bioloģiskas daudzveidības nozīmību vai ģeoloģiskas vērtības un unikalitātes, jo šim nolūkam darbojas citi likumi un teritorijas, kur uzmanība vērsta uz dabas vērtību aizsardzību. Liels akcents likts uz jēdzienu “**vietas aura**” (*Sence of Place*), kas bija viens no raksturojošajiem lielumiem dibinot izcilu ainavu zīmolu. Vietas aura slēpjas gan taustāmās un materiālās, gan garīgās un mentālās vērtībās, reizē apvienojot gan objektīvu vērtējumu, gan juteklisko un subjektīvo indivīda vērtējumu, jeb ainavas “piedzīvojumu”. Aprakstot šo subjektīvo vērtējumu, lietotas tādas frāzes kā “elpu aizraujošs” vai “sajusties mazam pret dabas varenību”, ainavas kas emocionāli saviļņo, iedvesmo un izsauc virkni sajūtu un pārdzīvojumu. Šo nemateriālo vērtību saglabāšana prasa lielu pieredzi un ainavas izpratni, saskatot tos ainavu elementus, kas ļauj skaidri katram apmeklētājam izjust un piedzīvot šo vietu, saskatot ainavas elementus un simbolus. Īpaši izcelts, ka ainavu aizsardzība nesaistās ar pārmērīgiem ierobežojumiem un centieniem veidot “ainavu muzejus”, bet ļaut vietai būt dzīvai un, pārvaldībā iesaistot iedzīvotājus, uzliekot daļu atbildības par ainavas vērtībām uz Francijas iedzīvotāju pleciem, kā daļu no patriotiskām vērtībām. Mērķis ir apvienot ainavisko vērtību aizsardzību ar vietas viesmīlību un dzīvības saglabāšanu, lai apdzīvotas lauku teritorijas netiek pamestas – **dinamiskā saglabāšana**, jo vietējie iedzīvotāji, viņu nodarbošanās ir veiksmes atslēga ainavu attīstībā un saglabāšanā. Papildus akcentēta ainavu pieejamība, neatkarība no kultūras piederības un ienākumiem. Ne mazāk svarīga ir iespēja bez ierobežojumiem vai gatavas programmas vienkārši “**būt ainavā**” (*just "be"*), komunicējot ar iedzīvotājiem un pašam izjūtot ainavas vērtības, izveidot savu saikni ar ainavu, kādreiz atgriezties un dalīties ar emocijām un atmiņām. Neskatoties uz vietas pievilksanas spēku, izcilo ainavu attīstībā jā saglabā samērības un balanss, nepārveidojot šīs teritorijas par masu tūristu galamērķiem, kas neatgriezeniski var izjaukt ainavas intimitāti un vietas auru (Common values.. S.a.).

Zīmola piešķiršana kādai konkrētai vietai ir tās ilgtspējīgas attīstības garants, ierobežojot nekontrolētus urbanizācijas procesus, prioritāri izvirzot iedzīvotāju labklājību un ieinteresētību ainavas pastāvēšanā. Tomēr attīstītāji saskata vairākus riskus – spekulācijas ar īpašumu vērtību šādās vietās, kā arī pārmērīga komercializācija un spiediens, jo šīs ainavas nevar būt komerciālie projekti ar milzīgu peļņu, bet ekonomiskai izaugsmei jāspēj saglabāt iedzīvotāju ieinteresētību līdzdarboties un saglabāt ainavu (Common values.. S.a.).

3.16., 3.17.attēls. Francijas izcilas ainavas (*Cirque de Gavarnie/ Carcassonne*) (*France this way... S.a.*)

Francijā pastāv **izcilo ainavu likums** (*Policy of the Grand Sites of France*), kas ir pamats, lai apvienotu valsts, vietējo pašvaldību un īpašnieku centienus aizsargāt, plānot un pārvaldīt šīs teritorijas, balstoties uz pēdējo 30 gadu sadarbības pieredzi. Saskaņā ar šo likumu katrus 10 gadus tiek sagatavots attīstības plāns, kurā iekļauti pamata darbības virzieni, kas arī apvieno ieinteresēto pušu rīcības stratēģijas un ļauj darboties jau konkrētāk katrā no ainavām, bet zem lielā mērķa un uzdevumiem. Ainavu attīstības plānā ir raksturotas specifiskas katrā ainavā saglabājamās vērtības, ko apstiprina vadība un iesaistītas puses (*Common values.. S.a.*).

Izcilo Francijas **ainavu pārvaldība** ir sadarbības aktivitātes, kur balanss starp attīstību un aizsardzību, atvērtu komunikāciju, sabiedrības interešu apmierināšanu un iespējamo darbību ietekmju prognozēšanu ir veiksmes atslēga (*Common values.. S.a.*). Kopumā ainavu pārvaldība cieši saistās ar tūrisma attīstību. Tūrisma attīstībai ir sagatavoti vairāki materiāli un programmas, lai palīdzētu vietējiem iedzīvotājiem iesaistīties ar tradicionālo vai unikālo produktu un pakalpojumu piedāvājumu. Tūrisma attīstībai ir iezīmētas vairākas vadlīnijas:

- ekoloģiskās pieejas un tehnoloģijas, kas saistās ar ainavu ilgtspējīgu attīstību;
- priekšplānā vienmēr paliek ainavas vērtības un paša tūrisma produkta zīmols nedrīkst konkurēt ar ainavas vērtību, bet var būt daļa no tā;
- nav pieļaujama objektu vai teritoriju komercializācija;
- izcilas ainavas zīmols ir spēcīgs identitātes simbols, kas ir pievilksanas spēks tūristiem un konkrēts reģiona “nemateriālais kapitāls”;
- tūrisma attīstība ir sadarbības projekts, iesaistot gan pārvaldības institūcijas, gan iedzīvotājus;
- svarīgs ir ainavu mentālais mērogs, lai apmeklētāji nepazustu, bet tomēr izjustu ainavas kvalitātes;
- tūrisma produkti un pakalpojumi ir kā daļa no “ainavas piedzīvojuma” un veido kopīgu tīklojumu (*Grand Sites of... S.a.*).

Ainavas pārvaldības process ir dinamisks un tajā bieži ir izmantotas daudzveidīgas metodes:

- dažāda formāta tikšanās un diskusijas ar ieinteresētajām pusēm, lai kopīgi apspriestu attīstības plānus un konkrētas rīcības;

- ekspertu ziņojumi – izvērtējot vēsturiskas, ainaviskas un attīstības dinamikas kvalitātes, veicot ietekmes uz vidi novērtējumu vai sniedzot atzinumus par ainavas telpiskās struktūras izmaiņām;
- ainavas pastaigas/tikšanās dabā, lai vērtētu ainavas kvalitātes;
- meistarklases gleznošanā un zīmēšanā, kā arī fotomākslā;
- semināri un apmācības par nevēlamām ainavu izmaiņām un to draudiem.

Ainavu **pārvaldība** kā process ir neatņemama ainavu aizsardzības daļa, kas ļauj caur rīcību kopu saudzīgi attīstīt ainavu, veidojot balansu starp dažādu interešu ietekmēm. Samērā lielu daļu no ainavas pārvaldības aktivitātēm aizņem tieši izglītošanas aktivitātes, kas ļauj izvairīties no kļūdām ainavas pārvaldības realizēšanā un apvienot ieinteresētās puses, palīdzot veidoties adekvātai ainavas uztverei un izpratnei caur ainavas kultūrvēsturiskajām, ekoloģiskajām un telpiskajām vērtībām (Ainava kā pamats S.a.). Ainavu pārvaldības procesam ir svarīgs dažāda veida atbalsts un ir izstrādātas arī rekomendācijas:

- vienmēr esošs politisks atbalsts no valsts, reģionu un pašvaldības puses – tā ir viena no veiksmes atslēgām;
- partnerības politika, kas ir valsts un iedzīvotāju kopienu sadarbības forma;
- vienots redzējums un vērtības, kas ļauj bez aizkavēšanās, precīzi un ātri gan definēt ainavas vērtības un to pārvaldības rīkus, gan ātri reaģēt uz situācijām, kur nepieciešams papildus atbalsts;
- elastīgi pārvaldības modeļi, kas nav noteikti no augstākiem pārvaldības līmeņiem, bet ļauj katrai vietai izvēlēties savu pārvaldības formu, kas vairāk atbilst ainavas kvalitātēm un to pārvaldības nepieciešamībai;
- partnerības vienošanās vienmēr ir oficiāls dokuments, respektējot katra iesaistīšanās iespējas un likumisko pusi, neveidojot konkurenci, bet sadarbību, kas vērsta uz kopīgo mērķu sasniegšanu, ar konkrētiem uzdevumiem un rīcībām katram partnerim;
- konsultatīvais caurspīdīgums, kas svarīgs uzsākot kādu aktivitāti un balstās uz informāciju un viedokļu apmaiņu, kas bieži ir foruma formāts, vienmēr gaidot plašāku iesaistīto pušu skaitu, nekā var būt noteiks sākumā;
- iedzīvotāju iesaiste – ar iespēju izvairīties no formālas komunikācijas, bet veidot sadarbības formas;
- kopīgas vērtības visām iesaistītajām pusēm ir īpaši akcentēta rekomendācija, kas prasa regulāru dalībnieku dialogu;
- liela loma ir prasmēm un cilvēkresursiem, kas komandas darbā ir neatņemama sastāvdaļa, tāpēc īpaši lieliem projektiem vai aktivitātēm var būt speciāli izveidota personāla sastāva atlases un atbalsta komanda;
- regulārs pārvaldības monitorings un pašvērtējums, kas ir svarīgi darbības kvalitātes vērtēšanai (Pārvaldības rekomendācijas... S.a.).

Iepriekš pieminētais ainavu attīstības 10 gadu plāns ietver sekojošas daļas:

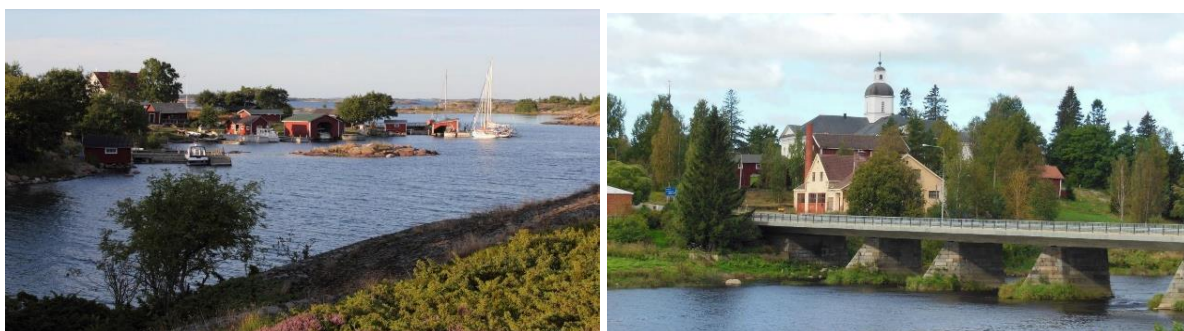
- stratēģisks redzējums (šobrīd līdz 2030. gadam);

- definēta izcilu ainavu zīmola misija, nozīmība un loma valsts, reģiona un pašvaldību līmenī;
- tālākie (10 gadi) un tuvākie sasniedzamie mērķi (5 gadi);
- katra mērķa uzdevumi un rīcības, to definējums, ar iesaistītajām un atbildīgajām pusēm un katras rīcības realizācijas termiņiem (*4 mērķi ar 3-5 uzdevumiem*) (Ainavu attīstības plāns S.a.).

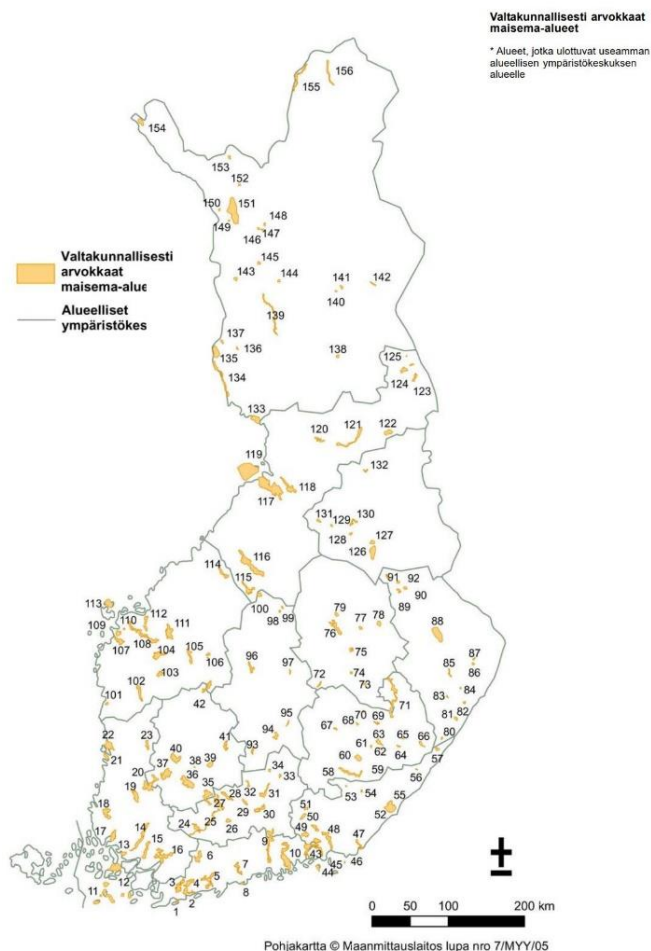
3.4. Somijas pieredze

Somijā ainavas izpētes tradīcijām ir vairāk nekā 100 gadu. 1920. gadā ģeogrāfs Johans Gabriels Grano (*Johannes Gabriel Granö*) veica sistemātisku ainavu analīzi, ietekmējoties no Vācijas pieredzes (*Landschaftskunde*), liekot akcentu uz ainavu vizuālo kritēriju nozīmi. J. Grano izveidoja ainavu reģionu kartējumu, kā arī definēja ainavu tieši Somijas kontekstā, kas ietekmēja ainavas izpratni un jēdziena lietojumu valstī kopumā. Papildus tika definēta ainavu telpiskās struktūras dimensijas, ka arī to attēlošana kartogrāfiski, ieviešot jaunu jēdzienu – mikro – vide, jeb maza mēroga ainava (*Somiski - Nähe*). Jau 1980. gados Somijā ieviests arī ainavu ekoloģijas jēdziens un ainavu pētījumi paplašinājās ekoloģijas virzienā, bet vēlāk arī ainavas socioloģisko un kognitīvo aspektu izpētes virzienos, dibinot multidisciplinārus pētījumus (Käyhkö et.al 2004).

Somijā ir 156 apgabali, kas klasificēti kā valstiski vērtīgas/ nozīmīgas ainavas, kas tika atzīmētas jau 1995. gadā (3.20.attēls). To vērtība ir balstīta uz kultūrvēsturiski nozīmīgu dabas daudzveidību, tradicionālo lauksaimniecību un arhitektūru (piemērs – 3.18.,3.19.attēls). Saskaņā ar Somijas Zemes izmantošanas un apbūves likumu, plānojot teritoriju, jāņem vērā vērtīgās ainavas. Tomēr lauku ainavas apdraud dabas daudzveidības samazināšanās, ēku sabrukšana un nepiemēroti jaunie būvniecības projekti, kas nerespektē tradicionālo arhitektūru. Papildus ainavas apdraud tradicionālās lauksaimniecības izmaiņas, izzušana. Nosakot ainavu apvidus par vērtību valsts mērogā, mērķis ir nodrošināt ievērojamas un dzīvotspējīgas lauku ainavas un rosināt sabiedrības interesi par ainavu ilgtspējīgu pārvaldību (Finlands Enviromental.. S.a.).

3.18.,3.19.attēls. Somijas unikālās ainavas (*Varsinais-Suomi/ Pohjanmaa, Etelä-Pohjanmaa*) (*Somijas Vides Ministrija*)

3.20.attēls. Somijas vērtīgo ainavu karte (Somijas vērtīgo ainavu karte... S.a.)

Ainavu novērtējums balstās ne tikai uz teritoriju īpatnībām un raksturojumu, bet arī uz reģionālo ainavu iedalījumu. Sadalījums tika izveidots 1992. gadā, Somiju sadalīja desmit reģionālajos ainavu apvidos/apgabalos, pamatojoties uz reģionālo dabas un kultūras īpašību atšķirībām. Ainavu apvidi/apgabali tiek izvēlēti tā, lai tie atspoguļotu katra reģiona vissvarīgākās ainavu iezīmes. Darba grupa, kuru vadīja Somijas ainavu pētnieks Anti Hapanen (*Antti Haapanen*), 1992. un 1993. gadā sagatavoja divus ziņojumus – par vērtīgo ainavu teritoriju vērtību aprakstiem un par ainavu aizsardzību. Darba grupa uzsvēra, ka ainavu aizsardzība realizējama caur ainavu pārvaldību, un šie divi dokumenti ir kopīga ainavu aizsardzības mērķa neatņemama sastāvdaļa.

Darba grupa apsekoja visas ainavas, ņemot vērā jau iepriekš veiktos pētījumus un apsekojumus. Darba grupa lika īpašu uzmanību uz lauksaimniecības zemju saglabāšanu atklātā tipa ainavās, ka arī vēsturiski tradicionālo un vērtīgo būvju saglabāšanu. Ainavu vērtēšanas kritēriji (ainavu inventarizācija) balstās uz sekojošiem principiem:

- vērtīgās ainavas definē kā ainavu apgabalus, kas ir vizuāli vai citādi skaidri identificējamas vienības ar ievērojamām vērtībām, ieskaitot unikālus dabas veidojumus, kultūrvēsturiski unikālus vai tradicionālus objektus vai kultūrainavas telpiskās struktūras, biotopus vai unikālas dabas parādības, kā arī vizuāli izteiksmīgas ainavas, kam piemīt estētiskā vērtība;

- uzsākot ainavas inventarizāciju, tika apkopota un analizēta informācija par iepriekš veiktajiem pētījumiem, kā arī par potenciālo vērtīgo ainavu kultūrvēsturisko attīstību, kā arī esošām jau definētam dabas un kultūras vērtībām;
- inventarizācija veikta izmantojot vērtēšanas formas jeb matricas, sadalot iekļaujamo informāciju trīs daļās – dabas vērtības, kultūras vērtības un ainaviskās vērtības – katrai no daļām veicot detalizētu inventarizāciju, uzskaitot visus elementus un pazīmes. Papildus ir vērtēti zemes izmantošanas veidi, ražošanas un ekonomiskās intereses, pētniecības un izglītības intereses, rekreācijas un tūrisma intereses;
- inventarizācijas laikā visas pētāmās ainavas tika sadalītas trīs kategorijās – vērtīgās ainavas, vērtīgie ainavu elementi un tradicionālās ainavas, vēlāk apvienojot pirmo un otro grupu. Vērtīgās ainavas definētas kā viengabalainas, maz transformētas ainavas, kas veido harmonisku tēlu un reprezentē reģiona tradīcijas un kultūru. Vairāki ainavu objekti ir jau atpazīstami tūrisma galapunkti un atspoguļoti daļēji literatūrā un mākslā un kopumā zināmi iedzīvotājiem. Savukārt tradicionālās ainavas inventarizācijas laikā sadalītas divās grupās – funkcionālās ainavas un biotopi – skaidri velkot robežu starp ainavās dominējošo dabas vai cilvēka ietekmi. Tradicionālās ainavas ir samērā fragmentētas atšķirībā no vērtīgajām ainavām, nestabilas savā pastāvēšanā un atkarīgas no apsaimniekošanas veida maiņas;
- darba grupa definēja katra ainavas tipa veidus un apakšveidus – ainavu koridori, kas saistīti ar transportēšanu – ostas, kanāli, dzelzceļi un stacijas, ceļi, lauku ceļi utt.; pļavu veidi – palieņu pļavas, sausās pļavas, piekrastes pļavas utt.; kultūrvēsturiskās ainavas – baznīcas, muižas un to ansambļi, alejas, muižu parki un dārzi utt.; arheoloģiskās ainavas – alas, vecas nometnes, pilskalni utt.; tradicionālās saimniekošanas ainavas – briežu ganības, lauksaimniecības zemes, siena šķūņi, zivju dīķi utt.;
- veicot inventarizāciju ir veikta pašvaldību, muzeju, reģionālo administrāciju un citu iesaistīto institūciju aptauja, kuras mērķis bija noskaidrot tradicionālos apsaimniekošanas veidus (Somijas ainavu aizsardzības S.a.).

Ainavu apraksti sadalīti pa ainavas reģioniem/apvidiem. Katrai ainavai veidoti apraksti, sniedzot informāciju par:

- vispārējiem datiem - teritorijas atrašanās vieta, reģionam/apvidum piederīgās ainavas, platība;
- ainavas vērtīgie skati – to apraksts un telpiskās struktūras veidotāji;
- dabas pamatnes apraksts un raksturīgās iezīmes – ūdenstece un ūdenstilpnes, reljefs, ģeoloģiskā uzbūve, īpašie ainavu veidojumi, veģetācijas raksturīgās iezīmes un īpatnības. Svarīga arī dabas elementu savstarpējā saistība – piemēram, nogāžu dabiskā veģetācija vai palieņu pļavu veģetācija utt.;
- kultūrainavas raksturojums – tradicionālās saimniekošanas apraksti, vēsturiskās atziņas, reģiona vai lokālas ainavas nozīmīgie objekti vai notikumi, kas saistīti ar ainavu transformāciju, vēsturiskās būves vai to daļas, apdzīvoto vietu attīstības īpatnības un raksturīgās iezīmes;
- topogrāfiskā karte – attēlotas apdzīvotās vietas, ceļu struktūra, dabas pamatne (Somijas vērtīgie ainavas S.a.)

Ainavu pārvaldības sistēma paredz vairāku interešu grupu iesaisti – ne tikai teritorijas īpašnieku, administratīvo institūciju, bet arī sabiedrības iesaisti, kur ne mazāka loma ir izglītības pasākumiem un informācijas pieejamībai. Izprotot, ka ainavas pārvaldība prasa finansiālus ieguldījumus, Somijas valdība novirza līdzekļus, kas paredzēti kā subsīdijas pārprodukcijai. 1995. gadā ir sagatavots valdības lēmums par aizsargājamo ainavu apgabalu aizsardzību un pārvaldību, savā starpā vienojoties vairākām ministrijām, meža un lauku attīstības un atbalsta institūcijām, pētniecības institūcijām un pašvaldību asociācijai (Somijas ainavu aizsardzības S.a., Finlands Enviromental.. S.a., Somijas valdības... S.a.). Ainavu aizsardzības vadlīnijās ir iekļauta sekojoša informācija:

- lauku kultūrainavu vispārīgs raksturojums – tās jēdziens, lauku kultūrainavas veidošanās process, ainavu apgabalu izdalīšanas kritēriji, kā arī viņu apraksti;
- ainavu reģioni – to dibināšanas mērķi, kritēriji, definīcijas, pārklājums ar citām aizsargājamām teritorijām, ainavu reģionu reprezentatīvās ainavas, ainavu revitalizācijas izmaksu aprēķini;
- nacionālas nozīmes ainavas – vispārīga informācija, to sadalījums pa ainavu reģioniem;
- ainavu pārvaldības kritēriji – apsaimniekošanas mērķi un nepieciešamības pamatojums, vērtīgo ainavu apsaimniekošana, tradicionālās ainavas un to kopšana, analīze par tradicionālās ainavas apsaimniekošanu, izmaksu aprēķini;
- ainavu attīstības problemātika un attīstības potenciāls – lauksaimniecības un lauku attīstības politika vides aizsardzības kontekstā, dabas aizsardzība un apsaimniekošana, būvniecības normatīvo aktu bāze kā ainavu veidošanas rīks, citi projekti un aktivitātes, kas ietekmē ainavu izmaiņas, drupu un arheoloģiski vērtīgo atradņu labiekārtošana un apsaimniekošana;
- ainavu pārvaldības organizācija jeb sistēma – mērķi, saistītie tiesību akti, ainavu atbalsta shēmas, atsevišķu kultūru (kukurūzas) audzēšanas veicināšana, atbildības sadalījums starp administratīvajām iestādēm, ainavu apsaimniekošanas izmaksas, ainavu pārvaldības analīze, konsultācijas un informācijas aprīte;
- administratīvais ietvars – vispārēja attīstība, labiekārtošana un apsaimniekošana, administratīvās atbildības sadale utt.;

Vēlāk ir izvirzītas 27 Nacionālas nozīmes simboliskās ainavas. Atlase bija daļa no Somijas 75 gadu neatkarības svinībām 1992. gadā (3.21.attēls). Nacionālajām ainavām nav noteiktas robežas, kas nozīmē, ka tām nav īpašas, juridiskas vai citas funkcijas zemes izmantošanas plānošanā, tomēr šīm ainavām ir svarīga nozīme gan nacionālās identitātes saglabāšanā, gan tūrismā (Finlands Enviromental.. S.a.).

3.21.attēls. Somijas Nacionālās nozīmes simboliskās ainavas (Somijas Vides ministrija)

Somijā aizsargājamo ainavu izveidošanas kārtību, statusu un aizsardzības noteikumus nosaka Dabas aizsardzības likuma 5. pants. Ainavu aizsardzības zonas Somijā var izveidot, lai saglabātu un apsaimniekotu dabas vai kultūras ainavu ar izcilu ‘skaistumu’, vēsturisku vai citu īpašu vērtību. Ainavu aizsardzības rīkojumu var atcelt vai piešķirt atkāpes, ja ainaviskā vērtība ir ievērojami samazinājusies vai ja tās aizsardzība neļauj īstenot valsts nozīmes projektu, kas rada lielu sabiedrības interesi. Vides ministrija ir atbildīga par vispārēju dabas un ainavu saglabāšanas uzraudzību. Ekonomikas, transporta un vides attīstības centrs veicina un uzrauga dabas un ainavu saglabāšanu savas jurisdikcijas ietvaros. Noteikumus, kas nepieciešami aizsargājamo ainavu raksturīgo iezīmju saglabāšanai, var ierakstīt lēmumā par teritorijas izveidošanu, bet būtiska ir arī īpašnieku interešu līdzsvarošana. Atsevišķos gadījumos ekonomikas, transporta un vides attīstības centrs var piešķirt atkāpes no aizliegumiem, kas ir spēcīgā attiecīgajā ainavu aizsardzības apgabalā – Dabas aizsardzības likuma grozījumi. Likuma grozījumi paredz, ka ekonomikas, transporta un vides attīstības centrs atsevišķos gadījumos var piešķirt atbrīvojumu no noteikumiem, kas attiecas uz ainavas aizsargājamo teritoriju. Papildus ir koriģētas arī atbildīgo institūciju tiesības - Vides ministrija lemj par valstiski nozīmīgas ainavas teritorijas izveidošanu un tās saglabāšanas mērķi. Par citu ainavu teritoriju pēc reģionu priekšlikuma lemj Ekonomikas, transporta un vides attīstības centrs. (Somijas Dabas S.a., Finland Nature Conservation Act 1996).

Somijā starptautisko ainavu dienu katru gadu atzīmē 20. oktobrī. Ainavu dienas svinēšana sākās pēc Eiropas Padomes iniciatīvas. Ainavu dienas galvenais mērķis ir izcelt ainavu nozīmi kā kultūras mantojuma, identitātes, labklājības un mūsu dzīves vides kvalitātes neatņemamu sastāvdaļu. Starptautiskā ainavu diena pirmo reizi tika atzīmēta 2017. gadā. Tajā laikā Vides ministrija aicināja pašvaldības un NVO apsvērt, kā šo dienu varētu svinēt nākamajos gados. Eiropas

Padomes mērķis ir organizēt Starptautiskās ainavu dienas svinēšanu 20. oktobrī kā ikgadēju tradīciju. Starptautisko ainavu dienu atzīmē visas Eiropas Ainavu konvencijas puses. Ikgadējo svinību ietvaros tiek organizētas “ainavu pastaigas”, notiek ainavu fotogrāfiju konkurss, kur attēlotas Somijas lauku ainavas (Finnish Environment Institute S.a.).

Maģistra darba ietvaros ir veiktas arī ārzemju ekspertu intervijas. Neskatoties uz to, ka vairāki uzrunātie eksperti nav atsaukušies, sniegtie viedokļi parāda katras valsts atšķirīgās un kopīgās iezīmes pēc ekspertu viedokļiem. Runājot par Nacionālas nozīmes ainavas jēdzienu, katrā valstī ir sava sistēma, kā definēt un interpretēt šo vērtīgo ainavu būtību un ar kādiem likumiem to aizsargāt. Katrs eksperts dalījās savas valsts pieredzē. Piemēram, Vācijā ir vairākpakāpju sistēma, kur ainavas saglabāšana notiek pēc vairākiem kritērijiem un iekļauta dabas aizsardzības likumā. Spānijā vairāki reģioni ir noteikuši un definējuši savas ainavas saskaņā ar EAK, bet vēl joprojām paralēli pastāv nacionālo parku un rezervātu sistēma, kur uzsvars likts uz dabas vērtībām. Somijas pieredze balstās vairāk uz kultūrvēsturiskām vērtībām, līdz ar to arī nacionālās nozīmes ainavas izpratne vairāk sakņojas tradīcijās un kultūrā, mazāk pakļauta vizuāli – estētiskām vērtībām. Somijā ainavas robežas noteiktas katrai ainavai un ar šo ir saistīta vesela virkne saistīto dokumentu, kas regulē šo ainavu plānošanu un pārvaldību. Ārzemju eksperti arī atzīmē, ka dabā ainavu robežas, vairāk saprotamas tieši vietējiem iedzīvotājiem un saistītas arī ar kognitīviem aspektiem. Krievijā ainavas nav izdalītas atsevišķi no ĪADT kā atsevišķa kategorija, un to aizsardzība un jēdziens nav definēts.

Ainavas noteikšanas un vērtēšanas procesā atzīmēti tieši pētnieku un ekspertu (te domāta ekspertu grupa – ainavu speciālisti, ģeoloģi, bioloģi, vēsturnieki u.c.) vislielākais ieguldījums, kas papildināts ar sabiedrības viedokli un nekad nav otrādi, jo savādāk nav iespējama loģiska un strukturēta pieeja vērtēšanai. Piemēram, Spānijā šo uzdevumu veic ekspertu grupa, bet ar iedzīvotāju līdzdalību, kas notiek reģionu līmenī, nevis visas valsts līmenī. Katram reģionam ir izstrādāta sava ainavu vērtēšanas un noteikšanas metodika. Somijā vērtīgo ainavu noteikšana balstījās uz ekspertu ziņojumu, kas vēlāk papildināta ar iedzīvotāju viedokļiem. Krievijā ainavu vērtēšana ir definēta ar dabas aizsardzības likumiem, bet nav izstrādāta atsevišķa vērtēšanas sistēma.

Ārzemju eksperti atzīst, ka **saglabāšana** ir būtiska, bet tā nedrīkst būt tik stingra kā dabas teritorijās, tai jābūt elastīgākai un vērstai uz attīstību. Piemēram, Spānijā ainavu vērtības iestrādātas arī zemes lietojuma vērtībā un nostiprinātas likumiski katrā no reģioniem. Eksperti arī atsauca uz UNESCO Kultūrvēsturisko ainavu dokumentu (World Heritage Centre - Cultural Landscapes). Zviedrijas pieredzē ainavas definētas caur vairākiem likuma avotiem – Kultūrvēsturiskais mantojums, Vides likums, Plānošanas likums, Meža likums – katrā no šiem dokumentiem, ieviešot ainavas komponenti, nodrošinot integrētu ainavu saglabāšanu un konsekvenci ainavu jautājumos dažādās nozarēs.

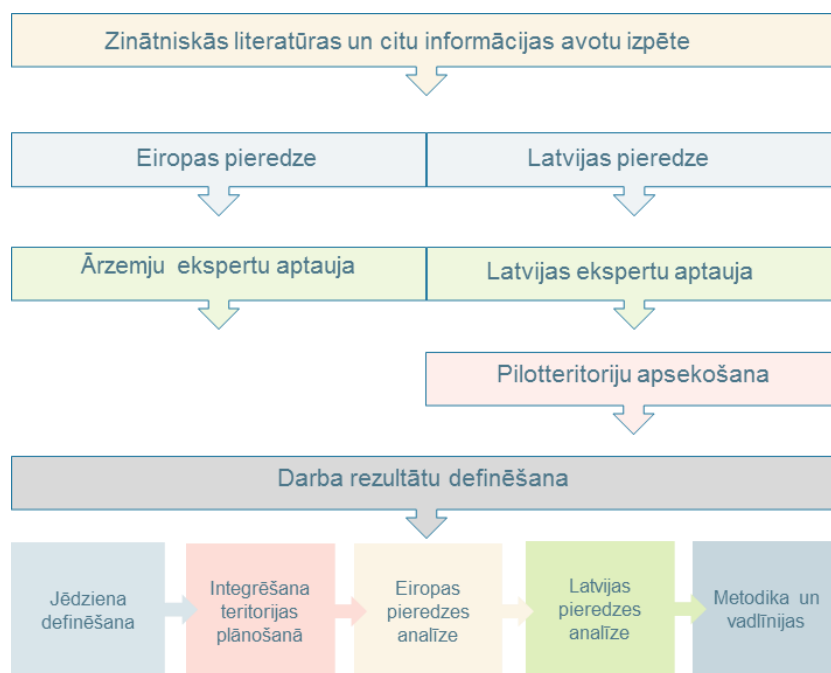
Ārzemju ekspertu viedoklis par nacionālās nozīmes ainavu **nozīmi teritorijas plānošanā** vērsts uz īpašu ainavas kritēriju izvirzīšanu (*ekoloģiskā, kultūrvēsturiskā, sociālā komponente*), ko ņemt vērā plānošanā. Piemēram, Spānijā katrā reģionā ir pievērsta uzmanība šo teritoriju attīstībā tieši jaunas infrastruktūras izbūves procesos, ko regulē katrs reģions ar Ainavu plāna palīdzību. Zviedrijā akcenti likti uz ainavu ilgtermiņa ilgtspējīgu attīstību, pārvaldības instrumentiem, nepārtrauktību. Kā arī uzsvērts viedoklis, ka ainavas nav tikai tūrisma attīstības pamatne vai kultūrvēsturisko objektu viens no skatupunktiem.

4. MATERIĀLI UN METODEDES

Pētījuma struktūra un secība

Maģistra darba izstrāde balstās uz sākotnējā pētījuma jautājumu definēšanu, izceļot pētījuma aktualitāti. Problemātikas plašākai izpratnei, veidota pētījuma teorētiskā bāze, izprotot nacionālās nozīmes ainavas būtību, un ar to saistītus aspektus, kā arī iepriekš veikto pētījumu analīze. Secīgi, maģistra darba ietvaros analizēta pieejamā informācija par nacionālas nozīmes ainavu noteikšanas, vērtēšanas, aizsardzības, plānošanas un pārvaldības praksi Eiropā, papildinot to ar ārzemju ekspertu sniegto informāciju. Analizēta Latvijas pieredze īpaši vērtīgo ainavu vērtēšanai, aizsardzībai un pārvaldībai. Veiktas ekspertu intervijas, lai izprastu Latvijas situāciju un iespējamās metodes un instrumentus, lai Latvijā veiktu nacionālās nozīmes ainavu noteikšanu ar turpmāko mērķi tās saglabāt, attīstīt un pārvaldīt, saskaņoti ar noteiktām ainavu vērtībām.

Maģistra darbā izvirzītā mērķa – “izstrādāt praksē un teorijā balstītu metodiku Latvijas nacionālās nozīmes ainavu novērtēšanai, plānošanai, aizsardzībai un ilgtspējīgai pārvaldībai” sasniegšanai ir izvirzīti pieci uzdevumi, kuru veikšana notika piecos etapos (attēls), secīgi papildinot vienām otru (4.1.attēls).

4.1.attēls. Maģistra darba pētījuma struktūra

Maģistra darba mērķu un uzdevumu sasniegšanai ir apkopoti sekojoši **materiāli, pētījumi un atziņas:**

- zinātniskā literatūra par ainavas holistisko būtību, simbolismu un kognitīvo uztveri un ainavas identitāti ar mērķi definēt nacionālās nozīmes ainavas jēdzienu;
- pieejamie informācijas avoti par ainavu plānošanas un pārvaldības praksi Eiropā, ainavas mēroga un plānošanas līmeņu nozīmi, kā arī informāciju par ainavas aizsardzību dažādās valstīs;

- informācija par citu valstu pieredzi nacionālās nozīmes ainavu vērtēšanā, aizsardzībā un pārvaldībā, apkopojot Anglijas, Skotijas, Somijas un Francijas pieredzi;
- analizētas Latvijas aktuālās tendences ainavu pētījumos, nacionālu un reģionālu ainavu vērtēšanā un ainavu aizsardzībā ar mērķi apkopt jau paveikto kā vērtību.

Darbs ar iegūtajiem materiāliem veikts, izmantojot dažādas **metodes**:

- salīdzinošās analīzes metode ir izmantota maģistra darba zinātniskā pamatojuma izstrādes procesā, kā arī darbā iegūto rezultātu interpretācijai un salīdzināšanai;
- darba teorētiskās daļas pamatojuma izstrādei ir izmantota aprakstošā metode, lai apkopotu gan studiju laikā, gan praksē un iepriekš veiktos pētījumos iegūtās zināšanas un informāciju, izstrādāt maģistra darba teorētisko pamatojumu.

Interviju veikšanai izmatotās metodes:

- kā ārzemju eksperti bija izvēlēti pētnieki un plānotāji, kam ir pieredze ainavu izpētē un plānošanā. Ārzemju eksperti sniedza informāciju par savas valsts pieredzi nacionālas nozīmes ainavu noteikšanai, plānošanai un pārvaldībai. Ar ekspertiem saziņa veikta elektroniski, caur e-pastiem un citiem elektroniskiem saziņas līdzekļiem izsūtot aicinājumu dalīties savas valsts pieredzē. Kopumā uzrunāti vismaz 30 eksperti no 14 valstīm, bet atbildes saņemtas tikai no 9 ekspertiem. Šīs atbildes ir izmantotas darba nodaļu 2.3 un 3.nodaļas sagatavošanai kā labās prakses piemēri un informācijas avoti;
- Latvijas eksperti bija izvēlēti no dažādām ekspertu grupām – pētnieki, plānošanas reģionu speciālisti, VARAM un DAP speciālisti, kā arī saistīto nozaru organizāciju pārstāvji. Latvijas ekspertu intervijas veidotas kā daļēji strukturētas intervijas, diskusijas. Ar Zemgales plānošanu reģionu notika diskusija – intervijas semināra formātā. Intervijas notika pandēmijas laikā, līdz ar to klātienes tikšanās (*būtu vēlamais variants*) nebija iespējamas, intervijas notika, izmantojot tīmekļa konferenču sistēmu "BigBlueButton" (BBB) un atsevišķos gadījumos telefona sarunu veidā. Kopumā bija uzrunāti vairāk nekā 50 potenciālie eksperti, bet intervijās piedalījās un atbildes sniedza 19 eksperti (Ekspertu saraksts – Pielikums Nr. 1). Interviju tēmas bija vērstas uz nacionālās nozīmes ainavu izpratni, iespējamo vērtēšanas procesu, nākotnes statusu un integrēšanu teritorijas attīstības plānošanā, kas aprakstītas nodaļā 5.1.

Lauka pētījuma metode veikta ar mērķi pilotteritorijās aprobēt “potenciālo” ainavu vērtēšanas matricu, lai izprastu to izmantošanas specifiku Latvijas apstākļos pirms iekļaut darba rezultātos. Lauka pētījuma ietvaros apsektas trīs teritorijas (4.1.tabula).

4.1.tabula

Lauka pētījumā iekļauto teritoriju raksturojums

Nosaukums, aptuvenā platība	Esošais statuss	Apsekošanas periods	Vērtēšanas punktu skaits
AAA “Augšzeme”, 20 813 ha	Viena no pirmajām (1977. gads) AAA Latvijā	2021. gada aprīļa beigas, maiņa sākums	7 vērtēšanas punkti
AAA “Augšdaugava”, 52 078 ha	AAA statuss no 1990. gada. ir iekļuvusi “Ainavu dārgumu” sarakstā		12 vērtēšanas punkti

Mežotnes pilskalna un Lielupes ainava apsekojums ap 45 ha	DP "Bauska", pilskalns ar senpilsētu, Mežotnes baznīca, pāri upei kultūras piemineklis - Mežotnes pils un parks; iekļuvusi "Ainavu dārgumu" sarakstā		5 vērtēšanas punkti
---	--	--	---------------------

Ainavu apsekošana dabā notika, izmantojot personīgo transportu, apsekojot katru no ainavām pēc potenciāli vērtējamo punktu meklēšanas kartē un secīgi dabā. Apsekojumā ir izmantotas zemāk aprakstītās karšu pamatnes, apsekošanas matricas, fotoaparāts un skicēšanai nepieciešamie materiāli (*Apraksts nodaļā 6.2.*). Jāpiebilst, ka ūdensteču izpētei ir iespējams izmantot arī ūdens ceļus, bet jāņem vērā, ka šāda veida ainavu skati ir pieejami ierobežotam skatītāju skaitam un to vērtēšana būs tikai daļa no kopējas ainavas uztveres. Atšķirīga ir arī ainavas vērtēšana no skatu torņiem – tā palīdz izprast kopējo ainavu struktūru un atvērt plašus ainavu skatus, bet kopumā neatbilst ikdienas ainavas uztverei, tomēr izņēmumu gadījumā, vērtējot šīs ainavas kā tūrisma būtisku attīstības potenciālu, arī no skatu torņiem redzamās ainavas ir iekļaujamas šāda tipa vērtēšanā ar atsevišķu piebildi par "īpašu" skatupunktu.

Pilotteritorijas izvēles pamatojums – izvēlētie objekti ir atšķirīgi pēc mēroga, aizsardzības statusa, bet visi ir uztverami kā kompleksas ainavas, nevis atsevišķi ainavas elementi. Jāatzīmē, ka AAA "Augšzeme" ir viens no pirmajiem AAA un tā vērtība jau sākotnēji balstās un ainavu vērtībām. Izprotot, kā potenciālās nacionālas nozīmes ainavas var būt ar dažādām vērtībām – dabas, kultūrvēsturiskām, sociālām, ir izvēlētas ainavas, kas atbilst šiem parametriem. Divas no trīs ainavām ir iekļautas arī projekta "Ainavu dārgumi" sarakstā. Apsekošanas rezultāti pievienoti kā maģistra darba pielikums.

Kartogrāfisko materiālu izstrādei izmantoti sekojoši izejas dati un programmatūra:

- materiāli izstrādāti izmantojot ArcGIS Pro 2.8.0 datorprogrammu;
- karšu sagatavošanai par pamatu izmantota Open Street Map (*Open Street Map. Esri, HERE, Garmin INCREMENT P, USGS, METI/NASA*);
- kartes pamatne LVM GEO WMS (*t.sk. attiecināms uz reljefu*). Kā papildus materiāli, izmantoti tematiskie slāņi:
- ĪADT slāņi, Administratīvo teritoriju sadalījums, ceļi ir ņemti no atvērto datu portāla - data.gov.lv (*2021. gada martā*), *shp formātā;
- kultūras pieminekļi - *shp formātā - saņemti no NKMP (*05.05.2021.*)
- "Ainavu Dārgumi" - kartēti no avota: <https://ainavudargumi.lv/karte/> (*kartes slāņi izveidoja A.Klepers 2021 maijā*).

5. NACIONĀLĀS NOZĪMES AINAVAS IZPĒTE, PLĀNOŠANA UN PĀRVALDĪBA LATVIJĀ

Latvijā ir izveidojušās ainavas izpētes, plānošanas un pārvaldības tradīcijas, kas veidojušās balstoties uz reģionālām īpatnībām, politiskiem un sociāliem procesiem, kā arī mūsu izpratni un uztveri par ainavu un tajā notiekošajiem procesiem. Pēdējos gados arvien vairāk mācāmies no citu valstu pieredzes un adaptējam to savām vajadzībām un tas ir būtiski – nevis tiešā veidā pārņemt ainavas izpētes, plānošanas vai pārvaldības metodes, bet saskatīt vērtīgās pieredzes un realizēt caur mūsu iespējām un reģionālajām īpatnībām, mazinot globalizācijas ietekmi un uzsverot mūsu valsts identitāti. Nodāļā ir apkopota pēdējo 10-15 gadu pieredze, skatoties caur analītisko prizmu, definējot problemātiku, kas pastāv ainavu plānošanas integrēšanā esošajā plānošanas sistēmā un pārvaldībā instrumentu efektivitātes kontekstā. Apakšnodalās ir veikta situācijas izpēte balstoties uz pieejamajiem normatīvajiem dokumentiem, informāciju par projektiem un pētījumiem, kas pēdējos gados veikti Latvijā, kā arī analizētas ainavu izpētes un plānošanas tendences.

5.1. Nacionālās nozīmes ainavu statuss un to ietekme uz teritorijas attīstības plānošanu un pārvaldību Latvijā

Šajā nodāļā ir apkopotas maģistra darba ietvaros veiktas intervijas ar ekspertiem. Intervijas bija atvērtas formas, daļēji strukturētas gan individuālas, gan grupveida, izmantojot attālinātās saziņas rīkus (*sarunas notika tiešsaistē, izmantojot tīmekļa konferences sistēmu "BigBlueButton" (BBB) un atsevišķos gadījumos telefona sarunu*). Precīzā interviju gaita aprakstīta metodes sadaļā. Intervijā piedalījās 19 eksperti no Latvijas (*plānošanas reģionu pārstāvji, VARAM un DAP pārstāvji, pētnieki, saistīto nozāru profesionālo organizāciju pārstāvji*). Sarunas notika par četrām tēmām, kas ir savā starpā saistītas, bet tomēr prasa koncentrēšanos uz atsevišķiem aspektiem:

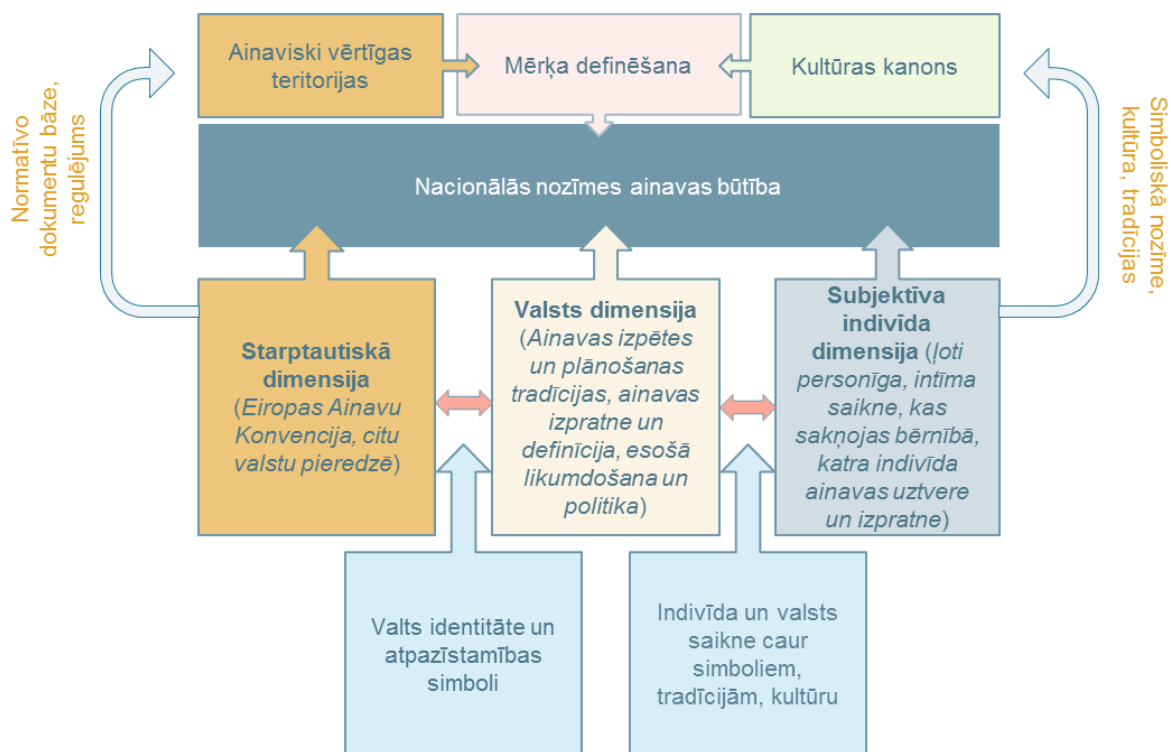
- Nacionālas nozīmes **ainavas izpratne**, būtība – caur šo tēmu iespējams atklāt ainavas kvalitātes mērķus, kā arī izprast divu līmeņu nacionālās nozīmes ainavu pastāvēšanas iespējās – ainavu kā kultūras kanonu un konkrētas ainavas kā teritorijas ar definētām robežām;
- Nacionālās nozīmes ainavas **vērtēšanas process** – kā to saskata eksperti, šeit atklājas arī līdzdalības nepieciešamība;
- Nacionālās nozīmes ainavas **statuss nākotnē** – jūtīgs jautājums, kas saistās ar ainavas saglabāšanu, no šīs daļas var saprast iespējamās saglabāšanas formas, ar to saistītus riskus;
- Nacionālās nozīmes ainavu kā vērtību **integrēšana teritorijas attīstības plānošanā** – kādi aspekti un instrumenti ir iespējami, lai veiksmīgāk realizētu šādu ainavu plānošanu un pārvaldību.

Tālāk seko katras tēmas tēzes un ekspertu atzinumi, kas sintezēti pēc visam veiktam intervijām, apkopojot līdzīgus viedokļus, izceļot specifiskus aspektus, uz ko norādīja eksperti. Jāpiebilst, ka es kā darba autors nepiekrītu visiem viedokļiem, bet darba ietvaros ir būtiski

atspoguļot visu viedokļu kaleidoskopu, lai dziļāk izprast atšķirību cēloņus, kas visbiežāk ir saistīti ar katra eksperta profesionālo darbību un pārstāvēto pētījumu nozari.

Nacionālās nozīmes ainavas **būtība/ definīcija / jēdziens** – vai tā ir tikai kognitīva parādība – ainavas kanons vai tas ir konkrētas teritorijas ar definētām robežām (5.1.attēls). Ainavas robežas.

- Iezīmējas **subjektīva un ļoti intīma ainavas uztvere**, kas cieši saistīta ar katra cilvēka “pirmssākuma kodu” un emociju pasauli, iztēli, kas sakņojas bērnības uztveres veidošanā caur ainavas pieņemšanu un vērošanu. Cilvēkiem dzīves gaitā veidojas izteikti “mīļākas” ainavas – vieniem jūra, citiem mežs, citiem pļava, citiem debesskrāpju ainava. Līdz ar to jēdzienā grūti nodalāms subjektīvs un objektīvs vērtējums un pat ir vieta viedoklim par vajadzību definēt nacionālā mērogā vērtīgas ainavas, jo savā uztverē indivīdam tuvāk “*sava ainava*”;
- Svarīgi, lai atslēgas vārdi ir “**ainava, ar ko lepoties**”, ko “godināt”, ko likt kā identitātes vizītkarti visai valstij, ko saglabāt nākamam paaudzēm;
- Eksperti atzīst, ka grūti urbāno vidi uztvert kā ainavu. Tomēr zemapziņā, Nacionālas nozīmes ainava ir **lauku ainava**, kas pilsētas iedzīvotājam ir kā pozitīvs kontrasts gan plašuma, gan garšu un smaržu, formu un faktūru uztverē;
- Būtiska ir nacionālās nozīmes ainavas **starptautiskā dimensija**, bet jāapzinās, ka ainaviski vērtīgas teritorijas ir jāizdala gan valsts, gan reģiona, gan lokālā mērogā;
- Nacionālās nozīmes ainavas būtība pati par sevi ir **daudzpusīga** un var paralēli pastāvēt gan kā abstraktu, emocionālu un atmiņu jēdziens, atspoguļojoties kultūras kanonā (*te ir arī vieta “atmiņu ainavām”, “zaudētām ainavām”*), gan kā ļoti konkrētas ainavas, kurām ir nepieciešama gan robežu noteikšana, gan plānošanas un pārvaldības rīki;
- Būtiska ir precīza **mērķa definēšana**, jo no tā ir atkarīga gan metode un izvēlētie kvalitātes kritēriji, gan plānošana un pārvaldība. Būtiski neaizmirst arī par virsmērķiem, kas telpiskiem plānotājiem, arhitektiem un ainavu arhitektiem ir definēti vienādi – “Visu darām cilvēkiem!”. Bieži vien birokrātisko un juridisko apstākļu spiedienā virsmērķis ir zaudēts un sašaurināts līdz detaļām, kas ne vienmēr atspoguļo mērķa būtību;
- Nacionālās nozīmes ainavas formulēšanu, **jāsaskaņo ar EAK** pausto, kā arī ņemot vērā un **pielāgojot Latvijas apstākļiem Eiropas pieredzi** ainaviski vērtīgo teritoriju formulēšanā;
- Definējot nacionālās nozīmes ainavu, ir jāceras par **ainavas mainīgumu un dinamiskumu**, līdz ar to nenoliekot stigrus rāmjus un izpratni, bet atstājot vietu dialogam un izpratnes maiņai;
- Būtiski atcerēties, ka “**telpai**” nav robežu, bet “**teritorijai**” ir nosakāmas robežas. Jāseko katra termina lietošanai un izmantošanai – telpa kā procesu un parādību vieta, kas vairāk saistās ar emocionālo, kognitīvo un sociālo aspektu kopu, bet teritorijas izpratne lietojama plānošanai. Līdz ar to, ja mēs ainavu uztveram kā telpu, tad robežas nav nosākamas viennozīmīgi, bet, ja definējam kā daļu no teritorijas, tad robežas lietošana ir nepieciešama.

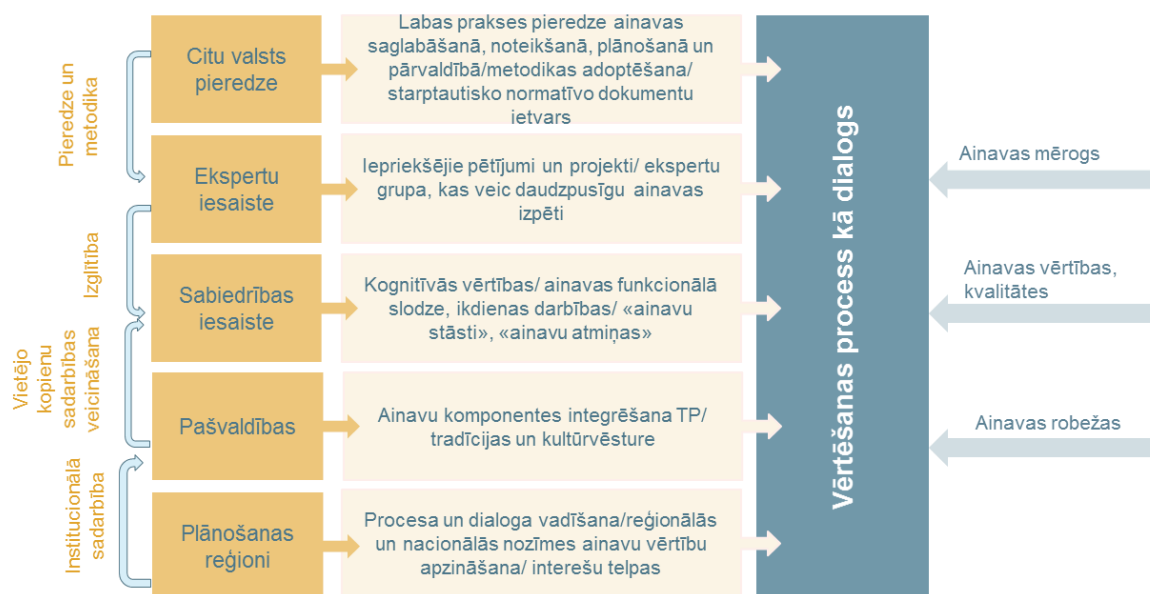

5.1.attēls. Nacionālās nozīmes ainavas būtības izpratne

Nacionālās nozīmes ainavu **noteikšana/ definēšana/ vērtēšana** – vai to dara sabiedrība vai eksperti. Nacionālās nozīmes ainavu kritēriji, kas ir būtiski tādu ainavu noteikšanā (5.2.attēls):

- Samērā vienbalsīgs viedoklis par **procesa atvērtību** un ekspertu **sadarbību** ar iedzīvotājiem, nodrošinot skatījumu un vērtējumu gan no “iekšpuses”, gan no “ārpuses”;
- Verā ņemama **iepriekšējo pētījumu pieredze un rezultāti**;
- Viedoklis no “iekšpuses” var atklāt nezināmo – “**ainavu stāstus**”, kas nav piefiksēti uz papīra vai citos avotos, bet dzīvo atmiņās;
- Ekspertu darbs arī kā **izglītības process**, jo ainavas saglabāšana un cieņa pret ainavu nāk no ainavas izpratnes un pieņemšanas;
- Vērtēšanas metodikai ir **adoptējama citu valsts pieredze**, kas ir balstīta un sakņota Latvijas ainavas uztverē un ainavas pētīšanas tradīcijās;
- Būtiski, lai **vērtēšana notiek kā dialogs** starp visas iesaistītām pusēm – reģioni, pašvaldības sabiedrība, NVO, uzņēmēji un citas ieinteresētās puses. Dialoga vadīšanu iespējams uzticēt plānošanas reģioniem;
- Svarīgs un diskutabls ir jautājums par **ainavu robežu** noteikšanu, kas no vienas puses ir sensitīvs, no otras puses ainavas robežas var būt vairākās dimensijās un viņās, tāpat kā pati ainava, ir dinamiskas un mainīgas, nesakrīt ar administratīvām robežām. Šajā griezumā pastāv arī viedoklis, ka ainavai nav robežu;
- Ainavas vērtēšanas metodikā jāietver izpratne par ainavu **kā kompleksu**, nevis ainavas elementu atsevišķo izpēti un vērtēšanu;

- Būtisks ir ainavas vērtēšana un noteikšanas **mērogs**, jo katrā mērogā ir jādefinē savi uzdevumi, un tam būs arī savas izpētes un vērtēšanas metodes.

5.2.attēls. Nacionālas nozīmes vērtēšanas procesa izpratne un iesaistītās puses (autora veidotā shēma)

Nacionālas nozīmes **ainavu statuss nākotnē** – vai ierobežojumi (aizsardzības dēļ) vai šis statuss ir kā potenciāls/ iespēja attīstībai.

- Vairāki eksperti saskata **ainavu vērtības kā attīstības potenciālu** daudzām jomām – tūrismam, investoru piesaistei, vietas pozitīva un pievilcīga tēla rādīšanai utt.;
- nosakot ainavas statusu nākotnē ir svarīgi nepazaudēt saikni ar ainavas **ekoloģisko un dabisko būtību**;
- samērā jutīgs jautājums par “**aizsargājamas teritorijas statusu**”, kas ir saistīts ar iepriekšējo pieredzi saskarsmē ar ĪADT un esošo normatīvo dokumentu ietvaru un darbības mehānismiem. Šāds “aizsardzības” statuss var izraisīt daudzas pretestības un neļaut ainavu attīstīt un saglabāt pilnvērtīgi;
- nosakot ainavu statusu, jāizvērtē **riski, jāmodelē attīstības scenāriji**, ņemot vērā ainavas dinamiku un mainīgo būtību;
- iespējams, statuss līdzinās goda statusam un ir “**īpašas identitātes un unikalitātes**” statuss, kas vairāk vērts nevis uz aizliegumiem, bet rādīts uzmanības pievēršanai;
- kopumā būtu **jāizvairās no vārda “aizsargāt”**, vairāk zemapziņā domājot, “mīļojot”, cienot, izprotot;
- eksperti atzīme lauku teritorijas straujās izmaiņas, kas saistās ar **lauku viensētu izušanu**, savukārt **kultūrvēsturisko objektu nozīme un attīstība var** pieaugt saistībā ar tūrisma pieprasījumu un iekšzemes tūrisma aktivizēšanas pandēmijas laikā;
- šeit samēra lielā **loma ir varai un politiskai gribai**, līdz ar to arī politisko spēku iesaiste statusa definēšanā ir būtiska, jau no paša sākumā sniedzot plāšu un skaidrojošo informāciju par virsmērķiem.

Nacionālas nozīmes **ainavas teritorijas attīstības plānošanā** – kādi izaicinājumi, aspekti, kas būtu jāņem vērā.

- Ainavas plānošanai jānotiek kā komunikācijas platformai, kā komunikācijas rīkam, liekot uzsvaru uz ainavas vērtībām un dialoga iespējamību, kā arī sadarbību gan plānojot ainavu, gan pārvaldot to;
- mūsdienās jau daudz darām integrētas plānošanas ievēšanai, bet ainavas plānošanā ir svarīga **plānošana “caur ainavu”** (*Planning IN Landscape*);
- ainavas plānošanai jānorisinās, kā **regulārām un nepārtrauktām procesam**, nevis no projekta uz projektu un tikai punktveidā;
- eksperti uzsver, ka šobrīd **trūkst plānošanas un ievēšanas instrumenti**, lai novestu stratēģiski definētas prioritātes līdz realizācijai;
- nozarē kopumā – gan plānošanas reģionos, gan pašvaldībās būtu **nepieciešami ainavas pārvaldības speciālisti**, jo tas stiprinātu plānošanas jomu un ļautu efektīvāk realizēt ne tikai pašu plānošanas procesu, bet ievest plānošanas un pārvaldības nepārtraukto ciklu;
- līdzīgi kā ainavas vērtēšanā, arī plānošanā un pārvaldībā lielā nozīme ir ainavas **mērogiem un robežām**, kas ir no vienas puses nosaka plānošanas metodes un no otras puses palīdz plānot jau konkrētas ainavas un pārvaldīt tas, piesaistot finanšu instrumentus;
- plānošanā būtu jārespektē **“interesu telpas”**- ainavas areāli stiepjas pāri administratīvajām robežām un to plānošanā nav iespējama bez sadarbības, ko veiksmīgi var realizēt plānošanas reģioni;
- jāatceras, ka katrai tādai ainavai būs savi kvalitātes kritēriji un mērķi, līdz ar to plānošanā un pārvaldībā katrā teritorijā būs **jālieto atšķirīgi instrumenti**.

Intervijās sniegtie viedokļi atspoguļo nozares ekspertu viedokli, kas balstās gan uz katra eksperta personīgo pieredzi, gan darba pienākumiem, gan Latvijā pastāvošo telpiskās plānošanas sistēmu, normatīvo dokumentu ietvaru, ĪADT iekļauto un definēto ainavas vērtību, kā arī ainavas saglabāšanas, plānošanas un pārvaldības tradīcijām mūsu valstī. Intervijas atklāja nacionālās nozīmes ainavu saglabāšanas, plānošanas un pārvaldības aspektus, kas ietekmē gan esošo stāvokli, gan iezīmē iespējamus attīstības scenārijus nākotnē, gan norādīja un problemātiskiem jautājumiem un labo pieredzi, kas realizēta ainavu jautājumos.

5.2. Ainavas izpētes un plānošanas tendences Latvijā, to loma teritorijas attīstības plānošanā

Eiropā ainavu izpēte, ainavu tipu un raksturojošo kritēriju noteikšana īpaši aktualizējās ar Eiropas Ainavas konvencijas ratificēšanu, bet jāatzīst, ka ainavu izpēte vairākās valstīs bija attīstījusies jau pirms tam. Mūsdienu ainavu noteikšanas metodes bieži balstās uz Anglijas (*Landscape Character Assessment*) un Skotijas pieredzi un izplatījās ne tikai Eiropā, bet arī ārpus tās. Ainavas izpētes metožu adaptēšana no Anglijas var radīt virkni neprecizitāšu un nesakrītību dēļ vairākiem faktoriem – ainavas izpratne un lietošana katrā valstī ir atšķirīga, ir reģionam raksturīgas un savdabīgas ekosistēmas, atšķirīgs juridiskais ietvars, atšķirīgas ainavu apsaimniekošanas tradīcijas un metodes. Šādu problemātiku jau atzinuši vairāki pētnieki,

norādot uz katras valsts vai reģiona vēsturiskā un kultūras konteksta svarīgumu (Sarlöv 2016; Selman 2006; Olwig 2002).

Šobrīd Latvijā notiek samērā aktīva ainavu pētniecība un tiek realizēti dažādi projekti, kas skar ainavu attīstību. Iepazīstoties ar VARAM sniegto pārskatu un izveidoto projektu un pētījumu datu bāzi, var secināt, ka galvenās jomas, kurās šobrīd Latvijā realizē projektus, ir - ainavu pārvaldība, dabas aizsardzība, sabiedrības informēšana, kultūras mantojuma pārvaldība, degradēto teritoriju plānošana un pārvaldība, klimata pārmaiņas. Kopumā ainavas joma Latvijā pārsvarā pārstāvēta ar ainavu ekoloģijas jautājumiem un vides aizsardzības jautājumiem, pēdējā laikā arī ar sabiedrības iesaisti gan vides jautājumos, gan plānošanas procesā, vēl tiek īstenoti arī projekti, kas saistīti ar klimata pārmaiņām un degradēto teritoriju revitalizāciju (*VARAM arhīva dati*). No visiem šiem projektiem ainavu izpēte fokusēta vai uz ekoloģiju vai uz sabiedrību un mazāk uz holistisko ainavas uztveri, kas nepieciešama ainavu plānošanas jomā, ar šo iezīmējot vienu no problemātiskajiem jautājumiem – ainavas pētītas un plānotas atrauti no kopējās ainavas izpratnes un ekoloģiskajiem, ekonomiskajiem un sociālajiem procesiem tajā, liekot uzsvarus tikai uz atsevišķiem ainavas elementiem, paradumiem vai aspektiem.

Viens no piemēriem ir **Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju (ĪADT)** plānošanas process un pašvaldību plānošanas process, kas notiek nevis saistīti, bet atrauti un paralēli, jo kopumā atšķirīgi ir mērķi un tiesiskais plānošanas ceļš, bet jāatzīmē, ka virsmērķis, kas nav tiešā veidā nostiprināts normatīvos dokumentos, ir vienots, un saskan ar Eiropas ainavu konvencijā definēto – uz tālāku nākotni vērstas darbības, kur ainavas uzlabotas, atjaunotas vai veidotas jaunas (Eiropas konvencija... 2000). Virsmērķis saskan arī ar Teritorijas plānošanas likumā definētiem teritorijas attīstības plānošanas principiem, kā arī ar paša likuma mērķi – *“paaugstināt dzīves vides kvalitāti, ilgtspējīgi, efektīvi un racionāli izmantot teritoriju un citus resursus”* (Teritorijas attīstības... 2011). Profesors Oļģerts Nikodemus (Nikodemus 2018) savas uzstāšanās laikā Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 2018. gada nogalē rīkotajā teritorijas plānotāju konferencē (*“Kā plānot...?”*, kurā nozares profesionāļi apmainījās ar idejām un diskutēja par telpiskās plānošanas situāciju Latvijā) akcentēja dabas aizsardzības aspektus telpiskajā plānošanā, īpaši iezīmējot esošo problemātiku Latvijā. Plānotāju, pašvaldību un Dabas aizsardzības pārvaldes domas par esošo situāciju attiecībā uz īpaši aizsargājamo dabas teritoriju plānošanu kardināli atšķiras (Nikodemus 2018; Trasūne 2015). Tas nozīmē, ka viens no galvenajiem plānošanas mērķiem – rast kopēju valodu starp ieinteresētajām pusēm un rast labākus risinājumus konkrētajai teritorijai – nav sasniegts. Kopumā Latvijas situācija plānošanas nozarē ir neskaidra tieši dabas aizsardzības un teritorijas attīstības plānošanas procesa sadarbībā un dokumentu izstrādes gaitā. Rodas nesaprašanās un pārpratumi kā attīstīt ĪADT, kāds ir rīcības plāns un kādi ir īstenošanas soļi. Plānotājiem nav skaidra vienota metodika, kā iekļaut aizsardzības prasības plānošanas dokumentos (Trasūne 2015). Tādā veidā iezīmējas nepieciešamība pēc skaidriem rīkiem un metodēm, sadarbojoties ieinteresētajām pusēm dabas aizsardzības jautājumos teritorijas plānošanas procesā, kas balstās uz integrētas plānošanas pieeju un efektīvu darbu ar pieejamajiem dabas aizsardzības datiem. Laura Trasūne savā maģistra darbā akcentē nepieciešamību pēc dabas teritoriju plānošanas procesa optimizācijas, vienlaikus nodrošinot dabas vērtību saglabāšanu, pamatojoties uz esošo dabas aizsardzības individuālo plānu izstrādes procesa ilgumu un sarežģītību. Savā darbā Laura

Trasūne meklē vienotu pieeju, kas spēs nodrošināt dabas aizsardzības prasību iekļaušanu teritorijas attīstības plānošanas dokumentos. Viņa veica aptauju, kurā piedalījās 12 dabas aizsardzības plānu izstrādātāji un 18 pašvaldības. Aptauja veikta projektā „Konceptijas un metodikas izstrāde ĪADT dabas aizsardzības plānu prasību integrēšanai vietējo pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentos” ietvaros, lai precīzāk izprastu Latvijas problemātiku. Aptauja skaidri norāda Dabas aizsardzības pārvaldes un pašvaldību atšķirīgos viedokļus par dabas aizsardzības aspektu iekļaušanu teritorijas plānošanas dokumentos (Trasūne 2015).

Dabas teritoriju (*ĪADT, upju baseini un ielejas, lieli viengabalaini mežu areāli, Baltijas jūras un līča piekraste utt.*) plānošanā iezīmējas vēl viena problemātika – **administratīvās robežas**, kas ainavā nepastāv, bet teritorijas plānošanas ietvars Latvijā pakļauts pieņemtām administratīvām robežām. Šāda situācija var veidoties arī ar kultūrvēsturisko ainavu plānošanu, kas ietver lielu areālu un atrodas vairākās pašvaldībās.

Kā vienu no paradoksiem pie ainavu plānošanas jāmin **cilvēku pretestība** pret lauku ainavu plānošanu un it īpaši pret “*īpašas nozīmes ainavu*” izdalīšanu, kas neiedziļinoties noved pie ierobežojumiem saimnieciskajai darbībai, kas liek cilvēkiem pretoties pret ainavu plānošanu kā tādu. Aija Melluma atzīst, ka šādu paradumu radīja ilgus gadus pastāvošā **normatīvo aktu aizliedzošā funkcija** ainavu kontekstā – aizsargājамie ainavu apvidi, ĪADT, kultūrvēsturiski izveidotas ainavas pārveides aizliegums (Melluma 2011). Šis paradokss izpaužas arī caur **cilvēku duālo ainavas uztveri** – no vienas puses lielākā daļa iedzīvotāju atzīst, ka ainavas ir valsts vērtība, tās ir saudzējamas un aizsargājamas, jo “*mēs taču gribam bērniem nodot mūsu skaistās dabas ainavas*”, ka arī ar lielāko baudu dodas dabā, kur gūt iedvesmu un spēku, ar mīļumu atceras bērniības lauku ainavas, bet no otras puses, aizstāvot savu privātīpašumu un savas tiesības brīvi rīkoties savā īpašumā, gatavi upurēt kopējo ainavu vērtību savām privātajām interesēm (Melluma 2009). Jāatzīst, ka arī savā profesionālajā praksē esmu saskārusies ar šādām situācijām samērā bieži, ka privatizācijas procesā cilvēkiem īpašumā nonāk īpašas dabas vērtības, ko viņi ne vienmēr ir spējīgi apsaimniekot, bet nav arī gatavi ļaut citiem cilvēkiem baudīt šo dabas unikālo vietu un sadarboties ar DAP vai pašvaldību. Vai cita situācija - iegādājoties īpašumu jūras krastā, ar visiem iespējamiem rīkiem liegt citiem piekļūt teritorijai, noliedzot aizsargjoslu prasības, vai gatavību iebetonēt dabīgo upes ūdensteci, lai tikai upe neatņem īpašnieka zemi erozijas procesā – visas šīs vietas ir unikāli dabas veidojumi, kur diemžēl cilvēka un dabas mijiedarbība pārvēršas cīņā ar dabas parādībām un sabiedrības interesēm, nevis līdzāspastāvēšanu.

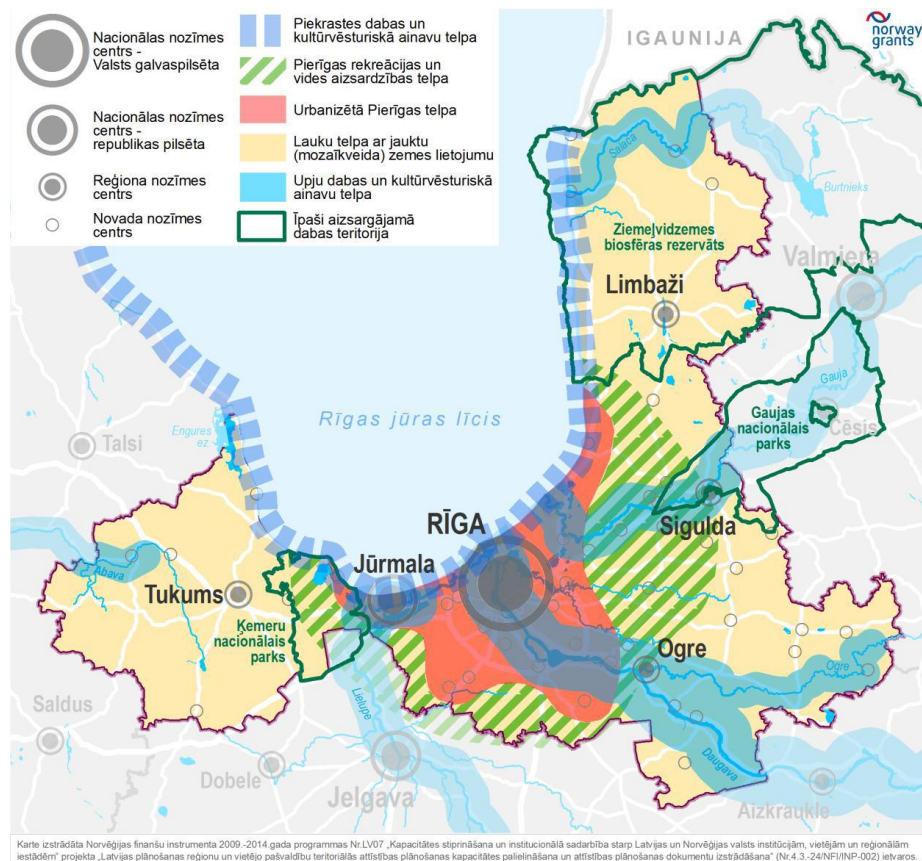
Ainavu plānošanas procesā ir būtiska **sabiedrības iesaiste**, jo ainavas jēdziens iekļauj tieši cilvēka un dabas mijiedarbību. Sabiedrības līdzdalība un iesaistes mehānismi pēdējos gados ir arvien aktuālāka tēma, un Latvijā jau notikuši vairāki pētījumi un projekti ar mērķi izstrādāt dažādus līdzdalības modeļus. Iesaitīšanās procesā ir arī vairākas **problemātiskas situācijas** – neticība līdzdalības procesa un iesaistes lietderīgumam un rezultātam, ne vienmēr pašvaldībā ir pietiekoši daudz speciālistu, kam ir gan zināšanas, gan iespējas un finansiāls atbalsts līdzdalības procesa pilnvērtīgai organizēšanai, vēl joprojām pastāv arī tikai formāla pieeja līdzdalības organizēšanai – izpildot tikai normatīvajos aktos noteikto minimumu, ir samērā liels spiediens no privāto interešu pārstāvjiem, kas bieži neļauj izteikties visiem un iegūt

vienādas tiesības. Balstoties uz labas prakses piemēriem, ir apkopotas vairākas vērtīgas **metodoloģijas līdzdalības veicināšanai** – pašvaldības un sabiedrības kopējā redzējuma/vīzijas definēšana vai scenāriju izstrāde; dažādas kartēšanas metodes – definējot gan vajadzības, gan vērtības; līdzdalība budžeta sastādīšanā, lai veidojas lielāka izpratne par iespējam un vajadzībām un to finansiālo pusi. Populāra ir arī dažādu tiešsaistes rīku izmantošana – ideju pieteikuma un dialoga platformas, problēmu pieteikuma platformas, tematiskie forumi, teritoriju apsekošanas un vērtēšanas rīki, GIS rīki, tematiskās spēles un interaktīvie rīki, tiešsaistes aptaujas, atvertā biroja metode – kad atsevišķiem plānošanas uzdevumiem un projektiem izveido konsultatīvo un viedokļu apkopošanas telpu pilsētā, kas viegli pieejama iedzīvotājiem kā līdzdalības platforma (Pētījums par sabiedrības..2013, sabiedrības līdzdalība 2020).

Plānošanas reģioni teritorijas plānojumos iekļauj ainavas aprakstus, izdalot arī **nozīmīgās ainavas** vai vēršot uzmanību uz kultūrvēsturiskā mantojuma un ainavu vērtību areāliem, bet kopumā katrs reģions izprot šo jautājumu klāstu atšķirīgi, kā arī realizē savas rīcības dažādos veidos – izstrādājot vadlīnijas vai rakstot ieteikumus, ko jārealizē zemākos līmeņos, vai arī pavēršot ainavu attīstību caur tūrisma vajadzībām Melluma 2009). Latvijā plānošanas reģioni savā IAS ir definējuši reģionam nozīmīgas vēsturiskās, kultūras un ainavu telpas.

Rīgas plānošanas reģiona IAS ir definētas sekojošas vērtīgo ainavu grupas jeb areāli (5.3.attēls):

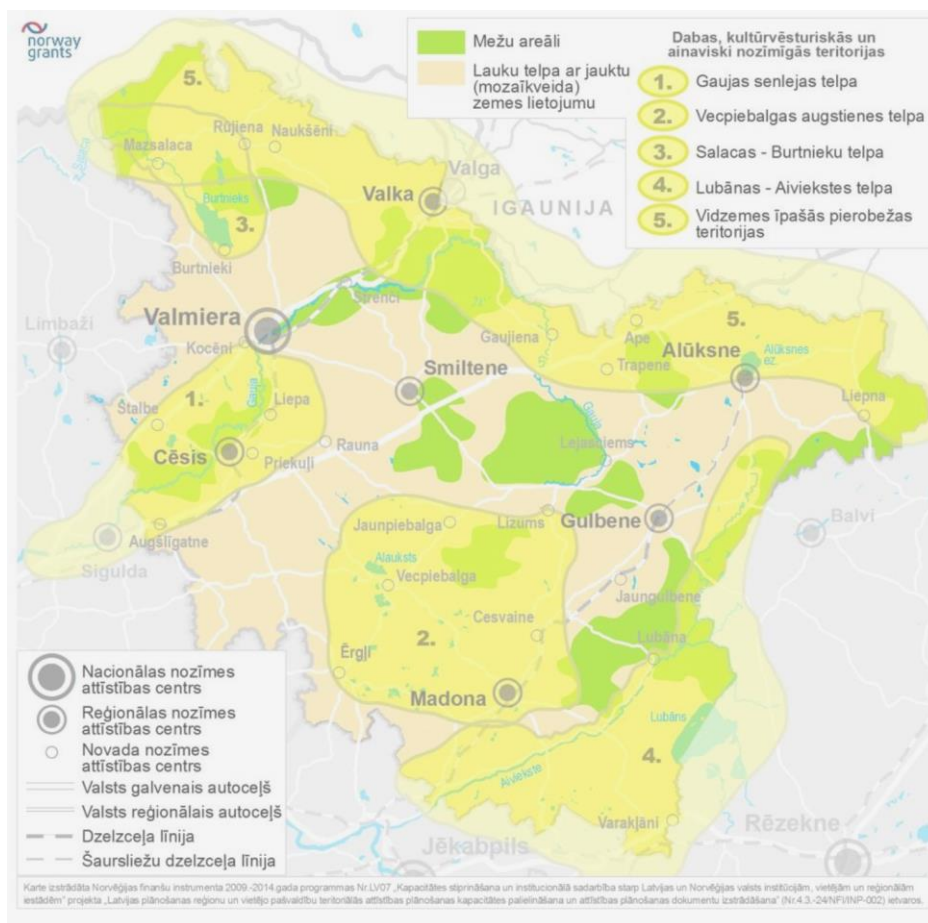
- **Piekrastes** dabas un kultūrvēsturiskā ainavas telpa – sava veida kontrastējoša ainava, kur mijas gan tehniskās ostu teritorijas, gan mazskartie ainavu apgabali. Piekraste IAS akcentēta arī kā nozīmīgs rekreācijas un ilgtspējīga tūrisma attīstības potenciāls. Īpaša uzmanība ir pievērsta apbūves regulēšanai piekrastē, saglabājot piekrastes vizuālo telpisko struktūru, kā arī identitātes saglabāšanai caur ainavas elementiem un kopējo vizuālo tēlu;
- **Pierīgas rekreācijas zona** – Rīgas zaļais loks, kur viena no vērtībām ir meži, kas rada gan Rīgas ekoloģisko līdzsvaru, gan nodrošina rekreācijas attīstības potenciālu. Būtiska ir zaļā loka viengabalainības nodrošināšana, neparedzēt meža un lauksaimniecības zemju transformāciju.
- **Upju ainavu telpa** – Daugavas, Gaujas, Lielupes ainavas kā zili - zaļie koridori, kas ap Rīgas pilsētu veido izteiktu radiālu struktūru un savienojas ar ĪADT. Ūdens kā pievilšanas spēks vienmēr ir bijis unikāls ainavas elements ar īpašu estētiku – Gaujas un Abavas senlejas, arī kā kultūrvēsturiskā mantojuma telpas. Viens no mērķiem IAS ir saistīts ar ūdensmalu pieejamības saglabāšanu un nodrošināšanu kā rekreācijas resursam. Svarīga ir upju ekoloģisko funkciju saglabāšana, nepārslogojot pieeju teritorijām ar vienlaidus apbūvi un infrastruktūru.

5.3.attēls. Dabas un lauku teritoriju telpiskā struktūra. Nozīmīgas vēsturiskās, kultūras un ainavu telpas (Rīgas plānošanas reģiona IAS 2014-2030)

Vidzemes plānošanas reģions ir definējis ainavu telpas ar īpašu dabas un kultūrvēstures vērtību (5.4.attēls). Papildus 2007. gadā tapis VPR teritorijas plānojuma ietvaros Vidzemes ainavas novērtējums:

- **Gaujas senlejas telpa** – iekļaujas arī Gaujas Nacionālā parka teritorija, kur ainavas estētiskā vērtība jau sen atzīta un saglabāta kopā ar kultūrvēsturiskām vērtībām. Īpaši vērtīgas ir ainaviskas skatu līnijas, kas jau sen parādījās kā Latvijas ainavas vizuālās pievilcības kanons, kas attēlots grāmatās, atklātnēs un neskaitāmos fotouzņēmumos. Šajā apgabalā ietilpst arī tādi unikāli ainavu objekti kā Āraišu ezerpils un pati mozaikveida ainava. Izteiksmīga ir arī Alauksta un Ineša ezeru ainavu telpas;
- **Vecpiebalgas augstienes telpa** – ar izteiktu kultūrvēsturisko vērtību, kā arī Gaiziņkalna ainava.
- **Salacas – Burtnieku telpa** – īpaša un sargājama ir unikālā Burtnieku ezera ainava, kā arī Salacas upes ielejas ainava;
- **Lubānas – Aiviekstes telpa** – ietver ezeru ainaviski vērtīgās ainavas;
- **Vidzemes īpašās pierobežas teritorijas** – ainaviski izteiksmīgās Alūksnes ezera ainavas, kā arī Gaujienas un Apes ainavas. Arī Valkas pilsētas īpašā noskaņa un unikālā struktūra ir Vidzemes vērtība.

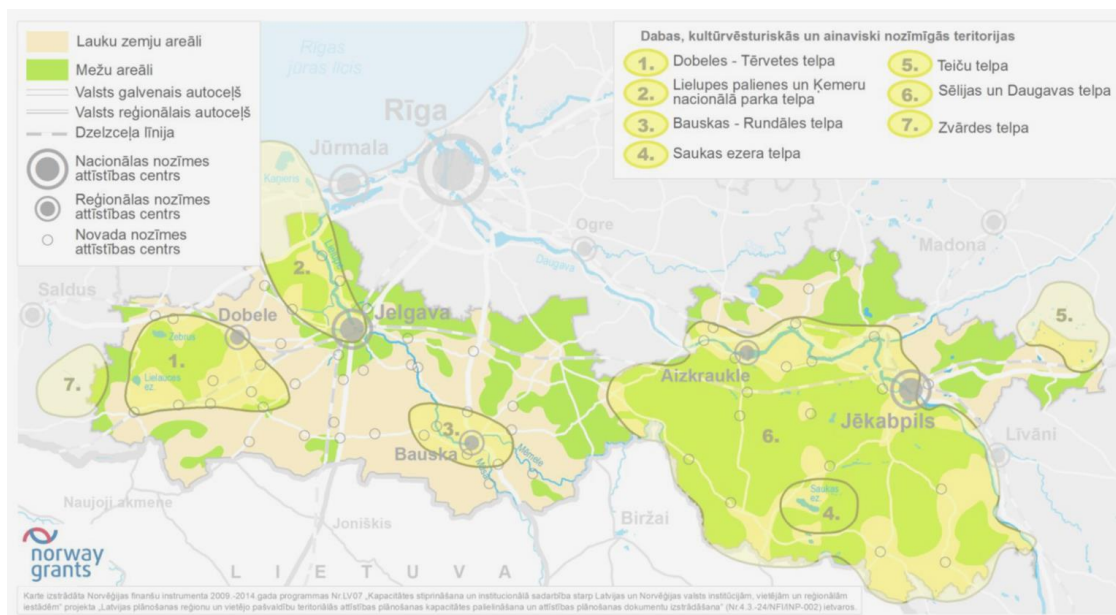

5.4.attēls. Dabas, kultūrvēsturiskās un ainaviski vērtīgas teritorijas Vidzemes reģionā (Vidzemes plānošanas reģiona IAS)

Zemgales plānošanas reģiona IAS ir izceltas sekojošas dabas, kultūrvēsturiskās un ainaviski nozīmīgās teritorijas (5.5.attēls):

- **Lielupes upes paliene un Ķemeru Nacionālā parka teritorija** – Lielupes palieņu ainavas ir vērtīgas putnu līgzdošanai un arī retu sugu dzīvotnes. Ķemeru Nacionālais parks tikai daļēji atrodas ZPR un tā vērtība ir ūdens objekti – avoti, purvi, ezeri;
- **Dobeles un Tērvetes telpa** – pilskalnu, seno apmetņu ainavas, kas mijas ar mežu ainavām, kā arī ezeru ainavām (*piem., Zebrus ezers*);
- **Bauskas un Rundāles telpa** – starptautiski atpazīstami objekti – Rundāles pils un Bauskas pils, kā arī Lielupes sākums;
- **Teiču dabas rezervāta telpa** – kā centarālais ainavas elements ir Teiču purvs ar tam raksturīgo ainavu, kā arī vairāku ezeru ainavas. Vērtīgākā ir mazskarta un mazapdzīvota, gandrīz pirmatnēja ainava;
- **Sēlijas un Daugavas telpa** – plašs areāls, kas iekļauj Aizkraukles un Jēkabpils apkartes ainavas, kā arī Daugavas gleznainās ainavas. Sēlijas austrumu daļā vairāk izteikts ir paugurainais reljefs, kas ir vizuāli izteiksmīgs visas ZPR teritorijas kontekstā;
- **Saukas ezera telpa** – iekļaujas Sēlijas ainavā un ir aizsargāta Saukas dabas parkā ar izteikti paugurainu reljefu;

- **Zvārdes telpa** – daļēji iekļaujas ZPR teritorijā un iekļauj dabas liegumu un dabas parku, purva ainavas un meža ainavas.

5.5.attēls. Zemgales ainaviski vērtīgās un kultūrvēsturiskās teritorijas (Zemgales plānošans reģiona IAS)

Kurzemes plānošanas reģionā IAS ir definētas sekojošas vērtīgās teritorijas (5.6.attēls):

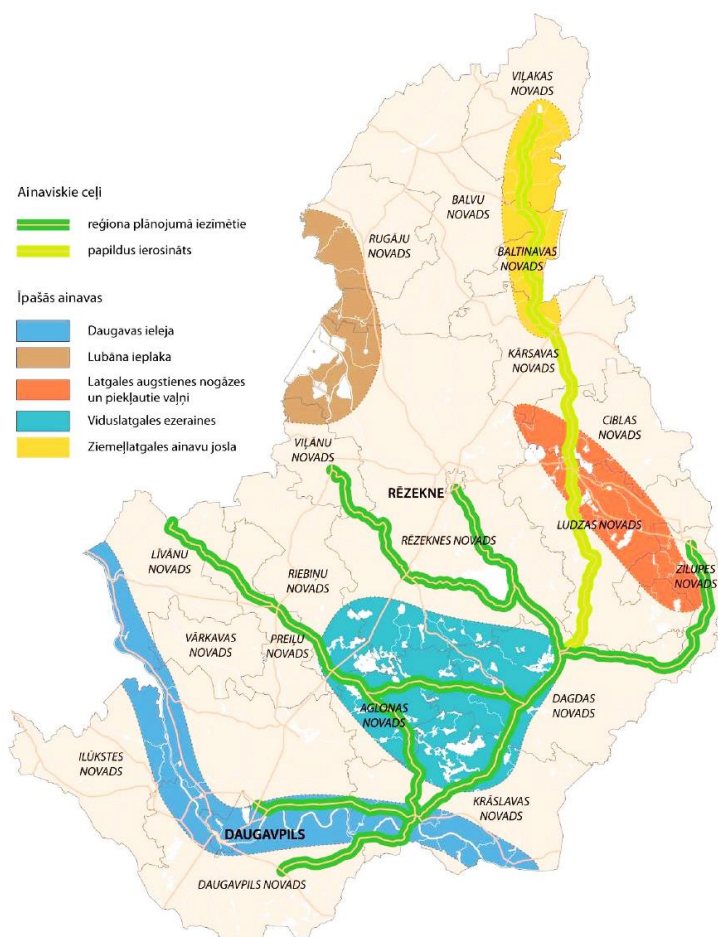
- **Upju ielejas** – Ventas un Bārtas upes ainavas ar izteiksmīgām skatu līnijām, kas Kuldīgā un Sabilē savijoties ar kultūrvēsturisko apbūvi veido pievilcīgas ainavas;
- **Jūras senkrasti un stāvkrasti** – kopumā Kurzemes viena no vērtībām ir maz pārveidota piekrastes ainava, ar savdabīgiem ainavas veidojumiem, kur viena no vērtībām ir jūras krasti
- **Piekrastes kāpu kompleksi** – atrodas gar visu piekrasti, bet koncentrējas tieši Slīteres Nacionālajā parkā ar savdabīgu reljefu un apaugumu;
- **Pauguraines** – izteiksmīgas Talsu, Saldus un Vaiņodes apkārtnē, veidojot Kurzemes raksturīgo pauguraino un viļņoto reljefu;
- **Ezeraines** – Usmas un Engures ezeru apkārte kā plaši rekreācijas areāli;
- **Libiešu ciemi** – kultūrvēsturiski nozīmīgi ainavu areāli, kas pievilcīgi tūristiem un ir būtiski identitātes saglabāšanā;

5.6.attēls. Kurzemes dabas un ainaviski vērtīgās teritorijas (Kurzeme 2030)

Latgales plānošanas reģiona IAS nav iekļauta atsevišķa vērtīgo ainavu karte un apraksti, bet ainavas dimensija ir ietverta caur tradicionālo Latgales tēlu, kur ainava ir tā neatņemama daļa. Ainavas vērtības ietvertas LPR Teritorijas plānojumā un aprakstīts vairāk no ĪADT un dabas elementu viedokļa un izceltas sekojošas telpiskās vērtības (5.7.attēls):

- **Tradicionāls apdzīvojums** – ciemos un sādžās, viensētās;
- **Daugavas ieleja**, kas iekļauj virkni vērtīgu dabas, ainavisko un kultūrvēsturisko elementu;
- **Ezerzeme** – ka raksturīga Latgales ainavai – mijoties pauguriem un ieplakām;
- **Meži** – kā svarīgs ainavu telpas veidojošs faktors, kā arī rekreācijas un ekonomiskais resurss;

Dati: Aija Melluma, SIA „Grupa 93”

5.7.attēls. Latgales aizsargājamas dabas teritorijas (Latgales stratēģija 2030)

Īpašās Latgales ainavas – Daugavas ieleja, Lubāna ezera ieplakas ainava, Latgales augstienes izteiktais reljefs, Viduslatgales ezeru ainavas, Ziemeļlatgales ainavu josla. Atsevišķi ir aprakstīti ainaviskie ceļi kā attīstības potenciāls (Latgales stratēģija 2030, Latgales plānošanas...2006).

Kopumā reģionu stratēģiskās plānošanas dokumentos ir definētas vērtīgās ainavu telpas un ainavu areāli, kuriem ir gan ainaviskā, gan kultūrvēsturiskā un dabas vērtība. Jākonstatē, ka pieeja ainavas jautājumu integrēšanā stratēģiskajos plānošanas dokumentos nav vienāda, kas neļauj pilnvērtīgi analizēt un apkopot informāciju par visu Latviju. Toties definētas vērtīgās teritorijas ir daļa no potenciāli vērtīgām nacionālās nozīmes teritorijām un iekļaujamas vērtējamo ainavu grupā izvērtēšanai detāli.

Vēl viena no tendencēm ir saistīta ar **teritorijas plānojumu izstrādi pašvaldību līmenī**. Teritorijas plānošanas likuma ietvars neparedz pašvaldības teritoriju plānošanu caur ainavas vērtībām, ņemot vērā ainavas holistisko būtību, kā arī konvencijā noteikto izpratni gan par ainavas plānošanu, gan par ainavas pārvaldību. Iezīmējas tendence ainavu plānošanu turēt tikai normatīvo dokumentu noteikto prasību ietvaros, neļaujot ainavu plānošanai būt elastīgai un pat radošai, kas izriet no paša ainavas jēdziena veidola. Pašvaldību teritorijas plānojumos iekļauj sadaļas par ainavas izpēti, un reizēm pat ir izdalītas ainavu grupas vai tipi, sagatavoti apraksti, bet jāatzīst, ka līdz ainavu plānošanai visbiežāk nenonāk, atstājot informāciju par

ainavām samērā formālā un konspektīvā veidā tikai pie esošās situācijas izpētes. Atsevišķas pašvaldības, tomēr iekļauj teritorijas plānojumos ainavu aizsardzības un plānošanas jautājumus un risina tos (Melluma 2009). Var secināt, ka reģionu līmenī ainavas ir iekļautas vairāk nekā viens no svarīgajiem teritorijas plānošanas pamatojumiem, bet pašvaldību līmenī vāji norisinās ainavu plānošana – tas izskaidrojams ar to, ka pašvaldību līmenī ainavu plānojumi būtu jārisina jau konkrētām ainavtelpām, nevis visai pašvaldībai kopumā. Respektīvi rodas paradokss, ka ainavas mērogi starp reģionu un pašvaldību (jaunas administratīvās reformas ietekmē) atšķīrās samēra maz un pašvaldības plānojumos nav iespējams daudz vairāk palielināt detalizāciju, aptverot visu pašvaldības teritoriju. Nākamais līmenis ainavu plānojumiem risināms samērā detāli (*līdzinās lokālo plānu mērogiem*) un tas ir darbietilpīgs process, ko ne vienmēr iespējams realizēt teritorijas plānojuma izstrādei paredzētajā laikā, jo ainavas kontekstā būtu svarīga blakus esošo pašvaldību līdzdarbība, kā arī Dabas aizsardzības pārvaldes un Kultūras mantojuma pārvaldes iesaiste. Pašvaldības līmeņa teritorijas plānojumā būtu iespējams izvirzīt “īpašas nozīmes ainavas”, bet jautājums, vai to nav iespējams izdarīt jau reģiona līmenī.

Ainavu izpēte un plānošana kā brīvprātīga iniciatīva šobrīd arvien vairāk ir iekļauta arī **teritorijas plānošanā** kā atsevišķs tematiskais plānojums vai atsevišķa izpētes daļa ar priekšlikumiem, ko iestrādāt teritorijas attīstības plānošanas dokumentos pašvaldības līmenī. Zemāk analizēti daži no Latvijas piemēriem, kur izdalītas ainavu **izpētes un noteikšanas metodikas un plānošanas rīki** (5.1.tabula).

5.1.tabula

Ainavu izpētes un noteikšanas metodikas un plānošanas rīki pēdējo gadu veiktos pētījumos un tematiskos plānojumos – piemēri (Babītes novada... 2016, Bauskas pilsētas... S.a., Dubeņu ciema... 2014, Grobiņas novada... S.a., Grobiņas pilsētas ... 2014, Siguldas novada... S.a., Vecpiebalgas novada ...S.a.)

Dokumenta nosaukums/ izstrādes gads	Izpētes metode	Plānošanas rīki
Grobiņas novada pētījums “Dabas resursu un to procesu, alternatīvo/atjaunojamo energoresursu un ainavas attīstības struktūrplāna izstrāde” 2012. gads	Izpētei izmantoti – LVVA arhīva fondi, kartogrāfiskie materiāli. Ir sagatavoti ainavu attīstības etapi, veikta dabas apstākļu izpēte, vēsturiskā attīstība un notikumi, izdalīti ainavu tipi, areāli un veidi – pēc struktūras un nozīmes, izdalīti ainavu elementi, analizēta cilvēku ietekme un darbības	Divu līmeņu plānošana - kopējais plāns visam novadam un lokālie plāni. Ieteikta apbūves normējošo dokumentu izstrāde, īpašās nozīmes areāla noteikšana un ieteikumu izstrāde, ainavisko ceļu plānošanā. Ainavu plāns, kā nepārtraukts process un iedzīvotāju un pašvaldības interešu saskaņošanas platforma.
Grobiņas novada ainavu plāns 2014.–2030. gadam	Ainavas izpēte caur fona faktoru, dabas un vēsturisko faktoru un vietas apstākļu izpēte, izmantojot LVVA materiālus, kā arī	Jau izpētes laikā noteiktas ainavas, kurām prioritārā kārtībā jāveido tematiski konceptuālie plānojumi un jāizstrādā lokālplānojumi.

	<p>kartogrāfiskos materiālus, aprakstus pētījumiem dabā. Pētītas – ainaviskās vienības, darbības ainavā, ainavu dalījums pēc nozīmes, ikdienas ainavas, vizuāli pievilcīgas un jūtīgas ainavas, dabas un cilvēku darbības risku zonas, sagatavotas ainavu attīstības prognozes.</p>	<p>Ieteikumu sadaļā iekļauta arī pārvaldības daļa ar definētiem uzdevumiem.</p>
<p>Grobiņas pilsētas ainavu attīstības un pārvaldības plāns</p>	<p>Ainaviskās situācijas izvērtēšana, SVID analīze publisko ārtelpu izvērtēšanai</p>	<p>Apstādījumu un atklāto telpu ainavu sistēmas izveides, sakārtošanas un uzturēšanas koncepcijas plāns un prioritātes</p>
<p>Vecpiebalgas novada teritorijas plānojums 2013.-2025. gadam</p>	<p>Izpēte – vēsturiskais konteksts un ainavas veidošanās posmi, ainavas telpiskās struktūras analīze, iekļaujot fizikāli ģeogrāfisko apstākļu antropogēno elementu analīzi</p>	<p>Plānošana caur vairākiem aspektiem – ekoloģiskais, vizuālais. Ainavu plānošana tūrisma vajadzībām, kā arī regulējumi, kas attiecas uz apbūvi un derīgo izrakteņu ieguvi ainaviski vērtīgās teritorijās. Jauns zonējuma veids “Parku un rekreācijas teritorijas”. Ir izstrādāti priekšlikumi ainavu aizsardzībai un izmantošanai, izdalītas īpašas nozīmes ainavas.</p>
<p>Dubeņu ciema ainavu attīstības un pārvaldības plāns</p>	<p>Ainaviskās situācijas izvērtēšana, SVID analīze publisko ārtelpu un labiekārtojuma izvērtēšanai</p>	<p>Apstādījumu un atklāto telpu ainavu sistēmas izveides, sakārtošanas un uzturēšanas koncepcijas plāns un prioritātes</p>
<p>Babītes novada ainavu struktūras tematiskais plānojums</p>	<p>Teritorijas ģeomorfoloģiskais raksturojums, dabas telpisko struktūru un vērtību analīze, vēsturisko elementu raksturojums, ainavas mūsdienu procesu un vērtību analīze, ainavu telpu raksturojums, ūdens objektu pieejamība</p>	<p>Ainavu attīstības rekomendācijas (karte) - jauns dabas aizsardzības plāns, poldera renaturalizācijas iespēju plānojums, kultūras pieminekļu individuālās aizsardzības zonas un plānošana saskaņā ar katras telpas vērtībām, ainavas vizuālo vērtību plānošana, uzturēšana un pilnveidošana, publisko rekreācijas vietu veidošana, priekšlikumi ainavu telpu veidošanai u.c.</p>

<p>Siguldas novada tematiskais plānojums 2012.-2024. gadam. Ainavu plāns</p>	<p>Ir definēta ainavas struktūra - ainaviskās vienības, ainavu elementi – veikta kartogrāfiskā analīze un pētījumi dabā. Analizēti – dabas un antropogēnie faktori, ainavas vēsturiskās attīstības etapi. Izdalīti ainavu tipi, ainavu telpas, ainavu ietekmējošie faktori.</p>	<p>Ainavu vērtību un risku karte, kas ir pamats teritorijas plānošanai. Plānošanas rīki – konceptuāls lokālais ainavu plāns, lokāli ainavu plāni, ainavisko ceļu plānošana. Izstrādātas Siguldas pilsētvides un piepilsētas ainavu vadlīnijas, ainavu aizsardzības noteikumi</p>
<p>Bauskas pilsētas upju ainavs un zaļās infrastruktūras tematiskais plānojums</p>	<p>Esošās situācijas raksturojums – zemes seguma lietojuma veids, dabas vērtības, zaļās infrastruktūras raksturojums, ūdens resursi, kultūrvēsturiskais mantojums, ainavas estētiskais un identitātes novērtējums, ekosistēmu pakalpojumu izvērtējums, sociāli – ekonomiskais raksturojums</p>	<p>Kā plānošanas rīki ir izmatoti - upju ainavas un ZI attīstības scenāriji – pilsētas, apkaimju, aktivitāšu punktu mērogā, ainavas kvalitātes mērķu definēšana un ZI vīzija, vadlīnijas upju ainavu un ZI pārvaldībai, uzraudzība un novērtēšana, upju ainavas zīmola izstrāde kā ainavas identitātes aktīvais rīks</p>

Aktuālo projektu izpētei izmantoti materiāli, kas pieejami VARAM publiski pieejamajā arhīvā, kā arī “Baltijas Vides forums” un “Vides risinājumu institūts” mājaslapās pieejamā informācija par projektiem. Maģistra darba vajadzībām ir plāns izskatīt katru projektu, izkristalizējot vērtīgās metodes un atzinumus. Pēdējos gados aktīvi notiek projektu realizācija saistībā ar ainavu ekoloģiskajiem jautājumiem. Atsevišķa daļa veltīta tieši **ĪADT vērtību saglabāšanai** un pārvaldībai (*Mantojuma ilgtspējīga apsaimniekošana ūdensceļu reģionos (SWARE); Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju Zemgalē un Ziemeļlietuvā apsaimniekošanas uzlabošana, radot ilgtspējīgu pamatu dabas teritoriju saudzīgai apsaimniekošanai un dabas vērtību saglabāšanai; Sektorālās informācijas sistēmas atbalsts bioloģiskās daudzveidības sektoram (BEF)*).

Dabas teritoriju plānošanas jautājumi (Jūras un sauszemes mijiedarbību izpēte Dienvidkurzemes piekrastē; Latvijas simtgades dabas deklarācija; *Pārskats par ainavu plānošanas aspektiem pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentos*; „Risku un ievainojamības novērtējums un pielāgošanās pasākumu identificēšana ainavu plānošanas un tūrisma jomā”; *NFI projekts „Latvijas plānošanas reģionu un vietējo pašvaldību teritoriālās attīstības plānošanas kapacitātes palielināšana un attīstības plānošanas dokumentu izstrādāšana”*; *No jūras ekosistēmas novērtējuma līdz integrētai pārvaldībai un ilgtspējīgai jūras un piekrastes plānošanai (BEF)*; *Latvijas upju baseinu apsaimniekošanas plānu ieviešana laba virszemes ūdens stāvokļa sasniegšanai (BEF)*). Arvien aktuāls ir jautājums arī par **degradēto teritoriju** ilgtspējīgu izmantošanu un atveseļošanu (Piesārņoto vietu efektīva sanācija un ilgtspējīga izmantošana (BECOSI)). Atsevišķa grupa projektu saistīta ar **sabiedrības iesaisti un izglītošanu**, izstāžu un līdzdalības aktivitātes (*Dabas daudzveidība*

Latvijas ainavās. *Ainavas runā!*; *Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju glabātie dārgumi – dāvana Latvijai no paaudzes paaudzē; Ceļojošā izstādē “Latvijas dabas bagātības”*; *Latvijas Dabas fonda īstenotais projekts “Dodies ainavās!”*). Ar telpiskās plānošanas aktuālajiem jautājumiem saistītie projekti akcentē tieši **ĪADT un TP sasaistes** iespējas (*Latvijas īpaši aizsargājamo dabas teritoriju integrācija teritorijas plānojumā. Integrētie plānojumi | Integral Planning; Nr.4.3-24/NFI/INP-003 „Latvijas īpaši aizsargājamo dabas teritoriju integrācija teritorijas plānojumā” (Dabas aizsardzības pārvalde)*). **Pilsētvide, publiskās ārtelpas** ainavu attīstība un apsaimniekošana kā viens no pilsētvides aktuālajiem jautājumiem realizēts vairākos projektos, liekot uzsvāru un plānošanu un apsaimniekošanas nepieciešamību (*Quality in urban greenspace design and management; Pagalmu renesanse; “Aizkraukles novada Daugavas ūdenskrātuves ainavu koncepcija”*; *“Ainava pilsētā” (“UrbanLinks 2 Landscape”, Nr. PGI04846)*; *“Rīgas pilsētas ainavu teritoriju izdalīšana, analīze un novērtēšana”*; *Ilgtspējīga mobilitāte pilsētās un ikdienas pārvietošanās Baltijas jūras reģiona pilsētās (BEF)*). **Zaļās infrastruktūras** pilnveidošanas jautājumi skatīti gan caur ūdenstecēm, gan zālāju pilnveidošanu, kā arī izmantojot ekosistēmu pakalpojumu metodi (*LLI-291 “Zaļās infrastruktūras pilnveidošana zemieņu upju ainavā” (ENGRAVE)*; *“Integrēta plānošanas pieeja zālāju dzīvotspējai” (akronīms LIFE Viva Grass; 02/2015-07/2018: Ekosistēmu pakalpojumu kartēšana kā atbalsts politikas veidošanā un lēmumu pieņemšanā (ESMERALDA); 03/2014-11/2014: Zālāju ekosistēmu pakalpojumu apzināšana un kartēšana Siguldas novadā)*). **Klimata pārmaiņu** pielāgošanas jautājumi arvien aktīvāk ir realizēti projektos (*Priekšlikuma izstrāde Nacionālajai klimata pārmaiņu pielāgošanās stratēģijai, identificējot zinātniskos datus un pasākumus pielāgošanās nodrošināšanai klimata pārmaiņām, kā arī veicot ietekmju un izmaksu novērtējumu; 06/2016 – 05/2020: Ilgtspējīga un integrēta pārvaldība resursu efektīvai izmantošanai Eiropā, saistot ūdens, zemes, pārtikas, enerģijas un klimata jomas (SIM4NEXUS); Elektronisko materiālu kapacitātes paaugstināšana par klimata pārmaiņām lauku teritorijās*). **Ainavu plānošana, kultūrvēsturiskie un sociālie aspekti** ir viens no aktuālajiem jautājumiem, ko iespējams pētīt visplašākajā griezumā (*Latvijas ainavu skaistums un dabas daudzveidība kino: veltījums Latvijas simtgadei; Monogrāfijas “Latvijas, zeme, daba, tauta, valsts” sagatavošana un izdošana; Vēsturiskās vērtības un ar tām saistītās ainavas” (HISTCAPE) (VARAM resursu arhīvs S.a., Baltijas Vides ... S.a., Historical assets...S.a., Vides risinājumu... S.a.)*).

Kopumā veiktais darbs Latvijā gan ainavu izpētē, gan ainavu plānošanā ir paveikts liels un tas ir labs pamats turpmākai ainavas integrētai plānošanai, balstoties uz jau veiktajiem pētījumiem un analizējot projektu pieredzi un to ieviešanas procesa gaitu. Sarežģījumi rodas dēļ tā, ka informācija nav pieejama vienuviet, cita informācija nav digitalizēta, un projektiem noslēdzoties, to rezultāti grūti izmantojami turpmākiem pētījumiem – nepieejami izejas dati vai sagatavoto rezultātu grafisko materiālu izejas faili. Tātad apkopošana un mērķtiecīga lietošana ir apgrūtināta. Ja pētījums vai projekts ir kļuvis par tematisko plānojumu vai ir daļa no teritorijas plānojuma, tad situācija ir labāka, pateicoties to iekļaušanai TAPIS datu bāzē.

5.3. Ainavas plānošanas, aizsardzības un pārvaldības jautājumu iekļaušana Latvijas normatīvajos, stratēģiskās plānošanas un politikas dokumentos

Latvijas normatīvie, stratēģiskās plānošanas un politikas dokumenti visos līmeņos definē ainavas nozīmi cilvēku dzīves vides kvalitātes nodrošināšanai, kā arī ainavu kā valsts nacionālās intereses objektu un ilgtspējīgās attīstības neatņemamu sastāvdaļu. Nodaļā analizēta esošā normatīvo dokumentu bāze un ainavas (*īpaši akcentējot nacionālās nozīmes ainavas*) plānošanas, aizsardzības un pārvaldības tēmu iekļaušana tajos, lai definētu esošo normatīvo ietvaru, kā arī izprastu dokumentu ietekmi uz ainavas plānošanas un pārvaldības procesiem, kas palīdzēs izstrādāt piemērotāko risinājumu nacionālas nozīmes ainavu plānošanai un pārvaldībai.

Atskatoties simts gadu vēsturē, iezīmējas atsevišķu normatīvo dokumentu grupu un politisko lēmumu **ietekme uz ainavu** tiešā vai netiešā veidā. Jau sākot ar 1920. gada Zemes reformas ieviešanu iezīmējas straujas ainavas izmaiņas, kas skāra lauksaimniecības zemju sadalījumu, mainot atsevišķu saimniecību mērogu. Vēlāk kolektīvizācijas ietekmē, ainavā parādījās cita mēroga elementi, mainījās saimniecības kultūra un atkal mainījās vienas zemes vienības mērogs, bet viensētas nozīme mazinājās, cilvēkiem pārceļoties uz pilsētām. Papildus izmaiņas šajā periodā skāra arī piekrasti, kura kļuva par militāro teritoriju ar ierobežotu saimniecisko darbību un piekļuvi, mazinot piekrastes ciemu pastāvēšanas iespējas. Jau vēlāk, 1990. gadā iezīmējās jaunas ainavas izmaiņas, ko ietekmēja zemes privatizācija, kolhozu un rūpnīcu funkciju izsīkšana, kā arī jaunu regulējošo normatīvo aktu neesamība un pastāvošās normatīvas bāzes nespēja regulēt jaunas vajadzības un procesus. Tie bija saistīti ar intensīvu interesi par piepilsētu un piekrastes, arī citu dabas teritoriju apbūvi, iezīmējot haotisku apbūves struktūru un apdraudot ainavas vērtības (Melluma 1994; Mander, Kuuba 2004; Bell et al. 2007; Penēze 2009; Zigmunde, Ņitavska 2017).

Vienā no savām publikācijām (Zigmunde, Ņitavska 2017) jau analizēju **normatīvo dokumentu ietekmi** uz Latvijas ainavu plānošanu un pārvaldību, strukturējot pieejamo dokumentu kopu vairākās grupās – atkarībā no ietekmes mēroga, ietekmes veida, ietekmes jomas un atbildīgās institūcijas (De Montis 2014). Ietekmes mērogu iezīmē jau esošais dokumentu līmeņu ietvars:

- **Eiropas līmenis** – Eiropas līmeņa stratēģiskie dokumenti, kas pamatā iezīmē ainavas vērtību saglabāšanu caur vides aizsardzību un Ainavu konvenciju;
- **Nacionālais līmenis** – tie ir Latvijas stratēģiskie dokumenti – ilgtspējīgas attīstības stratēģijas, Nacionālās attīstības plāns, kā arī Ainavu politikas pamatnostādnes. Šajā līmenī iezīmējas arī nozaru stratēģiskie dokumenti, kas atrodas dažādu ministriju pārvaldībā;
- **Reģionālais līmenis** – caur reģiona telpiskajiem plānojumiem un stratēģiskajiem dokumentiem. Pēdējos gados ir arī pieredze reģiona ainavu un zaļās infrastruktūras plāna izstrādē (*Zemgales plānošanas reģions*);
- **Lokālais līmenis** – pilsētu un novadu plānojumi visos līmeņos, ieskaitot tematiskos plānojumus. Šobrīd pašvaldības veiksmīgi uzsākušas arī ainavu tematisko plānojumu izstrādi, pilsētvides apstādījumu tematiskos plānu izveidi. Šajā līmenī ietilpst arī atsevišķi plānojumi konkrētiem objektiem vai individuālie aizsardzības dokumenti.

Ainavas plānošanu, aizsardzību un pārvaldību **ietekmē vairākās jomas** – Klimata pārmaiņas, tautsaimniecības attīstība, lauku attīstība, ilgtspējīga attīstība, teritorijas attīstības plānošana, autosatiksmes apakšnozare, būvniecības joma, tūrisms, ūdeņu pārvaldība, meža nozare, vides un dabas aizsardzība – viss kopā ir iespaidīgs normatīvo dokumentu kopums, kur katrs no savas puses regulē šauru jomu un šajā procesā iesaistītas gandrīz visas Latvijas ministrijas (Zigmunde, Ņitavska 2017).

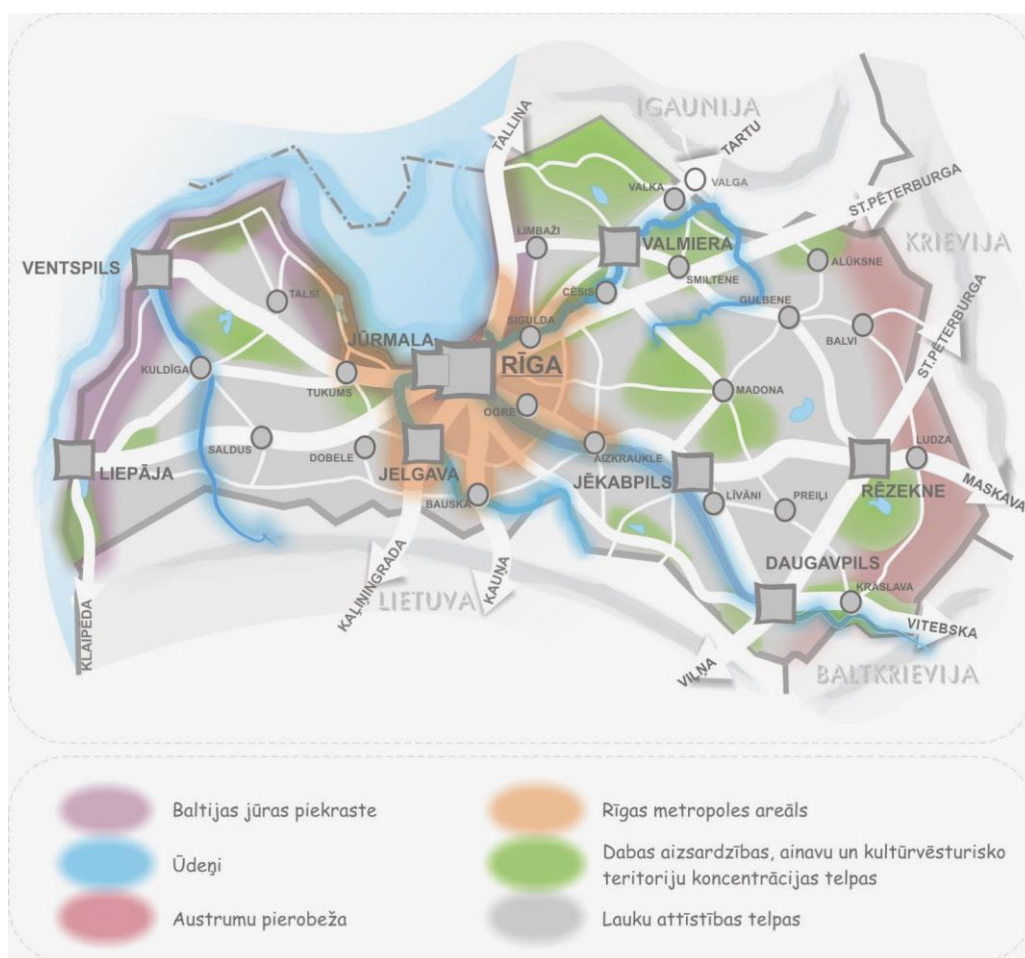
Eiropas Ainavu konvencija (EAK) skaidrāk iezīmēja ainavas jautājumu kopu, ko ietver, vai nākotnē varētu ietvert, katras valsts normatīvie dokumenti, kā arī plānošanas dokumenti gan nacionālā, gan reģionālā un lokālā līmenī. EAK ratificēšana ir brīvprātīgs valsts lēmums, un daudzas valstis Eiropā to ir ratificējuši, ieskaitot Latviju (2007. gadā), uzsākot valsts līmenī vadītu stratēģisko lēmumu ieviešanu un rīcību plāna realizēšanu. Jāatzīmē, ka valstis, kas nav ieviesušas konvenciju realizē savu ainavu politiku ne mazāk veiksmīgi (De Montis 2014; Zigmunde, Ņitavska 2017). Ainavas konvencijas ietekme uz nacionālo dokumentu izstrādi un iespējamo ieviešanu ir pētīta daudzās valstīs, koncentrējoties uz savas valsts specifiskajiem aspektiem un iezīmēm, kas skar gan pašas ainavas jēdziena ieviešanu, gan procesiem, kas saistīti ar konvencijas ieviešanu, gan sasisti ar esošajiem normatīvajiem aktiem un teritorijas plānošanas tradīcijām, kā arī dabas aizsardzības jautājumiem. Jau šajos pētījumos iezīmējas viens no problēmjautājumiem – ainavu robežu nesakrītība ar administratīvajiem jautājumiem, kas ir aktuāls jautājums arī Latvijā (De Montis 2014; Būrgi et al 2004; Melluma 2009; Maksymenko 2013; Zigmunde, Ņitavska 2017).

Līdz ar Ainavu politikas pamatnostādņu pieņemšanu, ir adaptēti arī **EAK lietotie termini**, kur definēti vairāki ar ainavu un ainavas kvalitātēm saistīti termini. Nacionālas nozīmes ainavu izpratnei būtiski pieminēt sekojošus terminus:

- **Dažādu ainavu definēšana** - ainaviski vērtīgas teritorijas, unikāla ainava, nacionālo interešu telpas, aizsargājamo ainavu apvidi, ikdienas ainavas, kultūrvēsturiskā ainava, tipiskā ainava – balstoties uz pašas ainavas definīcijas, akcentēta cilvēka un dabas mijiedarbība, ar centieniem piešķirt ainavām, sabiedrībai būtiskās vērtības un nozīmes, kas balstās uz vietas identitātes pamatvērtībām, kā arī ilgtspējības principiem un valsts attīstībai nozīmīga potenciāla saglabāšanu. Ne mazāk būtiska arī dabas vērtību izcelšana, kas piešķir ainavai unikālu raksturu vai ir viens no kultūrvides elementiem, uz kā balstās rekreācijai un tūrismam piemērotas vides vērtības.
- **Ainavu raksturojošie termini** – ainavu raksturs, ainavu kvalitāte, ainavas kvalitātes mērķis, ainavas struktūra, ainavas struktūras elements, ainavu telpa, ainavas attīstība jeb mainība – definējot ainavu elementus un to kopas, ainavu telpisko struktūru un to raksturojošie lielumi.
- **Rīcības un dokumenti** – ainavu aizsardzība, ainavu politika, ainavu plānošana, ainavu plāns, ainavu pārvaldība – nacionālā, reģionālā un lokālā līmeņa rīcības, aktivitātes vai dokumenti, kuru mērķis, balstoties uz sabiedrības interesēm, plānot, aizsargāt un pārvaldīt ainavas.

Ilgtērmiņā valsts līmenī, iezīmējot ilgtspējīgas attīstības stratēģijas arī ainavas jomā, **Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija** (LIAS) nosaka virkni darbību, kas vērstas uz Latvijas tipisko un unikālo dabas un kultūrvēsturisko ainavu saglabāšanu, akcentējot

iedzīvotāju dzīves vides kvalitātes būtiskumu – valsts atbalsts daudzfunkcionālām un ražojošām lauku teritorijām, kas ir būtiski kultūrainavas pastāvēšanas nosacījumi; Latvijas tipisko un unikālo ainavu noteikšana un inventarizācija, kā arī priekšlikumu izstrāde ainavu pārvaldībai un monitoringam; sabiedrības izglītošana un iesaiste ainavas pārvaldības procesā; ainaviski nozīmīgu teritoriju aizsardzības definēšana teritorijas plānošanas procesā. Papildus telpiskās attīstības perspektīvas viens no mērķiem nosaka Latvijas savdabības saglabāšanu, akcentējot dabas un kultūras mantojuma daudzveidības nozīmi, kā arī tipisko un unikālo ainavu saglabāšanas nepieciešamību. Definējot nacionālo interešu telpas, īpaši definēti dabas daudzveidības, kultūrvēsturisko teritoriju un ainavu būtiskie areāli, kur koncentrējas unikālās vērtības, kas ir reģionu identitātes veidotājelementi un Latvijas atpazīstamības simboli starptautiskā līmenī (5.8.attēls) (Latvija 2030).

5.8.attēls. Latvijas nacionālo interešu telpas (Latvija 2030)

Izcili dabas, ainavu un kultūrvēsturisko teritoriju areāli LIAS definēti kā Latvijas vērtība, kas izpaužas caur dabas un kultūras objektu daudzveidību un izceļas Eiropas līmenī kā mazāk urbanizētā ainava ar dažādam ĪADT. Būtiska ir arī tradicionālā saimniekošana, kas ir vairāku ainavu pastāvēšanas pamatnosacījums, savijoties dabas un cilvēka mijiedarbībai ar reģiona tradīcijām. Ainavas ar izcilu vizuāli - estētisko, ekoloģisko un kultūrvēsturisko vērtību ir saskatāmas kā priekšnoteikums un potenciāls ekonomiskai attīstībai, līdz ar to ir būtiska ainavu vērtību apzināšana, noteikšana un izcelšana - nacionālās nozīmes dabas, ainavu un

kultūrvēsturiskā mantojuma teritoriju areāli, kas iezīmē gan reģiona, gan visas valsts identitāti. Apzinoties ainavas vērtības LIAS nosaka nepieciešamību atbalstīt tieši daudzfunkcionālus un produktīvus lauku reģionus (Latvija 2030).

LIAS viena no nacionālo interešu telpām ir **piekraste**, kas no vienas puses ir unikāla un daudzveidīga gan no dabas un bioloģiskās daudzveidības viedokļa, gan bagāta ar kultūrvēsturiskā mantojuma objektiem, bet no otras puses jutīga ainava, kas pakļauta intensīvai erozijai. Šobrīd aktualizējas jautājums par piekrastes telpiskās transformācijas procesiem dēļ palielinātās intereses veidot gan tūrisma infrastruktūras objektus, gan apbūvi privātmāju un sabiedrisko objektu būvniecībai. LIAS nosaka piekrastes aizsardzības un attīstības virzienu, saglabājot unikālu dabas un kultūras daudzveidību, gan attīstot piekrasti kā ekonomiski aktīvu telpu, kas balstās uz pašvaldību, plānošanas reģionu un citu ieinteresēto pušu sadarbību piekrastes pārvaldībā. Latvijā jau ir izstrādāts dokuments "Piekrastes telpiskās attīstības pamatnostādnes 2011.-2017. gadam", kur skaidri definēta piekrastes ainavas vērtība, akcentējot arī piekrastes ainavas nozīmi un atpazīstamību starptautiskā līmenī (Piekrastes telpiskās.. S.a., Latvija 2030).

Latvijā līdz ar pievienošanos Eiropas Savienībai, jārealizē **Ainavu politika**, tajā ietverot Konvencijas 5. un 6. pantā noteiktos pasākumus. Latvijas ainavu politika ir noteikta Latvijas ainavu politikas pamatnostādnēs 2013.-2019. gadam, kura 2013. gada 7. augustā ar rīkojumu Nr.361 (prot. Nr.41 77.§) „Par Ainavu politikas pamatnostādņēm 2013.–2019. gadam” apstiprināja Ministru kabinets. Analizējot gan esošajos normatīvajos dokumentos iekļauto informāciju, stratēģijas un rīcības, gan izvērtējot ainavas izmaiņas un to ietekmējošos faktorus, gan ainavu pārvaldības situāciju Latvijā visos līmeņos, gan izglītību un pētniecību, ir definētas problēmas, kas jārisina, realizējot ainavu politiku. Vēl 2012. gadā ir definētas sekojošas situācijas:

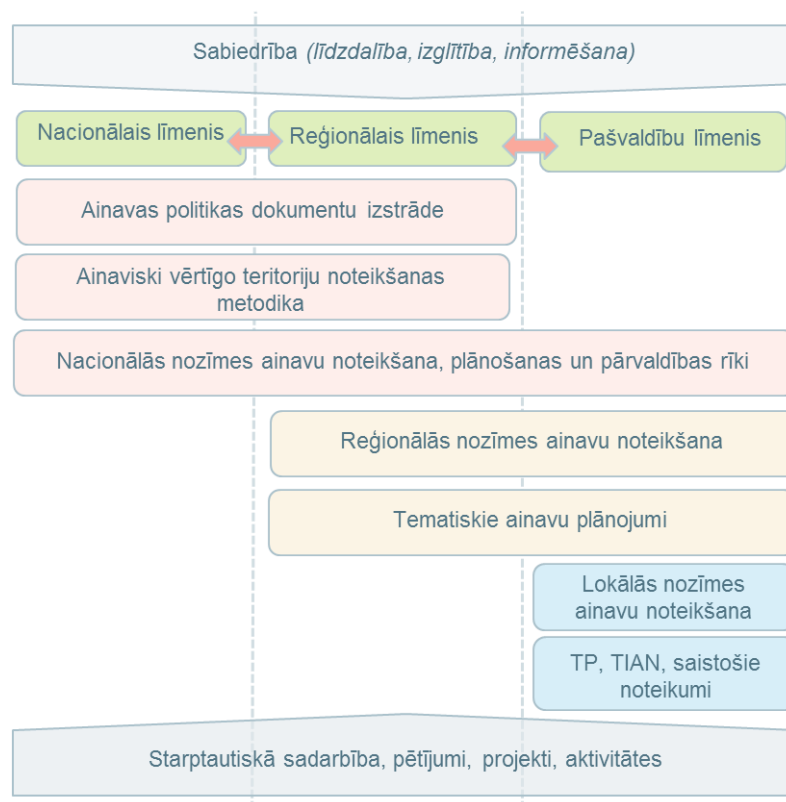
- **Būtiskie ainavu transformācijas procesi**, ko ietekmēja plānošanas procesā nepietiekama ainavisko vērtību respektēšana, kas izmainīja ainavas kultūrvēsturisko un telpisko struktūru; apbūves intensitātes spiedienā zaudētas ainavas vērtības, intensificējoties urbanizācijas procesiem ap lielām pilsētām; degradēto teritoriju un objektu ietekme uz ainavas koptēlu; LIZ un meliorācijas gravju aizaugšana, zaudējot atklātas ainavas un vērtīgas skatu līnijas, gan samazinot bioloģisko daudzveidību un negatīvi ietekmējot cilvēka dzīves vides kvalitāti un saimniecisko vidi; meža cirsmu apjomu palielinājums, mainot ainavas telpisko struktūru un pazeminot vizuālo ainavas kvalitāti;
- **Ainavu pārvaldības zemā efektivitāte** – uz ierobežojumiem balstītie pārvaldības principi, kas nespēj nodrošināt ainavas attīstību, sadarbojoties sabiedrībai un pārvaldības institūcijām; atbildīgo institūciju kompetenču precizēšana un sadarbības stiprināšana, kā arī vienotais rīcību plāns, kas ļauj darboties saliedēti; vērtīgās ainavas nav izdalītas atsevišķi, bet daļa iekļaujas ĪADT, līdz ar to akcents ir uz dabas aizsardzību, kas reizēm nesaskan ar ainaviskām vērtībām; ainavu novērtēšanas vienoto metodisko vadlīniju trūkums, kas neļauj salīdzināt situāciju dažādos reģionos vai pašvaldībās, jo ainavas novērtēšana notika fragmentāri un pēc atšķirīgām metodikām; plānošanas dokumentos ainavu plānošana, aizsardzība un pārvaldība apskatītas samērā vispārīgi, neprecizējot rīcības;

- **Atšķirīga ainavas uztvere un vērtību skala** – vienota informācija par ainavu un tās kvalitāti, plānošanu, aizsardzību un pārvaldību trūkst, kas apgrūtina dažādu lēmumu pieņemšanu visā Latvijā un visos līmeņos; vēl joprojām jāattīsta sabiedrības izglītības pasākumi, kā arī jāstiprina reģionu un pašvaldības speciālistu kapacitāte, piesaistot ainavas pārvaldības un plānošanas speciālistus, kas ir arī viens no izaicinājumiem; neskatoties uz vairākiem pētījumiem ainavas jomā, nav veikts pilnvērtīgs apkopojums un nenotiek starpdisciplināri pētījumi, kas spēj parādīt ainavu vērtības un problemātiku no vairākām pusēm (Ainavu politikas S.a.)

Nacionālās nozīmes ainavu kontekstā Ainavu politikas pamatnostādņēs definētos pamatprincipos jābalstās uz vairākiem principiem:

- **Nodrošinot ainavu ilgspējīgu attīstību** - ilglaicīguma un piesardzības princips, pakāpeniskuma un nepārtrauktības princips, radošuma princips; pielāgošanās princips;
- **Nodrošinot ainavas vērtību saglabāšanu** - telpiskās pieejas princips, ainavu kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanas princips, ainavu estētiskās kvalitātes saglabāšanas un attīstīšanas princips, ainavu ekoloģiskās kvalitātes saglabāšanas un attīstīšanas princips;
- **Nodrošinot sabiedrības līdzdalību un sadarbību** - savstarpējās saskaņotības un atklātības princips, sabiedriskās līdzdalības princips, ainavu sociālekonomisko vērtību saglabāšanas un attīstīšanas princips (Ainavu politikas S.a.).

Definējot nākotnes redzējumu par Latvijas ainavām, ir nepārprotami pamatota ainavas nacionālā vērtība – ainava, kā vienots dabas un kultūras mantojums gan pilsētās, gan lauku teritorijās, kas attīstās kā valsts kopumā un katra cilvēka identitātes veidols. Zem rīcības virziena “Ainavu pārvaldības uzlabošana” ir izteikta nepieciešamība noteikt nacionālās nozīmes ainaviski vērtīgās teritorijas, definējot arī vērtīgo ainavu **noteikšanas mērķi** – noteikt Latvijas unikālās un nozīmīgās ainavas, kur savijas dabas un kultūras mantojums, kas ir valsts un iedzīvotāju identitātes pamats. Šāds definējums ir minēts gan valsts līmenī, gan reģionu līmenī – katrā nosakot vērtīgās ainavas ar iespēju **reģionu līmenī** izstrādāt vērtīgo ainavu “Ainavu plānus”, iekļaujot ainavu attīstības un plānošanas ieteikumus vietējā līmenī. **Pašvaldību līmenī** ieteikts sadarbībā ar sabiedrību noteikt ainaviski vērtīgas teritorijas, kultūrvēsturiski nozīmīgas ainavas vai objektus, kas ir pašvaldības telpiskās struktūras veidotāji, kā arī iekļaut pašvaldību stratēģiskajos dokumentos. Papildus ainavu plānošana paredzēta caur tematiskiem plānojumiem gan visai pašvaldībai kopumā, gan atsevišķām teritorijām (5.9.attēls).

5.9.attēls. Institūciju kompetence un atbildība ainavu pārvaldībā (Autora veidots, pēc Ainavu politikas pamatnostādņēs 2013.-2019. gadam definētās informācijas)

Šobrīd ir pieejama politikas ieviešanas pirmā posma atskaite (2020. gada 11. augusta). Izvērtējot šo dokumentu izvirzījās sekojošas atziņas:

- **Ainavas saglabāšanas** jautājumi ietverti stratēģijā “Latvija 2030”, uzsverot valsts atbalstu, ainavas inventarizācijas nepieciešamību, sabiedrības izglītošanu ainavas apsaimniekošanas jautājumus, teritorijas plānojumu nozīmi ainavas saglabāšanas jautājumos, nosakot ainaviski nozīmīgās vietas;
- **Latvijas ainavu politikas mērķis:** “*Daudzfunkcionālas un kvalitatīvas ainavas, kas visā Latvijā uzlabo cilvēku dzīves kvalitāti, veicina vietu, reģionu un valsts ekonomisko aktivitāti un atpazīstamību, kā arī bioloģisko daudzveidību*” .
- **NAP 2027 un citos politikas plānošanas dokumentos noteikto rīcību īstenošana, kas vērstas uz ainavu kvalitātes uzlabošanu** – ir runa par horizontālo ieviešanu caur vairāku ministriju kompetencēm un dažādiem dokumentiem, kur ir gan tiešā, gan netiešā ietekme (*Reģionālās politikas pamatnostādņu 2013.–2019. gadam, Vides politikas pamatnostādņu 2014.–2020. gadam, Piekrastes telpiskās attīstības pamatnostādņu 2011.-2017. gadam, Kultūrpolitikas pamatnostādņu “Radošā Latvija” 2014.-2020. gadam un LAP 2014-2020 izvirzītajos vidēja termiņa mērķos.*) **īpaša programma ainavu atbalstam nav izstrādāta (NAP2027).**
- Daļa uzdevumu realizējas caur **Lauksaimniecības un Meža politiku** par lauksaimniecības un mežsaimniecības teritoriju ilgtspējīgu ainavu attīstību;
- **Ainavu pārvaldības uzlabošana** – caur ĪADT dabas aizsardzības plānu izstrādi; gaidīta VPP (Valsts pētījumu programma) uzsākšana (2020), lai sagatavotu priekšlikumus

normatīvajam ietvārām par Nacionālās nozīmes ainaviski vērtīgām teritorijām; izpildīta aktivitāte citu valstu pieredzes izvērtējumā ZBR Rīcības plānu un UNESCO programmas “Cilvēks un biosfēra” stratēģiju 2015.–2025. gadam; priekšlikumi par degradēto teritoriju revitalizēšanu – izpildīts caur ES, Kohēzijas fonda atbalsta programmām; ainavas novērtēšana nacionālajā līmenī, veidojot atlantu, izstrādāt vadlīnijas – daļēji realizēta caur projektu “Ainavas dārgumi” un gaidīta VPP realizācija;

- **Vietējā līmenī** – pašvaldību IAS, tematiskajos plānojumos, TIAN, attīstības programmās, pašvaldības līmeņa pētījumos un projektos, dažādu biedrību aktivitātēs;
- **Reģionālajā līmenī** ainaviski vērtīgās teritorijas ir identificētas plānošanas reģionu IAS, atsevišķos projektos (*“Zaļās infrastruktūras pilnveidošana zemieņu upju ainavā” (ENGRAVE)*);
- **Nacionālajā līmenī** – “Latvijas ainavu dārgumi” (*nav realizēts līdz galam kā bija iecerēts*), “Ainavas balva”;
- **Izpratnes un zināšanu kopu veidošana** – par ainavu tēmu, ainavu pārvaldības speciālistu izglītības izveide un pētniecības stiprināšana caur pētījumiem, projektiem, publikācijām (*Pārskats par ainavu plānošanas aspektiem pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentos*) un vadlīnijās *ainavu plānošanai vietējā līmenī*); universitāšu studiju programmas, biedrību un VARAM, “Latvijas Dabas fonds” un “Pasaules dabas fonds” organizētie semināri, kursi, apmācības, pētījumi, aizstāvētie promocijas darbi vairākās zinātnes jomās (Informatīvais ziņojums.. S.a.);

Lai veiksmīgāk nodrošinātu visu ieinteresēto un kompetento pušu sadarbību ainavu saglabāšanas, plānošanas un pārvaldības jautājumos, VARAM plāno ieviest ainavu ekspertu padomi. Pēc valsts pētījumu programmas rezultātiem plānots sagatavot Ainavu politikas ieviešanas plānu 2024.-2027. gadam, iekļaujot trīs rīcības virzienus – valsts politikas plānošanas dokumentos urbāno un lauku ainavas kvalitātes uzlabošanas noteikto rīcību īstenošana, ainavu pārvaldības uzlabošana, respektējot aktuālo klimatu pārmaiņu pielāgošanas politiku, ainavu pārvaldības speciālistu izglītības stiprināšana, pētniecības veicināšana (Informatīvais ziņojums.. S.a.).

Latvijā kultūrvēsturiskā ainava kā jēdziens ir iekļauta daudzos plānošanas dokumentos, bet pilns un visaptverošs jēdziena skaidrojums ir tapis 2016. gadā Turaidas muzejrezervātā rīkotā seminārā, kur tapusi Kultūrvēsturiskās ainavas rezolūcija. Apzinoties, ka kultūrainavas veido gan Eiropas, gan Latvijas nozīmīgu mantojuma daļu, kā arī mūsdienu globalizācijas un klimata pārmaiņu radītus draudus, kā arī citus kultūrainavas transformācijas cēloņus, rezolūcijas dokuments pauž vairākas nostādnes:

- Kultūrainavas ir vērtība un resurss turpmākai ilgtspējīgai attīstībai, kas ir virzīts nevis haotisks process un ainavas pārmaiņas ir neizbēgamas, bet ar centrēto dzīves vides kvalitāti, ilgtermiņa atbildīgo skatījumu nākotnē un vietas identitāti;
- Būtiska ir ainavas kognitīvo vērtību (*Genius Loci*) saglabāšana, izvairoties no neracionāla, neatbilstoša un neestētiska vides labiekārtojuma;
- Nepieļaut vēsturiski vienoto ainavu kompleksu izjaukšanu par atsevišķām funkcionālām daļām, veicinot īpašnieku un pārvaldnieku sadarbību;

- Ekonomisko instrumentu lietošana ainavas pārvaldībā;
- Izcelt vietējām kopienām nozīmīgo ainavu plānošanas un pārvaldības instrumentus;
- Ainavas pētījumu atbalsts, iesaistot sabiedrību;
- Ainavas kvalitāšu mērķu izvirzīšana teritorijas plānošanā, respektējot sabiedrības intereses, izmantojot radošās metodes, mazinot birokrātisko slogu;
- Nepieciešamība pēc starpdisciplināras sadarbības un sabiedrības iesaistes mehānismiem, ainavu pārvaldības un monitoringa rīkiem, kas ir vērsti uz sadarbības un izglītības mērķiem;
- Ainavas lomas un ainavā notiekošo procesu kā izglītības jautājumu iekļaušana skolās;
- Koptas un uzturētas kultūrainavas pamats ir dziļa ainavas izpratne un pieņemšana kā daļu no sava dzīves veida (Kultūrvēsturiskās ainavas rezolūcija 2016).

Jau šobrīd Latvijā ainavas, kurām ir īpaša dabas vērtība, iekļautas ĪADT statusā, bet ainavas ar kultūrvēsturisko, sociālo vai simbolisko vērtību ne vienmēr ir nostiprinātas likumiskā ceļā, tomēr notikuši jau vairāki mēģinājumi to nostiprināt un definēt. Svarīgi atzīmēt, ka ainavas vērtības var būt gan lokālā, gan reģionālā, gan nacionālā līmenī. Papildus veidots pārskats un analīze par pašvaldību izstrādātajiem dokumentiem, kas iekļāva ainavas jautājumu kopu (*iekļauts nodālā 5.1.*).

Latvijā ir definēti un aizsargāti 9 **aizsargājamo ainavu apvidi** (5.2.tabula), piešķirot ĪADT statusu. Tās ir dažāda lieluma teritorijas, kurās tiek aizsargāta īpaši skaista un daudzveidīga, Latvijai raksturīga ainava un kultūrvide. Visas šīs ainavas izvietojas Vidzemē un Latgalē (Dabas aizsardzības pārvalde S.a.). Visas teritorijas ir aizsargātas ar Ministru kabineta noteikumiem Nr.69 “Noteikumi par aizsargājamo ainavu apvidiem” (Noteikumi par aizsargājamo.. 1999), Ministru kabineta noteikumi Nr.264 “Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi” (Īpaši aizsargājamo.. 2010).

5.2.tabula

Aizsargājamo ainavu apvidi – īss raksturojums (Dabas aizsardzības pārvalde S.a.)

AAA nosaukums	Izveidošanas gads	Platība, ha	Ainaviskais novērtējums	Saglabājamās ainavu vērtības (<i>neiekļaujot dabas vērtības</i>)
Vestiena	1977	27 114	ir	Vidzemes augstienes tradicionālā un raksturīgā ainava, iekļaujot dabas daudzveidību. Izcili ainavu elementi un kompleksi – Gaiziņkalns ar lielpauguru kompleksu, ainaviski un bioloģiski vērtīgs ainavas komplekss - Vestienas ezeru grupa,
Veclaicene	1977	20 846	ir	Ziemeļvidzemes kultūrainavas aizsardzība, izteiksmīgi ezeru ainavu kompleksi
Augšzeme	1977	20 813	ir	Sventenes un Meduma ezeru ainaviski augstvērtīgās ainavas, kas izceļas ar lielpauguru izteiksmīgu reljefu kā arī tradicionālo apbūvi

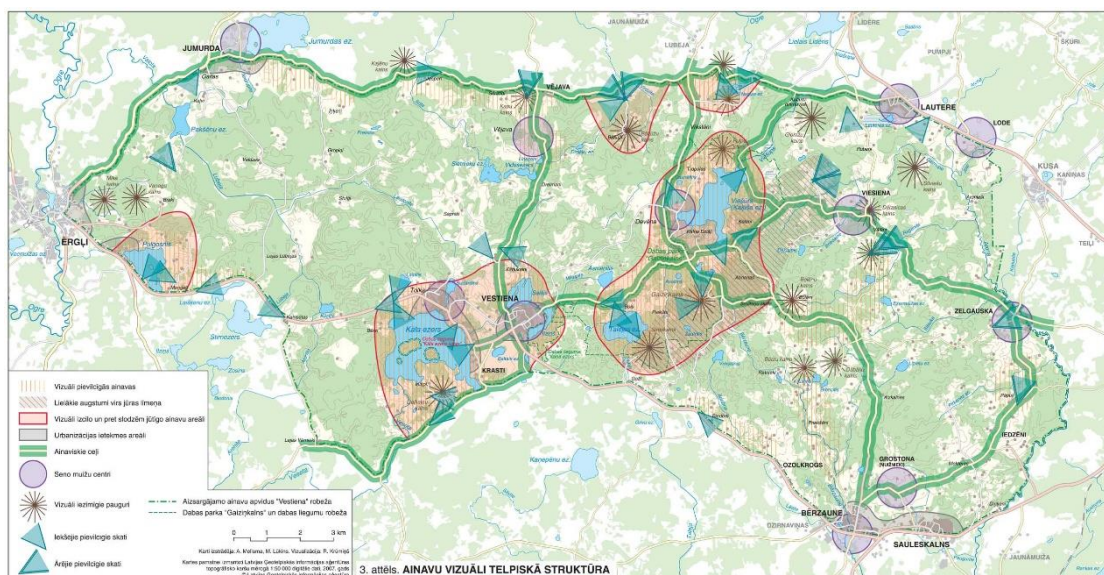
Vecpiebalga	1987	8 925	ir	Raksturīgās Vidzemes kultūrainavas saglabāšana ar reljefa daudzveidību un reģionam raksturīgām mājkopām
Augšdaugava	1990	52 078	nav	Daugavas ielejas izcilās kultūrainaviskās vērtības, Daugavas loku ainaviskās skatu līnijas un tradicionālā apbūve – sādžas un ciemi
Ziemeļgauja	2004	21 749	daļēji	Gaujas unikālā un mazpārveidotā ainava ar vecupju ainavas areāliem, iekšzemes kāpu ainavas
Ādaži	2004	10 150	daļēji	Savdabīga virsāju un smiltāju ainava
Kaučers	2004	2 769	daļēji	Ezeru ainavas areāls ar pauguraino reljefu
Nīcgales meži	2004	915	ir	Daudzveidīga meža ainava un unikāls ainavas elements Nīcgales akmens

Vairākiem AAA ir izstrādāti ainavu vizuāli telpisko struktūru plāni, iekļaujot tādas parametrus kā (*saraksts tapis apkopojot pieejamos AAA ainaviskos vērtējumus*):

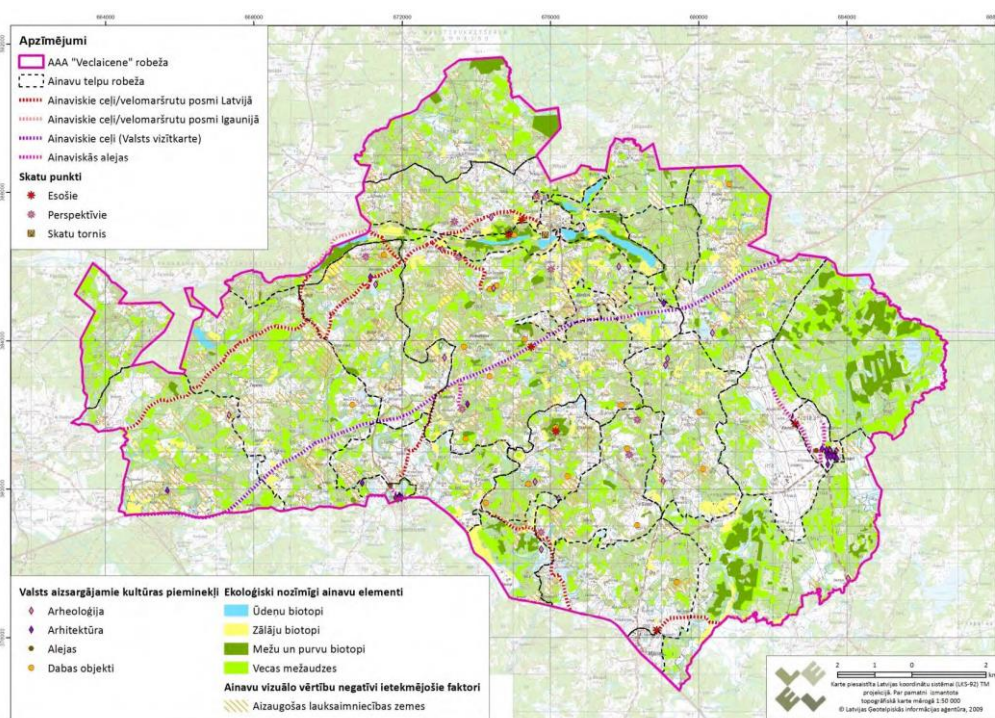
- **Vizuāli izcilie ainavu areāli**, izdalot arī jūtīgo ainavu robežu – šīs ainavas varētu būt nacionālā līmenī vērtīgas un saglabājamās ainavas;
- **Tradicionālās un tipiskās ainavas** – kā reģionāla kultūrvēsturiskā vērtība, kas parāda ilgstoši izveidoto dabas un cilvēka mijiedarbību;
- **Ainaviskie ceļi** – kā attīstības potenciāls tūrisma maršrutiem;
- **Vizuāli nozīmīgie pauguri** – gan kā reljefa forma, gan kā potenciāli vērtīgo skatu vietas;
- **Atsevišķi ainavas objekti vai elementi ar kultūrvēsturisko vērtību** – iezīmē reģiona vai vietas identitāti, veicinot ainavas estētisko pievilcību;
- **Iekšējie un ārējie pievilcīgie skati** – dažādas vērtīgas un vizuāli – estētiski pievilcīgas skatu līnijas;
- Ainavu telpas ar **ekoloģisko nozīmi** – būtiska ainavas telpiskās struktūras un mazo ainavas elementu saglabāšana;
- **Kultūrvēsturiskā** ainavas nozīme – kultūrvēsturisko objektu un kompleksu integrēšana ainavā;
- Ainavas **vizuālā nozīme** – būtiska pievilcīgo, unikālo vizuālo elementu un skatu vietu saglabāšana un veidošana, jo liels skaits skatu līniju ir aizaugušas (ainavu saskatāmība jeb vizuālā pieejamība);
- Ainavas **sociāli - ekonomiskā vērtība**;
- Ainavas **fiziskā pieejamība** – dēļ privātīpašumu attīstības bieži ir situācijas, ka ainaviski vērtīgas teritorijas nav publiski pieejamas;
- Ainavu **ietekmējošie un degradējošie faktori** – būtiski apzināties esošos un potenciālos ainaviskās kvalitātes mazinošos objektus vai procesus. Pēdējā laikā to ietekme lauksaimniecības zemju un ceļmalu, kā arī skatu līniju aizaugšana;

Veiksmīgs kartogrāfiskais ainavas vērtējums ir attēlots Vestienas AAA un, iekļauts Dabas aizsardzības plānā (5.10.attēls) un Veclaicenes Dabas aizsardzības plānā (5.11.attēls), vērtējot

gan esošo ainavas struktūru, gan izvirzot attīstāmos ainavu areālus, akcentējot to potenciālu – ainaviskie ceļi, velo un gājēju maršruti, tūrisma attīstības iespējas. Izprotot arī **vērtīgo ainavu pastāvēšanas nosacījumus**, ir definētas sekojošas nepieciešamās darbības – ainavu plānošana, ainavu pārvaldība, zinātniskā ainavu izpēte, kultūras objektu un kompleksu aizsardzība, informatīvie un izglītības pasākumi (Vestienas Dabas aizsardzības plāns 2011, Veclaicenes Dabas aizsardzības plāns 2011).

5.10.attēls. Vestienas AAA ainavu vizuāli telpiskā struktūra (Vestienas dabas aizsardzības plāns 2011)

5.11.attēls. AAA Veclaicene ainavas objektu karte (Veclaicenes Dabas aizsardzības plāns 2011)

Jāpiebilst, ka sākotnēji (1970.- 1980. gados) AAA izveides mērķi tieši atspoguļoja izcilu estētiski un kultūrvēsturiski vērtīgo ainavu areālu saglabāšanu, bet deviņdesmitajos gados Eiropas dabas aizsardzības politikas Direktīvu ietekmē vairāk akcentēti sugu un biotopu aizsardzības mērķi, bet ainavas kā komplekss ir skatīti mazāk, līdz ar to vēlākos periodos dibināto AAA mērķos ainavas kvalitātes ne vienmēr izceltas kā prioritāras. AAA ainavas plānos, pēc Aijas Mellumas viedokļa, var izdalīt divas grupas ar saglabājamām ainavām – **īpašas vai unikālas ainavas** visā valsts līmenī un **tradicionālas ainavas**, ko saucam arī par ikdienas ainavām. Analizējot izstrādātos AAA ainavu plānus, jāsecina, ka veiksmīgākā pieeja ir strādāt mērogā, kurā ir iespējams detāli parādīt gan skatu līnijas, gan iezīmēt atsevišķus areālus kartēs – tāpat izvēloties tuvākus mērogus, lielām teritorijām gatavojot to pa daļām (Vestienas dabas aizsardzības plāns 2011). Kopumā ir mainījies AAA izveidošanas mērķis, kas šobrīd vairāk balstās uz aizsargājamo sugu un biotopu kompleksu teritorijas aizsardzību, bet mazākā mērā uz tradicionālās un/vai unikālas kultūrainavas saglabāšanu, kāds bija sākotnējais ĪADT virsmērķis.

Ainavu vērtēšana un ainavu plānu izstrāde notika arī atsevišķam ĪADT. **Gaujas Nacionālais parks** (GNP) ir viena no daudzveidīgākajām, kultūrvēsturiski un vizuāli vērtīgajām teritorijām Vidzemē un to pētniecība, plānošana un aizsardzība ir aizsākusies jau sen. Savukārt, balstoties uz definētajām problēmām, (*ainavu mēroga apdraudējums, skatu vietu aizaugšana, upju ieleju dabiskās ainavas un kultūrainavas degradēšanās*) ir veikts GNP ainavu estētiskais vērtējums un ainavu inventarizācija. Pētījumā ir veikta ainavu klasificēšana, kas balstījās uz ainavas struktūras izpēti, izvērtējot ainavas kultūrvēsturiskās attīstības, ekoloģiskos un vizuālos aspektus. Strādājot pie ainavu klasificēšanas, ir izdalītas Latvijai raksturīgas lokālā līmeņa ainavas, ņemot par pamatu divus faktoros – reljefu un zemes izmantošanu (5.3.tabula).

5.3.tabula

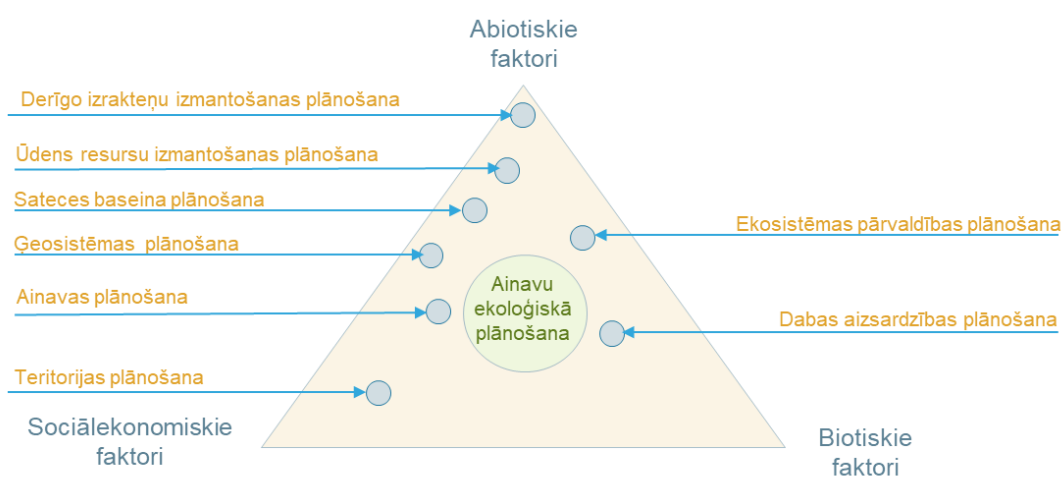
Latvijai raksturīgas/tradicionālas lokālā līmeņa lauku ainavas (Nikodemus, Rasa 2005)

Reljefs/funkcionalitāte	Lauksaimniecībā izmantojamās zemes	Meža zemes	Lauksaimniecības un meža zemju mija
Plakans līdzenums	Līdzena āraine	Līdzena mežaine	Līdzēnā mežāre
Viļņots līdzenums	Viļņota āraine	Viļņota mežaine	Viļņota mežāre
Pauguraine	Pauguraines āraine	Pauguraines mežaine	Pauguraines mežāre

Latvijai **unikālās ainavas** ir definētas – ezeru ainavas, terasēto upju ielejas, upju ielēju ainavas, mitrāju teritorijas un purvu ainavas. Kontekstā ar ainavas attīstības posmiem un politisko, ekonomisko un sociālo procesu ietekmē ainavas iegūst arī savu atpazīstamību. Pētījumā ir veikta arī ainavu inventarizācija, kas balstās uz sekojošu kritēriju vērtēšanu katrā ainavā – ainavas tipoloģija; ainavas vizuāli estētiskie faktori un skatu vietu noteikšana; ainavu attīstība; pašreizējā un perspektīvā izmantošana; ainavas pieejamības un saskatāmības

izvērtējums, ainavu degradējošo faktoru noteikšana, nepieciešamo rīcību noteikšana estētiskās ainavu kvalitātes paaugstināšanai (Nikodemus, Rasa 2005).

Rāznas Nacionālajam parkam (RNP) 2009. gadā ir izstrādāts “Ainavu ekoloģiskais plāns”, kas pamatā ir balstīts uz dzīvotspējīgu sugu un biotopu saglabāšanu ilgtermiņa attīstību un saglabāšanu, bet tajā ir ietverti arī citi ainavu vērtēšanas un plānošanas rīki. RNP ir pētīti ainavu estētiskie, kultūrvēsturiskie, funkcionālie un ekonomiskie faktori, balstoties uz ainavu struktūras izmaiņu analīzi. Papildus notika arī ainavu telpu definēšana, ainavas elementu definēšana, kā arī izstrādātas apsaimniekošanas vadlīnijas (Ainavu ekoloģiskais...2009). RNP izmantotā **ainavu ekoloģiskā plānošana** (5.12.attēls), ko vēl 1986. gadā izstrādāja R. Formāns un T. Gordons, kā metode ir uzskatīta par pilnvērtīgu, jo tajā ņemti vērā ainavas abiotiskie, biotiskie un sociālekonomiskie faktori, kas ir multifunkcionāla pieeja un apvieno vairākas ainavas dimensijas un kvalitātes (Nikodemus, Melecis 2008).

5.12.attēls. Ainavu ekoloģiska plānošana – vieta plānošanas sistēmā (Nikodemus, Melecis 2008)

Svarīga arī izpēte un plānošana, RNP izmantotas arī mūsdienīgas kartēšanas metodes, piemēram, GIS lietošana, kas nodrošina kvalitatīvāku datu apkopošanu un tālāko izmantošanu arī citiem mērķiem. Dokumentā arī dotas rekomendācijas Ainavu plāna iestrādei plānošanas dokumentos, kas ir būtisks solis pretī integrētai plānošanai (Ainavu ekoloģiskais...2009).

Daugavas parkā “Abavas senleja” ir izstrādāts ainavu struktūrplāns, kā platforma diskusijai un aizsargājamo teritoriju plānošanas un teritorijas plānošanas integrēšanas instruments. Dokumentā ir definēti ainavu areāli, izmantojot vairāku soļu metodi, pārejot no viena mēroga uz citu, sekojot detalizācijas pakāpei un analizējot ainavas telpisko struktūru un likumsakarības ainavas procesos. Izpētei kombinētas lauka pētījumu (*tuvā un redzamā ainava*) un kartogrāfisko materiālu analīze (*ainavas areālās pazīmes un struktūra*). Ir arī ieviesta ainavu tipoloģija, kas ir līdzīga GNP pētījumam – pēc ģeomorfoloģiskajiem un funkcionālajiem faktoriem, ir arī pētīta ainavu attīstības gaita. Plāna izstrādes process un pētījums ir sadalīts trīs posmos jeb soļos:

- **Pirmais posms** - noteiktas administratīvās robežas, definēti Abavas ielejas posmi, kā arī īpašas nozīmes areāli;

- **Otrais posms** – nodalītas ainavu vienības pēc to ainavu uzbūves rakstura, vizuālajām īpatnībām un vēsturiskajiem veidošanās apstākļiem;
- **Trešais posms** – ainavu vienību izpēte, vērtību analīze, iedzīvotāju iesaiste, ainavu aizsardzības un pārvaldības rekomendāciju izstrāde katrai ainavu vienībai, pamatojoties uz iedzīvotāju ikdienas dzīvi un saimniecisko darbību.

Dokumentā uzsvērts, ka atsevišķu ainavu plānu izstrādes process nevar būt ne obligāts, ne pašmērķis, bet gan jāattīsta **teritorijas plānošanas ainaviskā pieeja**, kā arī būtiska **ainavu aizsardzības, plānošanas un pārvaldības savstarpējā saikne** (Dabas parka” Abavas senleja”.. 2015).

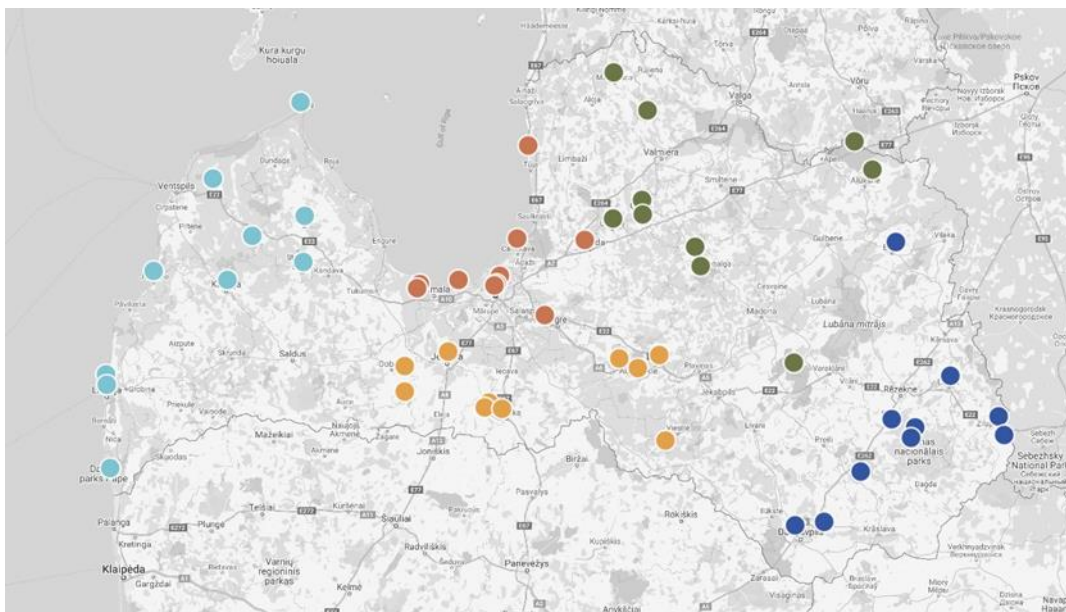
5.4. Latvijas sabiedrībai nozīmīgo ainavu noteikšanas un popularizēšanas iniciatīvas un aktivitātes

Ainavas kā vērtība ir iekļauta **Latvijas kultūras kanonā**. Vēl notiek darbs, lai definētu kanonā iekļaujamās 8 ainavas, bet tomēr apziņa, ka ainavas ir un būs daļa no kultūras, jau ir nostiprināta. Ekspertu piedāvātā definīcija: *“Kultūrvēsturiskā ainava veidojusies, mijiedarbojoties dažādiem cilvēku darbības un dabas faktoriem. Tā ilustrē cilvēces attīstību laikā un telpā, ir ieguvusi sabiedrībā atzītu vērtību un ar ainavā esošajām fiziskajām liecībām atspoguļo noteiktas tradīcijas, vēsturiskus notikumus vai to attēlojumu literatūras un mākslas darbā”* (Latvijas kultūras.. S.a.). Pēc sarunas ar VARAM pārstāvjiem bija iespēja iepazīties ar materiāliem kultūras kanonā virzītām ainavas vērtībām, kas pamatā balstās uz Latvijas tradicionālo ainavu, kas raksturīga katram novadam vai atsevišķām izteiksmīgām Latvijas ainavām:

- Latvijas mežu ainava;
- Zemgales līdzenumu ainava;
- Latgales ezeraine;
- Vidzemes pauguraiņu ainava;
- Piekrastes ainava ar zvejnieku ciemiem;
- Abavas ielejas ainava, iekļaujot Pedvāles brīvdabas mākslas muzeju;
- Gaujas senlejas ainava.

Kā galvenais kritērijs ainavas izvirzīšanai kultūras kanonā ir katras ainavas kultūrvēsturiskā vērtība, kas atsaucas uz sagatavoto Kultūras rezolūcijas dokumentu un apliecina Latvijas kultūras un tradīciju pamatni (Ainavu ekspertu... 2018).

Projekts “Ainavu dārgumi” – kā mēģinājums iesaistīt sabiedrību ainavu novērtējumā, izvirzot sev ‘svarīgas un nozīmīgas’ ainavas katrā reģionā. Ir veidoti elektroniskās balsošanas saraksti (43-50 vienības katrā plānošanas reģionā), kurus no iedzīvotāju iesūtītajām ainavām izveidoja ainavu ekspertu padome kopā ar plānošanas reģioniem, kas labi raksturo katra reģiona ainavu vērtības no iedzīvotāju skatupunkta. Ir izveidota arī karte, kur atzīmētas šīs vērtīgās ainavas (Ainavu dārgumi S.a.) (5.13.attēls). Kā arī VARAM ir izsūtījusi šo informāciju pašvaldībām, ar aicinājumu iekļaut šīs ainavas kā vērtības plānošanas dokumentos.

5.13.attēls. Ainavu dārgumi – kartogrāfiskais attēlojums (Ainavu dārgumi S.a.)

Analizējot aktivitātes realizāciju, saskatu iespēju neierobežot pieteikto objektu skaitu no katra reģiona, bet izvērtēt katru ainavu, piedaloties gan ekspertiem, gan iedzīvotājiem. Apsveicama ir iedzīvotāju lielā interese un iesaistīšanās. Viens no vērtīgākajiem ieguvumiem ir ainavu foto, audio un karšu arhīvs, ko apkopo Latvijas Nacionālās bibliotēkas digitālā kolekcija “Zudusī Latvija”.

Jāatzīmē, ka projekta ietvaros nominētās ainavas ir atšķirīgas pēc sava mēroga:

- **Mentālās ainavas**, kas iekļaujamas Latvijas kultūras kanonā - Vidzemes akmeņainā jūrmala, Vecpiebalgas pauguri, Vidzemes lauku sēta un baltie lielceļi, Zemgales auglīgais līdzenums, Latgales krucifikss lauku ainavā;
- **Lielā mēroga ainavas vai ainavu areāli** – Gaujas senleja, Lielais Ķemeru tīrelis, Gaujas grīva ar piekrastes kāpu mežiem, Abavas ieleja no Sabiles Vīna kalna, Teiču purvs, Veclaicene, Salacas ieleja ar Mazsalacu un Skaņokalnu, Zilupes senleja, Mākoņkalna apkārtnē, Daugavas loki;
- **Pilsētvides lielainavas vai panorāmas** – Rīgas bulvāru loks, parki un kanāls ar Centrāltirgus paviljoniem, Skats uz Vecrīgu no Daugavas kreisā krasta, Jūrmala ar koka apbūvi un pludmali, Kuldīgas vecpilsēta ar Ventas rumbu, Ziemeļu mols un forti Liepājas Karosta, Talsu vecpilsēta, Cēsu vecpilsēta, Alūksnes vēsturiskais centrs, Jelgavas pils, parks un Pilssala, Ludzas pilsēta ar ezeriem un pilsdrupām;
- **Atsevišķi pilsētvides objekti ar kultūrvēsturisko vērtību** – Rīgas Brāļu kapi, Ķemeru sanatorija un parks, Liepājas ostas promenāde, Lejaslīgatne ar apkārtni, Daugava ar Pļaviņu hidroelektrostaciju, Daugavpils cietoksnis;
- **Atsevišķi lauku ainavu objekti un teritorijas** – Svētā Meinarda sala un Ikšķiles baznīcas drupas, Usmas ezers, Papes Ķoņu ciems un senie zvejniekciemi, Popes muiža un apkārtnē, Jūrkalnes stāvkrasts, Kolkasrags, Burtnieku ezera apkārtnē, Āraišu ezers un apkārtnē, Tērvetes parks ar pilskalnu, Rundāles pils ansamblis, Saukas ezers un Sēlijas lauku sētas, Mežotne ar pilskalnu, muižu un parku Lielupes krastos, Mūsas un

Mēmeles sateka un Bauskas pils, Daugavas un Pērses sateka un Kokneses parks ar viduslaiku pilsdrupām, Daugava pie Klidziņas un Skrīveru dendroloģiskais parks, Svētā Dominika Pasienes Romas katoļu baznīca, Rāzns ezers, Lūznavas muiža, Aglonas bazilika;

Šobrīd visu sarakstu veido atšķirīgas ainavas un atsevišķi elementi, kurus būtu jāvērtē plašāk, izprotot to vērtību. Lai no visa tīkla veidotu potenciālo Nacionāla nozīmes ainavu sarakstu nepieciešama iesaistīto pušu aktīva līdzdalība. Būtiska ir kvalitātes kritēriju izmantošana, liekot uzsvāru uz teritoriju ainavisko vērtību.

Projekts “Ainavas runā!” kļuva par sava veida ainavas jautājumu aktualizēšanu plašākai sabiedrībai, un tas pilda tik būtisku lomu – izglītību par dabu un dabas procesiem, kas balstīts no vienas puses publiskās aktivitātēs, bet no otras puses pētnieku paveiktajos darbos un veikumā. Ir publicēts arī “ainavas manifests”, kas vienkāršā valodā pauž ideju par ainavu, kā mūsu dzīves telpu, ko veidojam paši, kā arī esam daļa no ainavas. Projekts pieskaras gan ainavas ekoloģiskajiem aspektiem, gan ainavas plānošanas nozīmei, gan ikdienas ainavu elementu nozīmei, gan ainavas kultūrvēsturisko elementu nozīmei. Interesanta un izzinoša ir projekta daļa – “Toreiz un tagad”, kur Māra Loca kolekcijas ainavas fotoattēli salīdzināti ar mūsdienu ainavu – acīmredzamas izmaiņas ainavā saistās ar tradicionālās saimniekošanas maiņu, pilsētu izplešanos un ainavu marginalizāciju, aizaugšanu, zaudējot mozaīkveida struktūru un atvērtās skatu līnijas (Ainavas runā S.a.).

6. PRIEKŠLIKUMI NACIONĀLĀS NOZĪMES AINAVU NOTEIKŠANAS METODIKAI, SAGLĀBAŠANAI UN PĀRVALDĪBAI

Ainavu politikas pamatnostādņēs noteikts, ka **ainavu kvalitātes mērķis**, (*kas maģistra darba pētījumā ir definējams kā nacionālas nozīmes ainavas*) jānosaka, sadarbojoties sabiedrībai un ekspertiem, kas veic vispusīgu pētījumu, iezīmējot katras ainavas attīstības tendences, analizējot izmaiņu cēloņus, riskus, kā arī izvērtējot dažādus ainavas attīstības scenārijus, izvērtējot attīstības ietekmes uz ainavām, kā arī otrādi –ainavas ietekmi uz dzīves kvalitāti, kas tiešā veidā nosaka iedzīvotāju mentālo, fizisko un finansiālo labklājību (Ainavu politikas ..S.a.).

6.1. Latvijas reģionu tradicionālās kultūrainavas, ainavas simboli

Apkopojot dažādos informācijas avotos pieejamo informāciju un personīgo pieredzi, ir noteikti Latvijas vēsturisko novadu ainavas simboli, kas no vienas puses ir katra novada identitātes nesēji, bet no otras puses ļauj atpazīt tradicionālās ainavas un var būt Latvijas kultūras kanona daļa. Vairāki no ainavas simboliskajiem elementiem ir fizisko, un kognitīvo elementu savijums, kas radies gan dabas apstākļu, gan tradicionālās saimniecības rezultātā, mijiedarbojoties dabai un cilvēkam. Tradicionālā kultūrainava ir daļa no Nacionālās nozīmes ainavas, jo uzskatāma par vērtīgu tradīciju nesēju. Ainavas pētniece Anita Zariņa savā rakstā uzsver, ka Nacionālās kultūrainavas var saukt par ikoniskām ainavām, jo tajā koncentrētas, gan sabiedrībā atzītas vērtības, gan tā ir saistīta ar kolektīvās atmiņas īpatnībām, gan ar valsts identitāti kopumā. Arī reģionāla mēroga kultūrainavas ir noteikto dabas apstākļu un notikumu atspoguļojums katram reģionam. Ainavas izziņai un izprašanai jāuztver, ka stāsts vai vēstījums, ko varam “izlasīt”, uzzinot par ainavas izcelsmi, vēsturiskiem notikumiem, kas veido vairākus slāņus, ienesot izmaiņas ainavā no feodālisma laikiem, cauri muižu laikiem, Padomju periodu līdz mūsdienām – tās ir “ainavu biogrāfijas”. Autore izdala arī kultūrainavu reģionus – Kurzemes piejūra, Rietumkurša, Ventava, Austrumkurša, Zemgale, Rīgava, Lejasdaugava, Sēlija, Ziemeļvidzeme, Gaujava, Vidzemes pauguraine, Maliena, Austrumu līdzenumi, Latgales ezeraine, Augšdaugava. Kultūrainavu reģionu izdalījums ir konceptuāls iedalījums un balstās uz dabas apstākļu, tradīciju un vēsturisko notikumu īpatnībām (Zariņa 2018).

Zemgales ainavas simboli atspoguļo zemkopības tradīcijas un saistās ar Zemgales līdzenumu ainavu koptēlu. Simboliski Zemgale ir jau sen dēvēta par “**Latvijas maizes klēti**”.

Iezīmējas sekojoši Zemgales tradicionālās ainavas simboli:

- **līdzenumi** – reģiona reljefa īpatnību vizuālais atspoguļojums, kas izpaužas plašās un tālās skatu līnijās, no otras puses funkcionāli izmantojamas teritorijas lauksaimniecības vajadzībām, kas ir tradicionālā ainavas izmantošana;
- **pļavas** – ganības vai palienu pļavas ar ganāmpulkiem (*pēdējos laikos ir novērots mazāk*) ir tradicionāla Zemgales ainava, izpaužas kā funkcionālā ainava ar izteikti atvērtām skatu līnijām;
- **lauksaimniecībā izmantojamās zemes** – kviešu, rudzu un miežu druvas – simbolizē ražu, bagātību, saimniecisko rīcību un smago darbu, viens no spēcīgākajiem Zemgales

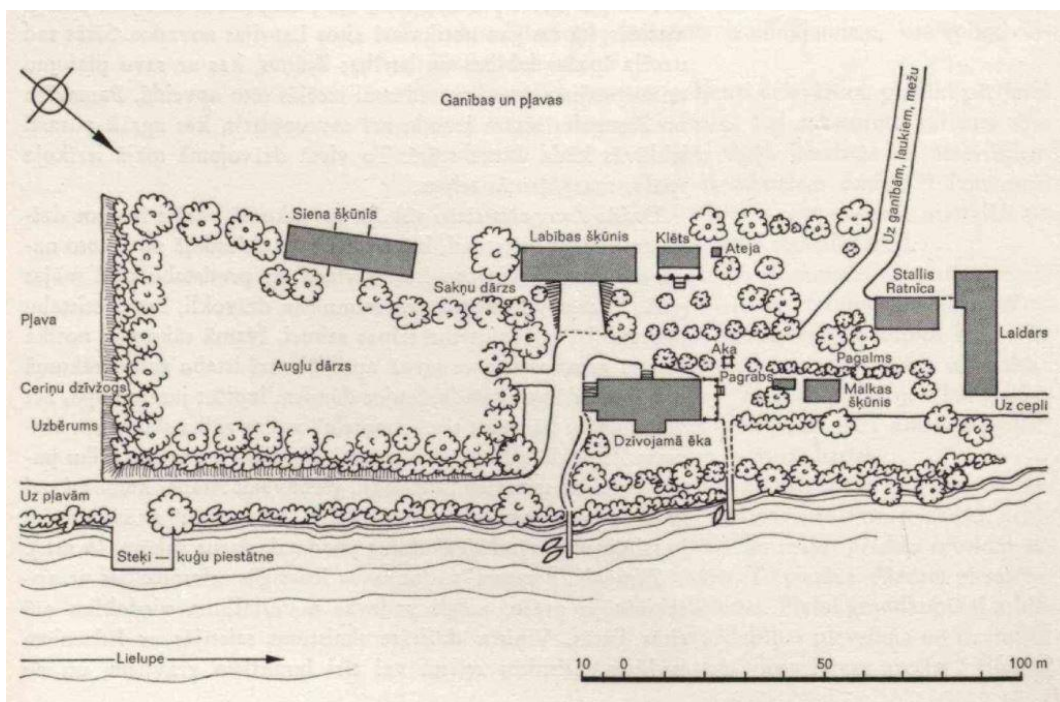
simboliem, kas ir ar izteikti sezonālu raksturu un cieši savijas ar vairākām tradīcijām un svētkiem;

- **ozoli plašos laukos** – viens to atpazīstamākajiem Zemgales simboliem (6.1.attēls), kas bieži parādās fotoattēlos (*un arvien vairāk tikai, ka atmiņas*)– varenības simbols atklātā ainavā kā izteiksmīga dominante;

6.1.attēls. Zemgales ainavas simboli – lauksaimniecības zemes un ozoli (autora foto 2020. gads)

- **muižu alejas, ceļu rindu stādījumi** – nav palikuši daudz, bet vēl joprojām iezīmē muižu laikos ienākušo tradīciju stādīt alejas un rindas gar ceļiem – sava veida romantiska noskaņa, kas daļēji arī atspoguļo funkcionalitāti – noēnojums, ganu ceļu iezīmēšanai un tikai vēlāk, kā izteiksmīgs muižu ansambļu kompozīcijas elements, padomju laikos kā vējlauzes un sniega aiztures joslas un tradicionālā ceļu ainavas apstādījumu struktūra (*arī ķirši un ābeles*);
- **Zemgales muižas, pusmuižas, pils** – Zemgales līdzenuma auglīgas augsnes savulaik veicināja piļu, muižu un pusmuižu būvniecību, kas arī šobrīd ir unikāla ainava, vietām atjaunotā (*Mežotnes pils, Baukas pils u.c.*). Atpazīstamākā arī starptautiskā mērogā ir Rundāles pils, ar atjaunoto parka kompleksu, ka unikāls visas valsts mēroga objekts.
- **Zemgales lauku viensēta** – jāuzver, ka šis simbols ar savām tradīcijām un uzbūvi ir katra reģiona tradīciju un kultūru atslēga, mantojuma glabātuve (6.2.attēls);

6.2.attēls. Zemgales sēta (Kundziņš 1974)

- **upju tīkls** – Lielupes pietekas un palieņu pļavas, kas veido visbiezāko upju tīklu Latvijā pateicoties lēzenam reljefam, mālainiem un ūdenscaurlaidīgiem iežiem - bieži nav uztverams uzreiz, jo ūdens saskatāms tikai tiešā tuvumā. Izteismīgi upju ainavu skati veidojas Aizkraukles tuvumā, kas jau ir cilvēka pārveidota ainavas – Daugavas ūdens krātuve pie HES (6.3.attēls).

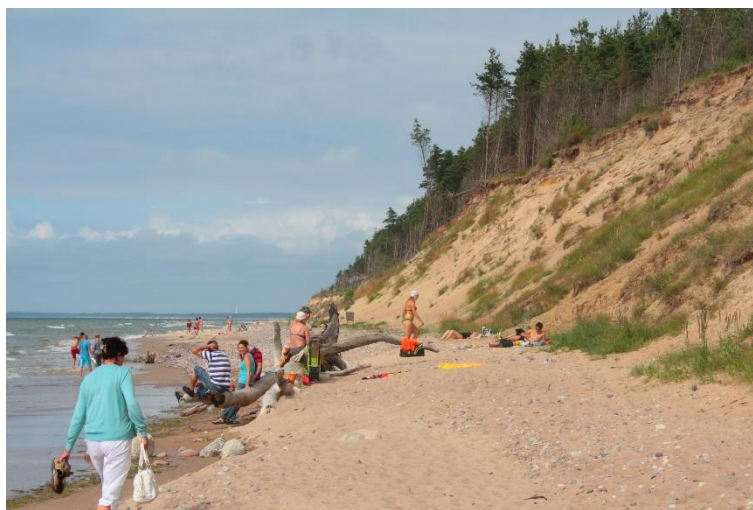
6.3.attēls. Zemgales upju ainava – Daugavas ūdenskrātuve Aizkrauklē (autora foto, 2018. gads)

Jāpiebilst, ka Zemgales simbolisko veidolu veido arī tādas nozīmīgas personas kā Jānis Čakste, Kārlis Ulmanis, Vilis Plūdonis un Anna Brigadere. Caur izciliem cilvēkiem atklājas šīs ainavas simbolu kognitīvā puse, apziņa un piederība. Arī notikumi saistās ar “atmiņu ainavām”, piemēram strēlnieku cīņas un ar to saistīta Ziemassvētku kauju meža ainava.

Kurzemes ainavas simboli balstās uz ģeogrāfisko novietojumu un garo jūras piekrasti, līdz ar to jūras ainavas un ar to saistītie elementi un dzīves veids ir izteikti un populāri simboli. Ne tikai dabas pamatne, bet arī tādas ar jūrniecību saistītās būves, kā ostas un bākas, iezīmē simbolu loku. Jāpiebilst, ka arī senās Kursas (*lībiešu valodā – Kurāmō, latīņu valodā – Curonia, vācu valodā - Curlande*) un Kurzemes un Zemgales hercogistes attīstības vēsture ir daļa no kognitīvās Kurzemes uztveres. Jāpiemin, ka Kurzemē ir nodibināts arī pirmais rezervāts (1912. gadā) – Moricsalas rezervāts, vēlāk plašas teritorijas atvelētas Slīteres Nacionālajam parkam, iezīmējot lībiešu krastu ar tradicionāliem zvejniekciemem, kā arī Papes dabas parku un citas ĪADT. Kurzemi iezīmē divas izteiktas kultūrtelpas, kuru tradīcijas atspoguļojas arī ainavas uztverē – Lībiešu kultūra un Suitu kultūrtelpa.

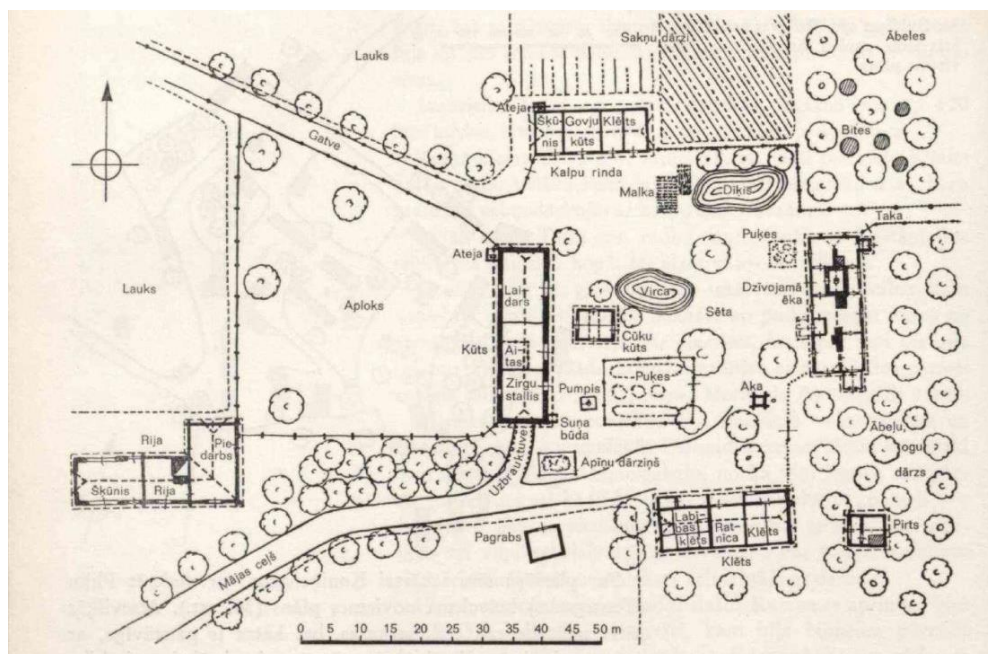
Iezīmējas sekojoši Kurzemes tradicionālās ainavas simboli:

- **jūras krasts** – Jūrkalnes stāvkrasts (6.4.attēls) un arī citi stāvkrastu posmi, kas spilgti un telpiski atšķirīgi iezīmējas Latvijas kopējā jūras līnijā. Atsevišķi iezīmējas arī Kolkas rags kā simboliska atklātas jūras un līča satikšanas vieta;

6.4.attēls. Jūrkalnes stāvkrasts (autora foto, 2016. gads)

- **zvejniekciemi** – neskatoties uz Latvijas tradicionālo viensētu apbūvi, piekrastē dēļ tradicionālā saimniekošanas veida senči dzīvoja nelielos ciemos, lai apvienojot spēkus zvejniecībā atklātā jūrā. Šobrīd vēl saglabājas samērā autentiski zvejniekciemi – Papes Ķoņu ciems un Košrags, kā arī citu ciemu daļas vai atsevišķas būves, neskatoties uz zvejniecības, kā saimniekošanas veida, samazinājumu;
- **Zvejnieku ciemi** - tradicionālā sēta pastāvēja arī zvejnieku ciemiem ar saviem atšķirīgiem ainavas elementiem;
- **Kurzemes lauku sēta** – ar pagalmu, ap kuru novietojas dažāda rakstura ēkas – te izšķir vecsaimniecības un jaunsaimniecības (6.5.attēls).

6.5.attēls. Kurzemes lauku sētas shēma – Kuldīgas apriņķis, Sātiņu pagasts, Tērpi, 1935. gads (Kundziņš 1974)

- Kurzemes **piejūras jeb ostu pilsētas** – Liepāja, Ventspils, Roja, Pāvilosta ar kuģniecības vēsturi un ostu nozīmi arī mūsdienās.
- Kurzemes **pilsētu vecpilsētas un panorāmas** – izteiksmīga reljefa dēļ ir izceļamas vecpilsētu un pilsētu panorāmas, kas veidojas Talsiem, Tukumam un Kuldīgai – tas ir liels tūrisma potenciāls un ainaviskās vērtības;
- Kurzemes **mazpilsētas** - izceļas ar izteiksmīgu reljefu, ainaviskiem skatupunktiem un saglabātām vecpilsētām, mazam šaurām ieliņai un savu īpašo auru (*Sabile, Kandava, Aizpute u.c.*)
- **bākas un ostas** ir cieši saistītas ar jūrniecības attīstību mūsdienās, tās gan vairāk kalpo saimnieciskajai darbībai, bet bākas ir ainavas dominantes, kas palīdz orientēties ne tikai jūrniekiem, bet arī sauszemē iezīmējas kā izteiktas dominantes;
- **militārās zonas, nocietinājumi, forti un moli** – dažādos attīstības posmos tieši Kurzemes jūras robeža kalpoja kā svarīgs militārais objekts, kas mūsdienās ir viena no vēstures liecībām. Mūsdienās tas ir apmeklēts tūrisma objekts, kas visvairāk attīstīts tieši Liepājas apkārtnē;
- **muižu un piļu ansambļi** – iezīmē gan esošo apdzīvoto vietu centrus ar vecpilsētu daļām, gan atrodas savrupi lauku ainavā kā tūristu piesaistes centri;
- **piejūras ezeru ainava** – Engures un Liepājas piekrastes ezeri ir veidojušies jau vēlākos periodos un faktiski ir kādreizējās Baltijas ledus ezera paliekas, līdz ar to tie ir samērā sekli un ieskauti niedru audzēs, kas veido savdabīgu piekrastes ezeriem raksturīgu ainavu, pateicīgu vidi putnu ligzdošanai un mājvietai. Savu raksturīgo ainavu veido Usmas ezers ar sēkļiem un salam;
- **upju ainava** – viennozīmīgi Venta ar savām pietekām veido Kurzemes raksturīgo ainavu, kā atpazīstamākais objekts ir Ventas un Abavas rumba – kas ir sava veida

Kurzemes simboli. Upju ainavas veidojas daudzveidīgas (*Piemērām, Abavas senlejas ainava*) – gan atklātas, gan ar stāviem krastiem, kas iezīme Kurzemes daudzveidīgo reljefu.

Vidzemes ainavas simboli ir saistīti ar Vidzemes izteikto reljefu un divām lielākajām upēm – Daugavu un Gauju, kā arī Rīgas līča piekrasti, galvaspilsētas transformāciju un simboliem, kā arī saikni ar Igauniju. Jāpiemin arī lībiešu apmetnes un Zviedrijas kara laika notikumi, kas kognitīvi saistās ar Vidzemes ainavu. Atsevišķs simbols ir Lielvārdes josta, kas ierakstīts arī Latvijas kultūras kanonā, bet ainavā darbojas vairāk mentāli.

Vidzemes tradicionālās ainavas simboli:

- **Austrumvidzemes augstienes ainava** – Latvijā augstākas virsotnes, ko veido pauguraiņu ainava, mijoties meža masīviem ar mozaikveida ainavu, ko šķērso vairākas upes, veidojot samērā dziļas ielejas, līdz ar to piešķirot ainavai īpašu ainaviskumu un pievilcību;
- **reljefa formas, atsegumi, kraujas, klintis** – Latvijas augstākā virsotne Gaiziņš, smilšakmens atsegumi (6.6.attēls), arī Ērgļu klintis, Zvārtes iezis un citi objekti iezīmējas ainavā kā vērtīgi ne tikai no ģeoloģiskā viedokļa, bet arī vizuāli iespaidīgi un ainaviski;

6.6.attēls. Klinšu atsegumi, Ķurmragi (autora foto, 2016. gads)

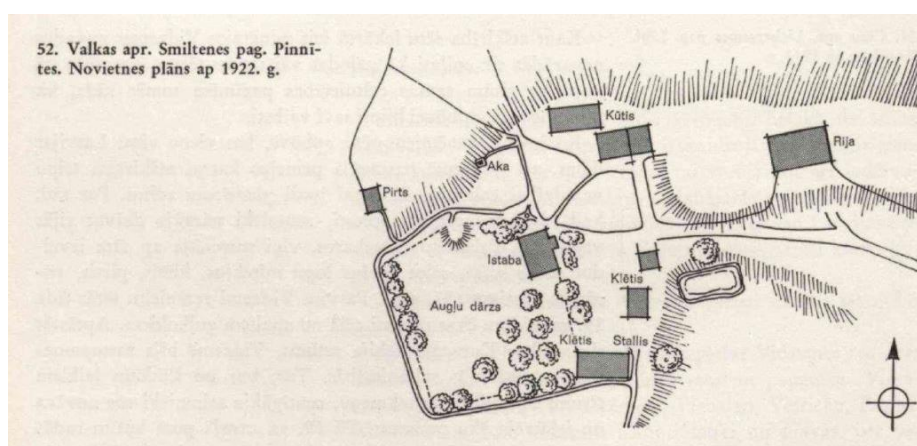
- **Daugavas ainava** – te būtu jārunā ne tikai par šodienas Daugavu, bet arī par Daugavu pirms HES būvniecības – “Atmiņu ainavu”, kas ir zaudēts Latvijas ainavas veidols, bet vēl joprojām izteikti dzīvs atmiņās un kognitīvā uztverē pat tiem, kas dabā paši nav redzējuši ne Staburagu, ne Daugavas kanjonu;
- **Gaujas ainava un Nacionālais parks** – pirmais nacionālais parks Latvijā, ar vairākām dabas bagātībām kā viena kopa ir Vidzemes simbols un tūrisma objekts, tik daudz aprakstīts, fotografēts, gleznots un apdzējots – viennozīmīgs simbols, kas ir gan telpiski vizuāls, gan emocionāli kognitīvs;
- **ezeru ainava** – Burtnieku un Alūksnes ezeri, ka arī citi ezeri, kas veido subglaciālo ezeru virkni, veidojot savdabīgu ainavu, cieši savijas ar teikām un stāstiem ap tiem, iezīmējot ciešu kognitīvo simbolu saikni ar Vidzemes ainavu;

- **Randu pļavas** – atpazīstams un unikāls dabas un cilvēka mijiedarbības objekts, kas stiepjas no Ainažiem līdz Kuivižiem, kas ir būtiska putnu ligzdošanas teritorija kā arī aizsargājamo augu sugu biotops (6.7.attēls);

6.7.attēls. Randu pļavas (autora foto, 2011. gads)

- **Rīgas līča ainava** – kuģniecības attīstība un jūraskola Ainažos, kā arī ostas, moli un cita piekrastes infrastruktūra, kaut arī mūsdienās tā vairs nav tik aktīva, bet vēl joprojām veido izteiksmīgu simbolu kopu. Strādājot pie saviem iepriekšējiem pētījumiem par piekrastes ainavu identitāti, viens no pētījumiem atklāja interesantu parādību – Ainažos jau sen nav ostas, bet vietējiem iedzīvotājiem ir cieša emocionāla saikne ar to, ka aptaujāto lielākā daļa kā identitātes veidotājelementu atzīmēja Ainažu ostu (Ņitavska et al 2011);
- **Vidzemes lauku sēta** – bieži pielāgotas reljefam un veidoja pagalmu ar dzīvojamām un saimniecības būvēm (6.8.attēls). Mūsdienas saglabājas izteiksmīgas lauku sētas Vecpiebalgas apkārtnē;

6.8.attēls. Vidzemes tradicionālā viensēta – Valkas apriņķis, Smiltene pagasts, Pinnītes – 1922. gads (Kundziņš 1974)

Sēlijas ainavas simboli saistās ar baltu ciltīm – sēļiem un viņu kultūru, kas jau no 1. gadsimta apdzīvo plašu teritoriju Jēkabpils, Madonas un Aizkraukles apkārtnē. Sēlijā ir daudzveidīgs reljefs un ainavas raksturu veido Dienvidsusējas un Viesītes upes, Saukas ezers. Jāpiebilst, ka Sēlijas identitātes problemātika iezīmējas ar trešo atmodas laiku ap 1998. gadu un pēc Jāņa Stradiņa uzrunas Sēlijas kongresā teiktā, šī problemātika saistīta gan ar administratīvi teritoriālām reformām, gan ekonomiskiem šķēršļiem. Jāatzīmē arī ka Sēlijas ziemeļu un dienvidu daļas tomēr ir atšķirīgas gan iedzīvotāju sastāvā, gan piederībā reliģiskai konfesijai (Stradiņš 2012).

Kā Sēlijas tradicionālie ainavas simboli uzskatāmi:

- **Reljefs** – samērā mazā teritorijā veidojoties vairākām reljefa formu saskarsmes vietām – Meirānu līdzenums, Aknīstes nolaidenums, Sēlijas paugurvalnis – ir liela reljefa formu daudzveidība; (6.9.attēls)

6.9.attēls. Sēlijas vidienes viļņotājs reljefs (autora foto 2021. gads)

- **Pilskalni** – kā seno apmetņu liecības iezīmējas ainavā, kā vietzīmes, vietām kā dominantes, bet vietām nav redzami apauguma dēļ;
- **Daugavas ainavas posms** – pie Jēkabpils ir izteiksmīga ainava, kas bieži asociējas ar Daugavas plūdiem, bet viennozīmīgi ir izteiksmīga un gleznaina upes ainava;
- **Upju ainava** – Dienvidsusējas (6.10.attēls) un Viesītes upes veido samērā lēzenas ainavas ar vidēji garām skatu līnijām, ko mozaikveida ainavā ierobežo koku puduri, meži un apbūve. Jāpiebilst, ka ainaviski pievilcīga ir arī Dienvidsusējas senleja – šeit reljefa pacēlumi atver plašas skatu līnijas;

6.10.attēls. Dienvidsusējas upe (autora foto 2021. gads)

Sēlijas ainavas identitāte būtu pētāma detālāk un dziļāk, izceļot tradicionālās un unikālās ainavu vērtības. Attīstoties kultūrvēsturisko novadu likuma ietvarā, ir cerība un pamatojums tuvākajā nākotnē rast iespēju valsts līmenī atbalstīt Sēlijas identitātes pētījumus.

Latgales (*latgaliešu valodā – Latgola*) **ainavas simboli** cieši saistās ar Krievijas impērijas varas laikiem (1771.-1918.), arī ar Romas katoļu baznīcas un vecticībnieku īpatsvaru. Latgali saucam par “ezeru zemi”, ko nosaka ģeomorfoloģiskie faktori, veidojoties izteiksmīgam reljefam ar ezeru ainavām ieplakās.

Kā tradicionālie ainavas simboli Latgalē ir atzīmējami:

- Izteiksmīgs **reljefs** – izteiksmīgas ieplakas un augstienes, kas veidojušās ledāja ietekmē. Latgales augstiene veido vairāku virsotņu kompleksu, kas iezīmējas ar tālām un izteiksmīgām skatu līnijām (6.11.attēls);

6.11.attēls. Latgales paugurainā ainava (autora foto 2021. gads)

- **Ezeru zeme** – novadā ir vairāk par diviem tūkstošiem ezeru, veidojot pievilcīgas ezeru ainavas, kas arī Latvijas kartē iezīmējas kā izteiksmīgs apgabals starp Preiļiem, Krāslavu un Ludzu. Arī Latvijas lielākie ezeri atrodas Latgalē – Lubāns un Rāznas

ezers. Ap Lubāna ezeru veidojas plašam mitrzes un purvu ainavas, kas ir vizuāli atšķirīgi un ir būtiskas daudzo sugu dzīvotnes. veidojas Izteiksmīgas ainavas veidojas ap Meduma un Svences ezeriem, kas iekļaujas AAA “Augšzeme”;

- **Daugavas ainava** – izteiksmīga un plaša, bet, līdzīgi kā Vidzemei, vietām tā ir “atmiņu ainava”. Tomēr dabas parks “Daugavas loki” (6.12.attēls) ļauj izbaudīt upes vidusteces ainavu izteiksmīgā reljefā, Daugavai līkumojot mozaikveida ainavā;

6.12.attēls. Daugavas loki (autora foto 2021. gads)

- **Dievnamu ainava** – Aglonas bazilikas komplekss un daudzas citas dievnamu ainavas, kas kā izteiksmīgas dominantes iezīmējas ainavā, veidojot tālas skatu līnijas un emocionālu ainavas uztveres fonu;
- **Krucifiksi** – bieži izvietojas ceļmalās vai ciemos, iezīmē ticības spēku, kad baznīcas bija nevēlamas un zemnieki pārnesa lūgšanas ārpus baznīcām, reizē tie ir arī cerību simboli, ainavā iezīmējas kā tradicionālie elementi, akcenti;
- **Sādžas** – atšķirība no citu novadu viensētām Latgalē tradicionāli ir nelieli ciemi (6.13.attēls), kas būvēti uz samērā nelieliem zemesgabaliem, lineāri – gar galveno ceļu vai pudurveidā;

6.13.attēls. Veciticībnieku Slutišķu sādža, Daugavpils novadā (autora foto 2021. gads)

Kultūrvēsturisko novadu simboli ir gan fiziski eksistējoši ainavas elementi vai kompleksi, gan kognitīvi elementi - saikne ar izcilām Latvijas personībām; reliģijas un parāžu izpausmes; katra novada dabas priekšnoteikumu definēta tradicionālā saimniekošana; vairāku kultūrvēsturisku notikumu un politiski-ekonomisko lēmumu ietekmē transformētas ainavas. No vienas puses, novadu simboli ir ļoti plaši, visaptveroši un no otras puses ļoti tuvi un intīmi, kas izpaužas kā katra indivīda piedzīvoto notikumu un uztveres kopums.

6.2. Nacionālas nozīmes ainavas noteikšanas metodika

Balstoties uz zinātniskās literatūras izpēti, citu valsts pieredzes analīzi, kā arī iegūto informāciju par Latvijā veiktajām aktivitātēm, pētījumiem un esošo normatīva ietvara analīzi, kā arī intervijām ar ekspertiem ir sagatavots priekšlikums Nacionālās nozīmes ainavas noteikšanas metodikai. Šī metodika ir uzskatāma kā teorētiska pamatne tālākām diskusijām par galīgās metodikas izveidi, kur nepieciešama ministriju, valsts institūciju, plānošanas reģionu un ekspertu iesaiste un viedokļu sniegšana, kā arī atbalsts.

Mērķis un pamatojums

Nacionālas nozīmes ainavu vērtēšanas metodika un kopumā šādu ainavu definēšana valsts līmenī ir no vienas puses sekošana EAK mērķiem, bet no otras puses katras valsts brīva griba, kas izpaužas caur mērķu definēšanu, izpratini kāds būs šo ainavu nākotnes attīstības process, kādas ir šī procesa iesaistītas puses, pieejamie resursi un kādus kvalitātes kritērijus mēs izvirzām priekšplānā. Jāatzīst, ka mērķa definēšana ir atbildīgākais solis, jo no tā būs atkarīga gan pati ainavu vērtēšanas metodika, nosākamie kvalitātes kritēriji, gan mērķis, ieinteresēto un atbildīgo pušu loks, kā arī piesaistāmo ekspertu un pētnieku grupa (6.14.attēls).

6.14.attēls. Mērķa definēšana (autora veidota shēma)

Kopumā mērķa definēšanā ir trīs daļas:

- esošais **normatīvais ietvars** Latvijā un starptautiskā līmenī, kā arī Latvijas stratēģiskas attīstības dokumentos definēti **valsts attīstības virsmērķi**;
- svarīga komponente ir **iedzīvotāju intereses**, kas jau ir definētas caur stratēģiskiem mērķiem, bet šeit būtiski arī lokālā līmeņa mērķi un intereses, kas pastāv konkrētas ainavas mērogā. Šeit ir tieša ietekme arī kultūrai, tradīcijām un vērtībām;
- definēta **vīzija jeb nākotnes skatījums**, kas atspoguļo vairākus mērķus – saglabāšanu, plānošanu, pārvaldību, līdzdalību un sadarbību, kas kopumā vērstas uz **ainavas attīstības potenciālā** izcelšanu un izmantošanu iedzīvotāju labklājībai un dabas vērtību saglabāšanai.

Maģistra darba ietvaros šo mērķi var definēt kā – *“Lepojoties un cienot Latvijas kultūrainavas vērtībās un tradīcijās, kā arī, balstoties uz valsts un starptautiskiem normatīvajiem dokumentiem, Latvijas stratēģiskas attīstības virsmērķiem, kā arī iedzīvotāju interesēm, saglabāt nacionālās nozīmes ainavas, kā vērtīgu ainavas attīstības potenciālu, realizējot to caur ainavas plānošanu un pārvaldību, kur līdzdalība ir neatņemama procesa sastāvdaļa.”*

Nozares attīstības politiku un normatīvo aktu ietvars

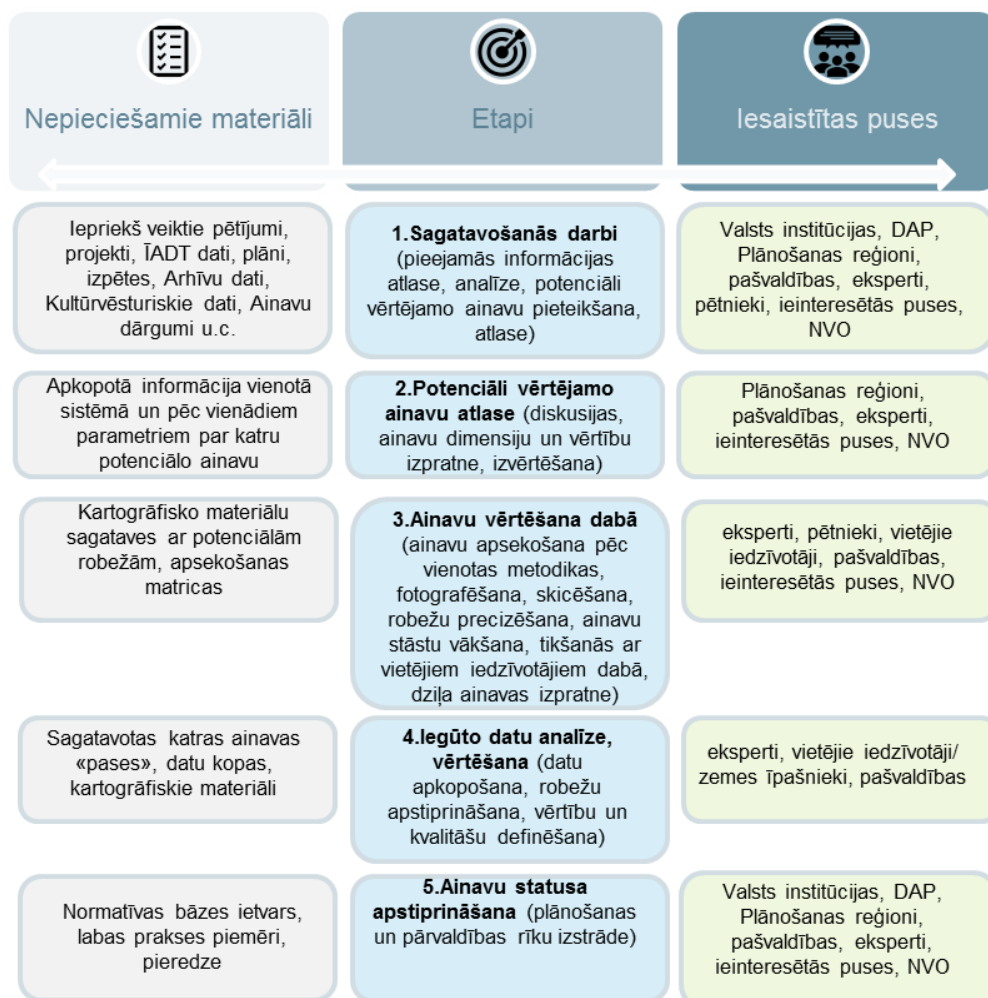
Ainavas saglabāšanas normatīvais ietvars ir atšķirīgs katrā valstī un katrā plānošanas mērogā. Tomēr to bāze un savstarpēja sasaiste gan dažādos līmeņos, gan starp dažādām nozarēm ir būtiskā tieši ainavas kvalitātes mērķu saglabāšanai, jo ainava atspoguļo visu nozaru darbību tiešā vai netieša veidā un ir no vienas puses mūsu ikdienas dzīves telpa, bet no otras puses valsts attīstības pamatnes, kurai pielāgoti attīstības virzieni reģionos un pašvaldībās. Nacionālās nozīmes ainavu nākotnes statusa normatīvais ietvars būtiski ietekme to attīstību un ir izveidojams vai pielāgojams uzreiz pēc mērķa definēšanas. Jāpiebilst, ka šajā jautājumā būtiskā loma ir politiskai gribai un varai, kas ir virzītājspēki ainavas normatīva ietvara dibināšanai.

Iesaistītās puses

Nacionālās ainavas definēšana, noteikšana un atlase ir daudzpakāpju process, kur katrā no etapiem ir būtiska līdzdalības komponente. Būtiski katrā etapā definēt līdzdalības mērķi un iesaistītās puses, jo, piemēram, iedzīvotāju intereses bieži saistās tieši ar lokālā mērogā ainavām vai privāta īpašuma interesēm. Tomēr vietējo iedzīvotāju skatījums uz ainavu ir no iekšpuses un tas ir būtiski ainavas plānošanā un pārvaldībā. Eiropas pieredzē samērā liela loma ir zemes īpašniekiem un apsaimniekotājiem, jo no tiem tiešā un fiziskā veidā ir atkarīga ainavas pastāvēšana – šeit ir būtiska iesaistīto cilvēku ainavas procesu un vērtību izpratne. Savukārt eksperti spēj strukturēt pieejamo informāciju un veikt daudzpusīgu un kvalitatīvu ainavas izpēti, kā arī dalīties savās zināšanās. Ne mazāk svarīga loma ir plānošanas reģioniem – kā interešu telpu un plānošanas, pārvaldības procesu organizatoriem, kas spēj saskatīt visa reģiona attīstību un ainavas vērtības kopumā. Attīstības plānošanas politikas izstrādātāji, kā arī valsts institūcijas spēj dot politisku un finansiāla pamatojuma atbalstu un ietvaru. Līdz ar to līdzdalība pati par sevi jāuztver kā process, kur katrai iesaistītajai pusei ir sava loma un nav iespējams kāda viedokli ietekmēt vai pakļaut kritikai.

Ainavu noteikšanas metodika – principi un praktiskā pielietošana

Apkopojot citu valstu pieredzi un maģistra darba ietvaros veiktās intervijas, ir izstrādāta Nacionālas nozīmes ainavas vērtēšanas metodika, kas balstās uz secīgi veicamiem posmiem, ņemot vērā nepieciešamos materiālus un informācijas avotus, kā arī katrā posmā iesaistītās puses (6.15.attēls).

6.15.attēls. Nacionālās nozīmes ainavu noteikšanas metodikas posmi un iesaistītās puses

Ainavu noteikšanas metodika ietver vairākus posmus:

- Sagatavošanas darbi - **potenciālo ainavu atlase** notiek, apkopojot jau iepriekš veiktus pētījumus, aktivitātes (*Ainavu dārgumi, Ainavas balva*) un jau DAP (*aizsargājамie ainavas apvidi, Nacionālie parki, Dabas parki, citas aizsargājamās dabas teritorijas*) un Kultūras mantojuma iekļautas ainavas (*kultūrvēsturiski nozīmīgie kompleksi*), papildus jāveic plānošanas reģionu un pašvaldību, NVO un citu ieinteresēto pušu, sabiedrības iesaisti – ekspertu vadītas, intervijas, sarunas, diskusijas un cita formāta komunikāciju, kas palīdz atklāt vērtīgas ainavas;
- **Potenciāli vērtējamo ainavu atlase** – pēc potenciāli vērtējamo ainavu atlases un informācijas apkopošanas jānotiek diskusijai ar maksimāli iesaistītām pusēm. Šīs diskusijas mērķis ir no izvirzītām ainavām atlasīt ainavas, kas atbilst kvalitātes kritērijiem visvairāk (*definēti zemāk*) un kuras nepieciešams papildus apsekot dabā. Šajā

etapā iespējams izdalīt ne tikai valsts, bet arī reģiona un lokāla mēroga nozīmīgas un vērtīgas ainavas. Būtiski šo informāciju iekļaut teritorijas plānošanā un reģionu, pašvaldību attīstības programmās, kā attīstības potenciālu;

- **Ainavu vērtēšana dabā jeb lauka pētījumi** – nepieciešami katrai no izvirzītām ainavām ar mērķi noteikt ainavas uztveres komponentes, kas iespējams tikai lauka pētījumos. Šajā etapā iespējams iekļaut arī tikšanas ar vietējiem iedzīvotājiem jau ainavā;
- **Iegūto datu analīze un vērtēšana** – šis vairāk ir pētnieku darbs pie informācijas sistematizēšanas un apkopošanas. Šajā etapā definēta ainavas kopēja vērtība, apkopojot visu iepriekšējo posmu iegūto informāciju;
- **Statusa apstiprināšana** – politisko lēmumu etaps ar juridiski piešķiramo statusu.

Ainavas kvalitātes, to noteikšana

Pēc literatūras izpētes un citu valsts pieredzes analīzes ir definētas vairākas nacionālas nozīmes ainavas kvalitātes/ kvalitātes kritēriji. Kvalitātes ir būtiskas potenciālo ainavu atlases etapā un pie gala lēmuma pieņemšanas, statusa piešķiršanai – kā pamatojums ainavas vērtībai. Definējot ainavas “īpašās kvalitātes”, akcents ir jāliek tieši uz **ainavisko vērtību**, kaut vairākām ainavām piemīt gan kultūrvēsturiskā, gan ģeoloģiskā, gan arheoloģiskā, vai dabas daudzveidības vērtība. Jāpiebilst, ka katra ainavas kvalitāte ir dažādu informāciju – gan kvantitatīvu, gan kvalitatīvu, gan kognitīvo ainavas kvalitāšu apkopojums un konkrēts uztveres aspekts, kas nav nosākams ar atsevišķām metodēm, bet rodas ainavu vērtējot kompleksi, ievērojot ainavas holistisko būtību un daudzdimensionālo dabu, kā arī ainavas mainīgumu un dinamiku. Daudzas kvalitātes nav kartējamas vai attēlojamas grafiski vai vizuāli, bet ir tikai aprakstāmas. Katrai no Nacionālas nozīmes ainavām var piemīt viena vai vairākas kvalitātes (6.1.tabula).

6.1.tabula

Ainavas kvalitātes (autora veidota tabula)

Ainavas kvalitātes	Skaidrojums	Piezīmes
Vizuālais izteiksmīgums, “ainaviskums”	Sava veida “skaistuma kanons” - daudzveidīga ainavas struktūra, izteiksmīgas un iespaidīgas reljefa formas, piekraste, ezeri un upes, kā arī kultūrvēsturiski nozīmīgas ainavas. Tā ir holistiskā bilde jeb smalka ainavas uztveres izpausme. Ainavas rakstura apraksts balstās uz pēc iespējas precīzāku atsevišķu ainavas elementu savstarpēju mijiedarbību un cilvēka uztveri, kas izpaužas caur ainavas ietekmi kopumā, radot emocionālo tēlu.	Kartējot ir jāatzīmē skatu vietas un skatu līnijas, vizuāli izteiksmīgas “ainavtelpas”. Svarīgs arī ainaviskuma apraksts/ vizuālā analīze, balstoties uz vizuālas kompozīcijas principiem (<i>priekšplāns, vidus plāns, fons, formu izteiksmīgums, līniju un formu raksturs, telpiskums, skatu līniju garums un plašums, krāsas, formas, faktūras utt.; saskanīgums un harmonija, daudzveidība un telpiskās kompozīcijas uzbūve</i>).

Ainavas autentiskums	Vietas unikalitāte, neskarta vēsturiskā vide ar minimālām iejaukšanas pazīmēm. Ainavas vienotais raksturs , kur ainavas elementi ir saglabāti autentiskā veidā un nav redzamas iejaukšanas, degradētie objekti utt.	Šis kritērijs ir pētāms kopā ar “ainavas biogrāfiju”. Nav iespējams kartēt, bet jāapraksta, liekot uzsvāru uz autentiskuma pastāvēšanas priekšnoteikumiem, kas palīdz pārvaldībā
Unikalitāte valsts mērogā	Tieši šāds ainavas veids/tips/komplekss ir unikāls visa valsts mērogā – tādas ainavas ir retums .	Svarīgi izdalīt tieši ainavas (<i>kā cilvēka un dabas mijiedarbības kompleks</i>), nevis ainavas atsevišķus elementus.
Kultūrvēsturiskais mantojums	Ainava kā kultūrvēsturisks komplekss , ko veido gan cilvēka veidotie elementi, gan unikālas vai tradicionālas ainavas.	Svarīga kompleksa ainavas uztvere, pastāvēšana, pārvaldība,
Valsts mēroga vizītkarte, simboliskā nozīme	Šis ir “ikoniskas ainavas”, kas jau ilgstoši simbolizē Latviju starptautiskā mērogā.	Visbiežāk šie ir svarīgākie valsts tūrisma objekti
“ Atmiņu ainavas ”	Saikne ar konkrētiem cilvēkiem vai notikumiem, kas ietekmējuši valsts attīstību kopumā.	Kognitīvā ainavs kvalitāte, kas vērtējama caur kolektīvo atmiņu un uztveri.
Emocionālais ainavas konteksts	Raksturojams kā spēja izraisīt dažādas emocijas – drosmi, bailes, mieru, sajūst dabas mežonīgumu utt.. Bieži aprakstīts kā vietas aura, dvēsele (<i>Sence of Place, Genius Loci</i>).	Subjektīvs faktors, bet tieši šis faktors veido visciešāko saikni ar cilvēka kognitīvo uztveri un atminam, caur šo kritēriju mēs veidojam ļoti intīmu un ilgstošu saikni ar ainavu .
‘Ainavas varenība un izcilība ’	Izteiktas ģeoloģiskas formas, dabiskums un miers, kultūrvēsturiska nozīme un cilvēka veidotie elementi. Jāatzīst, ka šīm ainavām var nebūt izteikta zemesdzīves vai veģetācijas daudzveidība, bet izteiktas reljefa formas vai ūdens klātbūtne var to kompensēt.	Ainavas pirmatnējs un reizē mežonīgs raksturs izteiksmīgi izceļas citu ainavas elementu fonā.
Ainavas ekoloģiskā vērtība	Ainavas, ka unikāls biotops un vērtīga dzīvotņu dzīves vieta	Latvijā ir iekļautas un apsektas ĪADT

Sagatavošanās darbi un lauku pētījumi

Viens no darbietilpīgiem posmiem no ekspertu puses ir potenciālās ainavas vērtēšana dabā, ko eksperti veic pēc noteiktiem kritērijiem, kā arī savāc papildus informāciju par

potenciālām ainavām (*ģeoloģiski-hidroloģiska uzbūve, bioloģiska daudzveidība, kultūrvēsturiskā vērtība, sociālā un kognitīva vērtība*). Ainavas vērtēšana dabā ir neatņemams nacionālas nozīmes ainavu noteikšanas process, kas kopumā ir darbietilpīgs, tāpēc to veic tikai jau atlasītām ainavām, kuras varētu būt potenciālās nacionālas nozīmes ainavas. Lai pilnvērtīgi izprastu lauku pētījumiem izmantoto metodi un vērtēšanas matricas, maģistra darba ietvaros ir veikta trīs teritoriju izpēte dabā, pielietojot tālāk piedāvāto izpētes matricu:

- **AAA “Augšzeme”** – viena no pirmajām (1977. gads) AAA Latvijā, kur ir izceltas ainaviskuma kvalitātes kritēriji, bet ainava nav iekļuvusi “Ainavu dārgumu” sarakstā;
- **AAA “Augšdaugava”** – Daugavas loku kompleksa un unikāla ainava, kurai ir AAA statuss un ainava ir iekļuvusi “Ainavu dārgumu” sarakstā;
- **Mežotnes pilskalna un Lielupes ainava** – nozīmīga Zemgales kultūrvēsturiskā ainava, kas atrodas tiešā Mežotnes pils tuvumā un, kas ir iekļuvusi “Ainavu dārgumu” sarakstā, bet abas šīs teritorijas uztveramas kā kompleksa ainava;

Objektu izvēles pamatojums – izvēlēties pēc mēroga, aizsardzības statusa atšķirīgas ainavas, kas uztveramas kā kompleksas ainavas. Visas šīs ainavas pēc dažādiem parametriem (*ainaviskums, kultūrvēsturiskā vērtība, dabas unikālā vērtība*) var būt potenciāli vērtējamas ainavas. Apsekošanas rezultāti pievienoti kā maģistra darba pielikumos (Pielikums Nr.3., 4., 5.).

Lai sagatavotos apsekošanai dabā nepieciešams:

- Potenciāli vērtējamas ainavas kartogrāfisko materiālu izpēte un sagatavošana (*digitālā vai izdrukas formātā*) – ģeomorfoloģiskas uzbūves, telpiskas struktūras un funkcionālās slodzes izpratne, izpratne par iespējamiem ainavu veidiem Mežāre, mežaine, āraine utt.;
- Teritorijas kultūrvēsturiskā izpēte un galveno ainavas vērtību definēšana, ainavas transformācijas procesa izziņāšana (*ainavas biogrāfija*);
- Maršruta plānošana un potenciālo vērtēšanas punktu plānošana – izteiksmīgas un tradicionālās ainavas vai potenciālie skatupunkti;
- Nepieciešama fototehnikas sagatavošana un ja tiks veikta arī skicēšana, tad arī materiālu sagatavošana;

Ainavas vērtēšanas process katrā izvēlētajā punktā sastāv no trīs komponentiem:

- Ainavas fotofiksācijas un skicēšana ainavas telpiskas struktūras dziļākai izpratnei;
- Ainavas vērtēšanas matricas aizpilde un rakstiskās vērtēšanas definēšana, nosakot kvalitātes kritērijus, kā arī kopumā vērtējot ainavu pēc matricā iekļautiem parametriem;
- Skatu līniju kartēšana un iespējamo ainavu vizuālo robežu kartēšana;

Ainavas vērtēšanas matricas kritēriji balstās uz Skotijas un Anglijas (*Landscape Character Assessment*) pieredzi, kas kopumā pazīstama arī Latvijā un man ir bijusi pieredze izmantot šo vērtēšanas metodi savos iepriekšējos pētījumos. Gatavojoties izpētei – vēlreiz pārskatīti un papildināti kritēriji, saskaņojot to ar Skotijas un Anglijas pieredzi. Būtiska ir arī aprakstošās daļas iekļaušana izpētes procesā. Kopumā vērtēšana ir veikta trīs kategorijās:

- Ainavas raksturīgo elementu atzīmēšana un ainavas **telpiskas struktūras** apraksts (6.2.tabula);
- **Vizuālo** ainavas elementu novērtēšana, atzīmējot skatu līnijas kartē (6.3.tabula);

- **Ainavas uztvere**, kas ir vairāk subjektīva ainavas uztvere un balstās un maņu orgāniem un kognitīviem aspektiem – skaņas, smaržas, emocionāla uztvere, kā arī vērtēta ainavas vizuāla pieejamība, dabiskums un retums utt.(6.4.tabula)

6.2.tabula.

Ainavas vērtēšanas matricas fragments – Ainavas raksturīgie elementi

Ainavas raksturīgie elementi						
Apaugums	Sega	Ūdens elementi	Reljefs	Apbūve	Ceļi	uzrakstiet fizisko aprakstu, pamatojoties uz iepriekš identificēto elementu kombināciju
Priežu mežs	ganību pļava	diķi	Līdzens	kulturvēsturiskā apbūve	šoseja	
egļu mežs	āramzeme	ezers	Līdzens ar atsevišķiem pauguriem	ciems	asfaltets autoceļš	
lapu koku mežs	palienu pļavas	upe	Viegli viļņots	lauku sēta	grants seguma ceļš	
jaukts mežs	purvs	ieteka	Paugurains	ražošanas būves	zems ceļš	
aizauguši lauki/krūmi	kāpas	jūra	Kāpas	padomju apbūves paliekas	gājēju taka, laipa	
	plūdmāle	meliorācijas gravju sistēma	Kalns	dievnams	ceļu nav	
			Krauja, stāva nogāze	vertikālie elementi - torņi, skursteņi, balsti		
			Ieleja, ieplaka	Rekreācijas būves		
			Aiza			

Katrā pozīcijā atzīme vienu vai vairākas pazīmes, ja nepieciešams ieraksta arī atšķirīgu elementu grupu. Apraksta veidā definē ainavas kopēto **telpisko struktūru**. Piemēram – “Kāpas, kas apaugušas ar priežu mežu, atrodas tieša jūras tuvumā ar plašu (vismaz 10 m platu) pludmali bez apbūves elementiem, bet zemes ceļš, kas savieno pludmali ar tuvāko grants ceļu”.

6.3.tabula.

Ainavas vērtēšanas matricas fragments – Vizuālie ainavas elementi

Vizuālie ainavas elementi							
Mērogs	Forma	Krāsa	Tekstūra	Materiāli	Vizuāla pieejamība	Dabiskums	Uzrakstiet ainavas vizuālo / pieredzes aprakstu no skatu punkta
Intīms	zemes formas	Neitrāla	Gluda	Dabiska ainava	Nepieejama	Dabiska	
Tuvs	lauku un mežu formas	Monohroma	Maiga	Koksne	Šaura	Dabiska ar atsevišķ. cilvēku veidotiem elementiem	
Mazs	ūdens objektu formas	Niansēta	Smalka	Akmens	Ierobežota	Antropogēna vide ar atsevišķ. dabiskiem elementiem	
Vidējs	ceļu formas	Spilgtas	Raupja	Apmetums	Daļēji pieejama	Urbāna	
Liels		Krāsaina	Asa	Betons	Atklāta		
Plašs		Raiba	Fragmentāra	Ķieģelis	Pilnībā pieejama		
		Ar atsevišķ. spilgtiem elementiem		Stikls			
				Metāls			
				Sintētiskie materiāli			
				Citi			

Šajā vērtējumā jau ir subjektīva vērtējuma daļa, jo mēroga, krāsas un tekstūras uztvere var būt atšķirīga. Apraksta veidā akcentē tieši **vizuāli – telpisko struktūru**. Piemērām – “*Plaša mēroga dabiskā ūdens ainava ar smalku monohromu tekstūru*”.

6.4.tabula.

Ainavas vērtēšanas matricas fragments – Ainavas uztvere

Ainavas uztvere						
Daudzveidība	Retums	Sajūtas	Kustība	Skaņa	Smarža	Ainavas aura/ mistika
Vienveidīga	Parasta	Garlaicīga	Mirusi	Klusā	Gandrīz nav	Nenolasās
Vienkārša	Tipiska	Neitrāla	Klusa	Neitrālā	Neitrālā	Atsevišķos elementos
Dažāda	Savdabīga	Patikama	Dzīva	Patikama	Patikama	Atsevišķos skatupunktos
Kompleksa	Reta	Droša	Trakojoša	Skaļa	Stiprā	Nolasās izteiksmīgi
	Unikāla	Nomierinoša		Traucējoša	Nepatikama	Vairāku līmeņu uztverē
		Interesanta		Nepatikama		
		Iedvesmojoša				
		Izaicinoša				
		Uzbāzīga				
		Nepatikama				
		Nedroša				

Analizējot ainavas subjektīvās uztveres komponentes, var rasties sarežģīts un emocionāls ainavas stāsts, kas saistīts ar ainavas daudzslāņaino biogrāfiju un mainīgām noskaņām dažādos skatupunktos. Aprakstot ainavu būtiski aprakstīt arī skaņu smaržu avotu (*ja iespējams noteikt*), kā arī izprast kādi elementi veido galveno noskaņu un kādi ir fona elementi. Vai ainavas apsaimniekošana ietekme ainavas uztveri un emocionālo fonu.

Dabā, veicot apsekojumu, vērtēšanas vietas numurē un atzīmē kartogrāfiskajā materiālā, iezīmē skatu līnijas.

Ainavas robežu noteikšana

Ainavas robežu noteikšana var notikt vairākos posmos:

- **Kultūrvēsturiskās robežas**, kas saistītas ar vienotu vietas uztveri un tradīcijām – šīs robežas var būt precīzas – upe kā robeža, vai ezers. Vai pauguru masīvs vai meža areāls, bet var būt arī plūstošas robežas, kas nosakāmas aptuveni, iezīmējot tikai kā kultūrvēsturisko areālu;
- **Dabiskās robežas** – upes sateču baseinu robežas vai palieņu robežas, lielāko reljefa formu robežas u.c. – nosakāmas kartogrāfiski;
- **Funkcionālās robežas**, ko nosaka lauksaimniecības zemju un mežu ainavas maiņa – nosakāmas kartogrāfiski;
- **Vizuālās robežas** – ainavas vizuālā pieejamība un skatu līnijas, kas saistītas ar reljefa uzbūvi, atvērto un slēgto skatu miju, nosakāmas dabā katram skatupunktam atsevišķi;

Definējot robežas, visu četru līmeņu robežas uzklājamas un analizējamās atkarībā no uzstādītā mērķa un ainavas kvalitātes kritērijiem, ainavas vērtībām. Jāatzīmē, ka pastāv arī **mentālās robežas un piederības sajūta**, kas grūti nosākama un to var definēt tikai vietējie iedzīvotāji – šis aspekts tagad spilgti redzams pie teritoriāli – administratīvas reformas, kad iedzīvotāji pretojas apvienošanai, jo šādi ir mainītas viņu mentālās robežas un piederības sajūta, sevis identificēšana.

Iegūto datu kopa ir analizējama un interpretējama atkarībā no uzstādītā mērķa, kas katrai ainavai var būt atšķirīgs un virzīts uz konkrētu ainavas kritēriju izcelšanu. Kopumā

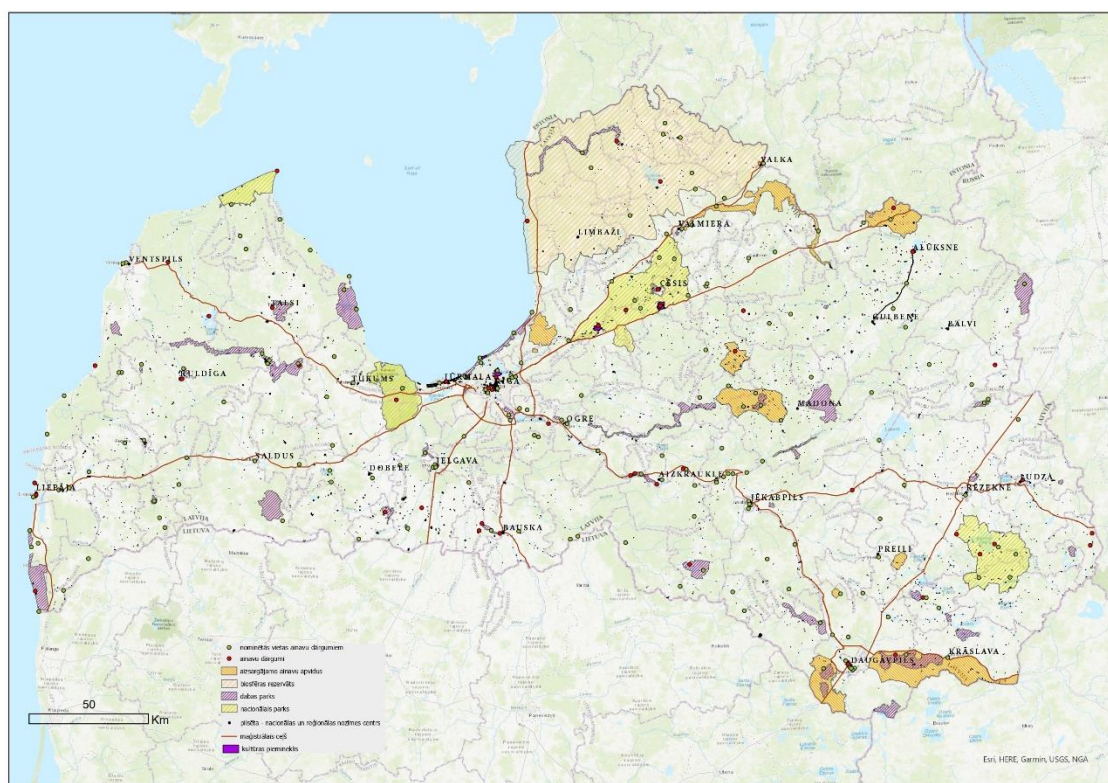
būtiski saglabāt arī izejas datus, kā datu arhīvu, lai vēlākos periodos veicot monitoringu, būtu iespējams analizēt ainavas izmaiņas un transformācijas procesus.

Potenciālās nacionālās nozīmes ainavas

Viens no pirmajiem Nacionālās nozīmes ainavu noteikšanas metodikas etapiem ir potenciālo ainavu atlase, kas balstās uz iepriekšējos periodos noteiktām ainaviskām vērtībām:

- **Dabas vērtības** – izmantojot ĪADT datus un jau definētās vērtības. Kartē uzmanību vēršot tieši AAA, Nacionālajiem parkiem, Dabas parkiem un Ziemeļvidzemes biosfēras rezervātam, jo šeit arī ir noteikta ainavu komponente kā vērtība;
- **Kultūrvēsturiskās vērtības** – izmantojot jau izstrādāto kultūrvēsturiskā mantojuma karti;
- **Sociālo vērtību** – projekta “Ainavu dārgumi” iedzīvotāju pieteikto un nominēto ainavu sarakstu un karti.

Maģistra darba ietvaros ir apkopta dažādu slāņu informācija, lai redzētu un analizētu situāciju, ko veido dažādu dabas, ainavas un kultūrvēsturisko vērtību pārklājums (6.16.attēls).

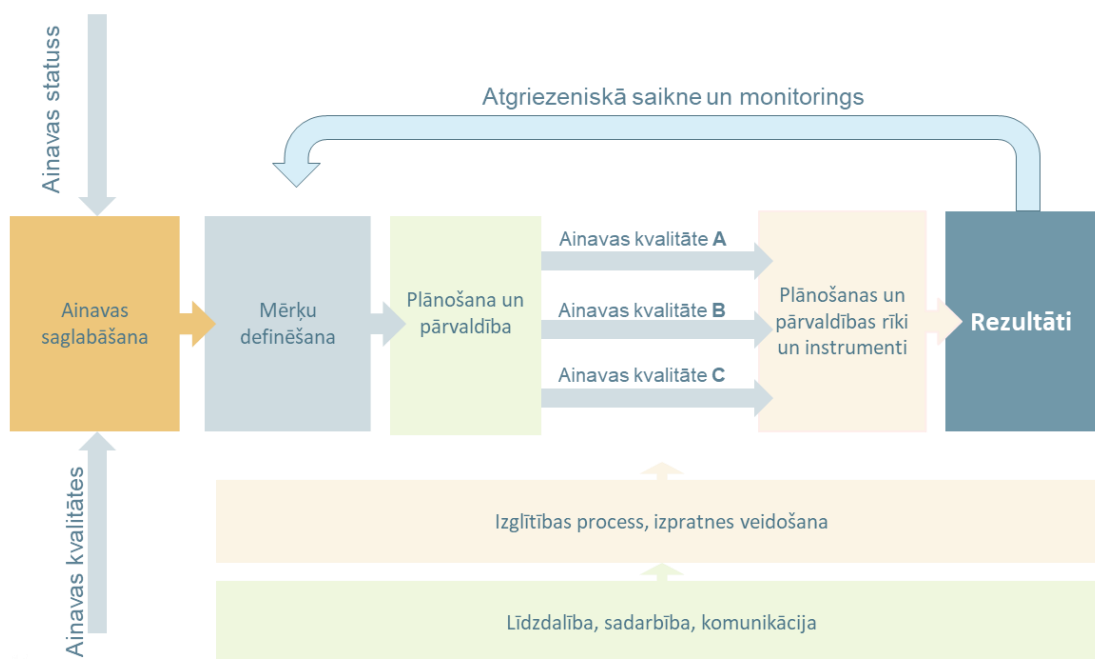

6.16.attēls. Ainavu dārgumi projektā pieteiktas ainavas un izvirzītas ainavas, kultūrvēsturiskie objekti, ĪADT (*Nacionālie parki, rezervāti, AAA*) (autora veidota karte Arc GIS - PielikumsNr.2 uz A3 lapas)

Kopējās tendences, veidojoties vairāku interešu un vērtību pārklājumam, liek secināt, ka daudzviet vērtīgie ainavu areāli veidojas ap kultūrvēsturiskām un dabas vērtībām, kurām jau ir piešķirts aizsardzības statuss un šīs vietas pazīstamas iedzīvotājiem un no viņu viedokļa uzskatāmas par vērtīgam. Atsevišķos izņēmumos tās ir lokāla mēroga ainavas vērtības, ko noteikuši iedzīvotāji un kas var būt vērtīgas tieši vietējām kopienām.

6.3. Nacionālas nozīmes ainavas plānošanā un pārvaldība, iesaistītas puses

Ainavu politikas pamatnostādņēs ir definēta nepieciešamība izstrādāt nacionālas nozīmes ainaviski vērtīgo teritoriju integrētas vadlīnijas (*ar ieteikuma raksturu*), kas pamatojoties uz noteiktiem ainavu kvalitātes mērķiem, ietver plānošanas, aizsardzības un pārvaldības principus, pieejas, dažādus rīcību instrumentus un iekļauj plānošanas un pārvaldības procesā gan sabiedrību, gan zemes īpašniekus vai lietotājus, gan publiskās pārvaldes institūcijas, gan ekspertus un kvalificētus speciālistus (Ainavu politikas.. S.a.). Maģistra darba ietvaros, balstoties gan uz zinātniskās literatūras izpēti, gan Eiropas valstu praksi nacionālas nozīmes ainavu plānošanā un pārvaldībā, gan personīgo plānošanas pieredzi, ir izvirzījusies pamatdoma – **izvairīties no “aizsardzības” mehānismiem un termina kā tāda, jo tas dēļ iepriekšējās ĪADT noteiktas pieredzes nes līdzī ierobežojumu un interešu sadursmes konfliktus, bet savā darbā rezultātus vēlos definēt, ka nacionālas nozīmes “ainavu saglabāšanu caur plānošanu un pārvaldību”**. Aizliegumi un ierobežojumi nav mērķis un instruments, bet **mērķis** ir saglabāt ainaviskās vērtības, visās to kategorijās, caur ainavas vērtību apziņu un pieņemšanu, caur dažādu ainavā notiekošo procesu izpratni un to sekām nākotnē, caur patiesu sadarbību un komunikāciju, caur ainavas plānošanas un pārvaldības izstrādāto instrumentu kopu, kas ir nepārtraukts process, nevis atsevišķas punktveida aktivitātes (6.17.attēls).

6.17.attēls. Nacionālas nozīmes ainavas plānošanas un pārvaldības modelis (*autora veidota shēma*)

Visā procesa garumā ir būtiska līdzdalības komponente, kas notiek gan kā sadarbības, gan kā izglītības forma. Balstoties uz citu valsts pieredzi, izglītības un ainavas popularizēšanas procesam ir tikpat liela nozīme kā konkrētiem apsaimniekošanas darbiem, jo tikai caur izpratni var apsaimniekot ainavu tai atbilstošā veidā.

Plānošanas un pārvaldības mērķu definēšana

Katras ainavas plānošanas un pārvaldības mērķu definēšana ir saistīta ar virsmērķi – saglabāt unikālo ainavisko teritoriju kvalitātes. Tālāk konkrētas ainavas mērķu definēšana jau notiek individuāli, balstoties uz katras ainavas kvalitātēm un ieinteresēto pušu interešu līdzsvarošanas. Šajā procesā līdzdalībai ir svarīga loma, jo, definējot korektus mērķus nākotnē, var izvairīties no interešu konfliktiem. Mērķu izvēle jāaskaņo ar katru no kvalitātes kritērijiem, jo tam sekos arī rīku un mehānismu izvēle un saskaņošana. Būtiski plānošanu un pārvaldību izprast un pieņemt kā nepārtrauktu un nedalāmu ciklu vai procesu, apzinoties kādi plānošanas instrumenti ir atbilstoši pārvaldības instrumentiem un otrādi, jo ainavas plānošana un pārvaldība pati par sevi ir nepārtraukts process, kas iekļauj arī monitoringu.

Ainavas vērtību apziņa un izpratne – ir būtisks aspekts, ko atspoguļo arī ārvalstu pieredze. Bieži vien izglītības procesu organizē nevalstiskas organizācijas, kas darbojas sadarbība ar plānošanas un pārvaldības institūcijām. Ainavas dabas un antropogēno **procesu un to seku dziļa izpratne** visos plānošanas un pārvaldības līmeņos, kā arī iedzīvotāju, zemju īpašnieku, apsaimniekotāju un citu iesaistīto pušu izpratnes veicināšana palīdz izvairīties no kļūdām, kas ainavā bieži vien ir neatgriezeniskas un apdraud ainavas vērtības.

Sadarbība un aktīva komunikācija – ārvalstu pieredzē Nacionālas nozīmes ainavu plānošanu un pārvaldību uzrauga un realizē katras ainavas vai reģiona līmenī izveidota institūcija (*pārvalde*), bet Ainavas padome (*ekspertu grupa – visas valsts līmenī*) konsultē dažādos jautājumos un piedalās Ainavu attīstības un pārvaldības plānu saskaņošanā. Savukārt aktīvs darbs notiek tieši līdzdalības līmenī, kur lauksaimnieki, mežsaimnieki un iedzīvotāji, kā arī NVO, aktīvi sadarbojas piesaistot finansējumu un realizējot plānā iezīmētas rīcības, kā arī veicinot ainavas atpazīstamību, realizē dažādas sabiedriskas un izglītības aktivitātes.

Ainavas plānošanas instrumentu kopā kā nepārtrauktais cikls – plānošanas instrumenti varbūt gan ilgtermiņa, gan īstermiņa, atkarībā no uzstādītajiem mērķiem. Jāatzīmē plānošanas procesa nepārtrauktības svarīgums, kas iekļauj, gan ilgtermiņa līdzdalību un sadarbību, gan ilgtermiņa aktivitāšu ciklu. Nav pieļaujama nesaistīto plānu izstrāde, kas atrauta no kopējiem mērķiem un kas nav vērsta uz ainavas kvalitāšu saglabāšanu. Viens no svarīgiem aspektiem plānošanā ir nacionālas nozīmes statusu izmantot kā attīstības potenciālu, kā kvalitātes un unikalitātes zīmi, līdzīgi kā to dara Francijā – **“lepnuma zīmols”**. Būtiskā ir ainavu plānošana kontekstā ar visas pašvaldības un reģiona plānošanu, realizējot integrētas plānošanas principus, salāgojot un līdzsvarojošot pašu plānošanas procesu un interešu telpas, kur saskaras aktīvas attīstības un saglabāšanas mērķi.

Ainavas pārvaldības instrumenti un monitorings kā ainavas vērtību/potenciāla saglabāšanas un ilgtspējīgas izmantošanas pamats – ārzemju pieredze pārvaldības plānu izstrādē ir viens no būtiskiem procesiem, jo ainavas pastāvēšana jau EAK definēta kā cilvēka un dabas mijiedarbības process, līdz ar to daudzu kultūrainavu pastāvēšana tiešā veidā atkarīga no apsaimniekošanas tradīcijām. Daudzos ainavu pārvaldības plānos paredzēts atbalsts vietējām saimniecībām un amatniekiem, kas uztur vietas tradīcijas, izkopj tās un saglabā caur to vietas identitāti un īpašo garu – tieši viņi ir vieni no sadarbības partneriem un veiksmes atslēgām. Atsevišķos gadījumos kultūrvēsturiskas ainavas emocionālie un simboliskie elementi ir apdraudēti jauno tehnoloģiju dēļ. Piemērām, lauku ainavas tradicionālais elements Latvijā ir

siena gubas, kas tagad dēļ jaunākām apsaimniekošanas tehnoloģijām ir siena ruļļi. No vienas puses – mazs ainavas elements, bet tam ir liela simboliskā nozīme. Citu valsts pieredzē atsevišķu ainavas elementu saglabāšana ir finansēta īpaši ainaviskās vietās, kaut sen nav funkcionāla un lietderīga. Līdz ar to ne vienmēr pārvaldība ir tikai ilgtspējīga un virzīta uz ekoloģisko līdzsvaru, bet nodrošina arī kultūrvēsturiskās un ainaviskās vērtības, kas slēpjas tieši ainavas elementos un to saglabāšanā.

Ņemot vērā Latvijas un ārzemju pieredzes apkopojumu un analīzi, kā arī ekspertu viedokli ir izstrādātas Nacionālas nozīmes ainavu plānošanas un pārvaldības vadlīnijas un ieteikumi:

- pirms nacionālās nozīmes ainavas izpētes, plānošanas un pārvaldības procesiem ir **jādefinē mērķis un nākotnes izmantošana** (*kā visu iesaistīto pušu vienots redzējums*), kas nosaka gan pētījuma detalizāciju un iekļaujamās tēmas, gan mērogu un plānošanas, pārvaldības rīkus;
- būtisks ir **nepārtraukts politisks un finanšu atbalsts** no valsts, plānošanas reģioniem un pašvaldībām, kā arī politiskā griba un partnerības politika;
- definējot katras ainavas vērtības, **nav pieļaujama ainavu savstarpēja salīdzināšana**, jo katra ainava ir unikāla un tai ir definējamas vērtības, kas atspoguļo valsts līmeņa ainavu vērtīgās īpašības un balstās uz kvalitātes kritērijiem;
- ainavas nav saglabājamas, pētāmas, plānojamas un pārvaldāmas atrauti no **piegulošās teritorijas un tajā notiekošiem procesiem** vai tikai administratīvās robežās, uztveramas holistiski;
- veiksmīgai ainavas plānošanai un pārvaldībai nepieciešami arī **administratīvie resursi un normatīvais ietvars**, kas spēs nodrošināt procesu secīgumu, juridisko pamatojumu, kā arī būs saistošs izpildei. Citu valstu pieredzē veiksmīgs ir formāts, kas balstās uz lokālo administrāciju, konsultatīvo padomi (*Ainavas padome – pētnieku un speciālistu grupa – kas ir nemainīga visa valstī, nodrošinot viedokļu un informācijas konsekvenci*), plānošanas reģionu (*ar koordinējošo funkciju*), pašvaldību, ieinteresēto personu un zemes īpašnieku, lauksaimnieku un mežsaimnieku (*ar ieviešanas funkciju*) sadarbības grupu, kā arī NVO un citas organizācijas, kas realizē izglītības funkcijas un organizē aktivitātes;
- plānošanas un pārvaldības process **jābalsta uz ainavas daudzpusīgo izpēti**, kas iekļauj gan dabas, gan kultūrvēsturisko, gan sociālo faktoru izpēti un īpaša uzmanība vērsta uz ainavisko vērtību (*tā definēta kā kvalitātes kritēriji*);
- katrai ainavai būs savas vērtības, līdz ar to arī plānošanas un pārvaldības rīku kopa būs **atšķirīga katrai ainavai**;
- plānošanas un pārvaldības procesi ir **savā starpā saistīti un nav atdalāmi**, kā vienots ainavas pastāvēšanas un vērtību saglabāšanas mehānisms;
- svarīga loma ir **monitoringam**, ko regulāri veic neatkarīgie saistīto nozaru eksperti, balstoties uz iepriekš noteiktām katras ainavas vērtībām;
- ainavas plānošana un pārvaldība realizējama **līdzdalības, atvērtās komunikācijas un partnerības formātā**, definējot nacionālās nozīmes ainavu plānu, kā savstarpējas sadarbības un vienošanās platformu;

- nacionālās nozīmes ainavas pastāvēšanas virsmērķis ir to vērtību **saglabāšana, ko jārealizē caur ilgtspējīgu, viedu un integrētu plānošanu un pārvaldību**, izvairoties no striktiem ierobežojumiem un aizliegumiem, pēc iespējas mazāk lietojot “aizsardzības” rīkus;
- nacionālās nozīmes ainavas vērtības uzskatāmas kā **teritorijas attīstības potenciāls** un īpašs tirgus produkts vai zīmols, kas no vienas puses ir pievilcīgs tūristiem, bet no otras puses stimulē amatnieku, uzņēmēju un iedzīvotāju labklājības augšanai, ciešākai saiknei ar ainavu un identitātes stiprināšanai. Būtiski, ka priekšplānā paliek ainavas vērtības un tirgus produkti nepaliek par pašmērķi, kas aizēno ainavas būtību vai degradē ainavas vērtības, komercializējot objektus;
- katrai ainavai ir jāsigatavo sava veida **“ainavu pase”**, kas sniedz plašu informāciju par ainavas esošajām vērtībām, kā arī ir pamats to saglabāšanai;
- nacionālās nozīmes ainavām **robežas definējamas balstoties uz vairāku robežu pārklājumu** (*kultūrvēsturiskā, dabas telpiskās robežas, funkcionālās robežas, vizuālās robežas un mentālās robežas*), savstarpēji vienojoties visām iesaistītajām pusēm;
- ainavām ir izstrādājami **ainavu pārvaldības plāni**, kas ir vidēja termiņa plānošanas dokuments un ir pamats ainavas saglabāšanai un attīstībai, nosakot gan plānošanas, gan pārvaldības rīkus, gan sadarbības formas, atbalsta mehānismus un finanšu resursus to realizēšanai;
- ainavu pārvaldībā ir jābalstās un **ainavu ekoloģiskā līdzsvara saglabāšanu**, balstoties uz tradicionālo apsaimniekošanu un pielietojot arī jaunākas tehnoloģijas;
- ainavu plānošana un pārvaldība realizējama kā **atvērts, dinamisks un elastīgs process**, iekļauj dažāda veida aktivitātes un pasākumus, kas vērsti uz ainavas izpratni, ilgtspējīgu plānošanu un pārvaldību, ainavas saglabāšanu kopumā – tikšanās, diskusijas, “ainavas pastaigas” un tikšanās dabā, meistarklases, pieredzes apmaiņas aktivitātes, izglītības pasākumi, popularizēšanas pasākumi, radošas izpausmes u.c.;
- veiksmīgai pārvaldībai nepieciešams arī iedzīvotāju un īpašnieku **konsultatīvais atbalsts**, kas palīdz izprast ainavas vērtības un saskaņot ainavas apsaimniekošanas instrumentus katram piemērojot savai saimnieciskajai darbībai.

Secinājumi

1. Nacionālas **nozīmes ainavas jēdziens** savieno gan fiziskas, gan mentālas ainavas vērtības, atspoguļo vietas identitāti un mūsu attieksmi pret ainavas vērtībām un savā būtībā balstās uz vairākām dimensijām:
  - **ainavas izpratni un uztveri** kā tādu, kas var būt atšķirīga katram indivīdam, bet ir definēta EAK, ko Latvijā esam pieņēmuši un izmantojam plānošanā un pētniecībā;
  - **dabas apstākļu priekšnoteikumiem**, izceļot tradicionālus un unikālus ainavu areālus vai elementus;
  - **cilvēka radīto elementu kopa** – kas ir kultūrvēsturisko elementu un to kompleksu vērtība, kas cieši savijas ar valsts attīstību un kultūru;
  - **tradicionālas saimniekošanas, ekonomiski – politisko aspektu kopums**, kas katrā reģionā ietekmēja tradicionālo un unikālo ainavu veidošanās procesu.
2. **Teritorijas plānošanā** nacionālās nozīmes ainavas iekļaujamas kā teritorijas attīstības potenciāls un to nozīme izvērtējama daudzpusīgu pētījumu rezultātā, iekļaujot ainavu ekoloģiskās un telpiskās struktūras, funkcionālās slodzes, kā arī ainavu vērtību un kvalitāšu izvērtējumu, sociālo, politisko un ekonomisko faktoru ietekmes analīzi, izprotot iespējamus draudus un veicinošos aspektus ainavas saglabāšanai un ilgtspējīgai attīstībai.
3. Katrā **ainavas plānošanas līmenī ir atšķirīgi plānošanas un pārvaldības instrumenti**, kas saistās ar ainavas mēroga un robežu definēšanu un balstās uz nacionālas nozīmes ainavu saglabāšanas un attīstības mērķiem, kā arī apvieno dažādas ainavas uztveres un interešu dimensijas, kalpojot par savstarpējas līdzdalības platformu lokālā līmenī.
4. **Eiropas pieredze** nacionālās nozīmes ainavu noteikšanā, saglabāšanā, plānošanā un pārvaldībā katrā valstī ir atšķirīga un balstās uz plānošanas un dabas aizsardzības tradīcijām, valsts administratīvo sadalījumu un pārvaldības realizēšanas instrumentiem, kā arī normatīvo ietvaru. Tomēr var izvirzīt dažus pamatprincipus, kas visām valstīm iezīmējas kā kopīgas:
  - nacionālās nozīmes ainavas ir saglabājamas, un to **statuss ir apstiprināts normatīvos dokumentos**, daudzviet līdzvērtīgi Nacionālo parku statusam;
  - nacionālās nozīmes ainavu **noteikšanas metodika** iekļauj vairākus etapus – potenciālo vērtējamo ainavu saraksta veidošanu, informācijas apkopošanu, līdzdalībā balstītu izvērtēšanu, ainavu apsekošanu dabā, ekspertu vērtēšanu, ainavas vērtību definēšanu un apstiprināšanu;
  - **ainavu pārvaldībai** ir dibinātas administratīvas, konsultatīvas un sadarbības organizācijas un vienības, kas atbild par ainavas saglabāšanu, plānošanu un pārvaldību, organizējot visu procesu kā atvērta veida komunikācijas, sadarbības un līdzdalības procesu;

- **ainavu pārvaldības plāns** ir viens no dokumentiem, kas izstrādājams katrai nacionālās nozīmes ainavai, kā integrēts vidēja termiņa plānošanas dokuments ar rīcības plānu, savu budžetu, iesaistīto pušu un sadarbības partneru likumisko ietvaru.
5. **Latvijas pieredze** nacionālās nozīmes ainavu apzināšanā un aizsardzībā ir aizsākusies līdz ar Aizsargājamo ainavu apvidu noteikšanu, turpinot ainavu aizsardzību vairākās ĪADT, kā arī kā kultūrvēsturisko objektu daļu, vēlāk ratificējot Eiropas Ainavu konvenciju un apstiprinot Ainavas politikas pamatnostādnes, kā arī, paralēli strādājot pie daudzpusīgiem pētījumiem un projektiem, kas atspoguļo ainavas ekoloģiskos, sociālos un kultūrvēsturiskos aspektus. Kopumā plaša un daudzveidīga pieredze ir grūti apkopojama un analizējama, jo nav vienādas metodikas vai kvalitātes kritēriju, bet tā ir laba pamatne potenciāli vērtīgo ainavu izvirzīšanai un izvērtēšanai ar plašu informācijas klāstu.
  6. **Latvijā ainavu saglabāšanas pieredze** pamatā balstās uz dabas aizsardzības normatīvo bāzi un vairāk vērsta uz sugu un biotopu aizsardzību, skatoties uz ainavu kā ekoloģisku pamatni, līdz ar to Latvijā ir nepieciešamas ainavas saglabāšanas, plānošanas un pārvaldības normatīvās bāzes izstrāde un integrēšana esošajos normatīvajos aktos, kā arī esošajā teritorijas plānošanas sistēmā.
  7. Nacionālas nozīmes **ainavu plānošanas un pārvaldības process** realizējams ar virsmērķi – saglabāt katras ainavas vērtības, izvirzot kvalitātes kritērijus un katram kritērijam izstrādājot ainavas plānošanas un pārvaldības instrumentus, respektējot līdzdalības principus un veicinot ainavas izpratni, kā arī nodrošinot regulāru ainavu monitoringu.
  8. Izstrādātās **Nacionālo ainavu plānošanas un pārvaldības vadlīnijas**, balstās uz teorētisko pētījuma daļu, Eiropas pieredzes analīzi un Latvijas ekspertu intervijām, atspoguļo nepieciešamās rīcības un pamatnostādnes, kā arī pieejas, ko iespējams izmantot plānošanas un pārvaldības procesā.
  9. Maģistra darba ietvaros izstrādātā **Nacionālās nozīmes ainavu noteikšanas metodika** balstās uz Eiropas labās prakses piemēriem, iekļaujot secīgu ainavu noteikšanas procesa norises etapu aprakstu un iesaistītās puses, kā arī var kalpot par pamatu diskusijām ar ieinteresētajām pusēm un ir aprobējama Latvijas apstākļos, iesaistot vairāku nozaru speciālistus.

Pateicības un atsauces

Autore pateicas darba vadītājam profesoram Oļģertam Nikodemus par atsaucību, konsultācijām un ieguldīto laiku.

Autore izsaka pateicību kolēģiem – Madarai Markovai, Pēterim Lakovskim un Andrim Kleperam par atsevišķu kartogrāfisko materiālu darba slāņu informācijas sagatavošanu un dalīšanos, kas izmantoti maģistra darba vajadzībām, sagatavojot kartes.

Maģistra darbs izstrādāts, kā daļa no Valsts Pētījuma programmas “Ilgtspējīga teritorijas attīstība un racionāla zemes resursu izmantošana” pētnieciskā projekta (Nr. VPP-VARAM-ITAZRI-2020/1-0002) “Ilgtspējīga zemes resursu un ainavu pārvaldība: izaicinājumu novērtējums, metodoloģiskie risinājumi un priekšlikumi” (LandLat4Pol) ietvaros. Maģistra darba rezultāti un apkopotā informācija tiks izmantota projekta mērķu sasniegšanai.

Izmantotie informācijas avoti

Publicētie avoti

Zariņa A. 2018. Latvijas kultūrainava: laika slāņi, mantojums un reģionāli teritoriālais iedalījums. Nikodemus, O., Kļaviņš, M., Krišjāne, Z., Zelčs, V. (zin. red.) *Latvija. Zeme, daba, tauta, valsts*. Rīga, Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds. 615.-636.

Naveh Z., Lieberman A. 1984. *Landscape ecology: theory and application*. New York, Springer-Verlag.

Skultans, V. 1997. Theorizing Latvian lives: The quest for identity. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*. 3(4), 761–780.

Vīķe-Freiberga V. 2010. *Kultūra un latvietība*. Rīga, Karogs.

Siliņš, E.I. 1999. *Lielo patiesību meklējumi*. Rīga, Jumava.

Niemann, E. 1986. Polyfunctional landscape evaluation - aims and methods. *Landscape and Urban Planning*. 13(C), 135–15

Mander Ū., Kuuba R. 2004. Changing landscape in Northeastern Europe based on examples from Baltic countries. In: Jongman R. H. G. (ed.) *The New Dimensions of the European Landscape*, 123-135.

Anderson M. (1990) Areas of outstanding natural beauty and the 1949 National Parks Act. *The Town Planning Review*. Vol. 61, No. 3 (Jul., 1990), pp. 311-339 (29 pages) Published By: Liverpool University Press <https://www.jstor.org/stable/40112922?seq=1>

De Montis A. (2014) Impacts of the European Landscape Convention on national planning systems: A comparative investigation of six case studies *Landscape and Urban Planning* 124 53–65

Antrop, M., Van, Eetvelde, V. 2000. Holistic aspects of suburban landscapes: visual image interpretation and landscape metrics. *Landscape and Urban Planning*. 50, 43–58.

AONB Management Plans. A guide (2001) Countryside Agency. Countryside Agency Publications 129 p.

Barnes, T. J. (2004). Placing ideas: Genius loci, heterotopia and geography's quantitative revolution. *Progress in Human Geography*, 28(5), 565–595.

Bell S., Penēze Z., Nikodemus O., Montarzano A., Grīne I. (2007) The value of Latvian rural landscape. In: *European Landscapes and Lifestyles: The Mediterranean and Beyond*. Z. Roca, T. Spek, T. Terkenli, T. Plieninger, F. Höchtl (ed.). Lisbon: Edições Universitárias Lusófonas, p. 347–362.

Bell, D.S.A. *Mythsapes: Memory, Mythology and National Identity*. *British Journal of Sociology*, 2003, Vol. 54, No. 1, p. 63–81. ISSN1465-3346.

Bell, S. (2012) *Landscape: pattern, perception and process*. Routledge. 348 p.

Bell, S., Penēze, Z., Montarzano, A., u.c. Rural society, social inclusion and landscape change in central and eastern Europe: a case study of Latvia. *Sociologia Ruralis*, 2009, Vol. 49, No. 3, p. 295–326. ISSN 1467-9523.

Bunkše E. V. (2001) The Case of the Missing Sublime in Latvian Landscape Aesthetics and Ethics, *Ethics, Place & Environment*, 4:3, 235-246,

Bunkše, E.V. 1999. Reality of rural landscape symbolism in the formation of a post-Soviet, postmodern Latvian identity. *Norsk Geografisk Tidsskrift–Norwegian Journal of Geography*, Vol. 53, 121–138. Oslo. ISSN 0029-1951.

Carter, J., Dyer, P., Sharma, B. Dis-placed voices: sense of place and place identity on the Sunshine Coast. *Scandinavian Journal of History*, 2007, Vol. 8, No. 5, p. 755–773. ISSN 1502-7716.

- Carter, J., Dyer, P., Sharma, B. Dis-placed voices: sense of place and place identity on the Sunshine Coast. *Scandinavian Journal of History*, 2007, Vol. 8, No. 5, p. 755–773. ISSN 1502-7716.
- Christou P., Farmaki A., Saveriades A., Spanou E. (2019) The “genius loci” of places that experience intense tourism development. *Tourism Management Perspectives* Vol 30, 19-32 p.
- Countryside Agency (2006) Research Reports and Research Notes. Landscape: beyond the view.
<http://publications.naturalengland.org.uk/publication/2705143?category=60007>
- Scotland’s Scenic Heritage. Countryside Commission for Scotland (1978) (CCS).
- Cultural sustainability: Aligning aesthetics and ecology. In: *Placing nature: culture and landscape ecology*. Ed. by J.I. Nassauer. Washington DC: Island Press, 1997, p. 67–83. ISSN 1572-9761.
- Natālija Ņitavska, Daiga Zigmunde, Raimonda Lineja (2011) The forming elements of the Baltic sea coastal landscape identity from the town of Ainaži to the estuary of the river Salaca // Civil engineering '11 : International scientific conference : abstracts, Jelgava, Latvia, 12-13 May, 2011 / Latvia University of Agriculture. Faculty of Rural Engineering. Department of Architecture and Building. Department of Structural Engineering. Jelgava, 2011. 42.lpp.
- Daniels S (1993). *Fields of vision. Landscape, imagery and national identity in England and the United States*. Polity, Oxford.
- Dillard, C., B. Re-membering culture: bearing witness to the spirit of identity in research. *Race Ethnicity and Education*, 2008, Vol. 11, No. 1, p. 87–93. ISSN 1470-109X.
- Forest landscape Analysis and Design. Forestry Commission, USDA Forest Service Pacific Northwest region. USDA: Edinburgh, 1989, 114 p. ISBN 01692046.
- Gearon, L. Exploring the Landscape of Spiritual Geography: religious education, the environment and the child's sense of identity and place. *Journal of Beliefs & Values*, 1997, Vol. 18, No. 1, p. 69–82. ISSN 1469-9362.
- Gittus, E. J. Berlin as a Conduit for the Creation of German National Identity at the End of the Twentieth Century. *Space and Polity*, 2002, Vol. 6, No. 1, p. 91–115. ISSN 1470-1235.
- Hooson D (1994). Introduction. In Hooson D (ed). *Geography and national identity*, 1–12. Blackwell, Oxford.
- Hough, M. *Out of Place, Restoring Identity to the Regional Landscape*, New Haven. London: Yale University Press, 1990, 230 p. ISBN 0-300-04510-7.
- Sarlöv I. H. (2016) Exploring the national contexts and cultural idejas that preceded the Landscape Character Assessment method in England, *Landscape Research*, 41:2, 175-185, DOI: 10.1080/01426397.2015.1135317
- Yang, D., Gao, C., Li, L., Eetvelde, V. 2020. Multi-scaled identification of landscape character types and areas in Lushan national Park and its fringes, China. *Landscape and Urban Planning*, 201, 1–17.
- Joan Nogue, Joan Vicente (2004) Landscape and national identity in Catalonia. *Political Geography* 23 (2004) 113–132
- Kneafsey, M. Tourism and Place Identity: A case-study in rural Ireland. *Irish Geography*, 1998, Vol. 31, No. 2, p. 111–123. ISSN 1939-4055.
- Krause, C.L. Our visual landscape managing the landscape under special consideration of visual aspects. *Landscape and Urban planning*, 2001, Vol. 54, p. 239–254. ISSN 01692046.
- Kundziņš P., *Latvju sēta. Izdevējs: Sweden. AB Duvbo Tryckeri, Sundbyberg. 1974.g. 460 lpp.*
- Kundziņš, M. (2004) 6. Dabas formu estētika. SIA Madris, Rīga, 168 lpp.

- Lakovskis P. 2013. Ainavu ekoloģiskā plānošana un tās metodoloģiskie risinājumi mozaikveida ainavās. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte.
- Laszlo, E., 1972. Introduction to Systems Philosophy: Toward a New Paradigm of Contemporary Thought. Harper Torchbook, New York.
- Laszlo, E., 1994. The Choice: Evolution or Extinction. A Thinking Person's Guide to Global Issues. C.P. Putnam and Sons, New York.
- Laumane, B. 2013. Jūra, latviešu valodā un folklorā: etnolingvistiskais aspekts. Liepāja: LiePA, 403 lpp. ISBN 978-9984-864-89-1.
- Maksymenko Nadiya, Cherkashina Nadiya Prospects of Landscape Planning in Legislation of Ukrain. Acta Environmentalica Universitatis Comenianaes (Bratislava) Vol. 21, 1(2013): 83-88
- Bürgi M, Hersperger A. M., Schneeberger N. (2004) Driving forces of landscape change – current and new directions Landscape Ecology 19:857–868, 2004
- Melluma A. (1994) Metamorphoses of Latvian Landscapes during Fifty Years of Soviet Rule. GeoJournal, Vol. 33, No.1, p. 55–62.
- Melluma A. Ainavu politikas veidošana Latvijā: situācija, problēmas, iespējas./ Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa: sociālās un humanitārās zinātnes. 5./6. Nr., 2009. - 52.-74.lpp.
- Melluma, A., Leinerte, M. Ainava un cilvēks. Rīga: Avots, 1992, 176 lpp. ISBN 5-401-00772-8.
- Murzyn-Kupisz, M., Gwosdz, K. The changing identity of the Central European city: the case of Katowice. Journal of Historical Geography, 2011, Vol. 37, p. 113–126.
- Nacionālā identitāte, mobilitāte un rīcībspēja. Latvija. Pārskats par tautas attīstību. Galv. red. B. Zepa un E. Kļava. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2011, 154 lpp.
- Naveh, Z. 2000. What is holistic landscape ecology? A conceptual introduction. Landscape and Urban Planning. 50, 7–26.
- Naveh, Z. 2001. Ten major premises for a holistic conception of multifunctional landscapes. Landscape and Urban Planning. 57, 269–284.
- Käyhkö N, Granö O., Häyrynen M., « Finnish landscape studies – a mixture of traditions and recent trends in the analysis of nature-human interactions », Belgeo [Online], 2-3 | 2004
- Nikodemus O., Rasa I. 2005. Gaujas nacionālā parka ainavu estētiskais vērtējums. Rīga, 77. Pieejams: <https://www.daba.gov.lv/lv/media/2057/download>
- Nikodemus, O. 2018. Dabas aizsardzības aspekts telpiskajā plānošanā: vērtējums un izaicinājumi nākotnē. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (VARAM) 6.decembrī rīkoja teritorijas plānotāju konferenci “Kā plānot...?” Pieejams: <http://www.varam.gov.lv/lat/publ/Seminari/tap/?doc=26881>
- Nikodemus O., Melecis V. 2008 Ainavas daudzveidīgais saturs un aizsardzība. Vides zinātne. Latvijas Universitāte. 454-477.
- Ode, Å. (2003) 14. Visual Aspects in Urban Woodland Management and Planning. Doctoral thesis. Swedish University of Agricultural Sciences, Alnarp, 41 pp.
- Olwig, K. R. (2002). Landscape, nature, and the body politic. Madison: University of Wisconsin Press.
- Paklone, I., Strautmanis, I. Vizuālā vēstījuma nozīme mūsdienu pilsētvides veidošanā. RTU zinātniskie raksti. 2009, 10. sēr., Arhitektūra. - 3. sēj. 31.–39. lpp. ISSN 1691-4333.
- Palang, H., Alumäe, H., Mander, Ü. 2000. Holistic aspects in landscape development: a scenario approach. Landscape and Urban Planning. 50, 85–94.
- Penēze Z. 2009. Latvijas lauku ainavas izmaiņas 20. un 21. gadsimtā: cēloņi, procesi un tendences. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte.

- Petri J. Raivo (2002). The Finnish landscape and its meanings. *Fennia* 180: 1–2, pp. 89–98. Helsinki. ISSN 0015-0010.
- Petzet, M. (2008). *Genius Loci – The Spirit of Monuments and Sites*. 16th ICOMOS General Assembly and International Symposium: ‘Finding the spirit of place – between the tangible and the intangible’, Quebec- Canada.
- Ramans, K. 1994. *Ainavrajonešana. Latvijas daba: enciklopēdija*. 1.sēj. Rīga, Latvijas enciklopēdija, 22.-24.
- Robertson, M., Walford, R., Fox, A. *Landscape Meanings and Personal Identities: Some Perspectives of East Anglian Children*. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 2003, Vol. 12, No. 1, p. 32–48. ISSN 1038-2046.
- Rourke, E. 1999. *Changing identities, changing landscapes: human – land relations in transition in the Aspre. Roussillon*. *Cultural Geographies*, Vol. 6, No. 29, p. 29–50. ISSN 1940-6320.
- Sala, Pere; Laura Puigbert, Laura; Bretcha, Gemma (eds.) (2014). *La planificació del paisatge en l'àmbit local a Europa = Landscape planning at a local level in Europe*. Olot: Landscape Observatory of Catalonia; Andorra la Vella: Government of Andorra. (Documents; 2). ISBN 978-84-617-3805-2.
- Schroder, R. et al. (2010). *Comparing landscape planning in England, Germany and the Netherlands: policy contexts and three case study plans*. Wageningen: Alterra. (Alterra-report; 2040).
- Scottish Natural Heritage (2010). *The special qualities of the National Scenic Areas*. Scottish Natural Heritage Commissioned Report No.374
- Selman P., Swanwick C. (2010) *On the Meaning of Natural Beauty in Landscape Legislation*. *Landscape research*, 35 (1). p.3.
- Selman Paul (2006) *Planning at the Landscape Scale*. Routledge. 213 p.
- Selman Paul (2012) *Sustainable landscape Planning*. Routledge. 162 p.
- Sörlin, S. *The articulation of territory: landscape and the constitution of regional and national identity*. *Norwegian Journal of Geography*, 1999, Vol. 53, No. 2, p. 103–112. ISSN 1502-5292.
- Sörlin, S. *The articulation of territory: landscape and the constitution of regional and national identity*. *Norwegian Journal of Geography*, 1999, Vol. 53, No. 2, p. 103–112. ISSN 1502-5292.
- Stephens, J. *Karalee Rock: The Formation of Place and Identity*. *Urban Policy and Research*, 2002, Vol. 20, No. 1, p.87–99. ISSN 1476-7244.
- Stephenson J. (2008) *The Cultural Values Model: An Integrated Approach to Values in Landscapes*. *Landscape and Urban Planning* 84(2):127-139 p.
- Stephenson, J. *The Cultural Values Model: An integrated approach to values in landscapes*. *Landscape and Urban Planning*, 2010, Vol. 84, p.127–139. ISSN 01692046.
- Stewart, W.P., 2004. Liebert, D., Larkin, K.W. *Community identities as visions for landscape change*. *Landscape and Urban Planning*, Vol. 69, p. 315–334. ISSN 01692046.
- Stradiņš Jānis (2012) *Sēlija: kultūrvēstures problēmās un nākotnes redzējumos*. *Latvijas Vēstnesis*. Nr.100 <https://www.vestnesis.lv/ta/id/249705>
- Swanwick, C. (2002) *Landscape Character Assessment. Guidance for England and Scotland*. The Countryside Agency: John Dower House, p.84.
- Tyldesley, D. and Associates (2007) *Identifying the special qualities of Scotland's National Scenic Areas*. Scottish Natural Heritage Commissioned Report, No.255.
- Trasūne, L. 2015. *Dabas aizsardzības un teritorijas attīstības plānošanas sasisties iespējas*. Latvijas Universitāte. Maģistra darbs. 84 lpp.

- Tress, B., Tress, G. 2001. Capitalising on multiplicity: a transdisciplinary systems approach to landscape research. *Landscape and Urban Planning*. 57, 143–157.
- Uuemaa, E., Antrop, M., Roosaare, J., Marja, R., Mander, U. 2009. Landscape Metrics and Indices: An Overview of Their Use in Landscape Research. *Living Reviews in Landscape Research*. 3, 1-28.
- Ware, S.A. Contemporary anti-memorials and national identity in the Victorian landscape. *Journal of Australian Studies*, 2004, Vol. 28, No. 81, p. 121–133. ISSN 1835-6419.
- Weinberg, G.M., 1975. Introduction to General Systems Thinking. Wiley, New York.
- Ziemeļniece, A. (1998) 20. Estētiskā kvalitāte ainaviskajā telpā. Latvijas Lauksaimniecības universitāte, Jelgava, 98 lpp.
- Zigmunde D. 2010. Estētiskās un ekoloģiskās saskaņas sintēze ilgtspējīgas ainavas plānošanas kontekstā. *Scientific Journal of Riga Technical University Sustainable Spatial Development*, V1, 94-98.
- Zigmunde Daiga, Nitavska Natalija (2017) Legislative framework for landscape planning in Latvia. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. Vol. 245(6) : 2rd World Multidisciplinary Civil Engineering - Architecture - Urban Planning Symposium WMCAUS 2017. Article number 062033.
- Zigmunde, D. (2007) Evaluation 21. criteria of protected landscape aesthetic quality. Research for rural development 2007. International scientific conference proceedings, 16-18 May 2007, Jelgava, Latvia University of Agriculture. LLU, Jelgava, 196–203.

Kartogrāfiskie materiāli

- Esri, S.a. OpenStreetMap Amenities for Europe. ArcGIS Living Atlas of the World, Sk. 14.01.2021. Pieejams:
<https://livingatlas.arcgis.com/en/browse/#d=2&q=%22OpenStreetMap%20Amenities%20for%20Europe%22&type=layers>
- LVM, S.a. Kartes pamatne. GEO WMS;
- Envirotech SIA. S.a. GIS Latvija 10.2. 2013. Sk. 25.05.2020. Pieejams
<http://old.envirotech.lv/lv/aktualitates/gis-latvija-10-2/>
- DAP. S.a. ĪADT slāņi, Administratīvo teritoriju sadalījums, ceļi ir ņemti no atvērto datu portāla. data.gov.lv, *shp formātā;
- NKMP. S.a. Kultūras pieminekļi - *shp formātā
- Klepers, A., 2021. Ainavu Dārgumi - kartēti no avota: <https://ainavudargumi.lv/karte/>

Nepublicētie avoti / pētījumi/ ziņojumi

- Ainavu ekspertu padomes “brīvprātīgā kodola” ierosinājumi priekšlikumiem Latvijas Kultūras kanonam un komentāri (20.12.2018.)
- Ainavu ekoloģiskais plāns Rāznas Nacionālajam parkam (2009)
<https://www.daba.gov.lv/lv/raznas-nacionalais-parks>
- Ņitavska N. (2014). Baltijas jūras piekrastes ainavu identitāte Latvijā. Promocijas darbs.

Jelgava: LLU. 216 lpp.

Bell, S. Social Exclusion, Rural Poverty and Landscape Change in Latvia [tiešsaiste]. 2009 [skatīts 7.02.2021.]. Pieejams: www.openspace.eca.ac.uk/conference/proceedings/PDF/Bell.pdf

Kanaviņa, R. Latvijas ainavas identitāte. Maģistra darbs. Jelgava: LLU, 2012.

Kūle, L. Vietas identitāte lauku pilsētu mijiedarbības kontekstā Pierīgas lauku teritorijās: promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 65 lpp.

Melluma, A. (2011). Ainavu plāns Siguldas novadam: [par Siguldas novada teritorijas plānojuma izstrādi un ainavu plāna koncepciju: Ar īsām ziņām par aut.]. 1407-4923.

Ainava kā pamats izcilo vietu zīmolam/ Le paysage au coeur de la démarche des Grands Sites de France https://www.grandsitedefrance.com/images/ressources_rgsf/doc_cadre_paysage.pdf

Ainavas runā <https://www.ainavasruna.lv/>

Ainavu attīstības plāns turpmākiem 10 gadiem (2013-2022)/ 2013-2022 Projet à 10 ans pour le Réseau des Grands Sites de France https://www.grandsitedefrance.com/images/stories/docs/RGSF-projet_a_10_ans.pdf

Ainavu dārgumi. Sk. 03.01.2021. Pieejams: <https://ainavudargumi.lv/>

Anglotopia <https://anglotopia.net/british-travel/caledonia-fiver-five-best-national-scenic-areas-scotland/>

Areas of outstanding natural beauty (AONBs): designation and management <https://www.gov.uk/guidance/areas-of-outstanding-natural-beauty-aonbs-designation-and-management>

Baltijas Vides forums – projekti, kas ietvēra ainavas vērtēšanu. Sk. 03.01.2021. Pieejams: <https://www.bef.lv/visi-projekti/>

Common values of the Grand Sites of France https://www.grandsitedefrance.com/images/stories/pdf/docs/RGSF_doc_cadre_valeurs-GB.pdf

Dabas aizsardzības pārvalde. Aizsargājamo ainavu apvidi. Sk. 03.01.2021. Pieejams: https://www.daba.gov.lv/public/lat/iadt/aizsargajamo_ainavu_apvidi/

Dabas parka “Abavas senleja” Dabas aizsardzības plāns 2015 <https://www.daba.gov.lv/lv/abavas-senleja>

Finlands Environmental Administration. Sk. 03.01.2021. Pieejams: <https://www.ymparisto.fi/en-US/Nature/Landscapes>

Finnish Environment Institute https://www.ymparisto.fi/en-US/Nature/Landscapes/International_Landscape_Day

France this way. Grand Sites of France, an exceptional selection of natural highlights. Sk. 03.01.2021. Pieejams: <https://www.francethisway.com/tourism/grand-sites-france.php>

Gestalt Theory for UX Designers: Principle of Similarity. Sk. 03.01.2021. Pieejams: <https://design4users.com/gestalt-theory-for-ux-designers-principle-of-similarity/>

Grand Sites of France and tourism https://www.grandsitedefrance.com/images/stories/pdf/docs/RGSF_doc_cadre_tourisme-GB.pdf

- Grāmata “Gaujas nacionālais parks” (1977.gads)
<http://gramatas.lndb.lv/#articleMeta;id=135713814828248715955436232758922846220>
- Grāmatas “Dzintarzeme – dzimtene” fragments ar ainavas attēliem
 (http://gramatas.lndb.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html?lang=fr#panel:pp|issue:/g_001_0309066789|page:157|issueType:B)
- Guidance for assessing landscapes for designation as national park or Area of Outstanding natural Beauty in England (2011) Natural England.
- Guidance for identifying the special qualities of Scotland’s national scenic areas (2008) Scottish natural Heritage <https://www.nature.scot/national-scenic-areas-guidance-identifying-special-qualities-nsas>
- Historical assets and related landscape (Histcape). Sk. 10.12.2020. Pieejams:
http://www.vidzeme.lv/en/projects/historical_assets_and_related_landscape_histcape/info/
- Informatīva karte “Apeļo savu dzimto zemi” (1938.gads)
 (<https://dom.lndb.lv/data/obj/49410.html#>)
- Informatīvais ziņojums “Ainavu politikas pamatnostādņu 2013. – 2019. gadam īstenošanas ekspost novērtējums”. Sk. 06.12.2020. Pieejams:
<http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40486276>
- International Union for Conservation of Nature <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-areas-categories/category-v-protected-landscapes/seascape>
- Latvijas kultūras kanons. Sk. 03.01.2021. Pieejams: <https://kulturaskanons.lv/list/>
- Nacionālā identitāte. Sk. 03.01.2021. Pieejams: <http://nacionala-identitate.lv/>
- Pārvaldības rekomendācijas izcilām Francijas ainavām/ Quelles recommandations pour les gestionnaires de Grands Sites?
https://www.grandsitedefrance.com/images/stories/docs/recommandations_actes_cani_go_-_gouvernance.pdf
- Pētījums par sabiedrības iesaistes mehānismiem attīstības plānošanā un uzraudzībā vietējā līmenī (2013) <http://rpr.gov.lv/darbibas-jomas/attistibas-planosana/uzraudziba/petijumi/>
- Pictures of Areas of Outstanding Natural Beauty
<https://www.holidaycottages.co.uk/blog/areas-of-outstanding-natural-beauty>
- Sabiedrības līdzdalība pašvaldību attīstības plānošanas dokumentu izstrādē: Latvijas pašvaldību prakses izvērtējums (2020) <http://providus.lv/en/article/petijums-sabiedribas-lidzdaliba-pasvaldibu-attistibas-planosanas-dokumentu-izstrade-latvijas-pasvaldibu-prakses-izvertejums>
- Scotland’s nature agency <https://www.nature.scot/>
- Somijas ainavu aizsardzības vadlīnijas/ Maisemanhoito : maisema-alueetyöryhmän mietintö I
<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/29082>
- Somijas vērtīgie ainavas apvidi/ Arvokkaat maisema-alueet Maisema-alueetyöryhmän mietintö Osa 2 <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/29087>
- Somijas vērtīgo ainavu karte/ Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet
https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Maisemat/Arvokkaat_maisemaalueet
- Somijas Vides Ministrija <https://ym.fi/maisemakuuleminen>

- The Grands Sites de France. Sk. 03.01.2021. Pieejams:
<https://www.grandsitedefrance.com/en/the-grands-sites>
- The National Association for AONBs. Sk. 03.01.2021. Pieejams:
<https://landscapesforlife.org.uk/index.php?cID=1027>
- VARAM resursu arhīvs. Sk. 06.12.2020. Pieejams:
<https://www.varam.gov.lv/lv/search?q=Ainava&types=file%2Cproject>
 Veclaicenes Dabas aizsardzības plāns 2011 <https://www.daba.gov.lv/lv/veclaicene>
 Vestienas Dabas aizsardzības plāns 2011 <https://www.daba.gov.lv/lv/vestiena>
- Vides risinājumu institūts – projekti un pētījumi, kas ietvēra ainavas vērtēšanu. Sk. 06.12.2020.
 Pieejams: <https://www.videsinstituts.lv/>

Politikas plānošanas dokumenti, teritorijas plānošanas dokumenti un tiesību akti

- Eiropas ainavu konvencija 2000 <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1265>
 Rīgas attīstības programma 2006.-2012. gadam <https://www.rdpad.lv/rtp/speka-esosais/rigas-attistibas-plans-2006-2018-g-201205/>
- Ainavu politikas pamatnostādnes 2013.–2019.gadam.
<http://polsis.mk.gov.lv/documents/4427>
- Babītes novada ainavu struktūras tematiskais plānojums 2016
<http://www.babite.lv/lv/pasvaldiba/normativie-akti/tematiskie-planojumi/>
- Bauskas pilsētas upju ainavas un zaļās infrastruktūras tematiskais plānojums
<https://www.bauska.lv/lv/pasvaldiba/projekti/zalas-infrastrukturas-pilnveidosana-zemienu-upju-ainava-engrave>
- Countryside and Rights of Way Act 2000
<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/37/contents>
- Dubeņu ciema ainavu attīstības un pārvaldības plāns 2014
http://grobina.lv/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=247&Itemid=316
- Finland Nature Conservation Act
<https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1996/en19961096.pdf>
- Grobiņas novada ainavu plāns 2014. – 2030. gadam
http://www.grobinasnovads.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=1354:paziojums-par-tematisk-plnojuma-grobias-novada-ainavu-plns-2014-2030gadam-apstiprinanu&catid=238:ainavu-plans&Itemid=280
- Grobiņas pilsētas ainavu attīstības un pārvaldības plāns 2014
http://www.grobinasnovads.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=1590:par-tematisk-plnojuma-grobias-pilstas-ainavu-attstbas-un-prvaldbas-plns-apstiprinanu&catid=246:grobinas-pilsetas-ainavu-attistibas-un-parvaldibas-plans&Itemid=315
- Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi Ministru kabineta noteikumi Nr.264. Pieņemts 2010.gada 16.martā.
- Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību
<https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/766>
- Kurzeme 2030 <https://www.kurzemesregions.lv/darbibas-nozares/attistibas-planosana/regiona-planosanas-dokumenti/kurzeme-2030/>

Kultūrvēsturiskās ainavas rezolūcija (2016)
<https://www.nkmp.gov.lv/lv/search?q=Kult%C5%ABrv%C4%93sturisk%C4%81%20ainava%20Latvij%C4%81&page=4>

Latgales plānošanas reģiona teritorijas plānojums 2006. – 2026.gadam (2006) Telpiskās struktūras apraksts. <https://lpr.gov.lv/lv/padome-l2f3/planosana/#.YJaT-6GEaUk>

Latgales Stratēģija 2030 <https://lpr.gov.lv/lv/padome-l2f3/planosana/#.YJaT-6GEaUk>

Latvija 2030. Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030.gadam <http://polsis.mk.gov.lv/documents/3323>

Latvija 2030. Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/Latvija_2030_6.pdf

NAP 2027. Latvijas nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam (Apstiprināts ar 2020. gada 2. jūlija Latvijas Republikas Saeimas lēmumu) <http://polsis.mk.gov.lv/documents/6945>

Likumprojekts “Latviešu vēsturisko zemju likums”. <https://www.president.lv/lv/darbibas-jomas/darbiba-likumdosanas-joma/valsts-prezidenta-likumdosanas-iniciativas/likumprojekts-latviesu-vesturisko-zemju-likums#gsc.tab=0>

Ministru kabineta rīkojums Nr.294 Par valsts pētījumu programmām. Ministru kabineta rīkojums Nr.294. Pieņemts 2010.gada 29.maijā.

MK rīkojums “Par Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas īstenošanas plānu 2019.-2020. gadam”. Pieņemts 2018. gada 18. jūlijā. Ministru kabineta rīkojums Nr. 345.

Nature Conservation Act. Finland (1996) <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1996/en19961096>

Noteikumi par aizsargājamo ainavu apvidiem Ministru kabineta rīkojums Nr. 345. Pieņemts 1999.gada 23.februārī.

Par Ainavu politikas pamatnostādņēm 2013.-2019.gadam. Ministru kabineta rīkojums Nr.361. Pieņemts 2013.gada 7.augustā.

Piekrastes telpiskās attīstības pamatnostādnes 2011.-2017.gadam <http://polsis.mk.gov.lv/documents/3634>

Planning policy Guidance Note Number 7: The Countryside – Environmental Quality and Economic and Social Development (1997) Department for Transport, Local Government and Regions.

Prezidenta pavadvēstule Saimes prezidijam (24.04.2020) par likumprojektu “Latviešu vēsturisko zemju likums”. https://www.president.lv/storage/kcfinder/files/VP_24092020_341_pavadvestule_likumprojekтам.pdf

Rīgas plānošanas reģiona Ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2014-2030 <http://rpr.gov.lv/darbibas-jomas/attistibas-planosana/planosanas-dokumenti/regiona-planosanas-dokumenti/>

Siguldas novada tematiskais plānojums 2012.-2024. gadam. Ainavu plāns https://www.sigulda.lv/public/lat/pasvaldiba/dokumentil/attistibas_planosana/

Somijas dabas aizsardzības likuma grozījumi <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20091587>

Somijas valdības lēmums par ainavu apvidiem un ainavu apsaimniekošanas attīstību/ Valtioneuvoston periaatepäätös maisema-alueista ja maisemanhoidon kehittämistä https://www.ymparisto.fi/fi-fi/luonto/maisemat/arvokkaat_maisemaalueet

Teritorijas attīstības plānošanas likums 2011 <https://likumi.lv/ta/id/238807-teritorijas-attistibas-planosanas-likums>

Vecpiebalgas novada Teritorijas plānojums 2013.–2025.gadam. 1.sējums. Pašreizēja situācija. 2.sējums. Teritorijas plānojuma risinājumi <https://vecpiebalga.lv/download-category/teritorijas-planojums-2013-2025-gadam/> Vidzemes plānošanas reģiona Ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030 http://www.vidzeme.lv/lv/reģiona_attistibas_planosanas_dokumenti

Zemgales plānošanas reģiona Ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2015 – 2030 <https://www.zemgale.lv/attistibas-planosana/planosanas-dokumenti/category/34-zpr-ilgtspejigas-attistibas-strategija-2015-2030>

Pielikumi

Pielikums Nr. 1.

Intervēto ekspertu saraksts

Latvijas eksperti:

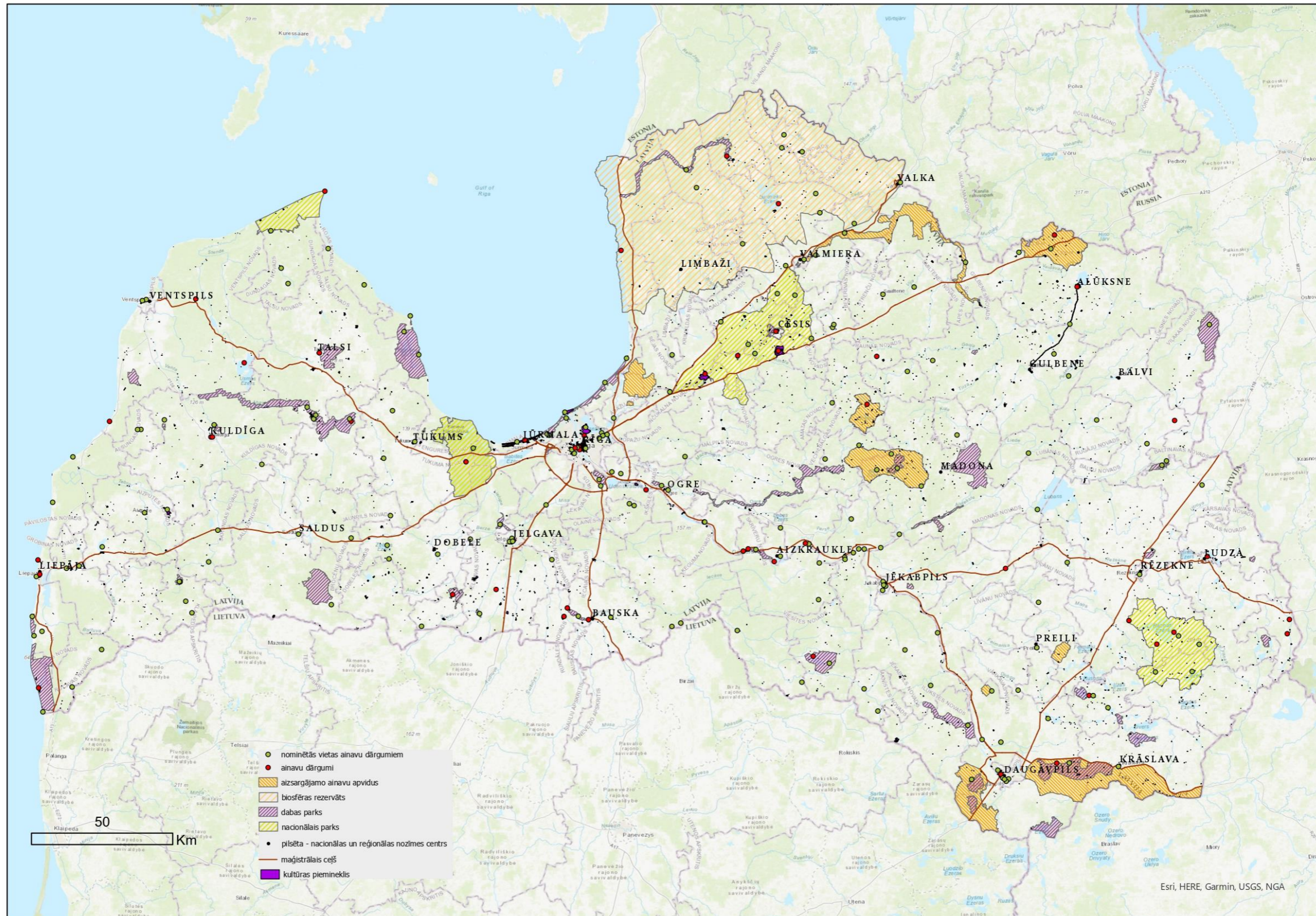
1. **Aija Melluma**, Dr.habil.geogr., ainavas pētniece;
2. **Pēteris Šķiņķis**, vadošais pētnieks, asoc.professors, Latvijas Universitāte, Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultāte;
3. **Gunta Lukstiņa**, telpiskas plānošanas speciāliste, Latvijas Universitāte, Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultāte;
4. **Dace Granta**, Telpiskās plānošanas politikas nodaļa, Vecākais eksperts VARAM;
5. **Pauls Grants**, Telpisko plānotāju asociācijas valdes loceklis, Baldones novada Būvvaldes teritorijas plānotājs, ainavu arhitekts;
6. **Helēna Gūtmane**, Ainavu arhitektu Asociācijas valdes vadītāja, SIA ALPS ainavu arhitekts;
7. **Uģis Bratuškis**, Dr. arch., Rīgas Tehniskās universitātes Arhitektūras fakultātes dekāns, profesors, Latvijas Arhitektu savienības pārstāvis;
8. **Kristīne Vilciņa**, Danbas Aizsardzības Pārvalde, Dabas aizsardzības jautājumu eksperte;
9. **Raitis Madžulis**, Zemgales plānošanas reģions, Attīstības nodaļa, projektu speciālists;
10. **Sergejs Gemma**, Zemgales plānošanas reģions, Attīstības nodaļa, telpiskās attīstības plānotājs;
11. **Dace Strautkalne**, Zemgales plānošanas reģions, Attīstības nodaļa, sociālo jautājumu speciāliste;
12. **Sigita Šilvjane**, Zemgales plānošanas reģions, Attīstības nodaļa, projektu vadītāja;
13. **Sanita Larionova**, Zemgales plānošanas reģions, Attīstības nodaļa, projektu vadītāja asistente;
14. **Ilze Lujāne**, Zemgales plānošanas reģions, sabiedrisko attiecību speciālists;
15. **Dace Laiva**, Vidzemes plānošanas reģions, Vidzemes kultūras programmas koordinatore, ainavu arhitekts, teritorijas plānotāja;
16. **Indra Murziņa**, Kurzemes plānošanas reģions, telpiskās attīstības plānotāja;
17. **Ingrīda Bernāne**, Latgales plānošanas reģions. Attīstības, plānošanas un projektu ieviešanas nodaļas vadītāja;
18. **Rūdolfs Cimdiņš**, Rīgas plānošanas reģions, administrācijas vadītājs;
19. **Sabīne Skudra**, Rīgas plānošanas reģions, telpiskās plānošanas nodaļas vadītāja;

Ārzemju eksperti:

1. **Anders Larsons** (Zviedrija) Swedish University of Agricultural Sciences, Department of Landscape Architecture, Planning and Management, Professor of Landscape Planning;
2. **Ingrid Sarlov** (Zviedrija) Head of the Department of Landscape Architecture, Planning and Management; Alnarp (LAPF), Professor of Landscape Planning. Subject Leader for the Landscape Planning section at LAPF, Currently chair of SLU Landscape;

3. **Ramzi Hassan** (Norvegija) Associate Professor at the School of Landscape Architecture at the Norwegian University of Life Sciences;
4. **Juanno Galan** (Somija un Spānija) Aalto University, Department of Architecture, PhD Landscape Architecture, Associate lecturer at Polytechnic University of Valencia;
5. **Sari Suomalainen** (Somija) Senior Lecturer at Häme University of Applied Sciences;
6. **Himantsu Mishra** (Somija) Finnish Environment Institute, Visiting Research Scholar в University of Exeter, Visiting Research Associate в University of Plymouth;
7. **Elke Mertens** (Vācija) Hochschule Neubrandenburg University of Applied Sciences, Professor of Landscape Planning.
8. **Aleksandra Kuprijanova** – Sankt Peterburgas Mežtehniskas universitātes docente, ainavu arhitekte, vesturisko parku eksperte;
9. **Varvara Bairamova** - Sankt Peterburgas Mežtehniskas universitātes lektore, ainavu arhitekte;

Ainavu dārgumi projektā pieteiktas ainavas un izvirzītas ainavas, kultūrvēsturiskie objekti, ĪADT (Nacionālie parki, rezervāti, AAA) (autora veidota karte Arc GIS)

Lauka pētījumu rezultāti - AAA "Augšzeme"

Objekts: AAA "Augšzeme"

Apsekošana veikta 2021. gada maija sākumā. Metodika aprakstīta nodaļā 6.2. – lauka pētījuma daļā.

Īss raksturojums: Ainaviski augstvērtīga teritorija Latvijas Austrumos, ko veido Meduma, Sventes un citu ezeru ainavas kopā ar izteiksmīgo reljefu. Aizsargājama objekta statusu ainava ieguva 1977. gada. Šobrīd AAA aizņem 20813 ha lielu teritoriju. AAA ietilps arī dabas parki – Medumu ezeraine, Svente, dabas liegums Bardinska ezers, Meduma ezera salas, Skujines ezers, Sventes ezera salas. Salas ezeros veido īpašas skatu līnijas un ainavas unikalitāti.

Apsekojumā laika daudzas skatu līnijas un piekļuve ezeriem bija ierobežota dēļ privātīpašuma.

Ainavas raksturīgie elementi:

Apaugums	sk.	Sega	sk.	Ūdens elementi	sk.	Reljefs	sk.	Apbūve	sk.	Ceļi	sk.
Priežu mežs	0	ganību pļava	3	dīķi	0	Līdzens	0	kulturvēsturiskā apbūve	0	šoseja	0
egļu mežs	0	āramzeme	2	ezers	5	Līdzens ar atsevišķiem pauguriem	1	ciems	0	asfaltets autoceļš	0
lapu koku mežs	6	palienu pļavas	3	upe	0	Viegli viļņots	2	lauku sēta	5	grants seguma ceļš	7
jaukts mežs	2	purvs	0	ieteka	0	Paugurains	4	ražošanas būves	0	zemes ceļš	0
aizauguši lauki/krūmi	0	kāpas	0	jūra	0	Kāpas	0	padomju apbūves paliekas	0	gājēju taka, laipa	0
augļu dārzi	1	plūdmāle	0	meliorācijas gravju sistēma	0	Kalns	0	dievnams	0	ceļu nav	0
				mitrzeme	1	Krauja, stāva nogāze	0	vertikālie elementi - torņi, skursteņi, balsti	0		
				salas	1	Ieleja, ieplaka	0	Rekreācijas būves	0		
						Aiza	0	labiekārtota vide	1		

Ainavā pārsvarā sastopami ir lapu koku meži, palienu pļavas, kā arī ganību pļavas, jo visbiežākā ir tieši viensētu apbūve, kur turpinās tradicionālā saimniekošana. Teritorijas telpisko struktūru veido ezeri un viļņots, paugurains reljefs. Pārvietošanas pa grants ceļiem.

Vizuālie ainavas elementi:

Mērogs	sk.	Forma	sk.	Krāsa	sk.	Tekstūra	sk.	Materiāli	sk.	Vizuālā pieejamība	sk.	Dabiskums	sk.
Intīms	0	zemes formas	5	Neitrāla	3	Gluda	0	Dabiska ainava	7	Nepieejama	0	Dabiska	1
Tuvs	2	lauku un mežu formas	2	Monohroma	0	Maiga	0	Koksne	3	Šaura	1	Dabiska ar atsevišķ. cilvēku veidotiem elementiem	6
Mazs	0	ūdens objektu formas	5	Niansēta	3	Smalka	4	Akmens		Ierobežota	2	Antropogēna vide ar atsevišķ. dabiskiem elementiem	
Vidējs	5	ceļu formas	0	Spilgta		Raupja	3	Apmetums		Daļēji pieejama	0	Urbāna	
Liels	1			Krāsaina		Asa	0	Betons		Atklāta	4		
Plašs	0			Raiba		Fragmentāra	0	Ķieģelis	1	Pilnībā pieejama	0		
				Ar atsevišķ. spilgtiem elementiem				Stikls					
				kontrastaina	1			Metāls					
								Sintētiskie materiāli	1				
								Citi					

Dēļ reljefa un apauguma ainavu telpas ir vidēja mēroga, bet tomēr ar atklātiem skatiem. Skatus veido zems un ūdens objektu formas, nosakot telpu uzbūvi. Pamatā tā ir dabiskā ainava ar atsevišķiem cilvēka veidotiem elementiem, veidojot neitrālas un niansētas krāsu gammas, ar smalku un vietām raupju faktūru, k nosaka dabiskas ainavas elementi.

Ainavas uztvere:

Daudzveidība	sk.	Retums	sk.	Sajūtas	sk.	Kustība	sk.	Skaņa	sk.	Smarža	sk.	Ainavas aura/mistika	sk.
Vienveidīga		Parasta	0	Garlaicīga	0	Mirusi	0	Klusā	1	Gandrīz nav	2	Nenolasās	0
Vienkārša	1	Tipiska	4	Neitrāla	2	Klusa	5	Neitrālā	6	Neitrālā	5	Atsevišķos elementos	4
Dažāda	3	Savdabīga	3	Patīkama	1	Dzīva	2	Patīkama		Patīkama		Atsevišķos skatupunktos	2
Kompleksa	3	Reta	0	Droša	0	Trakojoša	0	Skaļa		Stiprā		Nolasās izteiksmīgi	1
		Unikāla	0	Nomierinoša	0			Traucējoša		Nepatīkama		Vairāku līmeņu uztverē	0
				Interesanta	2			Nepatīkama					
				Iedvesmojoša	1								
				Izaicinoša	0								
				Uzbāzīga	0								
				Nepatīkama	1								
				Nedroša	1								

Ainavas daudzveidība raksturojamā, ka kompleksa, dažāda, veidojot savdabīgas un tipiskas ainavas. Ainavas apsekojuma laikā pateicoties laika apstākļiem ainavs

radījušas patīkamas un interesantas sajūtas, tam piemīt klusas skaņas (*putnu skaņas, klusas lauksaimniecības tehnikas skaņas talumā*), ka arī kustība ir mierīga, neitrālā smarža. Bet atsevišķos elementos saskatāma arī ainavas aura un vietas identitāte.

Raksturīgo ainavu fotoattēli:

3.1.,3.2. attēls –reljefa formas un skatu līnijas

3.3., 3.4. attēls – apbūve

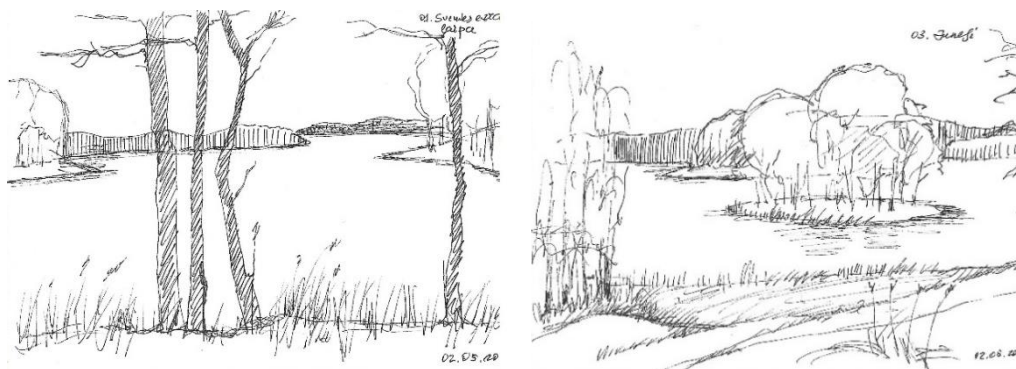

3.5., 3.6. attēls – ezeru ainavas

3.7., 3.8. attēls – daļēji ierobežotas skatu līnijas

Ainavas skices:

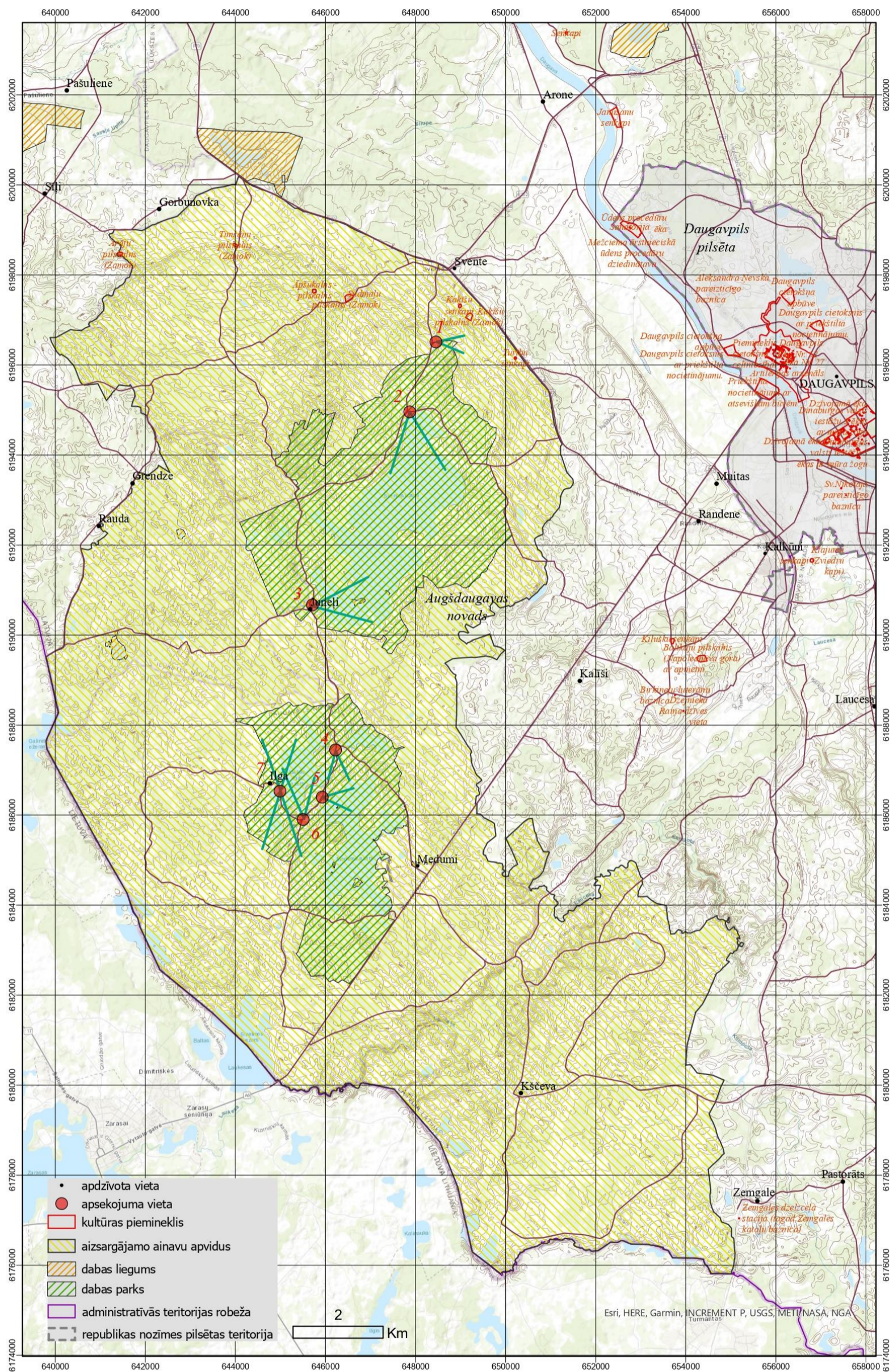

3.9., 3.10. attēls autora ekspedīcijas skices

Apsekošanas karte: Materiāli izstrādāti izmantojot ArcGIS Pro 2.8.0 datorprogrammu. Karšu sagatavošanai par pamatu izmantota Open Street Map (*Open Street Map, Esri, HERE, Garmin INCREMENT P, USGS, METI/NASA*).

Kā papildus materiāli, izmantoti tematiskie slāņi: Latvijas autoceļi (*datubāze GIS Latvija 10.2, kartes izveidotājs: SIA "Envirotech"*)

Uz kartes iz atzīmēti apsekošanas punkti un skatu virzieni. Teritorijā ir apsekoti 7 punkti/vietas.

3.11. attēls AAA “Augšzeme” apsekojuma karte (autore veidota karte ArcGIS)

Lauka pētījumu rezultāti - AAA "Augšdaugava"

Objekts: AAA "Augšdaugava"

Apsekošana veikta 2021. gada aprīļa beigās. Metodika aprakstīta nodaļā 6.2. – lauka pētījuma daļā.

Īss raksturojums:

Daugavas iela, ka unikāls ainavas komplekss ieguva AAA statusu 1990. gada, lai saglabātu kultūrvēsturiskās ainavas un dabas vērtības. Daugavas krastos ir apmetnes un kapsētas, kas liecina par kultūrvēsturisko vērtību. Teritorijā ietilpst tādi ĪADT – dabas parks Daugavas loki, ģeoloģiskie veidojumi – Adamovas krauja, Māļkanes avots, Slutišķu un Vēveru krauja, Sandarišķu karengravas, Sproģu gravas, Vīlišķu avots, ka arī dendroloģiskie stādījumi. Visa AAA teritorija aizņem 52078 ha.

Apsekojuma laika daudzus objektus nav iespējams nolasīt dēļ apauguma – meži, krūmi, kā arī pašu Daugavu verot no ceļiem praktiski nav iespējams – lielāka daļa skatu ir aizauguši. Vērtīga ir ainavas vērošana no skatu torņiem – tā ļauj saprast ainavas kopējo struktūru un raksturu, kas cilvēka acu līmeni dēļ apauguma nolasās vājāk. Teritorija ir maz apmeklēta, jo nav atbilstošas infrastruktūras, tikai atsevišķie labiekārtotie objekti ir apmeklēti samērā daudz.

Ainavas raksturīgie elementi:

Apaugums	sk.	Sega	sk.	Ūdens elementi	sk.	Reljefs	sk.	Apbūve	sk.	Ceļi	sk.
Priežu mežs	2	ganību pļava	6	dīķi	2	Līdzens	0	kultūrvēsturiskā apbūve	2	šoseja	0
egļu mežs	0	āramzeme	4	ezers	0	Līdzens ar atsevišķiem pauguriem	0	ciems, pilsētvide	2	asfāltets autoceļš	0
lapu koku mežs	1	palienu pļavas	7	upe	8	Viegli viļņots	5	lauku sēta	5	grants seguma ceļš	6
jaukts mežs	10	purvs	0	ieteka	0	Paugurains	5	ražošanas būves	0	zems ceļš	7
aizauguši lauki/krūmi	3	kāpas	0	jūra	0	Kāpas	0	padomju apbūves paliekas	0	gājēju taka, laipa	1
		plūdmāle	0	meliorācijas gravju sistēma	0	Kalns	1	dievnams	1	ceļu nav	0
		meža zemsedze	1	nav	1	Krauja, stāva nogāze	1	vertikālie elementi - torņi, skursteņi, balsti	0		
		nav	1	grava	1	Ieleja, ieplaka	1	Rekreācijas būves	1		
						Aiza	0	nav	4		

Lai gan teritorija ir samērā lielā un ir sastopamai arī priežu meži, tomēr dominējošie ir jaukta tipa meži, samērā bieži sastopamas ganību un palienu pļavas, kas raksturīgi upes ainavai. Ainavas telpisko struktūru veido viļņots un paugurains reljefs, ko šķērso upes ielēja. Teritorija ir samēra reti apdzīvota, bet sastopamas ir viensētas, reti mazi ciemi, ka arī kultūrvēsturiskās apbūves elementi. Teritorijas pieejamību nodrošina grants un zemes ceļi.

Vizuālie ainavas elementi:

Mērogs	sk.	Forma	sk.	Krāsa	sk.	Tekstūra	sk.	Materiāli	sk.	Vizuāla pieejamība	sk.	Dabiskums	sk.
Intīms	1	zemes formas	7	Neitrāla	2	Gluda	0	Dabiska ainava	9	Nepieejama	1	Dabiska	4
Tuvs	1	lauku un mežu formas	5	Monohroma	4	Maiga	1	Koksne	2	Šaura	1	Dabiska ar atsevišķ. cilvēku. veidotiem elementiem	7
Mazs	2	ūdens objektu formas	7	Niansēta	4	Smalka	5	Akmens	1	Ierobežota	3	Antropogēna vide ar atsevišķ. dabiskiem elementiem	
Vidējs	5	ceļu formas	2	Spilgta		Raupja	4	Apmetums	1	Daļēji pieejama	3	Urbāna	
Liels	1	sala	1	Krāsaina	1	Asa	0	Betons	1	Atklāta	3		
Plašs	1			Raiba		Fragmentāra	0	Ķieģelis	2	Pilnībā pieejama	1		
				Ar atsevišķ. spilgtiem elementiem	1			Stikls					
								Metāls					
								Sintētiskie materiāli					
								Citi					

Visā teritorijā satopamas visa veida un mēroga ainavu telpas, bet pārsvara tas ir vidēja mēroga ainavas, ko telpisko struktūru veido apaugums, zemes formas un ūdens formas – lineāras upes ainavu telpas. Dabiskas ainavas ar atsevišķiem cilvēka veidotiem elementiem veidojas monohromas, niansētas, retāk ar spilgtiem elementiem, smalkas un raupjas faktūras. Skati ir samēra daudzveidīgi – gan slēgti, gan atklāti, bet jāpiebilst, ka atklātie skati apsekojumā ir skati no skatu torņiem, kas vel reiz akcentē skatu aizaugšanas problemātiku.

Ainavas uztvere:

Daudzveidība	sk.	Retums	sk.	Sajūtas	sk.	Kustība	sk.	Skaņa	sk.	Smarža	sk.	Ainavas aura/mistika	sk.
Vienveidīga	0	Parasta	1	Garlaicīga	0	Mirusi	2	Klusā	2	Gandrīz nav	4	Nenolasās	2
Vienkārša	4	Tipiska	6	Neitrāla	3	Klusa	6	Neitrālā	3	Neitrālā	7	Atsevišķos elementos	1
Dažāda	2	Savdabīga	0	Patikama	1	Dzīva	3	Patikama	0	Patikama		Atsevišķos skatupunktos	2
Kompleksa	5	Reta	1	Droša	0	Trakojoša	0	Skaļa	1	Stiprā		Nolasās izteiksmīgi	1
		Unikāla	3	Nomierinoša	1			Traucējoša	0	Nepatikama		Vairāku līmeņu uztverē	2
				Interesanta	2			Nepatikama	0				
				Iedvesmojoša	3								
				Izaicinoša	1								
				Uzbāzīga	0								
				Nepatikama	0								
				Nedroša	0								

Ainavas ir dabiskas, līdz arto uztveramas, ka vienkāršas un tipiskas ar neitrālām un iedvesmojošam sajūtam, ko veido ūdens ainavu skati – klusi, mierīgi, neitrālās smaržas un tikai dabas skaņas. Ainavas aura un mistika ir nolasāmā vairākos objektos, vai skatos, elementos. Samēra interesants ir Slutišķu ciems, ko izdevās apmeklēt saulrietā ar skatu no virsotnes – kur savijas gan putnu dziesmas, gan ciema ikdienas dzīves skaņas.

Raksturīgo ainavu fotoattēli:

4.1., 4.2. attēls – Daugavas ainavas

4.3., 4.4. attēls – Daugavas ainavas

4.5., 4.6. attēls – izteiksmīgs reljefs un tālie skati

4.7., 4.8. attēls – Skati no skatu torņiem

Ainavas skices:

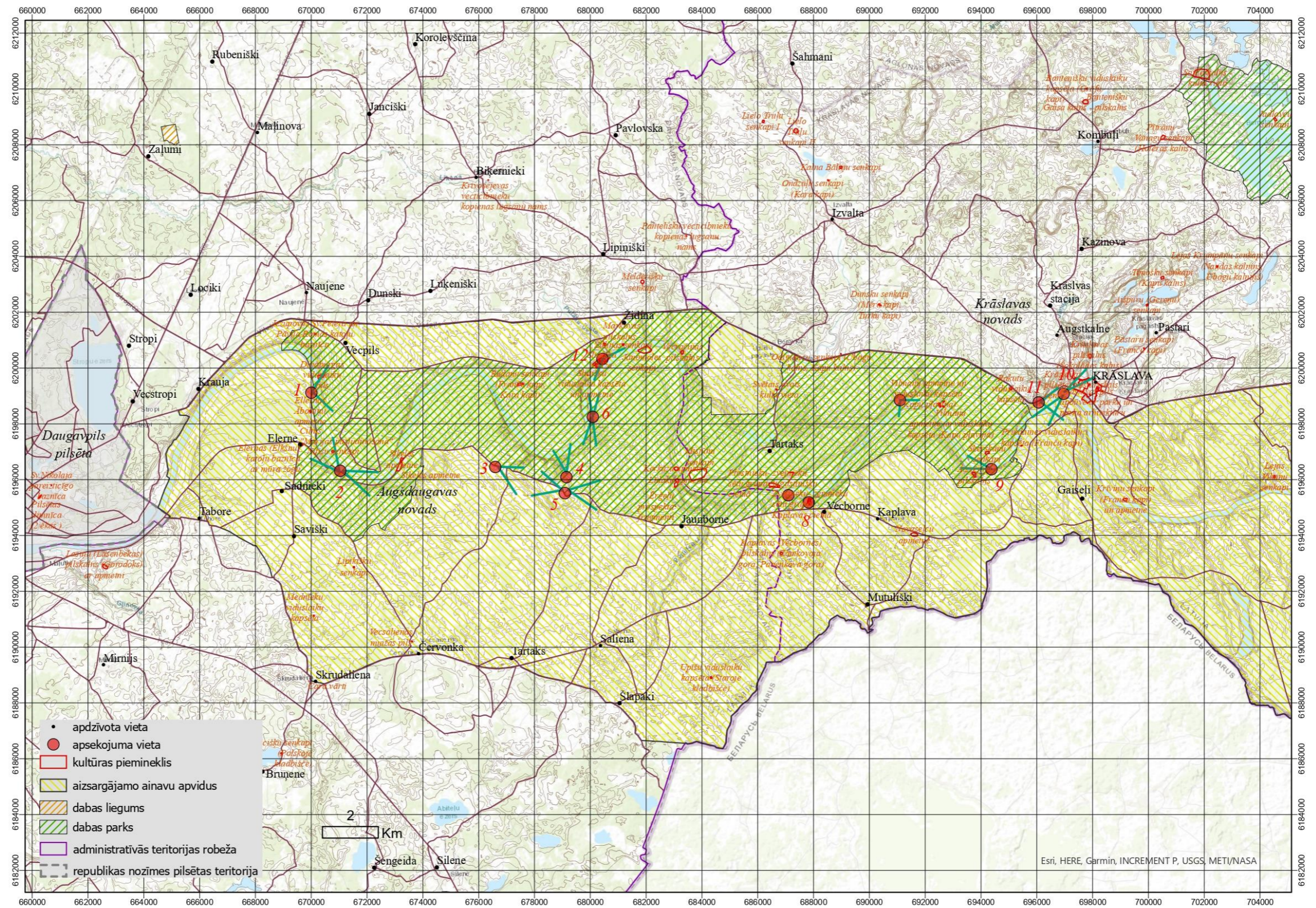

4.9 – 4.13. attēli – autora ekspedīciju skices

Apsekošanas karte: Materiāli izstrādāti izmantojot ArcGIS Pro 2.8.0 datorprogrammu. Karšu sagatavošanai par pamatu izmantota Open Street Map (*Open Street Map, Esri, HERE, Garmin INCREMENT P, USGS, METI/NASA*).

Kā papildus materiāli, izmantoti tematiskie slāņi: Latvijas autoceļi (*datubāze GIS Latvija 10.2, kartes izveidotājs: SIA "Envirotech"*)

Uz kartes iz atzīmēti apsekošanas punkti un skatu virzieni. Teritorijā ir apsekoti 13 punkti/vietas, no kuriem divas vietas ir skatu torņi.

4.14.attēls. AAA “Augšdaugava” apsekošanas karte (autora veidota karte Arc GIS)

Lauka pētījumu rezultāti - Mežotnes pilskalna un Lielupes ainava

Objekts: Mežotnes pilskalna un Lielupes ainava.

Apsekošana veikta 2021. gada maija sākumā. Metodika aprakstīta nodaļā 6.2. – lauka pētījuma daļā.

Īss raksturojums: Mežotnes pilskalna un Lielupes ainava, kā arī pāri upei esošā Mežotnes pils komplekss (*kultūrvēsturisks objekts*) ir kompleksa un daudzveidīga ainava ar vairākiem kultūrvēsturiskiem slāņiem, kur savijas gan senas apmetnes, pilskalna, muižu laika arhitektūra un Lielupes palieņu ainava (*iekļauta Dabas parka "Bauska" teritorijā*). Mežotne ar pilskalnu, muižu un parku Lielupes krastos ir iekļauta "Ainavu dārgumu" sarakstā. Šobrīd notiek atjaunošanas darbi Mežotnes baznīcai, kompleksā ar pieguļošas teritorijas labiekārtojumu, pastaigu takām.

Apsekojot teritoriju, jāatzīst, ka tā ir bieži apmeklēta, izveidots labiekārtojums, notiek celtniecības darbi, daudz makšķernieku un laivotāju, tūristu. Lauka pētījuma uzvaru vēlējos likt tieši uz pilskalna ainavu, kas salīdzinājuma ar Mežotnes pili ir akcentētā mazāk. Jāatzīst, ka mentāli šī telpa ir vēl lielāka un iekļauj sevī arī Mazmežotnes pils kompleksu, kas nav pieejams plašai publikai.

Ainavas raksturīgie elementi:

Apaugums	sk.	Sega	sk.	Ūdens elementi	sk.	Reljefs	sk.	Apbūve	sk.	Ceļi	sk.
Priežu mežs	0	ganību pļava	3	dīķi	0	Līdzens	0	kultūrvēsturiskā apbūve	4	šoseja	0
egļu mežs	0	āramzeme	1	ezers	0	Līdzens ar atsevišķiem pauguriem	3	ciems	0	asfaltets autoceļš	0
lapu koku mežs	4	palieņu pļavas	3	upe	3	Viegli viļņots	0	lauku sēta	1	grants seguma ceļš	3
jaukts mežs	0	purvs	0	ieteka	0	Paugurains	0	ražošanas būves	0	zems ceļš	0
aizauguši lauki/krūmi	2	kāpas	0	jūra	0	Kāpas	0	padomju apbūves paliekas	0	gājēju taka, laipa	2
		plūdmāle	0	meliorācijas gravju sistēma	1	Kalns, pilskalns	2	dievnams	1	ceļu nav	0
				nav	1	Krauja, stāva nogāze	0	vertikālie elementi - torņi, skursteņi, balsti	1		
						Ieleja, ieplaka	0	Rekreācijas būves	1		
						Aiza	0				

Teritorijas telpisko struktūru veido pilskalna reljefs, Lielupes lēzenie krasti ar palieņu pļavām, blakus esošām ganību pļavām un aramzemi. Kultūrvēsturiskā apbūve viennozīmīgi ir šī ainavas dominante, kas vērojama upes otrā krastā.

Vizuālie ainavas elementi:

Mērogs	sk.	Forma	sk.	Krāsa	sk.	Tekstūra	sk.	Materiāli	sk.	Vizuālā pieejamība	sk.	Dabiskums	sk.
Intīms	0	zemes formas	2	Neitrāla	1	Gluda	0	Dabiska ainava	1	Nepieejama	0	Dabiska	0
Tuvs	0	lauku un mežu formas	2	Monohroma	0	Maiga	0	Koksne	2	Šaura	0	Dabiska ar atsevišķ. cilvēku veidotiem elementiem	5
Mazs	2	ūdens objektu formas	3	Niansēta	0	Smalka	0	Akmens	2	Ierobežota	1	Antropogēna vide ar atsevišķ. dabiskiem elementiem	0
Vidējs	2	ceļu formas	1	Spilgtā	0	Raujņa	3	Apmetums	2	Daļēji pieejama	2	Urbāna	0
Liels	1			Krāsaina	0	Asa	0	Betons		Atklāta	2		
Plašs	0			Raiba	0	Fragmentāra	2	Ķieģelis	2	Pilnībā pieejama	0		
				Ar atsevišķ. spilgtiem elementiem	4			Stikls	0				
								Metāls	0				
								Sintētiskie materiāli	1				
								Citi	0				

Vizuālo ainavas raksturu veido maza un vidēja mēroga skati, kas ir atklāti vai daļēji pieejami, ko veido upes formas un reljefa formas. Ainavas veidojas daudzslāņainības dēļ skati veidojas ar atsevišķiem krāsainiem elementiem, ko veido apbūve un dabiskā ainavā, līdz ar to veidojot, gan rauju, gan fragmentāro tekstūru, dēļ daudziem elementiem un materiāliem.

Ainavas uztvere:

Daudzveidība	sk.	Retums	sk.	Sajūtas	sk.	Kustība	sk.	Skaņa	sk.	Smarža	sk.	Ainavas aura/mistika	sk.
Vienveidīga	0	Parasta	0	Garlaicīga	0	Mirusi	0	Klusā	0	Gandrīz nav	0	Nenolasās	0
Vienkārša	0	Tipiska	0	Neitrāla	0	Klusa	0	Neitrālā	4	Neitrālā	5	Atsevišķos elementos	2
Dažāda	2	Savdabīga	1	Patīkama	0	Dzīva	5	Patīkama	0	Patīkama	0	Atsevišķos skatupunktos	3
Kompleksa	3	Reta	2	Droša	0	Trakojoša	0	Skaļa	0	Stiprā	0	Nolasās izteiksmīgi	0
		Unikāla	2	Nomierinoša	0			Traucējoša	1	Nepatīkama	0	Vairāku līmeņu uztverē	0
				Interesanta	3			Nepatīkama	0				
				Iedvesmojoša	0								
				Izaicinoša	1								
				Uzbāzīga	0								
				Nepatīkama	0								
				Nedroša	1								

Ainava uztverama, ka kompleksa, reta un unikāla dēļ saviem kultūrvēsturiskiem objektiem un pievilcīgiem ainaviskiem skatiem, veidojot pievilcīgas un interesantas emocijas. Ainava ir daudz apmeklēta, līdz ar to definējama, ka dzīva, neitrāla skaņu un smaržu ziņā. Kaut

gan jāatzīst, ka fonā esošas tehnikas skaņas bija nedaudz traucējošas. Ainavas aura nolasāma atsevišķos elementos un skatos, bet grūti nolasāma kompleksi.

Raksturīgo ainavu fotoattēli:

5.1. - 5.4. attēli – Mežotnes pilskalna un Mežotnes pils ainava Lielupes krastos

Ainavas skices:

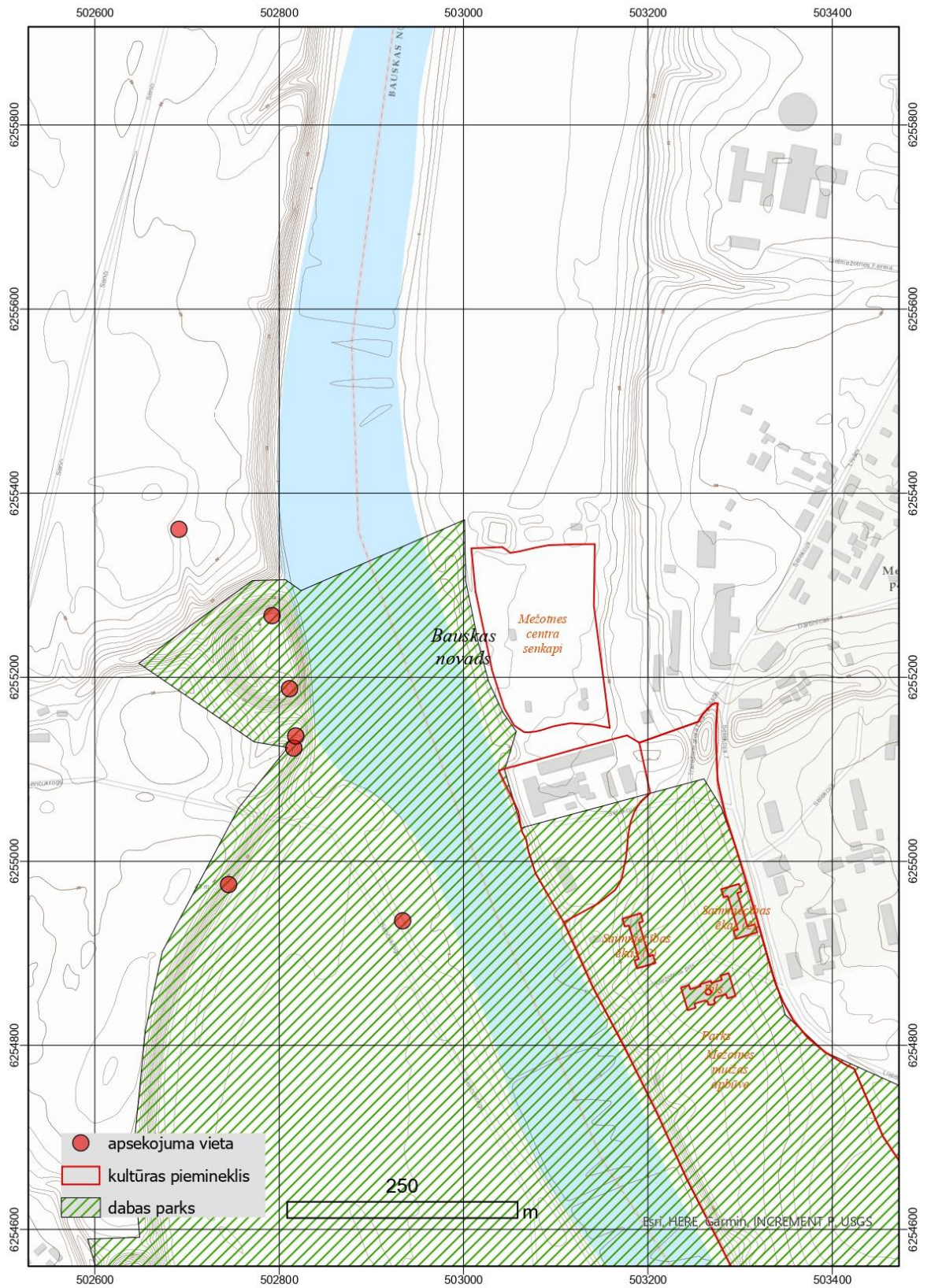

5.5. attēls – autorekspedīcijas skice

Apsekošanas karte: Materiāli izstrādāti izmantojot ArcGIS Pro 2.8.0 datorprogrammu. Karšu sagatavošanai par pamatu izmantota Open Street Map (*Open Street Map. Esri, HERE, Garmin INCREMENT P, USGS, METI/NASA*).

Kā papildus materiāli, izmantoti tematiskie slāņi: Latvijas autoceļi (*datubāze GIS Latvija 10.2, kartes izveidotājs: SIA "Envirotech"*)

Uz kartes iz atzīmēti apsekošanas punkti un skatu virzieni. Teritorijā ir apsekoti 5 punkti/vietas.

5.6.attēls. Mežotnes pilskalna un pils apkārtnes apsekošanas karte (autora veidota karte Arc GIS)

Dokumentārā lapa

Maģistra darbs "LATVIJAS NACIONĀLĀS NOZĪMES AINAVU NOTEIKŠANA, SAGLABĀŠANA, PLĀNOŠANA UN PĀRVALDĪBA" izstrādāts LU Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Natalija Ņitavska

_____ 27.05.2021
paraksts datums

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Zinātniskais vadītājs profesors Dr.ģeogr. Oļģerts Nikodemus

_____ _____
paraksts datums

Recenzents: docente Dr. geogr., Zanda Penēze

Darbs iesniegts _____ nodaļas lietvedībā _____

Nodaļas lietvedis _____ _____
paraksts datums

Noslēguma darba aizstāvēšanas rezultāti:

Maģistra darbs aizstāvēts _____ studiju gala pārbaudījumu komisijā

10.06.2021 protokola nr. _____ vērtējums _____

Sekretārs _____

_____ _____
paraksts datums